

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SENNUR SEZER

biyografi

Türk Safo'su Mihri Hatun

SENNUR SEZER

12 Haziran 1943 Eskişehir doğumlu. İstanbul Kız Lisesi'ndeki öğrenimini yarım bıraktı (1959). Aynı yıl Taşkızak Tersanesi'nde çalışmaya başladı. Varlık Yayınları'nda düzeltmenlik (1965-1968) yaptı. Ansiklopedilerde madde yazarı ve redaktör olarak çalıştı. Gazete ve dergilerde resim eleştirileri, röportajları yayımlandı. Kadın dergilerinde yazdı. 1984 yılında emekli oldu. Serbest yazar. İstanbul'da yaşıyor; öykücü Adnan Özyalçiner ile evli, iki çocuk annesi. İlk şiiri 1958 yılında, ilk kitabı 1964 yılında yayımlanan Sennur Sezer'in şiirleri çeşitli dillere çevrilerek Türk şiiri ve kadın şiirleri seçkilerinde yer aldı. Kitapları dışındaki ödülleri: "Kadınlarla ilgili şiir ve yazıları için" 1980 yılında *Kadınların Sesi* dergisinin 8 Mart Ödülü, 1998'de "şiir alanına taşıdığı için" Pır Sultan Abdal Dernekleri Edebiyat Ödülü, Oğuzkaan Koleji'nin 2000 Yılı Şiir Ustaları sanı (Sunay Akın ve Fazıl Hüsnü Dağlarca ile). Eserleri: *Şiir; Gecekondu* (1964), *Yasak* (1966), *Direnç* (1977), *Sesimi Arıyorum* (1982), *Kimlik Kartı* (1964-1977 seçmeler), *Bu Resimde Kimler Var* (1986, 1987 Halil Kocagöz Şiir Ödülü), *Afış* (1991), *Direnç Şiirleri* (toplu şiirler, 1995), *Kirlenmiş Kâğıtlar* (1999, 2000 Yunus Nadi Şiir Ödülü), *Dilsiz Dengbenj* (2001). Deneme-İnceleme; *Şiir Gündemi* (1995), *İstanbul'un Taşı Toprağı Altın* (Adnan Özyalçiner ile, 1995), *Osmanlı'da Fal ve Falnameler* (1998), *Nâzım, Dünya ve Biz* (Şükran Kurdakul ile, 2002), *Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul* (Adnan Özyalçiner, 2004) *Bir Zamanların İstanbulu* (Adnan Özyalçiner, 2005) Belgesel anlatı; *Türk Saffo'su Mihri Hatun* (1997) Başlıca Çocuk Kitapları; *Gerçeğin Masalı* (1979), *Sümüklü Böceğin Masalı* (1989), *Keloğlan ile Köse* (Adnan Özyalçiner ile, 1989 Sıtkı Dost Çocuk Edebiyatı Ödülü 1. Ödülü), *Hasır Ören Padişah* (1991), *Pencereden Bakan Çocuk* (1995), *Masal Evi* (Adnan Özyalçiner ile 2003) Seçki; *Uçuk Seçik Şiirler* (1991), *Emek Öyküleri I-IV* (Adnan Özyalçiner ile 1998-1999).

TÜRK SAFO'SU MİHRÎ HATUN

**Divan Edebiyatının Tek Kadın
Şairinin Yaşamöyküsü**

Kapı Yayınları 46
Biyografi-Anı 1

**Türk Sefo'su Mihri Hatun: Divan Edebiyatının
Tek Kadın Şairinin Yaşam Öyküsü**
Sennur Sezer

1. Basım: 1997, Milliyet Yayınları
2. Basım: Mart 2005, Kapı Yayınları

ISBN: 975-8950-50-9

Yayın Yönetmeni: Cahit Akın
Kapak Tasarımı: Utku Lomlu
Dizgi: Bahar Kuru

© 1997, Sennur Sezer

© 2004; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları

Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 3420-21 Faks: (212) 512 3376
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiğdemciler Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 9723 Fax: (212) 674 9729

Genel Dağıtım

Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 511 5303 Faks: (212) 519 3300

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

TÜRK SAFO'SU MİHRÎ HATUN

**Divan Edebiyatının Tek Kadın
Şairinin Yaşamöyküsü**

Şennur Sezer

İÇİNDEKİLER

Yeşilırmak Amasya'nın Koynuna Girdiğinde...	1
"Bu Ölenlerden Hangi Yandakiler Şehittir?"	4
Yeniden Doğuş	15
Yargı Bilime Bağlıdır	25
Bilirsin Töremizi!	32
Oğlan Olsun Kız Olsun, Eli Ayağı Düzgün Olsun...	41
Saray Benzeri Bir Konak	50
Hasbahçenin Gülleri	58
Elif Direğe Benzer	65
"Çünkü Yaraşır Sana Söz Söylemek"	73
"İsyandan Özge, Sen Ne Tahsil Eyledin?"	87
Ben Amasya'yı Severim	98

“N’oldu Bu Gönlüm, N’oldu Bu Gönlüm?”	106
“Mihri, Aşkının Hevesine Düşeli Beri”	117
“Ben Bir Usanmaz Ozanım”	127
Kadınlar İçin Denir ki...	141
Dönemeç ve Burgaç	152
“Okumayan Ne Bilir Mihri’nin Hikâyesini?”	164
Hükümdarlara Öfkelerinin Nedeni Sorulamaz	177
“Bu Yanan Can Fitili, Yüreğim Yağıdır”	193
“Beni mi Seversiniz, Babalarınızı mı?”	203
Hükümdarlar Arasında Acıma Yoktur!	219
“Sultan Ahmet İbn-i Sultan Beyazıt”	234
“Biz Olamayız Yârsız”	250
Sinan Paşa Oğlu İskender Çelebi	265
“N’ola Beyim”	284
Gizli İstekler	299
Gurbet Elinde	311
Amasya’nın Kadın Ozanları	320
Kaynakça	325

YEŞİLİRMAK AMASYA'NIN KOYNUNA GİRDİĞİNDE...

Amasya, Anadolu şehirlerinin en güzellerindendir. Onu kısıkanç gözlerden esirgemek ister gibi sarar çevresini dağlar. Bu dağların adları, kendilerinden yaşlı söylenceleri anımsatır: *Ferhat, Lokman...* Ve çıkılması olanaksız, inilmesiyle çıkılmasından zor bu dağlara bakanlar, kimi zaman kavuşulması olanaksız bir sevgili için dağları delmeyi deneyenleri düşünür, kimi zaman sonsuz bir yaşamın gizini arayanları. Amasya, sevdalıları dağlara düşürecek gücü verir görene. Ve Amasya'da bir saat yaşayan, bu şehirde sonsuzca yaşamak ister...

Yeşilirmek, Amasya'nın koynuna girdiğinde ondan ayrılmamak için yavaşlar, ayrılmaya yakın kol kol olup kucaklar onu. Yeşilirmek, Amasya'dan ayrılmak zorundadır. Deniz çağırır, çünkü. Bu yüzden, sevgiliden ayrılacak delikanlı hırçınlığıyla taşar sık sık. Onu kuşatan dağların eteğine vurur kendini. Bin yıllardır onu gözetleyen mağaraların güneşle ışıldayan bakış-

larını örtmek ister. Amasya, kadınca bir sabırla boyun eğer gibidir Yeşilirmak'ın hırçınlıklarına. Kimi zaman elma çiçeklerinin rengiyle, kimi zaman iğde çiçeklerinin kokusuyla karşılar onu... Zümrüdün, zebercedin ve adı bilinmez nice yeşil renkli cevherin ışıltısını arar sularında. Çünkü bu ırmak, çok zaman kan olup akmıştır.

Bir zamanlar...

Amasya, sarp güzelliğiyle insanları çekmiştir. İsa doğmadan üç bin yıl önce yöresine gelenlerin izleri durur. Ve adı, kurulduğundan bu yana hemen hemen hiç değişmemiştir: *Amasit, Amaseia, Amasie, Amesia, Amasya...* Amasya, adını kimi zaman egemenlerine vermiştir. Ermeni Kralı *Emasyus*'un, Mısır krallarından *Amesis*'in, Danişment Sultanı Melik Danişment Ahmet Gazi'nin eşi *Emasiye* Hatun'un, adını ondan aldığı söylenir. Kendine ad olarak neden *Amasya*'yı seçtiği ise söylencelere karışır. Bu söylencelerin en güzellerinden biri, kente adını verenlerin savaşçı kadınlar, *Amasitler* olduğudur. Çoğunluk *Amazonlar* diye anılan bu güzel ve korkusuz kadınlar, yurtlarından sürüldüklerinde saçlarını kesip topraklarına gömmüşler. Artlarından fışkıran yeni otların düşler yarattığı görülmüş. Sarpta, ovada mordan beyaza çiçekler açmış önce. Sonra yapraklarını döküp çıplak kelleler göstermiş bu otlar. Görenler, Amazonların bir gece başörtülerini sıyrıp saçlarını kesişlerini anımsamış. Kimi de, "Bu, Amazonların başları değil memeleridir" demiş. Çünkü Amazonlar, rahat dövmüşmek için göğüslerini dağlarmış. Sütle dolup bebeklerini anımsatmasın, ellerine silah aldıklarında sızlamasınlar diye. Ve *haşhaş* denilen bu otların başçıklarına dokunan, el vurup bıçak sürüp sütlerine ulaşanlar, acılarının dindiğini görmüşler. Sonra düşlerinin çoğaldığını. Düş arasında ölüme ulaşan da olmuş. Gün gelmiş, herkes unutmuş Amazonları.

Tarih kitapları, Amasya'da devlet kuranları ya da devletleri ele geçirenleri şöyle sıralar: Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Helenler, Pontuslar, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Danişmentliler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Eratnalılar, Osmanlılar... Bir var ki, bu şehir hep ayaklanmaların, hep yeniden doğuşların kenti olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımları da bu kentte atılmıştır 1919'da. Bu girişimde Amasyalı kadınların da payı vardır. Çünkü Amasyalı kadınlar akıllıdır. Bağımsızlığına düşkündür. Ve güzeldir. Güzellikleri, doğdukları şehre benzer: Sarptır. Ele geçmesi olanaksız görülür. Ola ki, kendileri gönül düşürelere bir yigide...

Amasya, tarihinin eskiliği kadar, halkının hünerleriyle de ünlüdür. Bizim anlatacağımız, bu halktan biridir. Şairdir ve kadındır. Osmanlı döneminde yaşamıştır. Onun şiirlerini hem Batı'da hem de Doğu'da bilirler. Ve şaşarlar bir kadının sevdasını böyle pervasız anlatabilmesine. Ailesini tanırlar da babasının tam adını, onun doğum tarihini tam bilmezler. Şiiri kimliğini örtmüş gibidir. Ve onun için söylenen her şey yakıştırmadır. Kendi söylediklerinden başka. Ona, Lesbos'un ünlü kadının ozanı Safo'nun adını yakıştırıp *Osmanlı Safo'su* derler. Çünkü hiç evlenmemiştir. Sonra bu sözü açıklamaya girişirler:

"Rumca'nın *safo* sözcüğüyle, Arapça'nın *safî* sözcüğü aynı köktendir. 'Saf, temiz ve duru' anlamına gelir. Bu şair kadının kendine seçtiği ad da 'aşk' ve 'güneş' anlamındadır: *Mihr*."

Amasyalı Mihrî, adının çağrıştırdığı *âşık* kavramıyla birlikte, dokunulmamışlığın simgesidir. Öyle anılır. Çünkü güzelliği şehrine benzer: Sarp, ulaşılmaz ve durmadan çağıran...

Benim size anlatacağım da, bu kadının öyküsüdür. *Osmanlı Safo'su Mihrî Hatun*'un yaşamı. Bu da elbet yakıştırmadır. Doğrusunu, Amasya'yı kucaklayan dağlarla Amasya'nın kucığında yatan Yeşilirmak bilir.

“BU ÖLENLERDEN HANGİ YANDAKİLER ŞEHİTTİR?”

Ovanın üstünde birden bir sessizlik patladı. Timur ordusunun at örtüleri, eğerleri, süvari zırhları, kemerleri, oklukları, mızrakları, kalkanları, gürzleri ve bayrakları kırmızıydı. Bir kan denizi gibi kıpırtısız ve sessiz yayılmışlardı. Timur, sorusunun bu büyük sessizlikle karşılaşmasına şaşmamış gibiydi. Yanında saygıyla dikilen, ünlü Semerkantlı bilgin Numanüddin el-Hanefi'nin oğlu Abdülcebbar'a döndü. İçinde alaycılık gülüşleri ışıldayan madensi bir sesle konuştu:

“Bilginler anlamamış olacaklar. Sen yeniden sor: Bu dövüşen iki ordunun, yani Osmanlıların ve Timurluların ölülerinden hangileri şehittir?”

Sonra belirgin bir küçümsemeyle güldü. Abdülcabbar'ın soruyu yinelemesini beklemeden ekledi:

“Hatırlat ki, bu soru, Buhara, Herat, Semerkant ve fethettiğim öteki beldelerin bilginlerine sorup açık ve doyurucu yanıt

alamadığım bir sorudur. O beldelerin bilginlerine benzemesinler, biliyorlarsa söylesinler ve ne söylediklerini bilsinler... Unutmasınlar ki, bilimcilerle konuşmaya, tartışmaya alışkıyım, öteden beri bilimle uğraşırım.”

Amasyalı bilginler, Timur’un söylediklerinin yinelenmesinin onlara olsa olsa bir-iki dakika daha kazandırdığının ayırdaydılar. Sorunun yanıtının olmadığına da. Timur ordusundan ölenleri şehit saymak, belki kellelerini ve Amasya’yı kurtarırdı, ama onursuz bir yaşama mahkûm ederdi onları. Nasıl bakarlardı eşlerinin, çocuklarının ve öğrencilerinin yüzüne. Osmanlı’nın ölümlerini şehit saymaksa, onurlarını kurtarsa da neye yarardı? Timur’un, ele geçirdiği kentlerin halkına neler yaptığını biliyorlardı. Yedi aydır Timur’un saldırılarına karşı koymuş Amasya, bilginlerinin başlarından kulelerle mi süslenecekti. Ferhat’ın Şirin için açtığı kanallardan çocukların ve kadınların kanı mı akacaktı? Birbirlerinden habersiz, Timur ordusunun ardında durduğu söylenen filleri aradı gözleri. En gençleri, Gümüşlüzadelerden Şücaettin İlyas’ın, aralarından sıyrılıp öne çıktığını önce hiçbiri fark edemedi. İlyas konuşmaya başladığında ise, onu susturmak için artık çok geçti.

“Emirimize söyleyin ki, söylediğim şeyler bildiklerimdir. Bu bilgi hoşlarına giderse, dilediğim, Amasya’ya bir zarar gelmemesidir. Ama söylediklerim onu hoşnut etmezse, yine Amasya’ya zarar vermemeleri gerekir. Çünkü öğrendiklerimi iyi anlatamamamın suçu, *Anadolu Bağdadı* diye anılan Amasya’nın ve onun deneyimli bilginlerinin değildir. Emir, bu suçun cezasını bana dilediğince biçebilir.”

Timur, “Güzel! Çok güzel!” dedi. Gülümsüyordu. “Cesursun delikanlı. Kimlerdensin?”

İlyas başını biraz daha dikleştirdi: “Selçuklu emirlerinden Gümüşlü Muinüddin Yunus-ı Müstevfî’nin soyundanım.”

“Asker misin?”

İlyas şaşaladı.

Timur, parmağıyla delikanlının kuşağındaki diviti gösterip: “Silahlı dolaşıyorsun da...”

Timur’un, torunu yaşındaki biriyle teklifsizce şakalaşması, hem Amasyalı bilginleri hem de Timur’un yanındakileri ürpertmişti. İlyas’ın gereksiz bir şey söylemesinden korktular. “Bu silah değil, divit. Yazı yazmak için” benzeri bir açıklamayı Timur kolayca bilgisine hakaret sayabilirdi. Ayrıca, Timur’un tavrındaki yumuşamayı gören delikanlı, söyleyeceklerine dikkat etmeyebilirdi de. Oysa İlyas, Timur’un parmağıyla işaret ettiği yere belli belirsiz bir göz atmakla yetinmişti. Dingin bir sesle konuştu:

“Bilim bir savaşa, savaşıyım...”

Timur, delikanlının toparlanmasına sinirlenmiş gibi dik bir sesle, “Hadi, bildiklerini öğrenmek istiyorum,” dedi, “Söyle bakalım, hangi yandakiler şehit? Bizimkiler mi, sizinkiler mi?”

İlyas, konuşmaya başladığında sesinin titremesini engellemeyemedi:

“Hak yolunda savaşanlar!”

“Kim Hak yolunda savaştı peki?”

Amasya Müftüsü ani bir esinle söze karıştı:

“Ey emirül müminîn, kimi yiğitlik adına, kimi ün kazanmak için, kimi de ailesini korumak, geçindirmek için savaşır. Kimin Hak yolunda olduğunu ancak Yüce Tanrı bilir...”

Timur, bu yaşlı adamın söze karışmasındaki acelesinden çok, yurttan, vatandan söz etmeyeişine dikkat etmişti. Belki de yanıtını uzun zaman önce hazırlamış, uygun zamanı kollamıştı. İçin için güldü. “Bîçare kocamış,” dedi, “hem kendi kelleni hem de delikanlıyı korumak için geç kalmadın mı? Kimsin sen?”

“Bu beldenin müderris ve müftüsüyüm.”

“Pekâlâ! Şimdi sus da öğrencini dinleyelim. Söyle delikanlı, şehit kim? Hak yolunda savaşan asker hangi yanda? Neden?”

İlyas, hocasının söze karışmasıyla soluklanmış gibiydi. Din-
gin olmasına gayret ettiği yarı tiz bir sesle, tane tane konuştu:

“Hak yolunda olan, yurdunu korumak için savaşılan asker-
dir. Şehit olan da onlardır. Çünkü yurt sevgisi Tanrı’ya inaniş-
tan kaynaklanır.”

Amasya Müftüsü, bir an ayağının altından yerin kaydığını
sandı. Sonra, karşı sıradaki Timur ordusuna baktı. Bayraklar,
eli mızraklı askerler, altlarındaki atlar olanca kırmızılığıyla kı-
pırtısız duruyordu. Timur’un tolgasının altındaki başı, çenesi-
nin altındaki sakalı da taştan oyulmuşçasına canlılıktan uzak-
laşmıştı sanki. Kuşağından mendilini çıkarıp, terlediğini sandı-
ğı alnını kurulamak istedi bir an. Sonra caydı. Timur konuşma-
lıydı artık. Neyse, kararı bildirmeliydi. Kulakları, sessizliğin
ortasında yüreğinin sesini duymaya başlamıştı sanki. Yoksa
Timur ordusunun kösleri mi vuruluyordu? Timur, tam o anda
konuşmaya başladı. Başını yana çevirmiş, Abdülcabbar’ı he-
deflediğini belirtmişti:

“Söyle bilginlere hocam, beldelerine, evlerine dönsünler.
Amasya’nın öğrencilerine kendileri gibi saygılı ve sakınlı ol-
mayı öğretsinler.”

Abdülcabbar’ın konuşmaya başlamasını beklemeden alay-
cı alaycı gülererek ekledi:

“Yalnız, o Selçuklu emiri soyundan delikanlı kalsın. Söyleş-
mek isterim...”

Amasya Müftüsü, Timur sözünü bitirirken diz çöktü: “İlyas
bir saygısızlık ettiyse bağışlayın emirim. Gençtir. Kitaplarda
gördüğünü söyler.”

Timur, müftüye, ilk kez görüyormuş gibi şaşkınlıkla baktı.
Sonra ısırmacı alaycılığını hiç değıştirmeden:

“Kalkın!” dedi, “Tasalanmayın. Kentiniz bağışlandı. Deli-
kanlının, yanımdaki bilginlerden de öğrenecekleri vardır. Be-
nim de ondan dinleyeceklerim. Burda kalmalı...”

Gümüşlüzadelerden şucaettin İlyas, Timur ordusuna doğru yürürken yanındakilere dönüp bakmadı. Kimse de onunla vedalaşmak için bir girişimde bulunmadı. Yalnız, arka sıralardan bilimcilerin en gençlerinin oldukları yerden yükselen bir ses uğurladı onu:

“Sağlıcakla git, sağlıcakla gel Pir İlyas. Pir İlyas.”

Pir, yani usta! Bu sanı böyle kolayca duymanın sevinci adımlarını hızlandırdı.

Pir İlyas Halvetî

İlyas, bir süre Timur’un ordugâhındaki bilginlerin en gençlerinin yanında kaldı. Onlardan, Timur’un, fethettiğı beldelerde yaptığı zulmün öykülerini dinledi. Bunaldı. “Bilgi, zulmü engellemeye yetmez ise neye yarar?” diye sormaya başladı. Bir akşam, Timur’un bilginlerinin en yaşlısı çağırttı onu. Hükümdarlara boyun eğmenin Tanrı emri olduğuyla ilgili uzun bir söyleve başladı. İlyas duramadı, “Her biriniz bir bilimin hükümdarı olmuşsunuz,” dedi, “yine de kılıca, güce, zora boyun eğersiniz. Yazık!” Bilgin gülümsedi: “Boyun eğmezsen zoru göze almalısın” dedi. “Alırım!” “O zaman hazırlan, yarın sabah şirvan’a gideceksin.” Delikanlının duraksadığını görünce, “Nedir düşündüğün?” diye sordu. İlyas, “Eve haber salabilsem,” dedi. “yolluk, giyim falan.” Bilginin gülümsemesi büyüdü: “Her şeyin düşünüldü. Seni sürgün eden Timur Han’dır.”

İlyas, yola çıktığında, atının üstündeki heybeleri yoklamamıştı. İlk handa bunlarda yolluktan çok yazma kitaplar olduğunu görüp sevindi. Ve okumaya başladı. şirvan, onun eğitimi ni bütünleyeceği duraktı. Bu eğitim ona zora boyun eğmemeyi öğretmeliydi.

Bilim yetmemeğe başladığında tanıştı bir Halvetî dervişiy le. O güne dek, derviş dendiğinde kulaklarına hep tef sesleri

geliyordu. Kaşını, kirpiğini, saçını, sakalını tıraş eden Kalenderîlerin tefleri, çingirakları. Sonra, çocukluğunun korkutucusu Babalılar. Baba İshak'ın ipe asılı bırakılan, kemikleri kırılan ölüsü. Mezarının Amasya'da bir bahçede olduğu söylenirdi. Yeraltında. Anlatırlar, anlatırlar, sonra doğru bildiğini söylemenin zararını açıklarlardı. Ve güce başkaldırmanın yanlışını. O hem bildiğini söylemek istiyordu, hem güce boyun eğmemek. Kalenderîler dilediklerini söylüyorlardı, ama dışlanmışlardı. Zordu yolları. Halkla bir olmak istiyordu o. Halvetî'yi izledi bir süre. Tapınmasını herkesten gizleyişini. Sonra gidip Şeyh Sadrüddin-i Şirvanî'nin kapısına durdu, dervişlik diledi.

İlk günler verilen işler hiç de eğitimine uygun değildi. Yük taşıdı, temizlik yaptı. Ona ilk işini buyurduklarında söylenen sözü anımsayarak: "Kamışı dereden keserler, kalem olsun diye gübrede bekletirler!" Beden yorgunluğunun onu soru sormaktan alıkoyduğunu ayırt etti bir süre sonra. Bildiklerini unutuyor muydu yoksa? Uykusundan kısıp derslerini tekrarlamaya çalıştı. Görevleri değişmeye başladı. Söyleşiler izler oldu. Tam kendini tanımak için kırk günlük yalnızlık çilesine çekilecekti ki... Amasya'dan haber geldi. Timur çekilip gitmişti. "Savaş bitti mi?" diye haykırmış. Öyle dediler sonradan. Ve savaşın sürdüğünü anlattılar usul usul. Osmanoğulları arasında sürüyordu çatışma. Egemenlik için. Kulakları uğuldadı. Timur'un sesini duydu yeniden: "Söyle bakalım, hangi taraftaki ölüler şehit?" Sonrasını anımsamıyor...

Günler sonra yollara düştü yeniden. Aklında bir tek soru: "Kardeş kardeşe vuruşursa, hangi taraf Hak yolunda... Ölenin hangisi şehit?" Bu soruyla vardı doğduğu şehre, bu soruyla evinin eşliğine bastı. Ve şaşkınlıkla, Amasya'nın onu unutmadığını gördü. Yaşadıklarının tüm ayrıntıları unutulmuş, Timur'un Amasya'ya ilişmediği hatırlanır olmuştu. Bu hatırlamayla ona saygı duyuyorlardı. Saygı onun işini kolaylaştırdı.

Önce evlendi. Sonra ilk tekkesini kurdu. Ona gelip gidenler, Mevlevîlere benzemeyen davranışlarına şaşılar. Sonraları çevresi kalabalıklaştı. Bir öğüdü vardı yanındakilere: “Bilime yakın olun, devletlilere değil.” Devletlilerden kaçınması onun ününü artırdı. Bunaldığında kendini Şirvan’a attı. Yola çıkmaz olunca uzun yalnızlık süreleri seçti Çilehane’de. Ve kendine inananları döneminin çalkantılarından uzak tutmaya çalıştı. Şehirde ve köylerde birbirinden ayrı inançların yaşadığını biliyordu: Sünnîler ve Şiîler, Alevî Türkmenler. Birbirlerinden kız alıp vermezler ki akraba olsunlar. Çözümü ilk oğlunun sünnetinde bulduğunu sonradan ayırt edecekti: Kirvelik. Oğlunun kirvesi bir Alevî dedesi idi. “Sultanım, artık oğluna senden yakın oldum. Kızım oğluna kardeş oldu...” demişti. Sevin-di. Bu konuyu damadına açtıındaysa, ne zamandır Sünnîlerle Alevîler arasında kirveliliğin âdet olduğunu öğrendi. Amasyalı-lar, her yaptığını taklit eder olmuşlardı... Güldü... Güldü... “Beyler boy ölçüştüğünde halkı bölemez gayrı...” dedi. Yanılı-yordu.

Çilehane’den görünmeyenler

Pir İlyas Halvetî halkın beyler egemenliği uğruna ölmeyeceği sevinciyle gülerken, damadı Pir Celâlettin Abdurrahman Çelebi onu hüznüyle seyrediyordu. Pir İlyas kocamıştı. Savaşlara, ayaklanmalara, egemenlik kavgalarına gençliğinde bile dayanamamıştı. Tarikata, tasavvufa sığınmıştı. Ama seçtiği yol avutmamıştı onu. *Marifet* denilen “gerçek bilgi” de, onu halkın geleceği kaygısından kurtaramamıştı. Bu kaygıyla bırakmıştı tekkenin yönetimini. “Halifem, sevgili damadımdır” demişti. Artık günlerini, okuyarak, yazarak geçiriyor, uykusuz, yarı aç çile dönemlerine başlıyordu. Ama Çilehane’den, ne Amasya’yı ne de Amasya halkının gerçek yaşayışını görebiliyordu.

Şimdi, Amasya'da doğmuş bir sultan tahttaydı. 1404 yılı haziranında Amasya'da doğan II. Murat, babası Çelebi Mehmet'in egemenlik savaşları boyunca, annesi Şehzade Hatun'la Amasya'da kalmıştı. Amasya Sarayı'nda. 1410'a kadar. 1413'te tahta çıkan Çelebi Mehmet, Amasya'nın yönetimine Yörgüç Paşa'yı atamıştı. Sonra Tokat, Sivas, Çorum, Osmancık belde-leri Amasya'ya bağlanmış, bölge *Danışmendiye Vilayeti* diye anılır olmuştu. Bölgenin valiliğini 1415'ten 1421'e kadar Şehzade Murat yapmıştı... Bölgeyi de, sorunlarını da bilirdi... Eğer sorunsuzca egemen olabilseydi...

Çelebi Mehmet, egemenlik için döktüğü kandan ötürü pişman olmuş olmalı ki, Murat'a kardeşlerine ilişmemesini vasiyet etmişti. Murat, Edirne şehrinde tahta geçecek, Anadolu'yu Küçük Mustafa yönetecek, Yusuf ile Mahmut da Bizans imparatoru Manuel'e gönderilecekti. Manuel'in elindeki Şehzade Mustafa bırakılmasın diye. Şehzade Mustafa, Çelebi Mehmet'in kardeşiydi. Tahtta hak iddia edebilirdi. Ama Murat bu vasiyeti dinlememişti. Önce kardeşlerini dinsel kurallara uymadığı gerekçesiyle Bizans'a göndermeyi reddetmişti, sonra egemenliği paylaşmayı. Ve ardı ardına çatışmalar, savaşlar... Şimdi Amasya'nın egemeni, Yörgüç Paşa'ydı... Ve Türkmenler, hele Kızılkoçaoğulları... Savaşların, yapılan binaların, iyilik kurumlarının yol açtığı vergi yükünden yakınıp kıpırdanmaya başlamışlardı.

Abdurrahman Çelebi, sırtını sedire dayamadan uyuklayan şeyhine baktı. Kocamıştı Pir İlyas, kocamıştı. Daha geçenlerde, "Şirvan'a gitmek istiyorum" diye tutturmuştu. Kızı atılıp, "Ölürsünüz efendi baba" demişti. "Vasiyet ederim, beni Amasya'ya getirir gömerler." "Etmeyin, yolda kokar ölünüz..." "O zaman da, ölüm nerede kokarsa orada gömerler..." Sonra gül-müştü uzun uzun. Yaşayan bir evliya sayıldığını bile bilmiyordu. Sevecen bir davranışla Pir İlyas'ın sırtına bir hırka koydu.

İlyas gözlerini açtı. Gülümsedi. “Bir gün gibi geçti” dedi. Damadının, yüzüne bakışından sezdi anlamadığını. “Ömrüm,” diye açıklamaya çalıştı, “bir gün kadar tez geçti!” Sonra dikişli, pamuklu, kalın hırkaya sarındı. Sırtını sedirin uzun yastığına yasladı. “Ne dersin Çelebim,” dedi, “yaşamak mı düştür acaba, ölüm mü?”

Oğlumu İstiyorum!

Temmuz ayında öğleden sonraları bir rüzgâr çıkar Amasya’da. *Harman rüzgârı* derler. Bahçelere bu saatte inilir, harmanlar bu rüzgârla savrulur. Amasya bu rüzgârla soluklanır.

Taciye de denilen Gümüşlüoğlu Camii’nin yakınındaki tekkeye Yörgüç Paşa geldiğinde harman rüzgârı çıkmamıştı daha. Pir İlyas’ın çile çıkarıp, inanışını ilk yaydığı yer olduğundan Gümüşlüoğlu Tekkesi, sonradan Yakup Paşa’nın Abdurrahman Çelebi için yaptırdı vakfettiği Çilehane’den daha çok saygı görürdü. Beyler, paşalar halkın saygı gösterdiği bu tekkeye, halka şirin görünmek için de olsa uğramayı savsaklamaz, adak kurbanlarını burada kestirirlerdi. Yörgüç Paşa, ege-menleri hiçe sayan, ilkesi “devletlilere uzak durun, bilime yaklaşın” olan bu tekkeye daha önce hiç uğramamıştı. Kendi adına para bastıracak güçte bir paşanın, halkın saygı gösterdiği bir tekke şeyhine gereği olduğuna da inanmazdı. Ama, ah şu kadınlar... Karısı, “Pir İlyas’ın tekkesine yüz süreceğim” diye tutturmuştu. Pir İlyas’ın sağ mı ölü mü olduğu bile belli değildi. Söylencelere karışmıştı. Tekkeyi yönetense, Amasya’yı yönetenlerin yanına uğramamak için ya bayram günü çileye girer ya da... Ya da ne yapardı bilmiyordu. Bayram günleri Halvetî tekkesinden kimsenin bayramlaşmaya gelmediğini gördüğünde bir kez sormuş. Sonra önemsememeyi daha doğru bulmuştu. Varsın halk, Amasya’nın Timur zulmüne uğramamış ol-

masını bu tekkeden bilsin. Pir İlyas'ın Timur'un sürgün ettiği Şirvan'dan ölüsünün getirildiğini sansın... Neyse, elbet bu tekkede de başlardı egemenlik kavgası. Yönetimin olduğu yerde çekişme olmasın, olacak şey mi?... Şu 1430 yılında, daha küçük birimlerde bile yönetenle yönetilen çekişiyordu. Bu yüzden karısının peşine düşüp gelmişti buralara. "Bir görelim şu çelebiyi," dedi, "nasıl bir âdemdir?"

Divanhane'nin serin tahtalarına serilmiş kilimler çıplak ayaklarını yakıyormuş gibi garip adımlarla basan bir delikanlı sunmuştu vişne şerbetini. Sonra, "Abdurrahman Çelebim şimdi gelir" demişti. "Ya Pir İlyas..." Delikanlı terbiyeli susmuş, yanıt vermemişti. Üstelemişti: "Peki, piriniz nicedir?" Bu kez delikanlı başını sağa eğmiş, "Çelebim anlatırlar" demekle yetinmişti. Kapının yanına çekilmiş, el bağlamış, şerbeti bitirmesini beklemeye başlamıştı. O sıra bir kadın çığlığı yırttı sessizliği. "Oğlumu istiyorum Pirim. Yardım et! Oğlumu istiyorum!"

Yörgüç Paşa, nasıl olduğunu bilmeden kendini tekkenin avlusunda buldu. Tekke halkı kadınlı erkekli oradaydı. Uçar gibi koşuşturuyor, ortada bir noktaya su, şerbet, nane ruhu uzatıyordu. Ses hıçkırıklarla kesiliyor, sonra yükseliyordu: "Oğlumu istiyorum." Kalabalığa yaklaştı, iki yana açıldılar. Bir kadın diz çökmüştü taşların üzerine. Elbisesi, baş bağlaması kentli olmadığını belli ediyordu, Türkmen'di herhalde. Yüzünü buruşturdu. Of, bu göçerler! Gene de durumunun gereğini yerine getirmeliydi. Yumuşak olmasına çalıştığı bir sesle sordu: "Kimsin hatun! Ne dilersin?" Kadın başını kaldırdı, orta yaşta olmalıydı. Güneş yüzünü yakmış. Göz kenarları kırışmış. Dik dik baktı yüzüne. "Kimsin de sorarsın?" dedi. Yörgüç Paşa tam o sıra geldi karısıyla göz göze. Karısı, yüzüne bir garip bakıyordu. Tepkisini merak ederek değil, korkarak da değil. O kadınmış gibi. "Ben Danişmendiye Vilayeti Beylerbeyi'yim" dedi Yörgüç. Dişlerini sıkıyordu. "Dileğini söyle." Kadın birden

kalktı yerinden, gözlerini sildi. Başını yere eğip, “Şükrolsun Pirim, beni dileğime eriştirdin!” diye mırıldandı. Sonra başını kaldırıp, “Paşa bana oğlumu ver!” dedi. “Ölü ya da diri, oğlumu senden isterim...”

Bundan sonrasını Yörgüç Paşa hep bir karabasan gibi hatırladı. Bir hafta önce Kızılkocaoğulları için yaptığı plandı söz konusu olan. Dört yüz kişiydi bu Türkmen obası. Erkekleri elbet. Beyleri de dört kişi. Yokluk, yoksulluk deyip çapulculuk ediyorlardı. Padişah ağzından mektup yazmış, armağan göndermiş, kâfir elindeki Samsun’u alırlarsa, aldıkları bölgenin onlara tımar verileceğini söylemişti. Elçiliği oğlu Hızır yapmıştı. Kanmıştı Türkmen obası. Karşılık armağanlarla koşulları konuşmak istediklerini bildirmişlerdi. Sonunda Amasya’ya çağırılmıştı onları. Şölen’e. Bölük bölük evlere dağıtmış, Amasya’nın ünlü dut şarabı, deliyoran sırası ile sarhoş etmişti. Sonra ellerini kollarını bağlatıp dağdaki mağaralara kapattırmıştı. Saman dumanı ile boğulmalarını buyurmuştu. Üstlerine kaya kapak kapanmıştı. Kadın bu delikanlılardan birinin, oğlu olduğunu söylüyordu. Kızılkocaoğlu obasından değilmişler. Onlara da davet çıkmış, oğlu da giyinip süslenip gitmiş. Bir haftadır da dönmemiş. Obalar hep dağılmış, gidip de dönmeyenlerden hile sezip, kaçıp Menteşe Türkmenlerine sığınmışlardı. O, oğlunu sormaya Amasya’ya gelmiş. Amasya’yı kurtaran pirden imdat istemeye. “Ölmüşse ölüsü,” diye tutturmuştu, “mezarını bilirim!” Kimse de kadının sözünü kesmemişti. Karısı bile. Kadını kucaklamış, kadının adına yalvarmıştı. Hele o Pir İlyas... İnsan bir kez olsun, “Yazgısı böyleymiş! Tanrı böyle buyurmuş” der. Kalkılıp mağaralara gidilmişti. Kayalar açılmış, üst üste, boğulmuş ölülerle karşılaşılmıştı. Kaç kez düşlerine girdi.

Kadın, oğlunu tanıyıp kucaklamıştı üstelik. Yörgüç Paşa, konağına nasıl döndüğünü bilmiyordu.

YENİDEN DOĞUŞ

Önce bir su sesi duydu, susamışlığını anımsadı. Sonra bir ezgi başladı sanki. Rüzgâr kamışlıklara vuruyor, kamışlıkların dibinden kuşlar havalanıyor, havalanıyor... Gözlerini açmak istedi. Uyuyup kaldığı yeri görmek. Başı ağırlaşmış gibiydi. Çok içmişim, diye mırıldandı. Kalkmak için davrandığında, bağlı olduğunu fark etti. Haykırmak istedi. Sesi yoktu. O sıra alına bir el değdi. Okşar gibi. Sonra başı kaldırıldı. Ağzına ılık, tatlı bir şey aktı. Susamışlığı dindi. Su yeniden akmaya başladı uzaktan. Tüm gövdesinin hafiflediğini duydu.

Amasya Şifahanesi'nin avlusunda hekimbaşı, öğrencilerinin hastalar için söylediklerini dinliyordu. "El ve ayak tutulmasıyla gelen Abdi Çelebi, sağ el ve ayağını oynatmaya başladı. Seher vakti rast, öğleyin nihavent, gece yarısından sonra zirefgent makamı çalınıyor." Öğrencisinin sözünü kesti: "Çelebinin ailesi ne zaman uğrar?" "Cumaya." "Cumaya kadar eski

tedavisini sürdürün. Ailesi beni görsün geldiğinde.” Çelebiden sorumlu öğrenci boynunu büktü: “Hocam, ailesine ne öğütleyecekseniz, ben de bilsem.” Hekimbaşı gülümsedi: “Peki, söyle bakalım, böyle bir hastaya ne öğütlenir.” “İlıca?” Öteki öğrenciler, Şerafettin’in doğru bir yanıt verdiğini hekimbaşının yüzünden sezdiler. Hep onlardan önce kavıyordu konuları. Hekimbaşı, “Aferin,” dedi, “Pekâlâ, hangi ılıca uygun? Gözlek mi, Terziköy mü?” Şerafettin bir an düşündü. “Arkutbey uzaktır; ama Terziköy’den de Gözlek’ten de iyidir” dedi. Hekimbaşı, öğrencisinin kendi anmadığı bir şeyi söylemesindeki rahatlığı beğendi. “Pekâlâ Şerafettin, Abdi Çelebi Arkutbey’e götürüldüğünde sen yoklarsın. Tedavisi senindir...” Öğrenciler arasında bir mırıltı dolaştı. Yarı beğenme, yarı kıskançlık. Hekimbaşı, uyarmak ister gibi öksürdü... Sonra, “Geçen hafta getirilen Türkmen çocuğundan kim sorumluydu?” diye sordu.

Yörgüç Paşa’nın emriyle dumanla boğularak ölüme bırakılanlardan yalnızca biri kurtulmuştu. Halvetî Tekkesi’ne gelip “Oğlumu istiyorum” diye haykıran kadının oğlu. Yörgüç Paşa, kadının “Oğlum o obadan değildi” sözüne inanmamış ama, “Öldüyse mezarını bileyim” diye tutturmasından etkilenmişti. Biraz da dinsel bir mekânda yaptıklarının hesabını verir duruma düşmekten, devlet işinin hesabını kul kısmı önünde sayıp dökmekten hoşlanmamıştı. Anası üst üste yığılı ölümler arasından oğlunu tanıyıp kucakladığında kimseler inanmamıştı gördüklerine. Çocuk, belli belirsiz de olsa soluk alıyordu. Alıp götürdüler. Mağaralardaki ölümlerin sonunu dağın yırtıcı kuşlarından, çakallardan sormalı...

Amasya Darüşşifası kurulalı beri, yani yaklaşık yüz yıldır böyle bir hasta görmemişti. Yüzü morarmış, soluğu varla yok arası, kimi uyarıyı yanıtlıyor, kimi uyarıyı duymuyor bile... “Aracı olanlar Amasya’nın saygın kişilerinden olmasa sokulur muydu binaya?” sorusu, öğrenciler arasında bir zaman tartışıldı.

şıldı. Sonra böyle bir hastayı sağaltmanın, hiç değilse sağaltma yolları denemenin Darüşşifa'ya da yarar sağlayacağı sonucuna varıldı. Bütün öğrenciler ve hekimler ona bakmakla yükümlüydü. Hekimbaşı, herkese ayrı görev vermişti. Kimi hekim ve öğrenciler soluğu için derman arıyor, kimi sık sık gelip geçen korku nöbetleri için müzik makamları düzenliyordu. Hastalığı hiçbir hastaya benzemediğinden, koğuşlara konulmadı. Odalardan biri ayrıldı ona. Gözünü açmayı başarıp doğrulmayı denediğinde Abdurrahman Çelebi'ye haber iletili. Yatsıdan sonra birkaç derviş hastayı alıp gittiler.

Adın Belâyî olsun!

Yörgüç Paşa'ya "Oğlumu diri ya da ölü senden isterim" diye kafa tutan Türkmen kadını, oğlu yarı ölü bulunup şifahane-ye gönderildikten sonra da tekkede konukladılar. Zaten gidecek yeri de yoktu. Obası, sınırı geçip Kara Yülük Paşa'ya sığınmış. Çorum Türkmenleri tedirgin. Kadın, tekkenin kadın halkı arasına karışıp gitmişti. Üç gün konukluk süresinin bitmesini beklemeden işlerin ucundan tutmaya başlamıştı. Karışmadılar. Kadın kısmını iş oyalardı. Oğlu şifahaneden getirildiğinde de umulduğunun tersine aşırılık etmedi.

Hekimbaşı, oğlanın çocuklukla gençlik arasında oluşunun iyileşmesindeki payını anlattı Abdurrahman Çelebi'ye. Bundan sonrası Tanrı'ya kalmıştı. Kapı önünde çöküp dinleyen ana, söze karıştı. "Efelek kaynatsam, yararı olur mu ki..." Hekimbaşı, dönüp baktı. "Görelim hatun, efelek dediğin nice otur?" Kadın anlatmaya çalıştı: "Yaprağı yemek olur, dolma olur bir ot işte. Tohumu üzüm salkımı gibi de uzar gider. Tohumunu demlerler soluk zoruna obada. Sonra bağ yaprağı. Hani yaralara konulan. Yürek çarpıntısı için kaynatan olurmuş eskilerde." Hekimbaşı, "Bir tutamı aşmadan demle," dedi, "Oğ-

lunu sen yıka bir zaman. Yıkadığın suya ceviz yaprağı kat... Getirdiğim ilaçları vermeyi de savsaklama..." Sonra Abdurrahman Çelebi'ye, "Çocuk iyileştikçe, bir iş verin oyalansın" dedi.

Delikanlı, tekkedekileri de, hekimbaşını da şaşırtacak derecede tez ayaklandı. O zaman, adını bilmediklerini anımsadılar. Anası hiç adını anmıyordu çünkü. "Oğul" deyip duruyordu. Onlar da "Oğul" diye seslendiler. Sonunda bir akşam, Abdurrahman Çelebi, ana-oğulu yanına istedi. Gelip kapı önünde divan durduklarında yer gösterdi yanında. Sonra, "Bak oğul, sen yeniden doğmuş sayılırsın," dedi, "Sana bir yeni ad gerek." Delikanlı boynunu büktü. Abdurrahman Çelebi, "Adın Tanrı tarafından konmuş senin," dedi, "Bunca belayı savuşturana *Belâyî* adı yakışır." Anası, "He ya," diye evetledi, "oğluma *Belâyî* adı yakışır." Abdurrahman Çelebi, kadına döndü: "Bak hatun, oğlun bundan geri oğulluğumdur. Artık onu okutmak benim borcum." Kadın, saygılı olmasına çalışan bir sesle karşı kodu. "Etme şeyhim. Okuyan, kökünü unuttur. Zalim olur. Oğlum elini, obasını unutursa Hakk'ı da unuttur!" Abdurrahman Çelebi, "Yok hatun!" dedi, "Her okuyan elini, obasını unutmaz. Elini, obasını, kökünü unutanın Hakk'ı unuttuğuysa doğru. *Belâyî* ne okusa unutamaz kökünü. Unutursa adı hatırlatır. Onu okutalım. Başarırsa kadı olsun, hüküm versin!" Kadın içini çekti: "Sen bilirsin şeyhim," dedi, "Kadı olursa, haksızlığa karşı çıkar mı?" Abdurrahman Çelebi, dönüp *Belâyî*'nin yüzüne baktı. *Belâyî* başını öne eğmiş, gözpınarlarına biriken gözyaşlarını saklamaya çalışıyordu.

Haliliye Medresesi

Amasya, Türklerin 1071'de Anadolu'ya girmelerinden oldukça kısa bir süre sonra, yaklaşık 1075'te Türk egemenliğine girdi. *Danışmentliler* diye anılan Türk beyliğinin egemenliği dönemi,

kentin Haçlı Seferleri yolu üzerinde olması yüzünden de oldukça sarsıntılı geçti. Ayrıca, göçebe Türkler ya da Türkmenler ile Danişment Beyliği'nin katıldığı Selçuklular arasındaki kültür benzemezliği uzun sürdü. Selçuklular, bölgeyi sarsan Şaman kökenli inanç ayaklanmalarını güçle başaramayınca, eğitim kurumları açarak bölgede inanç birliği sağlamaya çalıştılar. Aynı çaba Osmanlılar döneminde de sürdü. Amasya, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde hem önemli bir transit merkezi hem de tahta geçeceklerin eğitim kenti olduğundan eğitime önem verildi. Çeşitli katmanlardaki yöneticiler kadar büyük toprak sahipleri de, eğitim kurumları kurup, bunlara gelir getirecek mallar bırakmaya, bu malların yönetimini vakıf senetleriyle düzenlemeye dikkat ettiler.

Amasya, biraz da bu yüzden; yüksek eğitim kurumları olan medreselerine İslam ülkelerinden ünlü bilginlerin geldiği, ilk eğitim kurumlarını bitirenlerin en az dörtte birinin medreseye gittiği bir belde oldu.

Amasya medreselerinde eğitimi verilen bilimler üçe ayrılırdı: tefsir, hadis, fıkıh gibi şer'i ya da dinsel bilimler; tıp, mantık gibi akli ya da ussal bilimler; lügat, tarih, dilbilgisi ve şiir gibi edebî sanatlar. Dil eğitiminin Farsça ve Arapça olduğu, matematik, geometri ve tarihe başlangıçta önem verildiği de bilinmektedir.

Medresede belirli bir ders programını bitiren öğrenciye *icazet* denilen bitirme belgesi verilirdi. Bu öğrenci, *müderris* denilen hocasının yanında iki yıl *muid* denilen asistanlığı yapar, bilim öğrenmeye yeteneği olup olmadığı denenip üç kişilik bir kurulca yapılan sınavı başarırsa ders verme yetkisi kazanırdı. Medresedeki öğretmenler, yetenekleri, kurumdaki eskilikleri, bilgileri ölçüsünde ücret alırlardı. Asistan düzeyindeki bir öğreticinin ücreti günde beş, müderris düzeyindeki öğreticinin ücreti günde kırk akçaydı. Ücreti altmış akçaya çıkan bir

öğretici, dilerse başka kurumlarda yüksek öğretici olarak görev alır, dilerse kadılık mesleğine girerdi. Kadılıktan dilediklerinde ayrılarak medresedeki görevlerine dönmeleri de mümkündü.

İmamlık, hatiplik, din ya da dünya sorunları, adli sorunlar üzerinde hüküm ve fetva verme, tekke şeyhliği çeşitli eğitimlerden sonra yapılabilirdi. 17. yüzyılın sonlarına doğru bu yöntem değişmiş, müderrislik 1689'dan sonra babadan oğula geçer duruma gelmiştir.

Yüksek eğitim kurumu olan medreseler de ders verenlerin durumuna göre değerlendirilirdi: Kırk akçalık medrese, elli akçalık medrese, altmış akçalık medrese. Bu ad kısaltarak, *Kırkılık*, *Ellilik*, *Altmışlık* biçimini almıştır. Altmışlık medreseler en önemli eğitim kurumu sayılırdı.

Belâyî, ilk eğitimini tekkede gördü. Medreseye gitme düzeyine geldiğinde, Abdurrahman Çelebi onu nereye göndereceği konusunda ikircimli kaldı. Amasya'dan uzaklaşmasını hem istemiyor hem de yaşadığı olayları anımsayacağı çevrede kalmasını tehlikeli buluyordu. Hiç değilse ruh sağlığı bakımından. Pir İlyas'ın bu konuda konuşması, ona umulmadık bir karar verdirdi. Pir İlyas, uzun süredir olup bitenlerin dışında gibiydi. İlk kez o akşam, sofrada duasının ardından damadına döndü. "Belâyî'yi Haliliye'ye yolla!" dedi. Abdurrahman Çelebi, hocası ve kayınpederi olan ihtiyara sevgiyle baktı. Demek, Pir İlyas, sanıldığı kadar kopmamıştı dünyadan. "Emir buyurursunuz Pirim" dedi.

Haliliye diye anılan Halil Paşa Medresesi, Gümüş kasabasındaydı. Çelebi Mehmet döneminin beylerbeylerinden Amasyalı Kutlubeyzade Halil Bey tarafından yaptırılmıştı 1415'te. Gümüş kasabası, adını yöresindeki madenden almıştı. Kasabada Selçuklular döneminde ve Osmanlıların ilk yıllarında para basılırdı. Selçuk binalarını andıran medresesinin görevlile-

rini Anadolu Kazaskerliği atardı. Elli akça derecesindeki bu medrese, yüksek dereceli medreselerdendi. Yörgüç Paşa da medresenin yakınına büyük bir cami yaptırmıştı. Kızılkoca-oğullarını toptan ortadan kaldırdığı yıl... Belâyî'nin, geçmişini daha sık anımsayacağı, ama bayındırlık yapan kişiyle katliam yapan kişinin aynı kişide birleşebileceğini de anlayacağı bir çevre. En uygun medrese Haliliye idi. Amasya Darüşşifası'na benzemesi bile bir olanak...

Gümüş kasabasında egemen olan inanç biçimi de, Sühre-verdi Tekkesi yüzünden Halvetîler'e akrabaydı. Belâyî, dinsel inançlarını bir gösteriş biçimi haline getiremezdi. O akşam, Gümüş kasabasının Sühreverde Tekkesi'ne bir mektup yazıldı. Belâyî götürecekti mektubu. Yarından sonra...

Bir söylencenin doğuşu

Pir Şücaettin İlyas, hem yaşı hem de gün geçtikçe içe kapanı-şı yüzünden kalabalıklara karışmaz olmuştu. Bu durum onu halkın gözünde her gün biraz daha evliyalıyordu. Kimi onun için duyduklarına tanrısal özellikler katıyor, kimi onun için çevresindekilerin söylediklerini olağanüstü öykülere dö-nüştürüyordu. İnsanlar çaresiz kaldıklarında çözümü, kendile-rinden başka yetenekleri olduğuna inandıkları kişilerde ara-mayı severler.

Pir İlyas, titiz bir insandı. Çevresindeki her şeyin düzgün olmasından hoşlanırdı. Yaşlandıkça bu özelliği bir tür huysuz-luğa dönüşmüştü. Yatağının çarşafındaki bir kırışık, kilimdeki bir çarpıklık söylenmesine, gereğince düzeltilmediğine inandı-ğında kalkıp o işi kendi yapmasına varırdı. Bu durum, onu iyi tanımayan gençlerde bir aşağılanma duygusu yaratıyor, Pir'in kızı babasının gittikçe artan düzensizliğinden rahatsız olu-yordu. Bir gün, genç bir dervişin Pir'in hücrelerinden ağlayarak

çıktığını gördü, telaşlandı. Delikanlı, azarlandığı için ağlamıyordu. Pir, odaya girince sedire şöyle bir bakmış, ot yastıkları, sediri örten küçük seccadeleri zorla da olsa kaldırmış, aşağıya yığmıştı. Şimdi soluk soluğa gönlünce düzenliyordu. Delikanlının “Söyle de ben yapayım Pirim” deyişini de homurtuyla karşılamıştı. Delikanlı, Pir’in bu tavrından, tekkedeki çalışmalarının başarılı olmadığı sonucunu çıkarmıştı. Boşa uğraşıyordu herhalde. Kadın, genç derviş i yatıştırmak için aklına ilk geleni söyledi. “Üzülme, beybabam, öldüğünde bile caymaz kendi beğendiği düzenden. Cesedinin yıkandığı teneşirin ayağını bile düzeltir. Gönül koma, alışkanlığı böyle...” Bu sözün, bir gün söylence durumuna geleceğini bilse söylemezdi kuşkusuz. Pir İlyas’ın, “evliya kerametleri”nden söz edilmesine ne kadar kızdığını, mucizelerden, önceden bilişlerden ne kadar nefret ettiğini bilecek kadar tanırdı babasını. Ne var ki, bu tür keramet söylencelerinden birine de bilmeden Pir İlyas’ın kendi yol açtı.

Yörgüç Paşa’nın Edirne Muhafızlığı’na atandığı 1435 yılıydı. Sultan Murat, Amasya ve çevresindeki illerden oluşan Danişmendiye vilayetine vali olarak, büyük şehzadesi Ahmet Çelebi’yi seçmişti. On üç yaşındaki oğlunu Amasya’ya getirdiğinde, Halvetî tekkesine de uğradı. Yanında tekkeye bağışlayacağı kurbanlıklarıyla. Görüşebilirse Pir İlyas’ın, olmazsa Abdurrahman Çelebi’nin dualarını isteyecekti. Hem kendinin başarısı için, hem nice İslam emirinin düşü olan Konstantiniyye’nin (İstanbul’un) fethi için. Abdurrahman Çelebi ile konuşmaya başladığında ise sözü Konstantiniyye’ye getirmeyi başaramadı.

Pir İlyas, yatsı namazından sonra uyumaz, sabah namazını beklerdi. Sabah namazından epey sonra uykuya geçer, kuşlukta kalkar, iki lokma bir şey yerdi. O gün, uykusunu koyun sesleri böldü. Önce kalkmak istemedi. Seslendi. Sesine yanıt yok.

Kalktı. Sirtına hırkasını alıp avluya çıktı. Biri üç-dört yaşında, biri daha büyücek iki erkek çocuğu bir sürü koyunun başına geçmiş koyunları itip kakıyorlardı. Öfkelendi. “Durun hele, ne edersiniz!” diye seslendi. Oğlanların büyüceği hemen kenara çekildi. Pir İlyas’ı görünce de koşmakla kaçmak arası bir yürüyüşle uzaklaştı. Küçük ise, elindeki deynekle koyunları dürtüklüyordu. Pir İlyas, çocuğun aldırışsızlığını beğendi. Kızgınlığı geçti. Yanına yaklaştı:

“Çocuk, ne yapıyorsun bakayım?”

Çocuk, ağırbaşlı bir biçimde başını çevirdi:

“Ben çocuk değilim”

“Nesin peki?”

“Padişahım, görmez misin dede!”

Pir İlyas, çocuğa biraz daha dikkatle baktı. Ucu kıvrık burunu, işine karışıldığına kızdığını belli etmek için çatmaya çalıştığı kaşları ile sevimli bir oğlandı. Terlemiş, eliyle terini silmiş, yanağını çamurlamıştı. Takkesi yana kaymış, çakşırı belinden düşmüş, ucu sümbül işlemeli uçkurluğu çözülmek üzere. Ayağındaki iyi deriden çedikleri ise toz içinde. Giyimi mahalle arasındaki çocuklardan farksız durumda yaramazın. Padişahlık oyunu oynamak da yeni çıkmış herhalde. Güldü. Korkutmaya çalışarak yaklaştı yanına. Çömeldi. Oğlan, onu korkutmak ister gibi biraz daha çattı kaşlarını. Gözlerini şaşılttı. Pir İlyas sordu:

“Ne işle uğraşırsın ey padişah...”

Çocuk padişahlığının kabullenilmesine sevinip güldü.

“Savaşırım, dede...”

Pir İlyas, erkek çocuklarının savaşçılık oyununa alışkındı. Oğlanın gülümseyince yüzünün zeki bir anlam kazandığını da fark etmişti. Bir de yüzü kirli olmasa. Hırkasının cebinden ter temiz bir yağlık çıkardı. Oğlanın yüzüne uzanırken, onu lafa tutmayı denedi:

“Kiminle savaşırsın bakalım?”

“Konstantiniyye’yle...”

Pir İlyas, çocuğun yüzünü sildi. Çocuk ses etmemişti. Takkesini de düzeltti. Uçkurunu düzeltmek, çediklerini silmek içinse oğlanın ilgisini oyununa çekmek gerekti. Yumuşak bir sesle sürdürdü sorularını:

“Konstantiniyye’yi ne zaman yeneceksin?”

Çocuk, yaşının gerektirdiği yanıtı veriverdi:

“İki zaman...”

Pir İlyas, uçkuru çekip bağlamıştı. Eğilip çediklere baktı. İlah! Şöyle bir tozunu almakla temizlenecek gibi değil. Caydı. Oğlanın elinden değneği çekti. Oğlanın yüzünün asıldığını görünce de,

“Konstantiniyyelilere iyi davran...” dedi. Sırtını tapışlayarak onu koyunların yanına iteledi.

Aleaddin Ali Çelebi’nin divanhaneye soluk soluğa girmesi üzerine, avluya çıkan görevliler, küçük şehzade Mehmet’i ayakta, Pir İlyas’ı onun önünde diz çökmüş gördüler. Ve Pir İlyas’ın son sözlerini duydular: “Konstantiniyyelilere iyi davran!” Bu söz, kulaktan kulağa yayıldı. Gün geldi, Pir İlyas’ın evliyalık nedeni sayıldı. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u aldığı anda kendine bu sözlerin söylendiğini anımsadı, kent halkına iyi davrandı mı? Yoruma bağlı.

YARGI BİLİME BAĞLIDIR

Kadı Belâyî, eğitimini bitirip yeterliğini kanıtladıktan sonra da okuyup yazmaktan kopmadı. Olanaksızlıklar içinde geçen ilk gençliğinin açıklarını kapatmak ister gibi okuyor, notlar alıyordu. Bir ara, yabancı bir dil öğrenmeye bile heveslendi. Medresede öğrendiği Arapça ve Farsça'nın yanına ekleyebileceği bir başka dil. Amasya'nın merkez olduğu vilayette yaşayan Hristiyanların dillerinden biri. Böylece onlarla daha kolay anlaşır, alışkanlıklarını, inançlarını inceleyebilirdi. Sonra, bu yüzden doğacak dedikoduları düşünüp caydı. Gerçi Osmanlı yönetimi Hristiyanlara Şiî ve Alevîlerden daha hoşgörülü davranıyordu ama ilmiye sınıfından birinin, yargılama yetkisindeki birinin Hristiyan halka yakınlaşması yanlış yorumlanabilirdi... Hele bu kişi, eski bir kıyımdan kurtulmuş biri olursa. Türkmenliği anımsanır, Alevîliği büyütülür... dinden dönme suçlamasıyla karşılaşabilirdi. Zamanı mahkeme ile ev ara-

sında geçiyordu. İnsanın varlık nedeni üzerine konuşmak tartışmak istediğinde, Amasya'ya gitmek çok zor değilse, Gümüşlühöğullarının Halvetî Tekkesi'ne uğruyordu. Ancak, tekke binasının ikileşmesinin getirdiği bir değişiklik vardı tekkede. Tekke yönetimini kimin alacağı tartışılır gibiydi. Tedirgin oluyordu.

Kadı Belâyî'nin anası, oğlunun gitgide kitaplara sarılması karşısında önce ses etmedi. Evlenmemesine de karışmadı. Nasılsa oğlu önüne ne konsa yiyordu. Medrese alışkanlığı ile kimi çamaşırlarını bile yıkıyordu. Bu yüzden canı istediğince gezebiliyordu. Ev gezmelerini bir süredir bırakmıştı. Zaten oğlu, gördüğü kızların güzelliği, hamaratlığı üstüne söyledikleriyle ilgilenmiyordu. Böylece, köylere, yaylalara gitmeye başlamıştı. Özellikle Hıdrellez'de, sürüler toplanıp, *kelek* denilen çanlar takılıp, *çalman* denilen ağıllara sokulduğunda. Çalmanın kapısında yakılan ateşten koyunların birer birer atlatılması onu gençliğine, göçerlik günlerine döndürüyordu. Sonra sürüler yaylaya çıkıyordu. Ah, yaylalar...Belâyî, annesinin yaylalarla ilgili güzellemelerini de pek dinlemiyordu. Geçmişini unutmuştu sanki. Bu unutuşun oğlunun erkekliğini de etkileyebileceği olasılığı aklına düştüğünde, telaşlandı. Korkmadan, çekinmeden, danışıp konuşabileceği insanlar tekkedeydi. Eli boş tekkeye gidemezdi. Hamur tahtasını çıkardı, saçını hazırladı, yağlı yapmaya karar verdi.

Kadılarımızı öldüreceksek

Belâyî'nin anası, haşhaş tohumlarını dövüp yağın çıkarırken, unu eleyip yoğururken zamanın nasıl geçtiğini anlamadı. Tam hamurlara cevizini, haşhaş yağın katıp katmerlerken çaldı kapı. Söylenerek kalktı yerinden. Gelen, kapı komşularındandı. Üç yetişkin kız anası bir komşu. Elinde de bir tas. Çaresiz, bah-

eye buyur etti. Kadın, elindeki tası bırakacak bir yer aradı gözleriyle. Bir yandan da anlatmaya başlamıştı bile:

“Benim ortanca, bugün cevizi, pekmezi bol bulunca ekmek kızartıp unutmabeni yaptı. Bilirim, seversin anacığım. Sana da getireyim dedim.”

“Zahmet etmişsin, sağol...”

“Sen ne ediyorsun hele? Bak bak, yağlı galiba. Hiç de üşenmez...”

Ana çaresiz güldü.

“Üşensem ne olacak. Bir başıma...”

Kadın, hamaratça sacın başına çöktü.

“Hele katmerlediklerini ver de pişireyim,” dedi. “ateş geçmeden.”

Ana, yoğrulup açılıp yağlanmış, katlanmış, bir daha açılmış yufkaları bir bir uzattı kadına. O da arada ateşi besleyerek, kızgın saçta pişirdi onları. Saçtan aldıklarına yağ sürerek dizdi tepsiye üst üste. Bir yandan da konuştu. Dönüp dolaşıp sözü kızlarına getirdi. Ananın yüreği kalktı, söz oğluna degecek diye. Kadının derdi başkaymış meğer. Sözü tekkeye getirdi. Acaba pirlerden biri kısmet açmak için bir şey yapar mıydı? Ana duraksadı, “Bu iş tekke işi değil” diyecekti, sustu. Kendisi niye yağlı yapmaya kalkışmıştı ki? “Üzülme, bugün sorarım” dedi.

Kadı Belâyî, anası yağlıları tepsisiyle sofraya bezine sararken geldi. Neşeliydi. Anasına takıldı, “Vay benim on beşlik Türkmengüzelim” diye. Anası çatındı: “Dur hele, yağlıların kokusunu aldın değil mi?” Belâyî aldırmadı. “Ne yağlı isterim, ne çörek. Seni iş başında sağlıklı gördüm ya... Ben ne olsa yerim. Hem daha akşama yıl var.” Anası, tekkeye gideceğini söyledi. Akşama da “kal” derlerse, orda kalacaktı. Belâyî boynunu bük-tü, “Sen bilirsin Ana Hatun,” dedi. “dilediğini işle, fermanın elinde.” Ana duraksadı: “Senin bir diyeceğin mi vardı?” Oğlunicedir ona bir şeyler anlatmamıştı.

O ikindi, Belâyî anasına garip bir öykü anlattı. Taa Sultan Yıldırım zamanından: Zaman bozulmuş. Kadıların rüşvet aldığı söylenir olmuş. Yıldırım da kızıp, seksen kadıyı Beyşehir’de bir eve kapattırmış. Diri diri yakılmalarını buyurmuş. Bu vahşi karara kimse karşı çıkmaya cesaret edememiş. Padişahın çok sevdiği Habeş nedimine başvurmuş vezirlerden biri...

Ana, öykünün burasında oğlunun sözünü kesti:

“Hele hele, onca vezir vüzeranın yapamadığını, zavallı bir arapçık nasıl yapar?”

“Hiç sabrın yok Ana Hatun. Öfkeyi durduracak akıl, Habeş’te bulunamaz mı?”

“Bulunur herhal....Nasıl etmiş?”

“Şaka etmiş padişahla.”

“Nasıl şaka?”

“Bırak da anlatayım. Habeş nedim, elçi giyimleri giyip çıkmış padişah huzuruna. İstanbul’a gitmeye izin istemiş. İstanbul o zaman Konstantiniyye. Padişah, ne işin var orda deyince, demiş ki...”

Belâyî gülmeye başlamıştı. Ana, bir an oğlunun havale geçirdiğini sandı. Korktu. Belâyî, anasının yüzündeki anlatımı görünce sustu. Sakin olmaya çalışarak sürdürdü öyküsünü:

“Ne ki siz bizim kadılarımızı yakıyorsunuz, ben de yerlerine yargı verecek papaz arayacağım, demiş. Padişah kızmış elbet, mülkümde adam mı bitti, demiş. O zaman Habeşî çok önemli bir yanıt vermiş, yargı bilime bağlıdır!”

Ana, oğlunun yüzüne baktı. Belâyî açıkladı:

“Bu demektir ki, herkes yargılayamaz. Bilim sahipleri yargılayabilir. Padişah olmak bile doğru yargı vermeye yetmez.”

Ana, öyküde merak ettiği şeyi sordu gene:

“Peki, yakmışlar mı kadıları?”

“Hayır, yakmamışlar. Padişaha bu kadıların ücret almadıkları, bu yüzden hediye adıyla rüşvet aldıkları anlatılmış. Kadı-

lara yaptıkları işe göre para almaları için bir tarife yapılmış. Gelir sağlanmış. Suçlu kadınlara da suçlarına göre ceza verilmiş.”

Ana gülümsedi, öyküde ölen yoktu. Oğlu yeniden gülsün istedi, “Onlar ermiş muradına” dedi. Oğlu gülümsemekle kalmadı, çoktandır yapmadığı biçimde, kalkıp kucakladı onu.

Okuryazar bir kız

Belâyî'nin neşesi, anasını şaşırtmıştı. Belâyî de anasına anlatmayı düşündüğü şeyi değil, bir öyküyü anlatmak zorunda kalmıştı. Korkmuştu anasının tepkisinden. Evlenmek istiyordu. Buna anasının diyeceği olmazdı. Hemen kendince adaylar sıralardı. Ama evleneceği kızı kendi seçmek istiyordu. Okuryazar olsun. Akşamları kitap okurken, bölmesin çalışmasını. Bir konu anlatıldığında ilgi duysun. Karşılıklı konuşsunlar. Ona şiir okusun. Hatta şiirler yazsın. Bir defasında anasına açmıştı biraz. Anası şakaya vurmuştu, “Bana kalsa yufka yazsın [açsın], türkü okusun, kâfi” demişti. Üsteleyince de, “Evlen, çocuğun olsun, onu okut. Bana mahkeme kâtibi değil, gelin gerek” deyip kesmişti. Anası evdeki egemenliğini mi yitirmekten korkuyordu, okuryazar bir gelinin kendisini küçümsemesinden mi, anlayamamıştı. Şimdi ise, tam istediği gibi bir kız bulmuştu. Okuryazar, ev işlerini de bilir. Yol yordam da. Öyle demişlerdi. Anası babası da yokmuş. Bir konak yetiştirmesi. Anası, “gül ağacından odun, beslemeden kadın olmaz” deyip keser diye açamıyordu. Kendi söylemese de sözü geçer birine söyletse... Belki, Abdurrahman Çelebi'nin hanesinden biri, yok yok, en iyisi Abdurrahman Çelebi söz etse olurdu bu iş. Anası onca saydığı Pir'in damadına karşı çıkamazdı.

Hatun Ana, tekkede o gün gördüğü kızı beğendi. Ufak tefek, çirkince, hani *kemçük* denilenlerden, ama belli ki açıkgöz, akıl-

lı. Teccal bir şey. Hem hastalıklı görünmüyor. İlenbeç değil. Saygılı da. Fır dönüyor ortada. Bir ara yerini getirip kucakladı, iyi, ağzı da kokmuyor. Sözü çok dolandırmadan, Abdurrahman Çelebi'nin kızına sordu kimliğini. Çorum Türkmenlerindenmiş. O yıkım kırım arası ailesini yitirmiş. Şehzade sarayına yakın beylerden biri büyötmüş. Adını değıştirmemişler ama: Güldane. Şimdi babalığı Bursa'ya atanmış. İki kadın bakıştılar. Hatun Ana, gönlündeki kuşkuyu bırakıp, oğluna bu kızıdan nasıl söz edeceğini sordu. Abdurrahman Çelebi'nin kızı bu işi babasına açmaya söz verdi. Hatun Ana, son sözün kendinde olmasının güvenciyle, Güldane odaya girdiğinde, "Yarın bir hamama gitsem diyorum, hatun kızım," dedi. "Kocadım, bir başına gidemiyorum. Ananla sen de gelsen." Kız, gülümseyince güzelleşti âdeti. Hatun Ana'nın onu hamamda görmek istemesi, kusursuzluğuna karar vermek içindi. Görücölüğü bütünleyecekti besbelli.

Hatun Ana'nın, gelini olmasını istediğı kızı hamamda görme isteğı gerçekleşmedi. Tekkedekiler, saraya yakın kişilerin böyle halk alışkanlıklarına pek sıcak bakmadıklarını yolu yordamıyla anlattılar Hatun Ana'ya. Güldane'nin entari altında saklayacak pek kusuru da olmadığı belliydi zaten. Belâyî'ye de söylenilmiş, oluru alınmışken uzatmanın pek gereğı yoktu. Hatun Ana, biraz da oğlunun caymasından korktuğundan boyun eğdi. Tekkeden yanına saygıdeğer hanımları alıp konakta bir boy gösterdi. İnehanönü'ndeki konağın öteki Amasya evlerinden farkı, büyüklüğüydü. Belki biraz da döşemesi. Halıları, se-dirlerdeki örtüler, pencerelerdeki el değmemiş gibi olağanüstü örnekli tentene perdeler... Eh, beyzade evi işte. Vişne şerbeti sunulan kesme billur bardaklar da, billur bardakları çevreleyen gümüş telkârî zarflar da şaşırtmadı Hatun Ana'yı. Yalnız, ilk sundukları o beyaz macun. Reçele benzer şey. Çevirme mi ne diyorlardı. Ona şaştı. Tekkedekiler de şaştılar; neyse ki,

evin hanımı kurumsuzca anlattı. Onun memleketinin âdetiy-miş. Bir kaşıkla alınıp ağza atılıyor, sonra o kirli kaşık su dolu bir bardağa konuluyor... Güldane'yi de o sıra övdü. Bu çevirme onun elinin emeğiymiş. Sabır istermiş yapması... Sonra sö-zü bir biçimine getirip, "Ev işlerindeki eksikliğini, koca evinde hanımmannesinden öğrenip tamamlar," dedi. "Ne olsa, her evin sovan doğraması başkadır."

Belâyî ile Güldane'nin evlenme işlerinin hızlanmasını, Gül-dane'nin babalığının Bursa'ya gitme hazırlıkları sağladı. Belâ-yî de çok fazla tantana istemiyordu zaten. Kız evi, naz evi ol-duğunu kanıtladı yine de. Hatun Ana'nın canı burnuna geldi. Evin selamlık diye ayrılan bölümünün yeniden düzenlenmesi, ocaklı odanın malakari ocak yaşmağının onarımı, bakırların kalaylanması... Belâyî'ye söyleyip de yaptıramadığı ne varsa hepsi yapıldı. Üstelik pek fazla söylenmeden. Güldane'nin analığı görür de beğenmez korkusu muydu, Belâyî'yi telaşlan-dıran? Yoksa o Zennünisa hanımın, beğenmediği şeyler karşı-sında burun büküp söylediği *Türk* sözcüğünden mi korkuyor-du. Köylü anlamında kullanıyor olmalıydı o sözü. Hatun Ana, gizli bir sevinçle, "Hem Türk'üm hem de Türkmen..." dedi, "Oğlum da gelinim de Türkmen..." Birden seviverdi Gülda-ne'yi. Adı da güzeldi. Nikâhta başka ad yazdırmayacaktı. Türk-men adıyla kalsın. Zennünisa hanımı taklit etti kendi kendine: "Bizim âdetimiz böyle efemm! Gelinimizi babasının koyduğu adla çağırırız. Öyle Osmanlı değiliz şükür." Kadı Belâyî, anası Hatun'u, odasında kendi kendine güler buldu.

BİLİRSİN TÖREMİZİ!

Kadı Belâyî, geçmişini, kökenini ancak yargı verirken anımsamaya alıştırmıştı kendini. Akla, inançlara, duygulara saygılı olmaya yardımcı olan bir alışkanlıktı bu. Anası Hatun ile de hiç konuşmamışlardı eski günleri. Onun aklına estikçe, daha çok da baharda köye, yaylaya gidişi bile göçerlik günlerinden söz etmesine bağlanmıyordu. Belâyî, anasının, Türkmenliğini, âdetlerini, inançlarını unuttuğuna inanıyordu. Hatun Ana'nın, geçmişini hiç unutmadığı, evlenme hazırlıkları sırasında belli oldu. Bir akşam, birdenbire, "Oğul," dedi, "bilirsin, töremizde boşanma yoktur!" Belâyî afallamıştı. Gülmeye çalıştı: "Hele hele. Törenizde, şeriata göre hüküm veren kadılara akıl verme var mıdır?" Hatun Ana'nın da bu yanıtla güleceğini umuyordu. Onun kılının bile kıpırdamadığını gördü. Hatun Ana, oğlunun söylediğini duymamış gibi yineledi:

“Söylediğimi duymadın mı, oğul Belâyî. Töremizde boşanma yoktur. Bilesin.”

Belâyî de anası kadar ciddi olmaya çalıştı:

“Düğün arifesinde boşanmadan söz etmek töre midir, ana.”

“Töre değildir, ama sen töre nedir unutmuşsundur diye söylerim. Kentin töresi bizimkine benzemez.”

“Ne var kentin töresinde, sana uymayan?”

“Bizde, kadın erkeğin yarısıdır.”

Belâyî gülmeye başladı:

“Tam da kitaplar gibi konuştun ana. Kitaba göre de kadın erkeğin yarısı zaten, iki kadının tanıklığı bir erkeğe denk. Mirasta da, kadına erkeğe düşenin yarısı düşer.”

Hatun Ana, öfkesini bastırmaya çalışır gibiydi:

“Öyle demedim ben. Kadın erkeğin yarısıdır, yani bekâr erkek yarımıdır. Kadın tamamlar onu. Bekâr erkek ne yola girebilir, ne ceme.”

Belâyî de ciddileşti. Anasının Türkmen-Alevî yanı uyanmıştı bunca yıl sonra. Onu yatıştırmaya çalıştı:

“Pekâlâ, işte bütünleniyorum. Gönlün olsun. Boşanmayı da düşünmüyorum daha.”

“Düşünme diye söylüyorum. Töremizde boşanma yoktur.”

Belâyî'nin, Peygamber'in de boşanmadan yana olmadığını, “Bir boşanma olduğunda yer gök titrer” dediğini söylemesi bile Hatun Ana'yı yatıştıramadı. O, kentlilerin, evlendikleri kadından tez bıkip boşanmalarını, nikâhladıkları kızı bir süre sonra nikâh parasını verip baba evine yollamasını yerip duruyordu. Belâyî, anasına, boşanmamak için kutsal bildiği şeyler üstüne ant içmek zorunda kaldı.

Belâyî ile Güldane'nin evlenmesi, herkesin gönlünün edilmesi için, söylenen her şeyin yapıldığı bir tören biçimini aldı. Bir tek, Belâyî'nin ne düşündüğü sorulmadı. Sonunda gerdek gecesi, Kadı Belâyî, herkesi şaşırtan bir şey yaptı. Gelinle be-

raber gelen *yengeleri* müjdeliklerini verip savdı. Kadınlar, karşılardaki güvey yaşını başını almış, üstelik din dinayet bilir bir kadı olduğundan karşı çıkamadılar. Yeni evlileri yalnız bırakmak zorunda kaldılar.

Güldane, nikâhlısı ile bir sevda kaçamağı gibi yaşadı evliliğinin ilk gecesini. Belâyî'den şiirler, öyküler, övgüler dinledi. Utangaçlığını attıkça yanıt verdi. Gelin yatağı, sabahın ilk horozlarına kadar boş kaldı.

“Gelinin halini soralım”

Hatun Ana'nın gelini Güldane Hatun'un yengeleri, gerdek gecesinin hemen başında konağa döndüler. Zennünnisa Hanım, damadının davranışını yadırgadıysa da bir şey diyemedi. Sabah belli bir saatte Kadı Belâyî'nin evine uğrayan yengeler, gelinin bekâretinin kanıtı olan çarşafı aldıklarında rahat bir soluk aldılar. Ne geline, ne damada söz degecekti artık.

Güldane, düğün sonrası ziyaretlerde de pek konuşmadı. Akranlarının ilk geceyle ilgili sorularını da geçiştirdi. Dinlediği ilk gece öykülerinin hiçbirine benzemiyordu kendi ilk gecesini. Anlatsa belki de inanılmazdı. Kendine sakladı. Kaynanası da ona ana gibi davranıyordu. Yıllar önce yitirdiği obasını bulmuş gibiydi.

Güldane'nin çocukluğu pek de mutlu geçmemişti. Oyun saymacalarını ezberleyip oyunlara katılmaya başladığı günler, obanın en tedirgin olduğu günlere denk gelmişti. Hep göç hazırlığı içinde gibiydiler. Aylı bir geceydi. Çocuklara katılıp körebe oynayacaktı ilk kez. Anasının çağırmasına kulak asmamıştı. Oyunbaşı Elif, saymacasız onu ebe çıkarmış, bir yağlıkla gözlerini sıkı sıkı bağlamıştı. Sonra sormaya başlamıştı:

“Ebe, tarlana tavuk girdi.”

Hemen yanıtlamıştı:

“Kişele yavrum kişele.”

Elif’in sesi keyifliydi:

“Kişeledim, gitmiyor.”

“Vur, bacağı kır.”

“Vurdum bacağı kırdım.”

“Pişir etini ye!”

“Pişirdim etini yedim.”

Güldane, tekerlemeyi tamamlamadan derin bir soluk aldı. Kaç kez seyretmişti bu oyunu. Şimdi Elif’e “Hani bana?” demesi gerekti. O, “Hani bana” der demez önce Elif, sonra öteki çocuklar “İşte sana” diye orasına burasına vurup kaçacaklardı. Onlar ona vururlarken birini yakalaması gerekiyordu. Koşmaya hazırlanarak:

“Hani bana” dedi.

Elif’in yumruğu biraz sertçe indi beline:

“Al sana, büyür...”

Elif’in sesinin geldiği yere doğru koşuyordu ki, çocukların seslerinde bir gariplik sezdi. Oyunların sevinci değil, korkunun çığlığı büyüyordu seslerinde. Sonra at sesleri duyar gibi oldu. Durup gözünü çözmeye uğraşırken, belinden kavranıldığını duyumsadı, kulağına yumuşacık bir ses, “Korkma,” diye fısıldadı, “gelip seni alacağım.” Anası mıydı? Sonra, çok sonra, kendini resimli taşlar dibindeki koca küplerden birinin yanında buldu. Uyumuş muydu? Üstüne bir şal kuşak örtülmüş.

Güldane, o resimli kayalara bakıp avunmayı denedi günlerce. Yanına bir küçük heybe bırakılmıştı, bir de ağaç testicik. Heybedeki ekmek ve kuruyemişe dokunmadı uzun süre. Su ise, testinin ağacının kokusunu almıştı. Acımsı. Kayaları saran dikenlerin yemişlerini yedi susadıkça. Olduğu yerden uzaklaşmıyordu. Gelip alacaklardı onu. Onu bulanlarsa obasından değildi.

Götürüldüğü büyük evde uzun süre konuşmadı. Adını söy-

ledi bir kez: Güldane. Ve adıyla seslenilmedikçe de yanıt vermedi. Uzun saçlarını kestiler, sıcak sularla yıkadılar. Giyimini değiştirdiler. Ama sarındığı yün şal kuşaktan ayıramadılar onu. Onu üstüne örtmeden uyuyamıyordu. Bıraktılar avunsun. Yavaş yavaş benimsedi büyük evi, analığı Zennünisa Hanımı. Ama gereğince büyüyemediğini, kavruk kaldığını bildi hep. Uykusunun arasında, “Korkma, gelip seni alacağım” diyen sesi duydu. Ona önce okuma öğrettiler. Kur’an okudu. Aklının yettiğini görünce yazmayı da bellettiler. Yemekti, ortalıktı, tezgâhta bez dokumaydı, gergefte nakıştı, ne gösterilse öğrendi. Evlenme yaşı geldiğindeyse, analığı kimseleri ona denk bulamadı. Konakta, “El ulağı elden gider diye tasalanıyor” diye söz çıkana dek. Babalığı da Bursa’ya çağrılmış. Analığının Bursa ile ilgili anlattıklarını dinledikçe ağlar oldu. Doğduğu yerden kopmuştu. Büyüdüğü yerden de mi kopacaktı? Sonra, bu Kadı Belâyî sözü çıkmıştı. Analığı dizi dibine oturtmuş konuşmuştu. Son söz onundu. Dilerse evlenir, dilerse Bursa’ya gelir... Yüreği hâlâ onu alıp gelecek olanı beklemekten yanaydı. Buralardan ayrılmamaktan yana. O yüzden evet demişti.

Belâyî’yi tanıdığında, uykudan uyanıp onu almaya geleceği beklemekten caydı. Kaynanasını da sevdi. Çocukluğundan izler var gibiydi anlattıklarında. Bir süre sonra, konağı, konakta yaşadığı çocukluğu düşte görmüş gibi belli belirsiz hatırlar oldu.

Çocuğa kaldığını anladığında ise bunu ilk, kaynanasına söyledi. Hatun Ana’nın, oğluna baba olacağını bildirmesi de pek alışılmış biçimde olmadı. Kadı Belâyî eve döndüğünde kapıyı, alıştığı gibi karısı açmadı. Anasını karşısında gördüğünde şaşırdı. Güldane’nin hasta olup olmadığını sormak istedi. Nasıl soracağını bilemedi. Anası onun kapıda dikildiğini görünce, “Gir içeri,” dedi. “patırtı etme, Güldane uyuyor!” Belâyî, “Gün-

düz vakti bu ne uykusu” diyecek oldu. Hatun Ana, “Bırak uyu-
sun,” diye terslendi. “kızcağızı medrese mollasına çevirdin.
Yatsıdan sonra ha bire kitap okutuyorsun. Zaten kemçüktü,
sayende ilenbeç olacak.” Belâyî, anasının yeniden yöresel di-
le sapmasından olağanüstü bir şeyler olduğunu anladı. Güler-
yüzle yanıtlamaya çalıştı anasını. “Aman ana, sen bu kızın ufak
tefek çirkince olduğunu alırken görmedin mi? Huyu güzel ol-
sun deyip durmadın mı? Neden benim yüzümden hastalıklı
olacakmış?” Hatun Ana çatındı. “Nedenini bilemem. Başı dö-
nüyor, midesi bulanıyor.” Belâyî telaşlandı: “Üşüttü mü...” Ha-
tun Ana, oğlunun telaşına gülüverdi “Nice medrese okusan,
kadı olsan boş a şaşkın oğul,” dedi, “Gelin kısmı, yalnız üşü-
tünce mi midesi bulanır?” Belâyî duraksadı. Hatun, oğlunun
sırtını okşamakla vurmak arası tapışladı. “Hadi hadi! Anla işte.
Gelinim yüklü. Varsın dinlensin.”

Bir zamanlar Amasya’da

Belâyî, anasının verdiği müjdeyle bir süre sarhoş gibi dolandı.
İlk gençliğinde yaşadıkları, bir hafta ölümler arasında kalışı, onu
iyileştirmek için Amasya Şifahanesi’nde yapılan ilaçlar onun
baba olma ümidini kırmıştı. Hekimbaşı, onu son muayenesin-
de “Tanrı’nın tansığıdır yaşaman,” demişti, “Aklının başına
gelmesi de. Şükret. Ama yaşamanda yaşitlarından farklı şeyler
olabilir?” “Nasıl!” diyebilmişti, dili dolanarak. Hekimbaşı,
“Tanrı doğrusunu bilir ama,” demişti, “neslin sürer mi bile-
mem.” Okumaya dört elle sarılışında, evlenememenin, evlen-
se de çocuğu olmamanın korkusu vardı. Anasına diyememişti
hiç. Kendi kendine söz verdi, bundan böyle Güldane’yi hiç in-
citmeyecekti.

Güldane, gebeliğinin ilk günlerini oldukça ağır geçirdi. Ye-
meklerin kokusuna dayanamıyor, biraz dolaşsa gücü tükeni-

veriyordu. Kocasıyla kaynanası alabildiğine nazlandırıyorlardı onu. Nazlandırıldıkça da bir suçluluk duygusuna kapılıyordu. Yavaş yavaş bulantıları azaldı, gücü geri gelir gibi oldu. Onun kendini toplaması, kocasıyla kaynanasının ilgisini azaltmadı ama... Onu dinlenmeye zorlamayı sürdürdüler.

Bir cuma günüydü. Belâyî namazdan gelmiş, yemeklerini yemişler, öyle karşı karşıya oturakalmışlardı. Belâyî, Hatun Ana'ya şımdı: "Anacığım, hadi bir masal anlat da dinleyelim. Hem de sen dilini alıştır masal anlatmaya..." Hatun Ana güldü: "Gündüz vakti masal anlatanın donunu sıçan yer. Sen anlat bakalım bildiklerinden."

Belâyî hemen, "Bir zamanlar Amasya'da," diye başladı, "*Şirin* derler bir güzel sultan yaşarmış." Hatun Ana, "Aman aman, anlatma," dedi. "Hiç sevmem öyle ölümle biten sevda masallarını. Hem gündüz zamanı masal anlatılmaz dedim." Belâyî'nin, "Bu masal değil, gerçekten olmuş" diye diretmesi para etmedi. Hatun, "Olmuş şey de anlatacaksan, güzel şeyler anlat," diye tutturdu, "Güldane üzüntülü şeyler duymamalı, yaramaz." Belâyî, bir an karısının yüzüne baktı. Sonra, "Pekâlâ," dedi, "üç yıl önce olmuş bir düğün anlatayım size." Güldane, bir çocuk gibi ellerini çırpı. "Kimin düğünü..." "Amasya Sancağı Beyi Şehzade Beyazıt Han ile Manisa Sancağı Beyi Şehzade Mustafa Han'ın sünnet düğünü..." Hatun Ana, "İşte bu dinlenir," dedi, "Dur hele, hemen başlama da birer şerbet getireyim."

Belâyî, düğünün öncesinden başladı. Sultan Fatih'in Belgrad Seferi'nden dönüşünü, Edirne Sarayı'nda konaklayışını, oğullarını Edirne'ye çağrışını, düğün hazırlıklarını anlattı önce. Hoca Sadettin Efendi'nin *Tac'üt-Tevarih*'inde yer alan bu düğün bir ay sürmüştür. Hazırlıkları da ona göre yapılmalıydı, ilkbaharda yapılan düğünün otağı Edirne yöresinde *Ada* adıyla tanınan adacıkta kurulmuş, çayırklar gölgelik ve çadırlarla donatılmıştı. Düğüne, hüner göstermek için oyuncuların en

ustaları çağrılmıştı. Bir yandan da, davetli davetsiz tüm halkı doyurmak için sofralara konulacak yiyeceklerin hazırlığı başlamıştı. Pilavlar, tavuk, güvercin, keklik, kuzu kebabları, börekler, yahniler, dolmalar, helvalar ve elbette zerde. 1457 yılında yapılan bu düğünün yemeklerini anlatmaya başlayan Belâyî, bir türlü listenin sonunu getiremiyordu: “Muhallebi, memuniye helvası, tavuk çorbası, tavuk kebabı, elma reçeli, karpuz reçeli, fıstık helvası, gök sabuni helvası, ak sabuni helvası...” Hatun Ana, “Aman yeter Belâyî, içim bayıldı bu yemeklerden,” diye atıldı, “Bir şey değil, gelinin canı çekse nasıl yapıldığını da bilmem...” Güldane, “Üzülme ana,” dedi, “hem canım çekmez, hem de can çekecek şey değil. Helva melva işte. Benim canım çekmez, ama belli ki Belâyî’nin canı helva çekiyor. Ballandırıp duruyor.” Gelin-kaynana, sözü kesildiği için suratını asan Belâyî’ye bakıp gülüşüler.

Belâyî, sertleştirmeye çalıştığı bir anlatımla, “Siz bilirsiniz hatunlar,” dedi. “size sultan sofrası anlatmaya çalışmanın boş olduğunu bilemedim. Ama bilin ki, bu düğüne öyle çok kişi geldi ki, Edirne Ovası dolup taştı. Bin bir ayak bir ayak üstüne, gövde gövdeye sarıldı. Yeni gelenlerin önü, önceden gelenlerin ardı oldu. Öndekilerin omuzlarına, arkadan gelenler dayandı. Lale gibi yanaklarıyla salınan güzeller gönüller avladı. Irmak boyu cennet bahçelerine döndü. Sultan Mehmet Han’ın sofrasına ise bilginlerin en seçkinleri oturdu. Molla Fahrettin bir yanına, Molla Ali Tusi öbür yanına. Hızır Bey Çelebi ile Molla Şükrullah da yüce padişahın karşısında oturtuldular. Bilginler, bilgeler, Sultan Mehmet Han karşısında bilgilerini gösteren konuşmalar yaptılar. Hafızlar Kur’anlar okudu, usta ok atıcılar hüner gösterdi. Düğünde, misafirlerle birlikte, yetimler, dullar, yoksullar da doyuruldu.” Belâyî’nin birden susmasıyla iki kadın bir an şaşaladı. Sonra sözleşmiş gibi bir ağızdan, “Düğün böyle mi bitti?” dediler. Belâyî kahkahayı

bastı: “Bir ay süren düğünü bir günde anlatamam ya. Bu gün-lük bu kadar, devamı haftaya...”

Güldane, o gece Belâyî’yi gündüz anlatmaya başladığı *Hüsrev ile Şirin*’i okuması için zorladı. Belâyî tam öykü-şiirin başındaki övgülerden birinde Setî ile Mihsetî’nin gazellerine verilen ödülleri okuyordu ki, Güldane, karnındaki çocuğun oynadığını duydu. Belâyî’yi durdurup, gazellerine hazineler bağışlanan bu şairlerin kimliğini sordu. İran Selçuklu sarayının kadın şairlerinden olduğunu öğrendi. “Eskiden kadınlar şair olurmuş demek...” dedi. “Bugün de olur,” dedi Belâyî, “Yeteneği varsa...” Güldane, “Eğitim de gerekir” dedi. Üstüne birden basan uykuda, karnındaki çocuğun kız olduğunu sezdi.

OĞLAN OLSUN KIZ OLSUN, ELİ AYAĞI DÜZGÜN OLSUN...

Gebelik, her kadın için zor bir dönemdir. Gövdenin taşıdığı yüke, analık sorumluluğunun getirdiği tasalar eklenir. Çocuğun sağlıklı olup olmadığı, cinsiyeti... İnsanın yazgısının bütünü Tanrı'dan bilenler bile, gövdesi ya da aklı özürlü bir çocuğu ana-babanın yanlış davranışlarına bağlar. Kutsal gecelerden birinde eşiyle yatmak, cinleri gücendirmek doğum öncesi oluşan sakatlıkların, aynı gün doğum yapan anaların karşılaşması bebek büyürken görülen sakatlıkların nedeni sayılır; ilk kez ana olacakların korkusu ise doğum ağrılarıdır. Güldane, hem karnındaki bebek kımıldadıkça yüreğinde ona karşı bir sevgi duyuyor, hem doğurmaktan korkuyordu. Utancı, bu konuyu kaynanasıyla konuşmasını engelliyordu. Yaşıtlarının söyledikleriyse, onu yatıştırmaktan çok telaşlandırıyordu. İnsanın dayanamayıp ölmek istediği ağrılar, gebe kalma korkusuyla eşinden soğumalar... Hatun Ana, Güldane'nin lohusa yoklamala-

rında gittikçe daha sinirli olduğunu kısa sürede fark etti. Gelini yatıştırmayı ancak kendisinin başaracağını da sezdi. Bunun için Belâyî'nin bir iki gün eve dönmeyeceği bir göreve gitmesini bekledi.

Güldane, uyandığında, kaynanasını işlere bulaşmış buldu. Çörek hamuru mayalanmış, tarhana ıslatılmış, ocağa keşkek güveci sürülmüş. “Hayrola ana,” dedi, “konuk mu gelecek?” Hatun Ana, “Konuk gelecek ya... Bilmiyor musun?” deyince de telaşlandı. Ne zaman konuşulmuştu konuk geleceği de, duymamıştı? “Kimler konuk gelecek acaba? Ben neyi hazırlayayım?” diye sordu. Hatun Ana gevrek gevrek güldü. “Sen konuşu hazırlıyorsun ya güzel gelinim,” dedi, “ben de bugün seni ağırlayacağım...” Güldane, kaynanasının bu inceliğine hem şaşıtı, hem sevindi.

Amasya tarhanası ve keşkeği, öteki şehirlerinkine benzer. Islatılmış buğdayın yarı mayalanıp yumuşamasıyla, yoğurtla yoğrulan el kadar tarhana parçaları güneşi bütünüyle almadan kurutulur. Pişirilmeden epey önce ıslatılıp usul usul karıştırılarak pişirilir. Keşkek de Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş bir şölen yemeğidir. Temeli, *yarma* denilen buğday döğmesinin etle pişirilip ezilmesidir. Amasya'da, *gendime* denen keşkeklik buğday, kabuğu fazla alınmayacak biçimde döğülür, et ve nohutla, *cab* denilen toprak kaptaki bütün gece boyunca pişirilir. Hem tarhananın üzerine, hem ezilip tabaklara alınan keşkeğe kızdırılmış yağ dökülür. Amasya çöreği de cevizli, mayalı, yağlı bir çörektir. Mayasını, nohutu akşamdan belirli bir sıcaklıkta mayalandırarak yapan da olur. Nohut mayalı çörek daha hoş kokar. Böyle uğraşması uzun yemekler de, doğaldır ki, hatırlı ve haberli konuklara ya da düğünlere yapılır. Hatun Ana, gelinine özenli bir yemek hazırlarken, tarhana yerine *çatal çorba* denilen mercimekli erişteli çorbayı düşünmüştü önce. Sonra caydı. Tarhana, söze başlaması için uygun

bir bahane olabilirdi. Hatun Ana, sofrayı bahçeye hazırlamıştı. Sininin ortasına yerleştirmişti çorba tasını. Her zamankinin tersine, sofrada konuşkandı. Önce Nasrettin Hoca'nın karısının sıcak çorbadan ağzı yanınca "Rahmetli anam bu çorbayı severdi de ondan gözüm yaşardı" deyişini anlattı. Hoca buna inanıp çorbayı birden kaşıklamış, gözünden yaş gelmiş, karısı "Ey hoca niye ağlıyorsun?" diye alay etmiş. Hoca da, "Anan gibi iyi kadın ölüp de senin gibi hayırsızın kalışına" yanıtını vermiş. Güldane, gülmesini tutayım derken çorbasını genzine kaçırdı. Hatun Ana, "Hoca'ya gülmemek olmaz a kızım" diye yarı darıldı. Sonra masaldı meseldi anlatıp, sözü Güldane'nin doğumuna getirdi. Keşkeğin sahanı henüz ortadaydı. Güldane, korkusunu bu kez çekinmeden dile getirdi. Bilenler hep, "Senin gibi boyu kısa, bedeni dar olanlar zor doğurur" diyesiymiş. Hatun Ana, ferah bir sesle, "Ben de seninle onu konuşacaktım," dedi, "senin yaşın kadar çocuğun ebeliğini yaptım ben obada." Gelinine göçerlik günlerinden ilk kez söz açıyordu.

Göçer kadını, hep iş güç, sürü falan peşinde olduğundan kolay doğurmuş. Bir de korkmazmış doğumdan. Koyunları kuzular, atları kulunlarken görürmüş çünkü. Bu kentlerde hem dört duvara kapalıymış kadınlar, hem de doğumu dinlediklerinden bilirmiş. Bilgisizlikten, korkudan, hareketsizlikten doğum güçleşmiş. Kendileri doğumdan korktukları yetmezmiş gibi, bir de akranlarını korkuturlarmış. Ama Güldane gibi Türkmen gelini hiç korkar mı? Çocukken olsun görmüştür kuzulayan koyunları... Güldane, kaynanasının sözleriyle hem rahatladı hem de bir kez daha geçmişine uzandı. Bağrında bir çıban delindi sanki. Akıp gitti tasaları. Tek korkusu, bir kızı olursa, Belâyî'nin bunu nasıl karşılayacağıydı. Bunu duyan Hatun Ana'nın gülüşü arttı, büyüdü, kahkahalaştı. "Hele gelin," dedi, "bizde kız-oğlan ayrımı yoktur. Tanrı ister oğlan, ister kız versin, kabulümüz. Yeter ki, elini ayağını düz versin."

Gelin-kaynana, o gün doğacak çocuğun ebeliğini Hatun Ana'nın yapmasını kararlaştırdılar. Hatun Ana, "Unutma," dedi, "gebe ebeyi dinlerse işi uz gider."

Fatma Ana'mızın eli

Güldane'yi sancılar ilk yokladığında herkes uykudaydı. O da yatmış, ama uyuyamamıştı. Bir türlü yerleşememişti yatağa. Nasıl yatsa olmuyordu. Birden belinin ortasında bir sancı. O hep yoklayanlardan farklı. O ara kaynanasının söylediklerini anımsamaya çalıştı. Sancı durunca kendince sayarak ikincisini beklemeye başladı. Dalıp gitmiş. Tüm gövdesini sarsıp uyandırdı ikinci sancı. O da sancının geçmesini bekleyip kaynanasını uyandırdı.

Su kaynatılması, havlular, bezler hazırlanması, tavandaki çiviye bir örgü ip bağlanması hep gelinle kaynananın eliyle oldu. Güldane, hem kaynanasına yardım ediyor, hem doğumu düşünmemeye çalışıyordu. Ağrı geldikçe, tavandaki ipe asılacak, hem de çocuğuna hayırlı ömürler dileyecekti. Kaynanası, son anda bir tastaki suya buruşuk bir çiçek attı. "Bak," dedi "bu, Fatma Ana'mızın eli. Şimdi bu, suda açıldıkça senin gövden de onunla birlikte açılacak. Bırakacak çocuğu..." Güldane, sancılar sıklaştıkça çiçeği gözledi. Soluğunu tutup bırakarak, bağırmamaya çalıştı. Sonunda sancılar öyle bitişti ki birbirine, soluk aldırılmaz oldu. Acıdan gözleri yaşardı genç kadının. Dudaklarından kopan bir çığlıkla gövdesinin usul usul hafiflediğini duydu.

Son gördüğü, suda çepe çevre açılmış beyaz bir çiçektir.

Belâyî, karısını üstü değiştirilmiş, başına al krep bağlanmış, yatakta yatarken gördüğünde bir şey diyemedi: Eğilip alnından öptü yalnızca. Karısının yanı başında bir kundak. Kundakta kırmızı yüzlü bir bebek. El kadar şey. Anasına döndü. Onun sormadığı soruyu anası yanıtladı: "Göbeğini *Fatma* di-

ye kestim. Sen dilediğin kentli adını koyarsın.” Belâyî, “Kızım var demek” dedi. Anası “İlk çocuğu kız olan kıtlık görmez” desin istedi. Ama Hatun başka bir şey söyledi. “Kızın ömürlü olsun, analı babalı büyüsun Belâyî. Anası çok hırpalandı. Uzun süre doğurmasa iyi olur!”

Sakar kız

Belâyî, kızına ad bulmak için epey uğraştı. Önce, büyükanası gibi *Hatun* olsun istedi adı. Hatun Ana hemen karşı kodu: “Oğul Belâyî, burası kenttir. Her evli kadına, saygın kıza *hatun* derler. *Hatun hatun* denecek kızına. Olmaz.” Dönüp, karısı gibi gülden alınmış bir ad koymayı kararlaştıracaktı, gelin-kaynana ikisi iki baştan çeşit söz ettiler. “Gül dediğin tez solar, ömürlü bir şey adı koy şu kıza.” “Hem böyle çiçek adları, o çiçeğin açtığı zaman konulur. Gül zamanı mı şimdi?” Bunaldı. Çıkışır gibi, “Bir düşün-düğünüz varsa söyleyin” dedi. “Sen bunca okumuşsun, sen bizden iyi düşünürsün” deyip kestiler. Sonunda, bir divandan fal tutmaya karar verdi. Hem anasına, hem karısına sordu: “Kızın adını kitaptan seçeceğim. Söyleyin, kaçınıcı sayfadan olsun?” İki kadın birbirlerine baktılar. Sonra, “Bugün ayın kaçıysa” dedi Güldane. Hatun Ana, “Doğru” diye kabullendi. Belâyî’nin seçtiği divanda Farsça şiirler de vardı. Raslantı bu ya, açtığı sayfadaki şiir Farsça çıktı. O yüzden, şiiri anlasınlar diye çevirdi:

*Ah o güler yüzlü güzel, gelmek için ayın on altısını seçti
Güneşin sözünde durmadığı görülmüş mü
Geceyle gündüz eşitlenip bayram oldu
Ay ve güneş görülmedi.*

Hatun Ana ve Güldane, şiiri dikkatle dinlediler. Sonra, beğendiklerini belli etmek için başlarını salladılar. Belâyî, “Bakın,” dedi, “şiirin aslını dinleyin de, kızın adı nasıl belli oldu

görün.” Sonra, içinde *mihrîmah*, *mihr*, *mihrîban*, *mihrıcan* sözcükleri geçen bir şey okudu. Ve anlattı: “*Mihr*, Farsça hem ‘güneş’ hem de ‘sevgi’ demek. Eskiden gündüzle gece eşitlendiğinde bir bayram yapılmış, ona da *mihrıcan* denirmiş. *Mihrîmah* hem bu günün adı hem de ‘ay’ ve ‘güneş’ demek. Yazılışları ayrı.” Hatun Ana, dayanamadı: “Peki, bizim kızın adı ne olacak şimdi?” Belâyî, “Sizi dinledim, kitaptan fal açtım,” dedi, “Bu şiirde geçen sözcüklere göre ya *Mihrîmah* olur ya *Mihrîban*.” Anasının kızacağını bildiğinden, “*Mihrînnisa* olursa, öteki büyükanasına uyar” dedi. Hatun Ana omuz silkti: “Sen adını ister *Mihrîmah* koy, ister *Mihrünnisa*” dedi. “Nasılsa biz onu kısaltır çağırırız.” Güldane de uydu kaynanasına “*Mihrî* güzel ad, Belâyî Efendi,” dedi, “Dilerim yazgısı da güzel olsun, adına uysun!” Belâyî, kızının adını kulağına *Mihrî* diye okudu.

Türk toplumunda, ilk doğan çocuğa beşiği kız tarafı, yani gelinin annesi donatıp gönderir. Güldane’nin analığı uzakta diye Hatun Ana bir beşik ısmarlamıştı, Belâyî’ye söyleyemeden. *Mihrî*’nin beşiği beklemedikleri bir yerden, Halvetî Tekkesi’nden geldi. Tekkedeki hanımlar, gönderilen şerbet sürahisinin üstüne bağlanan gaz boyamasından Belâyî’nin kızı olduğunu anlamışlar, sevinmişlerdi. Güldane’nin kimsesizliğini anımsamaması için de hemen bir beşik donatmışlardı: Cevizden, oymalı. Beşiği getirip Hatun Ana’ya teslim eden hanım, “Uğurlu beşiktir, hatunum,” dedi, “Güldane kızımız gönül koymasın, eski diye. Bu beşikte yatanlar hem ömürlü oldu, hem bilim sahibi oldu.” Güldane, kızının böyle kutlu bir yerde düşünülmesine sevinmişti. Hatun Ana ise gülümsedi, “Sağ olun,” dedi, “bizim sakar kız çifte kısmetli anlaşılan.” Sonra ısmarladığı beşiği anlattı. Belâyî onu alıp bir uygun yere armağan mı etsin, yoksa ustaya caydığından dolayı ücretini verip özür mü dilesin diye tartışılar. Güldane ise ‘sakar kız’ sözüne takılmıştı. Konuklar gidince sordu:

“Ana bir şey soracağım. Ama darılma.”

“Ben sana darılır mıyım gelin kızım. Sor bakalım?”

“Bizim kızı, Mihrî’yi sakar diye andın da... Meraklandım. Ebeşisin, sen bilirsin en iyi. Ne sakarlık yaptı?”

Hatun Ana gülümsedi:

“Ters gelip sakarlık etti. Acemidir, olur ya. Sakarlığı bir de-
ğil ki...”

Güldane, iyice meraklanmıştı:

“Bir eksiği mi var görmediğim, yoksa...”

“Hiçbir eksiği yok. Ama saçı...”

Güldane soluğunu tutmuştu. Hatun Ana, inadına tane tane
söylüyordu sözünü:

“Saçı, daha doğrusu saçının önü doğuştan kınalı... Sakar
taylar gibi. Sakar kuzular gibi...”

Güldane, atların, koyunların, daha birçok hayvanın alın
bölgesindeki renk lekelerine *akıtma* ya da *sakar* dendiğini
anımsadı. Rahat bir soluk aldı.

Mihrî’nin kumral saçlarının alın bölümündeki kızılık, saç-
ları uzadıkça daha belirginleşti. Büyükanası onu, yaramazlık
ettiğinde “sakar kız”, güzel bir şey yaptığında “kınalı kuzum”
diye sevdi.

Türkmen ninnileri

Güldane, doğumdan sonra zor toparladı kendini. Aslında
“zor” diye adlandırılacak bir doğum yapmıştı. Bebek ters gel-
miş, üstelik gürbüz; anne ufak tefek, “çatısı” dar. Güldane’nin
kaynanasına güveni, Hatun Ana’nın deneyliliğiyle kolayca atla-
tılmıştı tehlikeler. Ama kan kaybı, bebeği kendi emzirmek için
ısrarı, gücünü kolayca toplamasını engelledi.

“Lohusanın mezarı kırk gün açık” derler halk arasında. Kan
kaybı kadar, mikrop kapma da doğum yapan kadınların ölüm

nedenidir. Hatun Ana titiz davrandı, Amasya'nın doğum yapan kadının evine dışardan hediye yiyecek kabul edilmemesi geleneğine uydu. Elbet bir bildikleri vardı bu kuralı çıkaranların. Al basması, al karısı inancı göçerlerde de vardı. Bebekle anası kırk gün yalnız bırakılmazdı. Bırakılmak zorunda kalırsa yanına süpürge konur, yastığının altına bıçak ya da makas. Göçerlikte belki de düşman baskınına silah diye düşünülmüş. Olsun, böyle tedbirlere de uymadı. Gelinini, torununun beşiğini işi neredeyse oraya götürdü. Bahçeye, ocağın başına... Güldane'nin doğumla iyice belirginleşen solgunluğunu besleyerek sağaltmaya çalıştı. Geceleri beşiği kendi odasına alıyor, mızıldanan torununu ninnilerle avutuyordu:

*Gün karşıdan doğup çıkar,
Nar ağacı budak eğer,
Yağız ata gümüş eğer
Halka ünü yaman çıkar
Ninni kızım, kınalı kuzum...*

O ninni söylemeye başladığında hem Belâyî hem de Güldane uyanıyordu. Güldane bir süre ninniye dinliyor, sonra gidip emziriyordu bebeği. Hatun Ana, Güldane'nin bebeğe kendi yatağında meme vermesini yasaklamış, nedenini de açıklamıştı: "Uyuyakalırsın, boğuluverir..." Güldane, bebeği emzirip beşiğine yatırıyor, sonra oturup bir süre daha kaynanasının ninnilerini dinliyordu. Eski Türkmen ninnileriydi bunlar. Belki Güldane'yi de anası bu ninnilerle uyutmuştu:

*A kızım sana çarık aldım
Giydin mi
Ben görmedim ninni,
Taş yağurdu ninni, kim doğurdu ninni
Ninni kızım, kınalı kuzum...*

Ve bir gece, farkında olmadan katıldı kaynanasının ninnisine:

*Atım kaldı derede
Kızım beni bekletme
Uyu yavrum ninni
Ananı artık üzme*

Hatun Ana, gelininin sesinin kendi sesine katılışına şaşmamış gibi davrandı, gözlerinden akan yaşları da görmezden geldi. Sustu. Güldane, bir ağıt gibi sürdürüyordu ninniye tek başına:

*Ulu dağlar ulu dağlar
Otu bitmez sulu dağlar
Bey kardaşım durmuş ağlar
Menekşeni yetir dağlar
Ninni kuzum kınalı kızım.*

Hatun Ana, kendi gözlerinin de dolduğunu duyumsayınca, şakacı bir ninniye geçiverdi:

*Kuzu koşar meme der, ninni ninni
Çocuk ağlar meme der, ninni ninni
Ana da çok emme der, ninni
Beni yedi yumurcak, ninni
Memelerim yara olacak, ninni...
Ninni kızım kınalı kuzum...*

Güldane bu ninniye bilmiyor olmalıydı, susmuştu. Bebek de uyumuştı çoktan. Hatun Ana, beşiği sallamayı bıraktı, dönüp gelinine sarıldı, “Uyu artık,” dedi, “neredeyse sabah olacak!” O geceden sonra, uzun süre yaylalı, turnalı, altın sinili Türkmen ninnilerini söylememeye dikkat etti. Güldane’nin mutsuz çocukluğu ninnilerle uyanmamalıydı.

SARAY BENZERİ BİR KONAK

Amasya'daki, hatta tüm Anadolu'daki evler, konaklar, saraylar, bölümlenmeleriyle birbirlerine benzerler; ister taştan, ister temeli taş, üstü kalın hatıllar arasına işlenmiş kerpiçten olsun, yapılar çoğunlukla iki katlıdır. Alt katlar mutfak, ahır, ambar, zengin evlerde ve konaklarda hizmetçilerin odalarına ayrılır. Yapının üst katına ev duvarına dıştan bağlanmış tahta bir merdivenle çıkılır. Erkeklerin konuk ağırladıkları, zamanlarının büyük bölümünü geçirdikleri ev bölümü *selamlık*, kadınların konuk ağırlayıp, gün boyu çalıştıkları bölüm *harem* adını alır. Selamlığın *dış daire*, *dışarı daire*, harem *iç daire*, *içeri daire* diye anıldığı bölgeler de vardır. Konaklar, saraylar gibi büyük yapılarda harem ve selamlık birbirinden farklı bölümlenmiştir. Ayrı girişleri vardır. Sıradan evlerdeyse bu bölümlenme, odaların bir bölümünün evin erkeklerine ve onların konuklarına ayrılması biçimindedir.

Geleneksel Türk evi planında evin asıl cephesi, çoğunlukla avluya dönüktür. Avlu, sokaktan bir duvarla ayrılır. Sokak kapısı iki kanatlıdır. Çoğunlukla atlıların gireceği genişliktedir. Kimi konakların bu dış kapılarında, gelenleri kapı açılana kadar güneşten ya da yağıştan koruyacak siperlikli bir girinti bulunur. Çoğunlukla demir çivilerle süslenmiş bu tahta kapıların yükseklik ve genişlikleri ev sahibinin zenginliğini, sosyal konumunu bildirir. Atasözlerimizden biri, “deveciyle görüşen, kapısını yüksek yapar” der. Avlunun genişliği de ev sahibinin varlıklılığıyla orantılıdır. Taş döşeli avlunun hareme açılan daha küçük bir kapının yer aldığı daha alçak bir duvarla bölündüğü konaklar vardır. Bu konaklarda haremın penceresiz bölümü, çamaşırlık, ocaklık (mutfak), dış ocaklık gibi işliklerin duvarları, kadınların dolaşıp oturduğu avlu ve bahçe bölümünü perdeler. Evin sokağa bakan bölümü, bu bazen *cumba* denilen çıkıntıdır, hep selamlığa ayrılır. Damlar, bir-iki yüz yıl öncesine kadar düzdür. Hatıllarla örtülü ve toprakla sıvalıdır.

Geleneksel Türk evinde yatak odası, yemek odası, oturma odası biçiminde bir bölümlenme görülmez. Evin her odası, gerektiğinde bütün bu işlevleri karşılayacak biçimde donatılır: Yatak ve yorganların konduğu, *yüklük* adı da verilen gömme dolaplar; gündüz oturulan, gece karyola görevi yapan, çoğunlukla sabit, odanın üç yanını çevreleyen tahta ya da taş kerevetler. Kerevetler, yapıldıkları malzemeye, yükseklik ve genişliklerine göre *maştaba* (taş olanlar), *sedir* (üstü minder ve yastıklı, yüksek), *makat* (sedirden daha alçak ve küçük), *kerevet* (*sedir* ile *makat* ortası) diye adlandırılır. Bu adlandırma bölgelere göre değişir, genel olarak *sedir* adı kullanılır. Odaların döşemesinden yükseltilen ve odanın belli bir bölümünü kaplayan tahta döşeme *seki* adını alır. Üstü kilim ya da halıyla örtölüp minderle döşenen bu bölüm, yemek, yatak ya da oturma

işlevleri için kullanılır. Topkapı Sarayı'nda da sekili odalar vardır.

Türk evlerinde, sedirlerde ve sekilerde, yaşa, mevkiye göre oturulma yerleri bellidir. Duvarlardan birinde ocak yer alır. Ocağın üstünde yaşmaklık denilen ve dumanın odaya dağılmasını engelleyen süslü bir davlumbaz vardır. Duvarlarda, gömme dolapların yanı sıra, *suluk*, *çiçeklik*, *kavukluk*, *tembel gözü*, *terek* gibi adlar verilen, çoğu duvarın içine oyulmuş raflar bulunur. Bu rafların çoğu biçimiyle odanın süslenmesi için yapılmış gibidir. Ocağın yaşmaklığıyla benzer biçimde, alçı kareli çerçeveli olanlara da rastlanır.

Gerçi Türk evinde iş yapılan odalar dışında bir işlev bölümlenmesi yoktur, ama genişlik, daha doğrusu ısıtma zorluğu ya da kolaylığı, kalabalık konuklara toplantıların yapıldığı geniş odalar için bir yaz odası-kış odası ayırımına yol açmıştır. Elbette bu ayırım, büyük evler ve konaklarda daha belirgindir.

Amasya'daki konaklardan yalnızca biri, Müeyyetzadeler'in konağı, selamlık bölümüyle bütün konaklardan farklıydı.

Bir örneği Kubadabat'ta...

Müeyyetzade Konağı, görenlerin "Bir örneği Konya'da Kubadabat Sarayı'nda vardır ancak" denilen selamlığı, genelde üç bölümdü: Eve hizmet edenlerin yaşadığı bölüm; evin erkeklerinin kitap okuduğu, çalıştığı bölüm; konuklara ayrılan bölüm. Konuklara ayrılan bölümde dikkati çeken, özellikle yaz odasının duvar çinileriydi. Kubadabat Sarayı'nın çinilerini anımsatan, yer yer ceylan, çiçek ve güzel kız ve oğlan figürlerinin yer aldığı yıldız biçimi çiniler.

Müeyyetzade Konağı'nın avlu kapısı, yüksek ve kemerliydi. Avlu, yeşil ve sarı renkli taşların düzenli döşenmesiyle bir kilim gibi görünürdü. Selamlığın bir bölümüne çıkan merdiven-

lerin altında, atların dinlendirileceği örtmeler, ahırlar, ambarlar yer alıyordu. Avlu, çalışanların yaşadığı tek katlı binacıklar ve onların arasında uzayan bir duvarla sonlanıyordu. Duvar-da, orta boy bir kapı vardı. Bu kapıdan selamlığın ikinci bölümüne geçilirdi. Bu bölümde avlu yerine, çakıltaşlarıyla desenli döşenmiş, çiçeklerin, ağaçların uyumla yer aldığı bir bahçe vardı. Bahçenin konağa bitişen yanındaysa, mermerden bir avlu ve fıskıyeli bir havuz. Havuzu, yine mermerden bir çardak örtüyordu. Çardağın kubbesinden sarkan ince, pirinç bakır ve cam levhacıklar, fıskıyenin sularının çarpışıyla değişik sesler çıkarırlar, ışığı renk renk yansıtırlardı. Konağın bu bölümünün alt katında, mermer bir hamamla, selamlıkta, konuklara hizmet edecek, gereğinde onların canlarının sıkılmamasını sağlayacak konuşmalar yapacak, eğitilmiş çalışanlara ayrılmıştı. Üst kata uzanan merdiven, altıgen tuğla ile döşeli sofa-da sonlanırdı. Sofa, çinili yaz odasına açılırdı. Odanın tepe camlarının rengârenk ışıklarında duvardaki çinilerin motifleri canlı gibi gözükür. Duvardaki raflarda kemeçe, ney, daire gibi müzik aletleri vardır. Çinili yaz odasının bulunduğu kattaki kapılardan biri, konağın harem bölümünde sonlanan üstü kapalı bir geçide açılırdı.

Müeyyetzade Konağı'nın erkek konukları, ev sahibine yakınlıklarına göre selamlık bölümlerinden birine alınırdı. İlk bölümdeki yaz odasında da figürlü çiniler vardı, ama bu figürlerde insan yüzü yoktu. Kış odasında da ilk dikkati çeken, duvardaki silahlardı; ilk bölüme daha çok sofular, Müeyyetzade'yle tanışık da olsa dost sayılmayacaklar alınırdı; ikinci bölümü, konağın sürekli konukları bilirdi.

Kimi zaman konağın iç bölümündeki selamlıkta şarap ve afyon içildiği, fasıl geceleri sarhoş olan konukların mahmurluklarını hamamda attığı dedikoduları çıkarsa da pek inanan olmaz, çekememezliğe yorardı. Çünkü bu konağın sahipleri bi-

limle uğraşırdı. Selamlıktaki odaların çoğunun rahleler, kitaplar, kalemler divitlerle dolu olduğunu da herkes bilirdi.

Müeyyetzade denen soy

Müeyyetzade denen soy, 16. yüzyıl kaynaklarına ve tarihçi İdris-i Bitlisî'ye göre, Şeyh Ebu İshak Kazarunî'ye dayanır. İran'daki Kazarun kentinden olan bu şeyhin damadı Şeyh Yâr Ali Çelebi'nin bu ailenin atası olduğunu savunanlar da vardır. Âşık Çelebi de kendinin de bu soydan olduğunu, Kazarunî'nin ana tarafından dedesi olduğunu bildirdikten sonra, ailenin "aslen Acem'den geldiğini", hemen bütün üyelerinin davranışları ve bilgelikleri ile ünlü olduğunu belirtir.

Ailenin atası olduğu kesin olan Şeyh Yâr Ali Çelebi'nin tam adı, Yâr Ali bin Zeyneddin Siyavuş bin Evren Divrikî'dir. Bu ad, Divrikli bir köken göstermektedir. *Yâri-i Şirazî* adıyla da anılan Şeyh Yâr Ali Çelebi, Amasya'nın saygın bilgin tasavvufçularındandır. Kadı Burhanettin'in de saygı gösterdiği bu kişiye, Amasya'da 1408'de yapılan Yakut Paşa Zaviyesi'nin şeyhliği sunulmuş, dinsel ve toplumsal görevleri olan bu tekkenin yönetimi onun ölümünden sonra oğlu Şemsettin Müeyyet Çelebi'ye geçmişti. Aile, 1447'de ölen Müeyyet Çelebi'nin adıyla anılmaya başladı. Bunda, *müeyyet* sözcüğünün "doğrulanmış, pak" anlamına gelmesinin de payı olsa gerektir.

Şemsettin Müeyyet Çelebi'nin ölümünden sonra Yakut Paşa Zaviyesi'nin yönetimi oğlu Aleaddin Ali Çelebiye verildi. Aleaddin Ali Çelebi'nin 1456 yılı İkinci Kânunu'nda (ocak ayı) bir oğlu oldu. Adını *Abdurrahman* koydular.

Abdurrahman, Müeyyetzade soyunun temiz adını ve ününü sürdürsün diye dualar edildi.

Abdurrahman çocuğun ettikleri

Abdurrahman, ailenin ilk erkek çocuğu olmanın şımartmasını oldukça kötüye kullanan bir bebektir. Erkek bebekleri fıtık olur diye ağlatmamaya çalıştıklarını sezmiş olacak ki, gündüz uyuyup geceyi uyanık geçirmek gibi kötü huyları çabuk edindi. Gece uyanıp kendi kendine oyalansa iyi. Karanlığı görünce basıyordu feryadı. Anası kandili yakıp onu emzirmeye çalışıyor, kundağını açıp rahatsız olduğu bir şey var mı diye araştırıyor, bebeği beş-on dakikacık böyle susturabiliyordu. Anası ilgilenirken susan, onun sıcak kucağında uyumaya başlayan bebek, beşiğine yatırılınca yeniden ağlamaya başlıyordu. Anası da onunla beraber gündüz uyuyup gece oturacak, ama ev düzeni altüst olacak... Sonunda evin kadınlarının büyükleri, Abdurrahman'a soyu sopu belli bir sütnine ile deneyimli bir dadı araştırmaya başladılar. Abdurrahman'ın anası her gün zayıflamaya, uykusuzluktan kara-sarı bir renk edinmeye başlamıştı çünkü.

Abdurrahman'a, yaklaşık üç aylıkken istenilene uygun bir sütnine bir de dadı bulundu; iki kadının çabası sonunda uykuları düzene girdi, kilo aldı. Ama onu emzirerek süt korumasına güvenen annesi, sütnine geldikten bir süre sonra yeniden gebe kaldı. Abdurrahman, yaşlılarından erken yürüdü. Ama konuşması gecikti. Dadısı, Aleaddin Ali Çelebi'ye Abdurrahman'ın, anasının kucağına yerleşen kardeşi Abdürrahim'i kıskandığını söyledi. Konuşmayıp derdini işaretle, yarım seslerle anlatması ondandı. Söylenenleri anlıyor, yalnız olduğuna inandığında kendi kendine bir şeyler bile mırıldanıyordu. Aleaddin Ali Çelebi, oğluyla ilgilenmeye başladı. Bir süre sonra da Abdurrahman ilk sözcüklerini söyledi. Ardından ilk cümlelerini. Ve gördüğü her şey konusunda sorduğu sorularla haremdeki kadınların tümünü bunalttı. Aleaddin Ali Çelebi, evde

olduğu saatlerde onu selamlıktaki odasına almaya başladı. Büyük oğlunun yazmalara dikkati, okunanları büyük adam gibi uslu uslu dinleyişi, okuma yazma öğretmek için alışılmış yaştan önce harekete geçirdi Çelebi'yi.

Önce, Abdurrahman'a küçük bir rahle ısmarlandı. Açılıp kapanan türden değil, küçük bir masaya benzeyenlerden. Rahleyi yapacak usta, Çelebi'ye rahlenin hangi odanın sekisine sabitleneceğini sordu. Çelebi, kendi çalıştığı odanın sekisini söyleyince de gülerek, "İsterseniz, başka bir odaya koyalım küçük çelebinin ilk rahlesini" dedi. Çelebi, ustaya itiraz etmedi.

Ustanın, küçük Abdurrahman'a ayrı bir odaya, döşemeye tutturulmuş bir rahle yapmasının nedeni bir süre sonra anlaşıldı. Çocuk, bir süre *meşk kâğıdı* denilen kâğıda kamış kalemle gösterilenleri çiziyor, sonra da sıkılıp oynamaya başlıyordu. Rahle at oluyordu elbet. Kamış kalemler de cirit... Babasının ayak sesini duyunca yeniden çöküyordu rahlenin önüne. Aleaddin Ali Çelebi, oğlunu rahlenin sırtında dolu dizgin cirit oynarken yakalayınca kızamadı. Hem yetenekliydi hem de zeki. Oğlu yalnız bilimle uğraşmayacaktı, belli ki askerliğe de eğilim duyacaktı. Abdurrahman'ın kapıya doğru savurduğu kalemi başını eğerek savuşturdu. Hiçbir şey olmamış gibi, sekinin başköşesindeki mindere oturdu.

Şehzade nişancısı Aleaddin Ali Çelebi

Küçük Abdurrahman, belki yeteneğinden, belki oyunla öğrenimi birleştirme özgürlüğünden, okuyup yazmayı çabuk öğrendi. Babası onun ciddi bir biçimde, düzenli bir programla öğrenim görmesine karar verdiğinde beş yaşındaydı. O yıl, 1461 yılında, Müeyyetzade Aleaddin Ali Çelebi, Amasya Valisi Şehzade Beyazıt'a nişancı olarak atandı.

Nişancılık, idari bir görevdir. Kısaca *berat*, *mektup*, *hüküm*

vb. gibi evrakın baş bölümüne padişahın imzası olan *nişanı koyan ya da tuğra çeken görevli* diye tanımlanabilir. Anadolu Selçuklularında *pervaneci* sanını taşıyan bu görev, kanunların seri hükümlere uygunluğunu sağlamak, ferman ve hükümleri kaleme almak, ele geçirilen (fethedilen) toprakların özelliklerini saptamak, yazmak, tımar ve zeametleri dağıtmak sorumluluklarını da kapsıyordu. Şehzadeler, yöneticisi oldukları eyalette adlarına para bastırmak dışında padişah gibi davranırlardı. Orduları ve divanları vardı. Hüküm ve beratlarına tuğraları çekilir, tımar ve zeamet dağıtırlardı. Bu yüzden, başkentteki her görevlinin daha dar alanda yetkili ve sorumlu bir benzeri yanlarında çalışırdı. Artık, Aleaddin Ali Çelebi de bu önemli memurlardan biri olacaktı. Bu durum kuşkusuz, oğlu Abdurrahman'ın yazgısını da etkileyecekti.

O sırada bir yaşında olan Mihrî'nin babası Kadı Belâyî ise, kızının yazgısının Amasya Sarayı'na bağlı olduğunu aklına bile getirmiyordu.

HASBAHÇENİN GÜLLERİ

Amasya kenti, tarihi boyunca, çeşitli takma adlar, özelliklerini belirten sıfatlarla anılmıştır. Bunlardan biri, “Sultanlar Sarayı” anlamına gelen *Kasru’sselatin*’dir. *Amasya Tarihi* yazarı Abdizade Hüseyin Hüsamettin (Yasar), bu adı 1074-1572 tarihleri arasında Selçuklu ve Osmanlı sultanlarının bu kentte yaptırdıkları köşk ve saraylara bağlar. Kuşkusuz, bu kentin 1074’ten önceki egemenlerinin de köşk ve sarayları vardır burada. Bizce Amasya, bu nitelemeyi üstünde kurulan saraylardan çok, biçiminden almıştır. Bakın, Abdizade Hüseyin Hüsamettin bu kenti nasıl tanımlar: “Amasya’nın doğu ve batı tarafları geniş birer sahra olup, buralar gönül açıcı bahçelerle doludur. [...] Kuzeydoğu tarafı Sonusa/Taşova’ya; kuzey tarafı Argoma/Suluova’ya ve güneydoğu tarafı Derbent ve Çâlâk’a bakan, büyük bir kale kapısı şeklinde üç boğazdan ibarettir. Güney ve kuzey boğazları dar ise de, kuzeydoğu boğazı oldukça geniştir.

Amasya, şu üç kapısıyla heybetli bir köşke, insanın gönlünü çelen müstahkem bir saraya benzer.” İki yanı hasbahçeyle çevrili korunaklı, görkemli bir saraya benzeyen bu saraykent, yüzyıllarca pek çok egemeni barındırmış, kimi zamanlar bir yönetim merkezi bile olmuştur. Bu yüzden de “ulular evi” anlamına gelen *Dar’ül İzz* diye adlandırılmıştır.

Bu güzel kentte yaşayanlardan kaçđ Amasya’nın değerini bilip tadını çıkarabilmiştir, sorusu düşüyor akla. Kuşkusuz, geçim derdi peşinde olmayanlarla ozanlar. Ya da en doğrusu, ozan yaratılışlı egemenler. Bu egemenlerin en ünlülerinden biri Amasya’nın güzelliklerine yapay bir göl ekleyen, Selçuklu Emiri Hoca Muhibuddin Mevdudî Ziyarî ise, diğeri kuşkusuz bu yapay göle bir ikincisini ekleyip çevresindeki bağları hasbahçe durumuna getiren Şehzade Beyazıt’tır.

Selçuklu emirinin de, Osmanlı şehzadesinin de göllerle bezedikleri bölge, Amasya’nın *Zemendu/Semendu* ya da *Ziyare* diye anılan bölgesidir.

***Zemendu/Semendu* beldesi**

Amasya kenti sınırları içindeki kale kalıntılarının çokluğđ, bu bölgenin bir kentçikler toplamı olduğđ kanısını vermektedir. Ele geçirildiğinde yıkılan ya da zamanla yıkıma uğrayan bu kaleler şöyle sıralanabilir: Erguna/Arguma Kalesi, Enderun Kalesi/Aşağı Kale, Bâlus/Balos Kalesi, Amasya/Harşene Kalesi ya da Yukarı Kale, Pontus/Fon Kalesi, Kelkis/Helkıs Kalesi, Zemendu/Semendu Kalesi.

Zemendu/Semendu Kalesi’nin yer aldığđ bölgeye *Ziyâre* de denildiğđi, bir dönem bu bölgeye egemen olan Arapların yazdıklarıyla da doğrulanıyor. 708-798 yılları boyunca Amasya Emevilerle (Araplar) Bizanslılar arasında sürekli el değışirmiştir, bu yüzden hem tarihçiler hem de ozanlar bu yöreyi

anarlar. Onlara göre, Zemendu “güzel ve müstahkem bir bel-
dedir. Ziyare de denir.”

Ziyare, Amasya'nın kuzeydoğusunda, bir dağın Yeşilirmak'a inen yamacındadır. Bu dağ, yörenin en yüksek dağı Akdağ'ın bölgeye doğru alçalan tepelerinden biridir. Kalesi kuzeydedir. Ziyare, Amasya'yı ve Yeşilirmak'ı seyreden bir balkon gibidir. 1281 yılında Selçuklu Emirlerinden Hoca Muhibbuddin Mevdudî Ziyari, doğduğu bu yöreye bir cami, iki hamam ve nehrin kuzeybatısında da bir yapay göl yaptırmış, gölü sel baskınlarından korumak için çevresini yüksek duvarlarla çevirtmiştir. II. Beyazıt adıyla tahta çıkacak olan Şehzade Beyazıt'ın da, Amasya Valiliği sırasında 1466 yılında bu gölün aşağı yanına bir göl daha eklettiği bilinmektedir.

“Ben varken gerek bana bu zevkusefa”

Yaz ortasından güz sonuna kadar Amasya ve yöresi meyve kopardı: Dut, armut, üzüm, elma, ayva. Amasya'nın yakut renkli kirazı toplanırken iri vişneler olgunlaşırdı. Vişneler kurutmalık, reçellik, şurupluk ayrılırken, dutlar ballanırdı. Her gün silkilirdi dutlar. Amasya'yı dut kokusu sarardı. Taze tüketilmekle baş çıkılmaz, pekmez, şarap yapılırdı. Birazı da kurutulurdu. Kimileri dut suyu şıralanırdı, içine döğülmüş hardal tohumu katar, şaraplaşmasını engellerdi. *Hardaliye* denilen bu içeceğin duttan yapılanı Amasya'ya özgüydü. Dut şarabı ve hardaliyesi armağan olarak “Acem Diyarı'na kadar” gönderilirdi. Üzümler ya pekmeze ya da şaraba ayrılırdı. Amasya'nın üzümünden yapılan şaraplarının adı Yoldaklı'ydı. Beyazdı. Kırmızı renkli sert şırasına *Deliyoran* derlerdi. Üzümden yapılan bu şıra keçeden süzülürdü.

Amasya'nın elmasının güzelliği, çeşit bolluğunu herkes bilir de, kırk çeşit armudu pek duyulmamıştır. Yedi çeşit ekmek

ayvası da. Ayvanın kaynatılıp dondurulan suyundan yapılan bir tür marmelatı hem öyle yenir, hem şerbeti yapılır. Ayva marmelatına *perverde* de derler *murabba* da. Buradan İstanbul'a hediye gider. Güzel kokulu, Akdağ balı gibi. Akdağ balı Ladik'teki arılardan alınır. Dağ çiçeği kokar. Dağ çiçeklerinin kokusunu bilmeyen kentliler bu balın kokusunu ambere, miske benzetir.

Şehzade Beyazıt, Amasya kenti ısınıp meyveler olgunlaşmaya başlayınca göçerdi Ladik'e. Ladik, yayla olduğundan serindir. Armut dışında pek meyvesi olmaz. Beyazıt da meyve kokusunun başını ağrıttığını bahane eder, sıcaktan Ladik'e kaçar. Amasya'ya sekiz-dokuz saat uzaklıktadır Ladik. Akdağ'ın kuzey eteklerindedir. Şehzade, Ladik'e Amasya'daki sarayından daha küçük bir saray yaptırmıştır.

O haziran akşamı da Şehzade Beyazıt'ın sofrası ocaklı yaz odasına kurulmuştu. Tokat yazmasından yer sofrasının üzerine yerleştirilen sedef kakmalı sandalyeciğin üzerindeki gümüş sininin üzerinde gümüş gibi kalaylı bakır sahanların, kuşanelerin kapakları kapalıydı. Çini tabaklarda Akdağ balı, Boğazköy'ünün kaymağı, Amasya vişnesi ocaktaki alevli kütüklerden yansıyan ışıklarla yaldızlı gibi görünüyordu.

Ladik, tüm yayla kentleri gibi akşamları serindir. Bu yüzden, yazlık sarayın yaz odalarının biri ocaklıdır. Ocaksız yaz odası, temmuz sonunun, ağustosun sıcak gecelerine ayrılmıştır. O odaları, güzel kokulu balmumlarının ışıkları aydınlatır. Şehzade, ocaklı odada mum istemez, ocağın ışığıyla yetinir çoğunlukla. Hele bu akşamki gibi şarap içmeye kararlıysa. Sofrasında nedimi, nişancısı ona eşlik eder. Köşede bir minder üstünde, fasıl geçecek bir-iki usta çalgıcı onun emirlerini bekler. Bir de sesi güzel delikanlı.

Beyazıt, gümüş kupayı başına dikti. Sonra elini vişne tabağına uzattı. Seçtiği vişne tanesini parmaklarının ucunda evirip

çevirerek bir süre seyretti. Sonra Aleaddin Ali Çelebi'ye dönüp,

“Neden ozanlar sevgililerinin dudağını yakuta ya da lâl taşına benzetirler de vişneye benzetmezler?” dedi. “Vişne, yumuşaklığıyla, rengiyle insan etine daha yakın değil mi?”

Aleaddin Ali gülümsedi:

“Yakut pahalıdır da şehzadem, vişne ucuzdur. Hem de her zaman bulunmaz...”

Beyazıt, ocağın ışığında telleri bakırımsı bir renk kazanan kısa sakalın çevrelediği yüzünü nedimine çevirdi.

“Ya sen ne dersin Hüseyin Can?”

Şehzadenin nedimi Hüseyin çok gençti. Beyaza yakın sarılıktaki sakalları kıvrıkcıktı. Bir an duraladı. Sonra bilgiç bir sesle, “Sevgilisinin dudağını kiraz gibi yemişlere benzeten ozanlar vardır sultanım,” dedi, “Köyden köye cura çalıp gezen ozanlar böyle benzetmeler yaparlar. Çoğu Türk'tür.”

Beyazıt, içini çekti:

“Aferin,” dedi. “bin aferin o Türkmen ozanlarına. Onlar sevgili dudağı tatmışlar. Bizim gibi, uzaktan parıltısıyla yetinmişler...”

Aleaddin Ali Çelebi, on dokuz yaşındaki şehzadeye yarı şefkat, yarı alayla baktı. Şimdiden üç çocuk babasıydı: Şehinşah, Abdullah, Ahmet... Her biri bir başka kadından, özlediği, sıradan kadınların sıradan erkeklere yaptığı naz mıydı? Şehzadelerin haremindeki kızlar naz mı bilmezdi? Devletli olmak sevginin içtenliğini mi engelliyordu? Şehzade, Çelebi'nin yanıt vermeyişine içerlemiş gibiydi. Elâ gözlerine alaycı bir öfke çöktü. Hırçın bir sesle:

“Ne susarsın Çelebi?” dedi.

Genç nedim, fırsatı yakalamanın sevinciyle,

“Üç oğlunu düşünür, sultanım,” dedi, “Şehzade oğullarıyla birlikte eğitilirler ya.” Kısık bir kahkaha attı.

Alaettin Ali Çelebi, birden Hüseyin Can'ın bir genç kız güzelliği taşıyan yüzüne yakışan kadın hırçınlığıyla davranışına şaştı. Sonra olgun bir tavırla,

“Çocukların mey sofrasında işi ne Hüseyin Can!” dedi, “Amasya'daki yapay göl kenarındaki hasbahçe bitmiş midir, güller nasıl kokar diye düşlerim.”

Beyazıt, nişancısının sözü sevgiliden bahçeye kaydırmasına şaşmadı. Müeyyetzade'nin hazır cevaplığına alıştı.

“Mey içerken, senin söyleşmene denk söyleşi bulmak kolay değil Çelebim,” dedi, “Meğer ki Abdurrahman tuta yerini. Kaç yaşındadır?”

Hüseyin Can, kıskanç bir tavırla,

“On yaşında sabidir, sultanım,” dedi, “şehzade bezmi için acemidir.”

Alaettin Çelebi, Hüseyin Can'ın hırçınlaşmasını engellemek için aceleyle,

“Nedim-i hasınız haklıdır, şehzadem,” dedi, “Hem Hüseyin Çelebi gibi sesi de güzel değildir. Ben, onun bu akşam şarkı söyleyeceğini umuyordum.”

Hüseyin Can, bu övgüye sevinse de üstelensin diye nazlandı:

“Sesim kısıktır, Çelebi.”

Şehzade, yapmacık bir öfkeyle döndü Hüseyin'e,

“Buyruğumdur,” dedi, “Bize Adlî'nin şiirini oku. Hani sevgilisine ‘saçınla başımızda belâ, bakışının öfkesiyle yüreğimizde üzüntü eksik değil’ diyor ya. ‘Üzüntü seni öldürse de yarın üzülmez, çünkü onun senin gibi bin kölesi var’ dediği şiiri.”

*Dâhi zülfünle başa daim belâ eksik değil
Hışmı çeşminle dile herdem cefa eksik değil
Öldürür gam seni, yâre ne gam, çün her zaman
Bin senin gibi geda, Adlî, ona eksik değil.*

Aleaddin Ali Çelebi, şehzadenin, kendi şiirinden, takma adıyla, bir başkasının eseri gibi söz etmesini beğendi.

“Şehzadem, bir de siz okusanız,” dedi, “Anlamı daha ‘açık olurdu sesinizde.”

Beyazıt’ın gözleri ocağın alevlerine dalmıştı:

“Okuyayım Çelebim,” dedi, “Sultan Murat’tan okuyayım. Dedemdir. İyi ozandır. ‘Saki, getir yine dünkü şarabımı. Söyle, dile getir yine çeng ü rebabımı. Ben varken gerek bana bu zevkusefa. Bir gün gele ki görmeye kimse türabımı.’”

Şehzade Beyazıt, II. Murat’ın şiirini okurken, köşedeki saz heyeti bunu bir işaret saymış, çeng ve rebapla, şehzadenin saz semaîlerinden birine başlamıştı. Aleaddin Çelebi, şehzadenin “bir gün olur, kimse toprağımı bile görmez” derken sesinin aldığı hüznle duygulanmıştı. Şarap sunan sakinin uzattığı kupayı yarı düşte gibi aldı.

ELİF DİREĞE BENZER

Okul, çocuklar için bir topluma katılma basamağıdır; ailesi dışındaki kişilerle tanışıp uzun süre birlikte yaşayacağı yer. Alıştığı düzenden ayrı bir düzene uyma gereği... Bu yüzden, okula başlamak hem çocuk için hem de aile için önemli bir aşama olarak görülür. Osmanlı döneminde, öğrenimin ilk basamağı *sübyan okulu* denilen okullardı. Çocuklar burada yalnızca okuma, yazma ve Kur'an okuma öğrenirler, biraz matematik çalışırlar, Kur'anı bütünüyle öğrendikten sonra (hatim indirince) mezun olurlardı. Okulların gideri bütünüyle ailelerce karşılandığından, kızların okula gitmesi pek gelenek değildi. Başlangıçta bu konuda zorlayıcı bir hüküm de yoktu. Kimi aileler, kızlarının okuma öğrenmesini, Kur'an okumaları için isterlerse de daha zor olan, Arapça alfabe ile yazma aşamasına geçmemelerine özen gösterirler, yazı öğrenen kızlarının, mektuplaşma yoluyla erkeklerle ilişki kurmalarından korkarlardı. Kız-

lar ev işlerinde usta ve becerikli olsun, ölülerine Kur'an okusun, yeterliydi.

Mihrî için ailesi böyle tasalar çekmedi. Evinde hiç "sen kızsın, böyle davranma" gibi bir azar işitmedi. Belki yalnızca babasının ona okuyup çevirdiği Nizamî'nin *Hüsrev ve Şirin*'inden bir öğüt bölümü: "Mehinbanu'nun Şirin'e Söyledikleri ve Ant İçirmesi." Mehinbanu, Şirin'e, kendi değerini bilmesini, erkeklerin ardından gitmemesini, tadılıp dökülen bir şarap, koklanıp atılan bir gül olmamasını söyler. Hüsrev'e duyduğu aşkın, onu onursuz bir yaşama sürüklememesini diler. Hüsrev, Şirin'i gerçekten seviyorsa onu nikâhlamalıdır. Şirin de, aşktan kan ağlasa bile, yasalara ve geleneklere uymayan bir beraberliği seçmeyeceğine söz verir. Mihrî, bu uzun öğüt bölümünden hep Mehinbanu'nun Şirin'i övdüğü, daha doğrusu, kadınların erkeklerin değerine denk olduğunu belirttiği dizeleri anımsardı: "Eğer o ay ise biz de (kadınlar da) güneşiz!" Bir de Şirin ile Hüsrev'in bir tür top oyunu olan çevgan oynayışlarını... Okul onun için kocaman bir bilmeceydi.

Mihrî'nin okula başladığı günler, annesi Güldane'nin yeni gebeliğine rastladı. Güldane, garip bir içgüdüyle bir oğul istiyordu. Bulantılarını, baş dönmelerini ilk gebeliğiyle kıyaslıyor, doğacak oğul için heyecanlanıyordu. Mihrî, bu yüzden okul ile ilgili yaşadıklarını büyükanası ile paylaşmaya başladı. Annesinin şişmanlamış, hantallaşmış halinden korkuyor, bilmeden doğacak kardeşinden onu kıskanıyordu. Onun ruhsal bunalımlara uğramasını, babasının ilgisi engelledi.

Kadı Belâyî, kızını kendi anasıyla hamur tahtası başında okulculuk oynar görünce güldü. Kızı, tek düze bir ezgiyle, büyükanasına harfleri öğretmeye çalışıyordu: "Elif direğe benzer, be tekneye benzer..." Öğrenim görme olanağı bulamamış yaşlı kadın ise bu oyundan hoşnuttu. Bir süre sonra Kadı Belâyî, kızını evde eğitmek zorunda kaldı. Kızı okuldaki öğrenci-

lerden daha çabuk öğreniyordu. Hocanın da Mihrî için ayrıracak fazla zamanı yoktu.

Yeni bir ev, yeni bir düzen

Kadı Belâyî –artık çevresi onu, belirli bir bilgelik aşamasını belirtme sanı olan *Mevlânâ* diye çağırıyordu–, garip bir telaşa kapılmıştı. Oldukça geç sayılacak evliliğinde mutluydu. Kızı zeki ve güzeldi. Karısı bir ocuk daha bekliyordu. Anası, rahat ve sağlıklı biçimde yaşılanıyordu... Ama Belâyî’nin bir eksiğiy vardı sanki. Önce, Amasya’nın içine taşınmaya karar verdi. Sonra, taşınacağı evi kendi yaptırmayı istedi. Daha ferah bir ev. Durumuna uygun bir selamlık, aydınlık bir harem bölümü... Bu ev, yeni ocuğuy doğmadan hazır olmalıydı. Yeni eşyalar da. Mihrî’nin evde eğitilmesi gereğiy de bu günlerde ortaya ıktı. Pir İlyas’ın kurduğuy tekke ile ilişkilerini tazeleme gereğiy de...

Halvetî Tekkesi’nin yöneticileri, tekkede bir eğitim bölümüy kurmuşlardı. ilehane Tekkesi’nin yapımıyla, Gümüşlüzade Tekkesi bu eğitim görevini üstlenmişti. Mihrî’nin okumaya yazmaya ilgisi bir dost meclisinde konu edilince, bilenler, Mihrî için Gümüşlüzade Tekkesi’ni ğütlediler. Hem Mihrî, beşliğini gönderen bu tekkenin kızı sayılmaz mıydı? Mevlânâ Belâyî, yaşamını, mesleğini, evlilik mutluluğuy borçlu olduğuy bu kurumu uzun zamandır ihmal ettiğini anımsayıp utandı.

Gümüşlüzade Tekkesi’nin yönetimi, sonradan Amasyalıların *silsiletüzzehep* (altın dizisi) diye anacakları, akrabalık ve bilgelik yakınlıklarına bağlı olarak devroluyordu. Belâyî’ye gösterdikleri yakın ilgi, onu duygulandırdı. Mihrî’nin orada bilge kişilerden, özgürce öğrenme olanağı bulacağını da fark etti. Onu yaptırdığı yeni evi için kutlarlarken, taşınma sırasında da Mihrî’nin tekkede geceleyebileceğini söylediler. Tekke-

nin kapıları, öğrenmek isteyen herkese günün her saatinde açıktı. Mihrî, bu değişikliği heyecanla karşıladı.

“Onlar ki bize öğretti harf”

Mihrî, kendine öğretilen her şeyi büyük bir hızla öğreniyordu. Bunda, öğreticilerinin onu önemsemelerinin de payı vardı kuşkusuz. Babası yeni evlerine taşındığını, artık eve dönmesi gerektiğini söylediğinde biraz üzöldü bile. Annesinin, kendisinden çok, doğacak kardeşine ilgi göstereceğı bir ev düşüncesi onu korkutuyordu. Eve dönünce, büyükanasının “sakar kızı” olacaktı yeniden. Oysa burada, tekkede sorumluluklar da, yetkiler de herkesin gücüne, yeteneğine, becerisine göre bölüştürölüyordu. Babasının peşine takılmadan önce, herkesle tek tek vedalaştı. Ders saatlerini aksatmamasını söyleyen hocalarının ellerini öptü. Yeniden gelip gelmeyeceğini bilmiyordu ki...

Kadi Belâyî'nin yeni evinin –Mihrî, evlerini böyle anıyordu– en beğendiğı yanı, Gümüşlüzade Tekkesi'ne yakınlığıydı. Babası kızının tekkeye gereğinden fazla bağlandığını düşünüyordu ki, Mihrî'nin çocuk yanı ortaya çıktı yeniden. Annesine nazlandı, büyükanasıyla şakalaştı. Ve babasının odalarını do-laşmak için izin istedi. İlk yaptığı da, babasının kalemtırışlarından biriyle, üstünde kamış kalemin ağzının düzeltildiği maktalardan en güzeline el koymak oldu. Kalemtırışın sapı oymalı çeliktendi ve elinin kolayca kavrayabileceğı kadar inceydi. Makta ise iki-üç santim eninde, on beş santim boyunda bir kemik plakaydı. Üstüne üzüm salkımları oyulmuştu. Kalem ucunun dayanacağı yer küçücüktü. Belâyî, önce, bu maktayı kırmadan kullanabilmenin ustalık istediğini açıklamayı düşündü. Sonra kızının hevesini kırmaktan korkup caydı.

Mihrî, gece büyükanasının odasında yattı. Hatun Ana,

onun mırıltılı duasında babasının, anasının ve kendi adlarının yanında yabancı adlar duydu. Torununa kimlere dua ettiğini sordu. Mihrî, büyük bir ciddiyetle, “Bana harfleri öğretenlere,” dedi, “Beni eğitmek için uğraşanlara...” Hatun Ana’nın gözleri doldu. Ertesi gün oğluna, “Bu kıza verilen emek helal,” dedi, “Kıymet bilir bir insan olacak...”

Güldane’nin sancıları, o gün öğleden sonra başladı. Komşular bu vakitsiz ağrıları, taşınma, yerleşme yorgunluğuna yordular. Mihrî, o saatlerde, hocasına, büyükanasının gece duasının nasıl şiirleşebileceğini soruyordu. İhlâs Suresi, “beni beladan kurtar” cümlesi nasıl şiir olurdu acaba? Hocası büyükanasının duasının aslını sorunca, biraz utanarak duayı yineledi:

*Ya sûre-i ihlâs
Belâdan eyle halâs...*

Mihrî, o gün, şiir yazmak için kimi ölçüleri bilmek gerektiğini öğrenecekti. Hatun Ana’nın uykuya yatmadan önce söylediği dua ise, yıllar sonra değişerek bir gazelinin ilk iki dizesini oluşturacaktı: Gerçek dost ihlas suresi, beni öldürüp belâdan kurtar. Mihrî,

*Dost bihak sûre-i ihlâs
Beni öldür belâdan eyle halâs*

derken, bu dizelerin bir çocukluk anısına dayandığını, ama anlamının çok değiştiğini gülümseyerek anımsayacaktı.

“Beni sus sus diye eyler, onu öperek”

Erkek çocuğa, soyun sürmesini sağlayan öge sayarak kız çocuktan daha çok değer verilir çoğu toplumda. Anneler bile, oğlan anası olmanın, eşlerine ve kayınanalarına karşı bir üs-

tünlük kanıtı olduğuna inanırlar. Kadı Belâyî'nin evinde de, doğan bebek bu değişimi yaşattı. Mihrî'nin "pabucu dama atıldı." Ne Belâyî, ne Güldane ne de Hatun Ana, yeni doğanı Mihrî'den daha çok sevdiklerini belli eden bir şey yapmıştı. Ancak, Mihrî, evdeki ilginin kendinden çok kardeşine yöneldiğinin ayırdındaydı. Bir iki kez yakınmayı denemiş, yanıtını da almıştı: "O daha küçük, sen büyüksün!" Mihrî, daha önce doğmuş olmanın talihsizlik olduğunu söylemeyi denedi, beceremedi. "Keşke ben küçük olsaydım, beşikte yatsaydım" dedi, hep birden güldüler. Büyükanası kalkıp ona sarıldı: "Sen benim ilk gözağrımısın, kınalı kızım!"

Mihrî, en çok "göz ağrısı" tanımından tedirgin olmuştu. Hiç, sevilen birine "göz ağrısı" denir miydi? Bu küçücük şeyi kendisi de seviyordu, ama sevmesine bırakmıyorlardı ki. Adını seçerken bile ona danışmayı düşünmemişlerdi. *Mihrî* adının güneşle, aydınlıkla ilgili oluşuna uysun diye *Şemsi* diye çağırıyorlardı onu. Oysa Mihrî, kardeşine kendi adıyla uyaklı adlar yakıştırmıştı. *Fahri* gibi... Büyükanası ise, bebeği *Ali* diye seviyordu. Göbek adıymış... Kendisine de doğduğunda göbek adı konmuş. Karnındaki küçücük deliğe ayrı ad konması, Mihrî'yi çok güldürüyordu.

Mihrî, ana-babasının, en çok da büyükanasının eski ilgi ve sevgişini yeniden yaşamak için ne yapacağını bilemedi uzun süre. Önce yaşından büyük bir olgunluk göstermeyi denedi. Derslerinden kalan zamanı ev işlerine ayırdı. Doğal saydılar. Üstelik, üstlendiği işleri aksatınca kaş çattılar. Kitaplar üstüne babasıyla konuşmayı denedi. Babası bir-iki *aferin* 'le geçiştirdi. Oysa Şemsi'nin çıkardığı o garip seslerle nasıl mutlu oluyordu. Yavaş yavaş içine kapandı, iştahı kesildi.

Mihrî'nin yavaş yavaş hastalandığını tekkede fark ettiler. O cin gibi kızın davranışları değişmişti. Gereksiz bir büyüklük takıntısı edinmişti. Ders ortasında dalıp gidiyordu. Ona güzel

yazı dersi veren Şeyh Cüneyt, bir öğle üstü Kadı Belâyî'ye uğradı. Sözü dolandırmadan Mihrî'yi anlattı:

“Mevlânâ Belâyî, öğrencim Mihrî'nin bir derdi olmalı! Bugünlerde hiç eskisi gibi değil, dalgın.”

Belâyî, kızının derslerini aksattığını sandı.

“Verdiğiniz ödevleri mi eksik yapıyor? Yorulmuş olmalı, bu akşam sorarım.”

“Hayır, meşk için verdiğim örnekleri fazlasıyla yazıyor. Ama başarılarına eskisi gibi sevinmiyor.” Şeyh Cüneyt, birden Belâyî ile kızının arasının eskisi gibi olmadığını fark etti. Bunu, Belâyî'ye kabul ettirmek gerekti. Sıradan bir şey söyler gibi, “Ben ona yazı gösterirken artık hakkımı Mihrî tutuyor, biliyorsunuz,” dedi, “Divanını kendi yazmak istiyormuş, hattatlarla veremezmiş. Usta bir yazıcı olmak istiyor.”

Belâyî, kızının şiirle ilgisini duyunca heyecanlandı. Kendisi medresenin ilk yıllarında şiire heveslenmiş, ama usta bir ozan olmayı başaramamıştı. Ve son aylarda Mihrî ile pek az ilgilendiğini, onunla hemen hemen hiç konuşmadığını anımsadı. İçi sızladı. Oğul babası olmak onun kızını ihmal etmesi anlamına gelmemeliydi. Şeyh Cüneyt'e kendisini uyardığı için teşekkür etti.

Mihrî'nin, babasının yenilenen ilgisine yanıt vermesi uzun sürdü. O kadar özlediği, birlikte kitap okumalar, yazı meşkləri sıradanlaşmıştı sanki. Belâyî, onunla gerçek bir ilişki sağlayabilmek için şiiri denemek zorunda kaldı. Kendisinin öğrenciliğinde şiirle uğraştığından söz ettiğinde kızının yüzündeki anlamın değiştiğini fark edince, doğru davrandığını anladı. Ozanlığın yetenek kadar bilgi de istediği, bilgisiz ozanların güzel şeyler yazamayacağı üstüne konuşmaya başladı kızıyla. Sonra, öğrenciliğindeki şiirlerinden bir örnek okudu:

*Adımla belirlendi benim bu kara yazgım,
Adım Belâyî diye belâyaya düştü başım.*

Mihrî, babasının uyaktaki başarısızlığına gülmedi. Ona kendi denemelerini göstermeye karar verdi. Belâyî, kızının yeni öğrendiği Farsça, Arapça sözcüklerle yaptığı denemelerin başarılılarını gösterecek, başarısız dizelerin aksayan yanlarını açıklayacaktı. Mihrî'nin hevesini kırmamak için bu işe razı olan Belâyî, bir-iki dize sonra durdu. Kızı, biçim bakımından yanlışlar yapsa da, duygu bakımından yoğun bir anlatım kazanmıştı. Son okuduğu dizeyi yüksek sesle yineledi:

Beni sus sus diye eyler, onu öperek...

Mihrî, babasının yüzüne heyecanla bakıyor, yargısını bekliyordu. Babası ne diyecekti, annesi ve kardeşini anlattığı bu dizeye? Belâyî başını kaldırdı, “Bak Mihrî,” dedi “şiiirdeki en önemli öge, içtenliğidir. Yaşananı yansıtabilen şiiir başarılıdır. Bu dizede yaşayan, canlı bir şeyler var.”

Mihrî, şiiire yeni başlayan bütün ozanlarda görülen bir anlatma coşkusuyla, bu dizenin serüvenini açıklamaya başladı babasına. Annesinin, kardeşini nasıl öpücüklerle avutup kendi söylediklerini dinlemediğini, her sözünü “Sus... kardeşin uyanacak” diye kestiğini saydı döktü. Belâyî, kızıyla yeniden konuşabilmenin sevincinin yanı sıra bir kaygı duydu yüreğinde. Kızında bir ozan mayası vardı. Ozanlık bir kadına uygun bir iş miydi? Ozanlar mutlu olabilir miydi?

“ÇÜNKÜ YARAŞIR SANA SÖZ SÖYLEMEK”

Şiir söyleyebilmenin bir Tanrı vergisi olduğuna inanıldığından olacak, Anadolu halkı, ozanları *önemli*, *dokunulmaz* kişiler saymıştır. Egemenler de bilim adamları kadar önem vermişlerdir ozanlara. Ozanların, yüksek eğitim görmüşlerinin yeri, kendileriyle denk eğitim görmüş bilgelere daha önemlidir saraylarda. Avrupa’da da, Ortaçağ’da bilginlerin çoğunun şiirle uğraştığı bilinir.

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi’nin eğitimi bilim üstüne de olsa, şiire gösterdiği eğilim biraz da bu yüzden hoş görüldü. Şiirlerinde kullandığı takma ad olan *Hatemî* adına eklenip, *Müeyyetzade Abdurrahman Hatemî Çelebi* diye anılmaya başladı. Bilgeliği yanında, güzel sözden anlayışı, şiir yazması ve doğaçlama şiir söyleyebilmesi, kısa süre sonra, kendi de ozan olan Şehzade Beyazıt’ın Amasya’daki sarayına çağrılmasına, orada görevlendirilmesine yol açtı. Görevi, şehzadeye

söz ve düşünce arkadaşlığıydı. Bilinen adla, nedimlik ve musahiplik. Abdurrahman Hatemî Çelebi'nin, bilgisi, zekâsı yanında aileden gelen görgüsü ve olgunluğu, onun öteki nedim ve musahiplerden daha çabuk yükselmesini sağladı. Şehzade, çoğu söyleşisine yalnızca onu ve özel muhafızlarından Haseki Mahmut'u çağırır oldu. Bu durumun yavaş yavaş büyüyen bir kıskançlığa yol açması doğaldı.

Kara Belâyî Muhammed Çelebi'nin kızı Zeynep

Mevlânâ Belâyî, kızının okuma ve yazmaya aşırı düşkünlüğünden bunaldığı günlerde duydu, Kara Belâyî Muhammed Çelebi kızı Zeynep Hatun'un adını. Mihrî'nin eğitime doymayışı, şiiire bağlanması evde sorun olmaya başlamıştı. Bir kızın ne bilge olarak ne de ozan olarak yaşadığı görülmüş, duyulmuş şey değildi. Mihrî'nin tutkusu alışılana aşmıştı. Belâyî önce eski kitaplardan örnekler verdi. Türkmenlerin, Türklerin kadınlara hükümdarlık hakkı bile tanıdıklarını anlattı. Güldane'nin yanıtı, "Onlar eskidenmiş," oldu, "Günümüzde böyle şey yok." Sonra, ilk gençliğinde dinleyip ders aldığı bir olayı anlattı Belâyî'ye:

"Hindistan'da bir padişah varmış, Şemsettin İltutmuş adında. Bu padişahın üç oğlu, bir kızı varmış. Kızının adı Raziyye. Padişah İltutmuş, kızını okutmuş. Oğullarından daha akıllı diye, ölümünden sonra yerine oğullarından birinin değil kızının geçmesi gerektiğini söylemiş."

Belâyî, karısının sözünü kesti:

"Evet... Sonra Raziyye'yi tahta çıkarmamışlar. O da isyan edip tahta geçmiş. Hükümdar olmuş. Bu öykünün Mihrî'yle ne ilgisi var."

Güldane, yarı gücenik yanıt verdi:

"Kadı olmuşsun ama söz dinlemesini bilmezsin efendi. Ne

ki, Raziyye Sultan'ı bilirsin, sonunu da bilirsin. Neden indir-mişler Raziyye Sultan'ı tahttan?"

Belâyî, karısının gücenikliğini yatıştırmayı denedi: "Anlat bakalım Güldane Sultan, ne olmuş Sultan Raziyye'ye?"

Güldane, gücenikliğinin sürdüğünü belli eden bir tavırla konuştu:

"Dedikodu olmuş. Yanındaki beylerden birine gönül verdi-ği söylenmiş. Bir Habeş'e. Bütün komutanları ayaklanmış! Ba-na bunu ders olsun diye anlattılardı. Bir kadın, hükümdar da olsa dedikodudan kurtulamaz." İçini çekti. "Hele ozansa. Bilir-sin, Raziyye Sultan da ozanmış. Mihrî ozanlığa yöneldi. Başka işe özenmez. Ne olur sonu?"

Belâyî, 1236 yılında Delhi'de tahta çıkan kadın hükümdarın öyküsünün kızıyla birleştirilmesine bir şey diyemedi. Şakaya vurdu:

"Kızımız devletli değil, üzülme hatun. Şiire hevesi de gün gelir geçer."

Belâyî, bu konuşmanın üstünden çok zaman geçmeden duydu Zeynep Hatun'un adını. Ozanmış. Amasyalıymış. Baba-sı da bilimci, ama kendisi gibi dinsel bilimlerle uğraşmıyor. O yüzden sanı Çelebi. Kimbilir ne yüzden *Kara Belâyî* diye anılır olmuş. Zeynep'in yeteneğini beğenip kendi okutmuş. Şimdi şi-irlerini topladığı divanı, zamanın padişahı Fatih Sultan Meh-met'e sunacakmış. Amasya kenti, heyecanlıydı. Bunca bilge-nin adına eklenen Amasyalı sanından daha çok önemsemişler-di bu olayı. Zeynep Hatun, Osmanlı'da duyulan ilk kadın şair-di. Belâyî, içinin aydınlandığını duydu. Mihrî'nin Zeynep Ha-tun'la haberleşmesini sağlamalıydı... Sonra, Kara Belâyî Mu-hammet Çelebi ile kendi adı arasındaki benzerliği düşündü. "Bunda olumlu bir belirti, uğurlu bir işaret olmalı" dedi.

Kimim ben?

Mihrî, Zeynep Hatun'un ozanlığının övülmesi yüzünden daha çok söz işitir oldu anasından. Amasyalı okumuş bir kız, şiirlerini zamanın padişahına sunabiliyorsa, Mihrî de dilediğince şiir yazabilirdi. Ancak, Zeynep Hatun, Farsça yazıyormuş şiirlerini. Mihrî ise, *basit Türkçe* söylüyordu. Başarabilirse o da Türkçe yerine Farsça yazsın bakalım... Mihrî'nin, "Zeynep Hatun, Türkçe de yazıyormuş" benzeri, karşı komaları fayda etmedi. Padişah huzuruna herkesin söyleyip anlayabileceği şiirler gönderilemezdi, Güldane Hatun'a sorarsan. Öyle, Hatun Ana'nın aklına düşen nefesleri, okuryazar olmayan saz ozanları söyleyip duruyordu her zaman, onları ezberlemekle bir yere varamazdı Mihrî. Ya bu işi doğru dürüst öğrenir ya da herkesin kızı gibi ev işlerine sarılır, kısmetini bekler. Yaşı geçmeden bir karar versin.

Mihrî, için için anasına hak veriyordu. Babasının Zeynep Hatun'a mektup yazmasını söylediği gün, yitirmişti kendine güvenini. Ya Zeynep Hatun'a gönderdiği şiir beğenilmezse, hiç yanıt alamazsa, iyisi mi, önceden şiirini göndermezdi, yalnızca ününü duyduğunu, hayran olduğunu belirtirdi mektubunda. Şiir gönderip göndermemeye Zeynep Hatun'un yanıtına göre karar verirdi. Üç-dört kez yazıp bozdu mektubu. Sonunda, Zeynep Hatun'a, "Söylediğiniz şiirlere gerçi kulaktan âşık olmuştum, eğer bir-iki dizenizi bağışlarsanız, bu yeteneksiz şiir öğrencisini de sevindirirsiniz" diye başlayan bir mektup kalamayı başardı. Sonra, yüreği çarparak yanıt beklemeye başladı.

Zeynep Hatun'un mektubu, üne yakışır bir ağırbaşlılık taşıdı. Şiir yazmak için Arapça ve Farsça bilmenin önemini anlatıyor, kendi ozanlığını bu dilleri bilmesine bağlayarak, "Anlamlar bir araya getirilince ozanlık kolaydır" diye açıklıyordu.

Mihri, eğer şiire hevesliyse Farsça divanlar ve Arapça kasideler okumalıydı. Kendisinden iki dize göndermişti:

*Zülf eger nîst hevâ-dâr-ı kad-ı bâlây-et
Hem-çü men ser be-çi rû mî-nihed ender pâ-yet*

Mihri, Farsça bu dizeleri okudu, çevirdi Türkçe'ye:

“Yüzünün iki yanından uzanan saç lüleleri, senin uzun boyunun âşığı değilse, bencileyin bir çocukmuş gibi ayağına yönelir.” Sonra güldü. Zeynep Hatun, ona yanıt vermişti. Artık ona şiirlerini gönderebilirdi. Ancak dikkatli olmalı, söz sanatlarını, Farsça'yı, Arapça'yı bildiğini belli edecek bir şiir seçmeliydi. Daha önce yazdıklarını gözden geçirdi. Hiçbirini beğenmedi. Oturup yeni bir gazel yazmaya karar verdi. Hem ağırbaşlı, hem sanatlı olsun diye de uğraştı. Dervişliğini anlatacaktı. *Aba* diyecekti dervişliğini simgelemek için. Yok yok, *aba* sözcüğü güzel değil, o da Farsça'sını kullanır: *nemed*. “Sevgili” anlamına gelen tüm sözcükleri de Türkçe, Farsça art arda sıralar: *enis*, *sevdiğim*, *yârim*, *nigârım*. Yoksulluktan, yokluktan söz edip *yıkıntı* diyecekse hazineden de söz etmeli, söz sanattır, örneğin *gam definesinin viranesi* demeli...

Dervişliğin, üzüntülerin de tek dostu, koruyucusu, sırdaşı, dünyadaki tek varlığı olduğunu anlatan iki dizeyi yazdı sonra:

*Genc-i gam viranesinde şimdi yarımdır nemed
Sâyebanım, mahremim, âlemde varımdır nemed*

Bir an düşündü. Ozanlığın, önce “Ben kimim?” sorusuyla başladığını unutmamalıydı. Yaşamından bir parça olmalıydı dizelerinde. O derviş abasını soğuktan korunmak için de giymez mi? Zemheri soğuklarında bir köşeye sığınıp okuyup yazarken, o keçe giysi onu ateş gibi ısıtmaz mı? Dilerse gülsün Zeynep bu dizeleri okurken, yazacak işte:

*Kış gününde gâh-ki estikçe bâd-ı zemherir
Hâne-î halvetgahumda germ-i nârumdur nemed*

Gazeli bitirdiğinde bir tedirginlik vardı içinde. Zeynep Hatun beğenecekti belki bu dizeleri. Belki annesi de... Ama bu dizeler ona yine de yapmacık geliyordu.

Şehzadenin annesi

Şehzadeler, yönetimine atandıkları sancaklara, vilayetlere anneleriyle birlikte giderler. Şehzade Beyazıt'ın yanında da annesi Gülbahar Hatun bulunuyordu. Gülbahar Hatun, hem oğul hem de kız anasıydı: Beyazıt ile Gevherhan. Ama mutlu değildi. 1446'da Şehzade Mehmet'in haremine girmiş, ona bir oğul verip yükselmiş, bir de kızı var, ama artık eşi yok. Şehzade Mehmet, Gülşah'ı aldı 1449'da. Kendi daha gençken. Gülşah da bir oğul verdi ona: Mustafa. Aynı yıl, zamanın padişahı II. Murat, oğluna Dulkadiroğullarından bir gelin seçti: Sitti Mükerremē. Paşalar gidip aldı onu taa Elbistan'dan. Bursa'da kaldılar, şeyhler karşıladı. Sonra, üç ay süren bir düğün yapıldı Edirne'de. Manisa'ya geldiğinde, haremdeki herkesten üstün olduğunu belirtecek bir şey yapmasına gerek yoktu. O, şehzadenin, babası tarafından seçilmiş eşiydi. Gülbahar ile Gülşah da, padişahın torunlarının anası yalnızca. Edirne'de bir saray yaptırmıştı kendine, Şehzade Mehmet padişah olup tahta çıkınca... İstanbul alındığında, İstanbul'a gitmemişti. O sarayda *şehreküstü* gibi bir başına kalmıştı. Gülbahar Hatun, en kıskandığı ortağı Sitti Mükerreme'yi düşünürken hep hüzünlenir. Ne oğlu ne de kızı olmuştu. Padişah da bu kez Çiçek'le gönül avutmaya başlamış. Çiçek'in de bir oğlu var: Cem. Çiçek Hatun, "Benim oğlum, Mehmet Han tahta çıktıktan sonra doğdu. Taht ona düşer" diyesiymiş. Evrak yazışmaları örneklerine

Cem'in adı yazılmış. Padişah da ses etmemiş. Gülbahar Hatun'un günlük düşünceleri hep bu daire içinde döner. Bunlar. Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmet Bey ile evlendirilip Sivas'a yerleştirilen kızını özler. Oturup ağlar. Ağladığını görüp ne yapacaklarını bilemeyen cariyeleri haşlar. O gün de önceki günler gibi başlamıştı.

Şehzade Beyazıt, annesi Gülbahar Hatun'un bunaltılarını bilirdi. Ama onun dilediğince Sivas'a gitmesine izin veremez. Osmanlı'da herkesin gözü üzerlerinde. Çıkacak dedikodu ile uğraşamaz. Annesine gereken, konuşabileceği biri. Genç de olmalı. Neşelendirmeli onu. Hem özlediği kızının yerini tutsun, hem oyalasın... Ama kendi istemeli böyle bir arkadaşı. Köle cinsinden mi olur, özgür birinin kızı mı, kendi seçmeli. O gün annesiyle bunları konuşmaya kararlıydı. Annesinin huzursuzluğu tüm haremi etkiliyordu çünkü. Annesinin dairesine geçeceğini söyledi *zülflü* denilen görevliye. Delikanlı belli belirsiz gülümsedi, "Valide de sizi isterlerdi, şehzadem," dedi, "uygun bir zaman beklerdim, arz etmek için.."

Sivas uzak mıdır?

Gülbahar Hatun'un Amasya Sarayı'ndaki dairesi, harem bölümünün en güzel yerindeydi. Selamlığa küçük bir yolgeçti ile bağlanıyordu. Harem bahçesinden kameriyeli bir havuzla ayrılan özel bir bahçesi de vardı. Beyazıt, annesini kameriyede buldu. Eğilip elini öpmek istediğinde, annesi ona sarılıp ağlamaya başladı.

Beyazıt'ın Gülbahar Hatun'u yatıştırması her günden uzun sürdü. Önce, Sivas'taki kızkardeşiyle ilgili uzun bir düşünce dinledi. Sonra, "Sivas senin yönetiminde değil midir?" sorusunu yanıtladı. "Evet Valide, bizim yönetimimizdedir." "Peki, Sivas uzak mıdır Amasya'ya? Niçin gitmeyiz Gevherhan'ı görme-

ye?” “Mesele gitmekte değildir, Valide. Bilirsin, sultan kardeşi-mizin eşi, Akkoyunlulardandır. Gerçi şimdi ailesiyle dargındır. Ama İstanbul’a danışmadan gitmek yüzünden söz çıkar. Hem bu söz, sultan babamızı kaygılandırabilir.”

Söz zamanın padişahının kaygılanmasına gelince, Gülbahar Hatun sustu. Fatih Sultan Mehmet’in, ülkenin düzeni adına so-yunun kanını akıtmaktan çekinmeyeceğini biliyordu. Boynunu bük-tü. Oğlundan bir çare arar gibiydi. Konuşurken sesi titre-di: “Ne yapsam dersin Beyazıt. Bunaldım.” Şehzade, düşündü-ğünü kısıdan söyledi annesine: “Sana bir can yoldaşı ister, Va-lide.” Gülbahar omuz silkti: “Aman, eksik olsun. Cariye kısmın-dan bunaldım.” “Öyle değil. Özgür biri. Sana kitap okumakla, söyleşmekle görevli biri olsun.” Gülbahar duraksadı, “Bulunur mu dersin?” dedi. Beyazıt, çocuk gibi sarıldı annesine: “Bulur-sun sen, Gülbahar Sultan,” dedi, “hem de dilediğini seçersin.”

Tanıklıklara göre

Osmanlı sarayında, padişah musahipleri gibi haseki sultanla-rın da musahiplerinin olduğunu, bu görevlilerin hanımları ağ-zından yazdıkları mektuplara, uygun dizeler de eklediklerini kimi belgelerden biliyoruz, örneklersek, Hürrem Sultan’ın Ka-nuni Sultan Süleyman’a yazdığı mektupların altında bir başka kadının imzası vardır. 16. yüzyılın en ünlü kadın şairi Hubba Ayşe Hatun’un, II. Selim ve III. Murat’ın saraylarında görevli bir padişah musahibi olduğu kesindir. Aynı yüzyılda, daha ön-ceki bir süreçte yaşayan Zeynep ve Mihrî Hatun’un sarayla ilişkilerinden Âşık Çelebi söz eder. Âşık Çelebi’nin tanıklığı, başkasından duyduğunu belli eder biçimdedir. Onun, Zeynep Hatun ile Mihrî Hatun’un, birlikte “kaside ve methiyeler verir-ler imiş” diye andığı saray, Sultan Beyazıt oğlu Ahmet’in sara-yıdır. Ancak, bu iki kadının yaşamlarındaki kimi ayrıntılar, sa-

rayla ilişkilerinin, Şehzade Beyazıt tahta çıkmadan başlamış olması gerektiğini gösteriyor.

Padişah ve şehzade saraylarındaki kadın musahiplerin bu göreve nasıl seçildiklerini ve atandıklarını bilmiyoruz. Erkek musahiplerde aranan özelliklerden biri zekâ ise, öteki de yüz güzelliği. Bu görevliler, saraydaki görevlilerden olabildiği gibi, padişah ya da şehzadenin bir rastlantıyla tanıyıp beğendiği dışardan biri de olabiliyor. Genellikle de güzel yüzlü bir ozan. II. Murat'ın, Atai'ye önerdiği musahipliği bu ozanın güzel bir söz oyunuyla geri çevirişi, bu türdeki görevlerin sanıldığından daha güç olduğunu kanıtlar.

Zeynep Hatun ile Mihrî Hatun, Amasya'daki saraya, güzel söz söylemekteki ustalıkları, espri güçleri ve yüz güzellikleri yüzünden çağırılmış olmalılar. Kuşkusuz, soylarının durumu da araştırılıyordu.

Bir yalancı cennet

Amasya'daki pek çok sarayın adı bile kalmamıştır bugüne. Amasya tarihi söz eder varlıklarından: Komninus Sarayı (Kavak), Muinüddin Süleyman Pervane Bey'in Darüsselam Sarayı (Darüsselam Mahallesi), Selçuklu Sultanı Mesut'un Sarayı (Ziyare), Çelebi Sultan Mehmet'in Köşk Kayası/Köşklü Kaya Yazlık Sarayı (Çakallar). İsfendiyar Sarayı ya da yaygın adıyla Kızlar Sarayı, Aşağı Kale de denilen Enderun Kalesi'nin arkasındaki mağaraların düzeyinde bir-iki duvar kalıntısı biçiminde günümüze kalmıştır. Amasyalılar, günümüzde de Amasya'nın en ünlü sarayının yerini bilirler. Bugün sarayın yerinde büyük bir kışla vardır ama çevre hâlâ *Beyler Sarayı* ve *Saray Düzü* adıyla anılır. Bu bölge Danişmentlilerin egemenliğinden beri kenti yönetenlerin konutlarının bulunduğu yerdir. Osmanlı şehzadelerinin çoğu da, Çelebi Sultan Mehmet'in Gümüşlüza-

de Hoca Celalettin Çelebi'den satın aldığı köşkün yerine yaptırdığı sarayda yaşamıştır. Çelebi Sultan Mehmet, Gümüşlüzade Köşkü'nü satın alıp Gümüşlüzade Bahçesi'ni aileye bıraktığından, bu bahçede aileden kimi ünlülerin mezarları görülmektedir: Tacettin Mahmut Çelebi'nin taş türbesi, Gümüşlüzade Pir İlyas Çelebi, damadı Büyük Abdurrahman Çelebi ve aileden bir-iki kişinin daha gömüldüğü türbe. Bu yüzden semt bugün *Pir İlyas* diye de anılır.

Mihrî'nin Şehzade Sarayı'na gittiği dönemde de yöre *Saray Düzü* diye anılıyordu. *Saray* sözü onda olağanüstü bir çağrışım uyandırdığından, karşılaştığı hiç bir şeye şaşmadı. Ana kapıdan girip konukların atlarına ayrılan bölümlerin bulunduğu birinci avlu ile karşılaştığında düş kırıklığına uğradığı bile söylenebilir. İkinci avluya geçen kapının yay kemerini oluşturan selvi motiflerini beğendiye de önemsemedi, ikinci avlu bütünüyle selamlık avlusuydu. Onu götüren görevlinin acele etmesi yüzünden pek çevreye bakamadıysa da, bir-iki basamakla çıkılan harem kapısından önce geçtikleri yerin olağanüstü bir bahçe olduğunu ayırt etti. Ve birden, büyükanasının anlattığı masallardaki bir tanımlamayı anımsadı: Yalancı cennet. Cennetin gerçeği nasıldır, diye merak etti.

“Böyle zalim olmasın padişahı kimsenin”

Mihrî, saraya ayak basar basmaz, şehzadenin ya da şehzadenin annesinin yanına çıkarılacağını sanıyordu. Yanılmış. Harem avlusunda, kendisini yaşlıca bir kadın karşıladı. Eğilip etek öpecekken, kadın engelledi kendisini. Kalfalardan biriymiş. “Elmasım, güzelim” sözleriyle, yarı nazlandırarak, baş örtüsünü, feracesini aldı. Bohçaladı. Sonra, bu bohça kendisine geri getirilmeden, “gitmekten söz edemeyeceğini” anlattı. Mihrî'ye söylenmemişti bu. İçinde bir gariplik duydu.

Kalfa, onu sedirli küçük bir daireye aldı. Konuklanacağı daireymiş. Dolap kapaklarından birini açtı. Su dökünmek için düzenlenmiş, küçük bir banyo. Köşede sıcak su için bir küp. “Dilersen, hamamımız da var. Ama bir serinlemek istersen, burası uygun” dedi Kalfa Hanım. Gusülhane de denen taş döşeli, pis su akacak düzenekli bölmenin yanındaki dolaptaki bohçalardan birinde çamaşır, ötekinde rahat edebileceği giysiler varmış. “Biraz dinleniniz, Valide sizi çağırana dek” sözüyle ayrıldı kalfa. Mihrî, hiç özlemeyeceğini sandığı evini özlediğini duyumsadı önce. Sonra, bunun önündeki tek olanak olduğunu. Medreseye gidemezdi. Devlet görevi alamazdı. Ya evlenecekti ya da kendi yaşamını kendi kazanmayı deneyecekti. İran Sarayı’nın bir gazeline hazineler bağışlanan ünlü kadın şairlerini düşündü. Gülümsedi. Bir su dökünse rahatlardı, sıyrılırdı sıkıntılarından belki.

Sırma işli kutnu bohçadaki ince pamuklu çamaşırları giyerken, gömlekteki, içdonundaki işlemlerin hep aynı motifi yinelediğini gördü: üç top. Bir anlamı olmalıydı, kalfaya bir sorsun bakalım. Bohçalara çiçek işleniyor da, çamaşıra neden bu üç toplar serpiştiriliyor. Kadife bohça da sırma işliydi, içinde herkesin sırtına uyabilecek giysiler, iki yanı işlemeli gül rengi damasko şalvar; işlemeli bürümcük gömlek, şalvarın renginden daha koyu bir pembe ipekten yapılmış, yakası, kol oyunusu işlemeli bir cepken. Mihrî, işlemeli giysileri severdi. Ama işlemeyle uğraşmaya sabrı hiç yoktu. Bu yüzden sevinçle giyindi, işlemeli terliklerini giymeden önce okşadı bile. Başına örtmek için hem iki ucu işlemeli uzun bir örtü olan mahrama hem de dört ucu işli bir yazma vardı bohçada. Hangisini örteceğini düşünürken geldi kalfa. Elinde küçük bir bohça vardı.

Mihrî’nin saçını düzenleyip başına işlemeli bir fes oturturken, sorularını da yanıtladı. O üç topların adı *çintemani* imiş. Uğurluymuş. Kazadan beladan korunsun diye, şehzade, padi-

şah donlarına özel olarak işlenirmiş. Ortası benekli olanları, üstü şimşeğe, buluta benzer başka şekille donatılanları tılsım olarak daha da etkiliymiş. Haremde başını örtmesine gerek yokmuş. Çok gençmiş, şehzade yanında bile örtmese olurmuş ya, kendi bilir. Bohçayı düzenlerken, tepelik, fes gibi şeyleri unutmuş. Yaşlılık işte.

Mihrî, kendini özenle süsleyen, yaptığına geri çekilip bakıp maşallah diyen bu kadını seviverdi. Büyük bir içtenlikle, “Siz yaşlı sayılmazsınız ki” dedi. Kalfanın bu sözle bu kadar sevineceğini ummamıştı. Bu sevinç, yaşlı kadına beklemediği bir açıklamayı yaptırdı: “Ah, diline sağlık. Valide, sizin söyleşinizi beğenirse, beni evlendirip çırak çıkaracak.” Sonra Mihrî’ye, damat bohçası için düşündüğü işlemeyi anlattı. “Sırma dallar, çiçekler. Yan yana iki al renk balık. Bir de...” Bir an baktı yüzüne Mihrî’nin, “Bir de bir küçük şiir. Sakın gülmeyiniz ama...” Mihrî gülmeyeceğine söz verince, kızara bozara okudu şiirini: “Ay doğar albatandan, gün doğar gülbatandan, yârime selam yolladım, yetmiş iki bostandan.” Mihrî, kalfanın çırak çıkarılmasına kadar sarayda kalmaya karar verdi.

Kendini beğendirmeye çalışacaktı. Valide Sultan’la ilgili sorular sormaya başladı.

Gülbahar Hatun, Mihrî’yi çağirtana kadar gününü Zeynep ile söyleşerek geçirdi. Akıllı, güzel bir kızdı. Terbiyeli. Bir de bu kadar bilgiç olmasaydı. Sonra acıdı Zeynep’e. Kendinden yaşlı biriyle konuşmak zorundaydı. Dur bakalım, Mihrî de gelsin, ikisi arkadaş olursa, onların söyleşmelerini dinlemek daha eğlendirici olabilir. Mihrî’yi çağirttığında, güneş batmak üzereydi.

Mihrî, Şehzade Beyazıt’ın annesi Gülbahar Hatun’u görünce, nedense, büyükanası Hatun Ana’yı anımsadı. Dediğim dedik bir kadın, diye düşündü. Sonra, kardeşinin şimdi büyükanasının yanında olduğunu anımsayıp içini çekti. Ve aralarında

kendiliğinden bir dertleşme başladı. Mihrî, sevdiklerinden uzak olmayı şiirle dile getirmeyi denedi. Doğrudan söyle:

*Tanrım, kimsenin sevdiği yabancılarla olmasın
Kimsenin derdiyle âhı günden güne artmasın*

Gülbahar Hatun, Mihrî'nin dizelerine ummadığı bir dizeyle katılıverdi:

Kimsenin pâdişâhı böyle zalim olmasın

Sonra bir sessizlik büyüdü havuzbaşında. Mihrî, Gülbahar Hatun'un gözlerinin dolduğunu gördü. Telaşa atıldı, "Hanım Sultan'ım, sizin dizenizi ben söyleseydim keşke. Bana bağışlar mıydınız."

Gülbahar gülümsedi, "Senin olsun, Mihrî," dedi. "Ancak gazeli tam isterim. Göster hünerini."

Mihrî, ayrılıktan yakınan gazeli, garip bir içgüdüyle sevgilisini özleyen bir kadının yakınmaları biçiminde söylemek gereğini duydu: "Tanrım, kimsenin sevdiği, yabancılarla olmasın. Kimsenin derdiyle âhı günden güne artmasın. Geceleri ney gibi ağlarım, gündüzleri inlerim. Tanrım, kimsenin hali benim gibi olmasın. Beni öğüt veren güzelin eşiğinden savma. Kâbe'ye yüz süren kimsenin günahı kalmaz. Ey sofu, dilberlere gönül verişimi kınama. Kimse bunlara bakmamazlık edebilir mi? Güzellik yurduna şah olalı, gönül şehrini yakar. Hiç kimsenin pâdişâhı böyle zalim olmasın. Kimi zaman saç örter yanaklarını, kimi zaman sakalı. Mihrî, kimsenin ayını bulut gölgelemesin."

Ertesi gün, Şehzade Beyazıt, annesinin musahip adayı Mihrî'nin gazelini, kendi musahibi Müeyyetzade'ye okuyordu:

*Olmasın ağıyar ile yâri llâhî kimsenin
Artmasın günden güne dert ile âhı kimsenin*

*Geceler ney gibi nâlân eylerim gündüz figan
Olmasın bencileyin hâli ilâhî kimsenin*

*Âsitanından beni men etme nasîh dilberin
Kâbe'ye yüz süricek* kalmaz günâhî kimsenin*

*Zâhidâ ayb eyleme dil verdiğim dilberlere
Olmamak bunlara olur mu nigâhî kimsenin*

*Hüsn eline şah olalıdan yakar dil şehrinin
Böyle zalim olmasın hiç padişahî kimsenin*

*Gah zülfü hail olur ruhlerine gah hatı
Kalmasın Mihrî sehab içinde mahî kimsenin*

Müeyyetzade, şiiri dinledikten sonra alayla gülümsedi: “Şiir fena değil de, Valide Sultan şiirden hoşlanıyor mu? Bunalmasın?”

Beyazıt, keyifle sözünü kesti Müeyyetzade'nin: “Bunalmaz, bunalmaz. Bu gazeli, padişah babama yazacağı mektuba koymak istiyor. Uygun mu, diye soruyor.”

İki genç adam, Fatih Sultan Mehmet ile Gülbahar Hatun'un aşkla ilgilenecek yaşı geçtiklerini düşündüler aynı anda.

* sürünce.

“İSYANDAN ÖZGE, SEN NE TAHSİL EYLEDİN?”

Mihrî'nin Amasya Sarayı'na çağrılışı, Kadı Belâyî'nin evinde belli bir heyecan uyandırdıysa bile, çok ciddiye alınmadı. Sarayın kişileri bir başka dünyanın kişileriymiş onlara göre. Biraz gönül eyler bıkarlardı halktan. Bu durum, Mihrî'yi üzerdi belki ama gerçekleri de gösterirdi. Kadı Belâyî kocamaya başlamıştı. Kadılık sorumluluğu ağır bir işti. Medrese görevi almak istiyordu. Şemsi'nin eğitimi de düşünülmeliydi. Belki Bursa'ya göçerlerdi. Ya da İstanbul'a... Mihrî nasılsa bir-iki yıl içinde evlenir giderdi. O zaman Hatun Ana'nın gönlünü yapmak da kolaylaşırdı. Amasya'dan ayrılmaya razı olurdu.

Güldane ile Belâyî'nin evliliği eskidikçe, öteki evliliklere benzemeye başlamıştı. Karıkocanın sözleri, söyleşileri şiirden, öykülerden kopmuş, günlük gerçeklerde yoğunlaşmıştı. Annelerle kızlar arasında gelenekselleşen çatışmaları, Belâyî'nin Mihrî'ye özen göstermesine bağlıyordu Güldane. Bunca

yıl sonra kaynanasıyla da bu yüzden tartışmıştı. Türkmen ve Yörük yaşayışının kadını erkekle denk saydıran yaşayış kurallarına kentte yer yoktu. Kadınlar, kızlar, babalarına, kocalarına ya da erkek kardeşlerine bağlı yaşamak zorundaydılar. Bu kız ise, okudukça söz dinlemez oluyordu. Hatun Ana, gelinini dinlerken bunaldı. “Soy, sop, köken değil insanı biçimlendiren, yetiştiği çevreymiş” diye düşündü. Bu sözlerle değil belki. “Nohut, şehre gelip leblebi olunca, köylüyü beğenmezmiş” benzeri bir fıkrayla, isyancı diye kırıma uğrayan obanın kızı, kendisini anasız babasız bırakan, el evinde büyüten düzenin bir parçası olmuştu işte. Bu yargısının yalnızca gelinini kapsamayacağını da farkındaydı. Ölüm eşiğinden dönen Belâyî değişmemiş miydi? Güldane, Hatun Ana’nın susuşunun uzayışını, kendisine hak verdiğiine yordu. Yumuşadı. “Hele şu Sakar Kız dönsün saraydan da,” dedi, “enine uzununa bir düşünelim yapacaklarımızı.” Hatun Ana gülümsedi, “Siz, Belâyî ile konuşup karar verdiniz mi?” dedi. Güldane içini çekti: “Oğlunun, torunlarından başkasıyla konuştuğu mu var anacım...” Hatun Ana sözü değiştirdi: “Mihrî’yi çok göresim geldi gelinim.” Güldane, “Benim de,” dedi, “ama alışalım yokluğuna, yarın bir gün evlenecek. Yaşıtlarının çoğu evli. Hele dönsün de, nakıştı, dikişti ev işlerine özensin biraz da. Belâyî’ye de söyledim.” Hatun Ana yanıt vermedi. Mihrî’nin yaşamının, kendisinininkinden de, anasınıninkinden de değişik olacağını seziyordu.

“Atadan anadan ırak düşmüşüm”

Gevherhan Sultan’ın Amasya’yı ziyaret etmek istemesi, bunun için babası Fatih Sultan Mehmet’e başvurması, Mihrî ile Zeynep’in saraydaki konukluklarının süresini kısalttı. Gülbahar Sultan, her iki genç kıza da ailelerinin yanında geçirecekleri sürenin bir karar verme süreci olduğunu söyledi. Sarayda ya-

şamayı, kendisine arkadaşlık etmeyi kabullenirlerse, bu yaşam onlara sonsuz olanaklar sağlayabilirdi. Ancak, bu konuda zor altında olmadıklarını da bilsinler isterdi. Ayrılmadan önce Mihrî'den bir isteği vardı. Gevherhan'a bir çevre işletecekti. Üstüne annesini anımsamasını sağlayacak bir dize... Mihrî, "Basit Türkçe diye küçümsemezseniz Mesut bin Ahmet'ten bir dize söyleyeyim" dedi. "Atadan anadan ırak düşmüşüm..." Gülbahar Sultan, "Türki-i Basit olsa da güzel," dedi, "ama bu dize benim halime uygun." Mihrî, telaşla Kadı Burhanettin'den iki dizeyi okudu:

*Dün gece düşte ben seni, benim ile görürdüm
Bu düşümün tabirini yorayım, ondan öleyim*

Gülbahar Sultan, Mihrî'yi kucakladı, "Seni özleyeceğim Mihrî" dedi. Mihrî, "Ben de sizi özleyeceğim sultanım" derken içten değildi. Evini, ana-babasını, büyükanasını özlemişti. Evin gözbebeği erkek kardeşini bile.

Mihrî'nin eve dönüşü, beklediği kadar heyecan uyandırmadı. Anasının, babasının ve kardeşinin saray ile ilgili soruları çabuk tükendi. Mihrî de babasının odasındaki kitapları karıştırmaya, notlar almaya başladı ve kıyamet koptu. Güldane, artık kızının, "el kızları gibi" biraz evle ilgilenmesini istiyordu. "Çeyiz diye el evine bu kâğıtları mı götüreceksin?" diye başladı. Ve benzer kınamaları sürdürdü. "Sandığında benim işlediklerimden gayri nesne yok. Tuzluğu, yazı üstüne serptiğin kumun kabıyla karıştırıyorsun." Mihrî, istemeden sözünü kesti anasının, "Rıhdan denir ona." "Ben de biliyorum rıhdan olduğunu. Ben de okudum senin kadar. Senin eğitimin, anana karşı gelmekten başka neye yaradı. Bu gidişle evde kalacaksın." Güldane öfkesinden ağlamaya başlayınca, Mihrî anasına yanıt verecek söz bulamadı. Yatıştırmak için boynuna sarılmak geldi içinden. Cesaret edemedi. Büyükanasının odasına kaçtı.

“Zeynep, sevgili saçı gibi dağınıksın”

Hatun Ana, torunuyla gelininin arasına girmeyi doğru bulmadı. “Anan sen gideli daha sinirli” dedi. “Hadi bize şerbet eziver de... gönlü olsun!” Sonra, saray düzeni anlattırdı torununa. Saraydaki arkadaşı Kara Belâyî Muhammet Çelebi kızı Zeynep’i. Mihrî, Zeynep’i anlatırken rahatladı. Zeynep’le görüşmeyi sürdürmek istiyordu. O daha deneyli bir ozandı. Ünlü ozanların şiirlerine nazire bile yazıyordu. Açıklamaya çalıştı nazireyi, anasına değil, büyükanasına. “Bir ozanın bir şiirinin, aynı uyak ve ölçüyü kullanarak bir benzerini yazmak.” Büyükana, “O ki benzeri yazılıyor, neye yarıyor?” diye sordu. Mihrî, “O ozanla boy ölçüşüyorsun. Sen de onun kadar usta olduğunu gösteriyorsun.” Anası Güldane’ye yakarır gibi baktı: “Zeynep’in yeni naziresini okuyayım mı?” Güldane omuz silkti: “Oku bakalım!”

“Bu okuyacağım şiir, Şeyhî’nin bir gazelinin naziresi. Şeyhî,

*Aç alnını yüzünü cihânın münevver et
Çöz zülfünü dimağı cânın muattar et*

dizeleriyle başlamış şiirine. Sevdiğinin alnını açıp âlemin yüzünü aydınlatmasını, saçını çözüp, canların düşüncelerini, isteklerini kokulandırmasını istiyor. Zeynep’in şiiri de benzer bir dilekle başlıyor, ‘yüzünün örtüsünü aç, yeri göğü aydınlat, bu dünyayı, toprağı, havası, suyuyla, parlayan cennet bahçesine döndür.’ Bakın şöyle,

*Keşfet nikâhını yeri göğü münevver et
Bu âlem-i anasırı firdevs’i enver et*

Mihrî, Zeynep’in gazelinin bütününü okuyamadan girdi içeri Belâyî ile Şemsî. Belâyî neşeliydi. “Söyleyin bakalım hatun taifesi,” dedi, “göç hazırlıklarına ne zaman başlarsınız?” Mihrî,

bu sözle afalladı. Sonra, Amasya seçkinlerinin yaylaya göçme merakını anımsadı. “Yaylaya mı göçeceğiz” diye cıvıladı. “Ne güzel. Ev peylediniz mi?” Belâyî şaşırdı. Karısının yüzüne baktı. Açmamıştı demek, bir başka kente gitme niyetini, daha kıızıyla anasına. İçini çekti ve anlattı. Kadılığı bırakmak istiyordu. Büyük medreselerden birine atanmak istemişti. Kabul de görmüştü isteği. Şemsî’yi de gözü önünde eğitirdi. Mihrî, babası kadar kesin bir dille, sarayda görev alacağını söyledi. Evde konuktu şimdilik. Odada buz gibi bir hava estî. Güldane’nin atılıp acı bir şey söylemesini engelledi Belâyî, “Bakalım Mevlâm neyler” dedi. Mihrî, “Bakın,” dedi, “Zeynep ne diyor, eğer ölümsüzlük suyu kısmet değilse, İskender gibi bin yıl Hızır ile dolaşsan da boşuna.” Sonra kardeşine döndü, “Şemsî Çelebi, sana yazdırayım, defterinde bulunsun”:

*Âbı-ı hayat olmayacak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızır ile seyr-i Sikender et*

Şemsî, ablasına küskünlükle baktı; bu kız kendisinin medreseyi başaramayacağını mı sanıyordu.

O gece, Mihrî yeniden düşündü kararını. Önemsendiği yere dönecekti. Zeynep dilerse dönmesin. Sonra oturup Zeynep’e şakacı bir mektup yazmayı denedi. Şiir benzetmelerini bol bol kullandı. “Zeynep, sen sevgili saçı gibi dağınıksın, delilik etme, şiirlerini bir araya topl” diye bitirdi mektubunu. Gelen yanıtta Zeynep, kendisini genç bir kadının istediğini bildiriyordu. Babasından bu delikanlının nasıl biri olduğunu sorabilir miydi? Adı, İsak Fehmi Çelebi’ymiş. Yakışıklı olduğu söyleniyormuş. Ona armağan bir şiir yazmayı düşünüyormuş. Mihrî, Zeynep’in gelecekteki eşine yazmayı kurduğu dizelere baktı:

*Senin hüsnün benim aşkım senin cevrin benim sabrım
Demâdem artar eksilmez, tükenmez bînihayettir*

Alayla gülümsedi. Zeynep kararını vermişti anlaşılan. Kadı İsak Fehmi Çelebi için soruşturmaya ne gerek var. Zeynep Hanım şimdiden, “senin güzelliğin, benim sevgim, senin haksız incitmelerin benim dayanmam, günden güne artar eksilmez, sonsuzdur” diye söz veriyor. Omuz silkti. Kendi haksızlığa boyun eğmeyecekti. Zeynep’in yazdıklarından yalnız biri mutlu etti onu. Arkadaşı, sataşmasını beğenmiş, dizeleştirmişti. Şiirlerini toplamasını öğütlediği satırlar kendiliğinden bulmuş ölçüyü ve uyağı:

*Zeynep çü dost zülfü gibi târümarsın
Divâne olma şî'rini divân ü defter et*

Ama bu dizeleri, Şeyhî'ye naziresine mi koyacak, yoksa bağımsız mı bırakacak, kararsızmış. *Divan*'ını da evlilik hazırlıklarıyla sürdürecekmış. Evli bir kadın şairin şiirleri daha saygıyla karşılanabilirmiş. Mektubu birden elinde buruşturdu. Annesiyle tartıştığı bu evlilik sorunundan kurtuluş yok muydu?

Bütün gece yatağında döndü, durdu.

Akşemsettin'in oğlu da...

Mihrî'nin, Amasya Sarayı'nda Valide Sultan musahibi ya da kâ-tibi olarak kalma kararının onayı, ummadığı bir yerden geldi. Kadı Belâyî, hem yeni görevi için hayır dua istemek, hem de Mihrî'ye öğüt verilmesini sağlamak için Çilehane Tekkesi'ne gitme kararı aldı. Ailece, armağanlar hazırlayıp gittiler. Belâyî, Mihrî'nin kararını tekkenin pirine açtığında, pirin kızacağını, kendi kızları saydıkları bu delibozuğa, “Böyle şey olur mu, kız başına anandan, atandan ayrı nasıl yaşarsın?” diyeceğini umuyordu. Tersine, pir, “Duydum,” dedi, “hayırlı olsun!” Belâyî, “Tekkenizin temelinde Pir İlyas'ın öğüdü durmaz mı?” diye

sordu. “Devletlilere değil, bilgiye yakın olun, dememiş miydi pirimiz?” Yeni pir gülümsedi: “Doğrudur, Mevlânâ Belâyî. Ama Mihrî’nin bilgisini bütünlemesinin yolu devletlilerin yanında mümkün.” Belâyî yutkundu: “Ancak, Mihrî’nin hevesi şiire. Hem şiir hem devletli yanı... Biz de Amasya’dan gider olduk bir başına...” Pir, “Bak, Mevlânâ,” dedi. “bilirsin, zamanla koşullar değişince kurallar da değişir. Eğer doğru yolu göstermeye çalışacaksa, bilgelerin, devletlilerin yanında olması iyidir. Akşemsettin Hazretleri de padişahımız yanında bulundu uzun zaman. Zarar görmedi. Akşemsettin’in oğludur Hamdi. İyi şairdir! Şairlik zararlı olsaydı, hazret izin verir miydi?” Sonra, Belâyî’nin tasalı yüzüne bakıp, “Kadın ya da erkek her müslümanın yitiğidir bilim, denmiştir, unutma” dedi. “Kızımızın bilimi araması, bulduğu yerden alması doğru. Amasya Sarayı’na bilgiler gelir. Sohbetlerini dinlese yeter. Hem siz gitseniz de biz buradayız. Biz burada olmasak Tanrı burada. Kızın neden bir başına olsun.” Belâyî verecek yanıt bulamadı. Ancak, Tekke’nin Mihrî’yi onaylamasına da sevindi. Pir, Mihrî’yi konuşmak için yanına çağırdı, onunla yalnız konuşmak istiyordu.

Mihrî’nin, eski öğretmeniyle konuşması yüreklendirici oldu. Ona, sarayın olanaklarından yararlanması yanında, öğrendiklerini yazması da öğütlendi. Kadınlarla ilgili dinsel sorunları, yasal sorunları anlatan kitapçıkları bir kadın yazsa ne iyi olurdu. Sağlık sorunlarını da. Sonra, Mihrî’ye de Akşemsettin’den sözetti. O, önemli bir bilgeydi. Sağlık konusunda da. Şiir konusuna gelince, Akşemsettin oğlu Hamdi’nin *Mevlit*’ini, *Leylâ ve Mecnun*’unu görmüş müydü? Şehzade Beyazıt’ın kitaplığında kesinlikle vardır. Mihrî, onun şakacı şiirlerinden birini duyduğunu söyledi. Hani paradan söz eden dizeleri olanı. Öğretmeninin gülümsemesiyle yüreklenip, anımsadığı kadarını okudu:

*Bağrına bas yürü yürek yağıdır
Kuvvet ü kalb ü kût-ı cân akça*

*Nice hor'u aziz-i vakt eyler
Ol aziz-i cihân olan akça*

*Niceler terk-i ser edip yoluna
Ettirir nice şahsa kan akça*

Pir Sunullah, alışık olmadığı bir kahkahayla kesti Mihrî'nin sözünü. Sonra yaşaran gözlerini silip, "Bu başka bir Hamdi olmalı," dedi,

*Bağrına bas yürü yürek yağıdır
Yürek gücü ve can besinidir para*

*Nice değersiz zamanın güçlüsü kılar
Dünyanın en değerlisi olan para*

*Pek çok kişi onun yoluna başından cayar
Pek çok kişiyi kan döktürüp, katil eder para*

" demiş demek bu ozan! Çok hoş söylemiş. Sanki şeker yemiş..." Sonra sordu: "Sen bu *akça* sözcüğü yerine hangi sözcüğü koyardın Mihrî?" Mihrî, bir an düşündü: "Belki ölçü aksar ama *devlet* dense anlam bozulmaz." Pir Sunullah, "zenginlik, güç, talih" anlamlarına gelen *devlet* sözcüğünün *akça* yerine konulabileceğini kabullendi. Sonra, Mihrî'ye, gidebileceğini belli etmek için yarı doğruldu. Mihrî elini öpmek için eğilince, kucaklayıp alnından öptü onu. "Senden hoşnutuz Mihrî. Tanrı da hoşnut olsun. Verdiğimiz emek sende gelişecek belli. Devletliler yanında yüzün ak olsun" diye dua etti.

Hatun Ana, tekke dönüşü biraz hasta duyumsadı kendini. Güldane'ye, "Gelinim, yarın benim yıkanmama yardım et" dedi. Mihrî'nin yardımıyla elini ayağını kınaladı, saçının kınasını

yeniledi. Yattı. Yıkandığında daha iyi gibiydi. Dügünlere bağladığı bir oyalı yemeni bağladı başına, gözü gibi sakındığı üç peşli kutnu entarisini giydi, ona eş dar şalvarını. Sonra ev halkıyla şakalaşarak helalleşti. O akşam, kaşla göz arasında ölüverdi. Güldane de, Belâyî de şaşkındılar. Mihrî, göstermemeye çalışarak çok ağladı. Komşular, “Ne mutlu, kuş gibi uçtu gitti” dediler. Bu ölüm, Belâyî’lerin göç hazırlığını çok aksatmadı. Bir yandan Kur’an’lar okundu, helvalar pişti, bir yandan denkler yapıldı. O günlerde, saraydan Mihrî’nin kararını soran ulak da geldi.

Mihrî, ana-babasının Amasya’dan ayrılacağı gün saraya döneneğini bildirdi.

“Gül bahçesinde, goncanın yanında diken olmak ne zor!”

Mihrî’nin Amasya Sarayı’na ikinci gidişi, birincisinden farklı oldu. Güldane, kızının, kendi başına karar vermesinin gücenikliğiyle bu gidişten acı duymasını istedi. Bunun için yaptıklarının Mihrî’yi nasıl incittiğini anlamadı ama. Mihrî, anasının yaptıklarına karşı aldırışsız bir yüz takınmayı başarmıştı.

Güldane, Mihrî evlenip gidiyormuş gibi gelin ağlatma türküleri mırıldanıyordu. En çok da yeni gelinin, ana-babasının acı sözlerini bile özlediğini söylediği dörtlükleri. Kimi zaman köyünün dikenlerinin gül sayıldığı, bir daha eskisi gibi gidip mutfağından ekmek alamayacağı baba evinin kokusunun övüldüğü türküleri söylüyordu. Bu tür türkülerde bile yinelenen gelin okşamalarını bilerek atlıyordu. Çünkü bu bölümlerde kızın baba evi için değeri anlatılır, ananın onu nasıl özlediği söylenir ve yeni yaşamında genç geline mutluluklar dilenir. Mihrî, anasının sesinden bu türkülerin ezgisini ayırımsadığında

önce duyulandı. Ancak, anasının onu üzmek için, yalnızca gelinin özlem duygularını anlatmayı seçtiğini fark edince kızdı. Eğer anasının da onu özleyeceğini sezdirecek bir şey söyleseydi Güldane, kucaklaşmalarla bitecekti bu sözsüz savaş. Ama olmadı. Mihrî'nin içindeki öfke, gözyaşlarıyla ıslanmadıkça katılaşmayı sürdürdü.

Güldane, Mihrî'ye üç-dört bohça hazırladı üç gün boyunca. Bozup yeniden düzenleyerek. Mihrî, göz ucuyla izledi anasını, karışmadı. Gideceği günün arifesinde anasının hâlâ bohçalarla uğraştığını görünce dayanamadı, yanına çöktü. Doğduğundan beri sandıkta biriktirilen sırmayla işli ocak peçelikleri, nihaleler, duvar örtüleri, yorgan yüzleri, minder örtüleri, yastıklar gibi ev eşyasının bulunduğu bohçayı alıp bir yana koydu. Buz donduruculuğunda bir durgunlukla, "Bunlar yeni evinde sana gerekli Güldane Hatun," dedi, "Taht medresesi müderrisi Mevlânâ Belâyî'nin evine gelenler, ev düzenine hayran olmalı." Sonra, akli erdiğinden beri kullanmak için can attığı hamam takımlarının bulunduğu bohçayı aldı. İşlemeli silecekleri, peştamalları, havluları okşayarak bir yana aktardı; iki yanına kırmızı, mavi, yeşil ve saman renkli ipeklerle çiçek kemeler işlenmiş bir silecek takımını ayırdı; ince işlemeli gümüş bir hamam tasını, killiği. Güldane, kızının beyaz keten üstüne Türk işi koca çiçekler işli bohçaya koyduklarına şöyle bir göz atıp kalktı. Sandığından fildişi bir tarak getirip ekledi. Mihrî, bu tarağı ilk kez görüyordu. Anasının yüzüne baktı. Güldane omuz silkti, "Çeyizimdeydi" dedi yalnızca. Mihrî'nin elleri daha hızlandı sanki, hazırlanan bohçalardan bir-iki gümüş-altın paralı tepelik, sırma işli saçbağı, kaşbastı seçti. Çevrelerin, mahramaların, yazmaların tümünü, "Büyükanamdan" sözüyle aldı. Sonra yorulmuş gibi, "Şalvar, entari, çorap da ver bir-iki tane, yeter" dedi. Güldane, "Kalanlar ne olacak?" diyecek oldu. Mihrî, odasının kapısında durup, "Şemsî'nin evleneceği kı-

za ayırırsın, beğenmediklerini de gelinlik çağındaki bir yoksul kıza verirsin” dedi. Güldane dondu kaldı. Mihrî, ailesinin başındaki laneti savmak, iyilikle hatırlanmak için, çeyizini dağıtan ve hiç evlenmeyen Selçuklu beylerinden birinin kızı Hatice Hatun’un yaptığını mı yapıyordu? Kümbetini daha çok kızların ziyaret ettiği ve Kümbet Hatun denen mutsuz kızın öyküsünü bilir miydi Mihrî? Kızını ne kadar az tanıdığını anımsadı. Az değil, hayır, hiç tanı mıyordu. Acıyla kalktı. Mihrî, odasındaki kâğıtları toplamış, hokkası, kalemi, kalemtıraşı, maktasını bir çevreye sarmıştı. Göz göze geldiler. Güldane, obasından ayrıldığında yanına bırakılan küçük heybeyi uzattı ona. “Sen de beni hiç tanı mıyorsun Mihrî Hatun,” dedi, “Ne beni bilirsin, ne bu heybenin öyküsünü...” Kızının, arkasından geleceğini umarak çıktı odadan. Mihrî, bu yıpranmış heybeye bakmadı bile. Gitmek zorunda kalanların sözcüsü bir türkünün sözlerini, “diken oldum gözlere” dizesini nasıl şiirleştireceğini düşünüyordu.

BEN AMASYA'YI SEVERİM

Şehzade Beyazıt'ın annesi Gülbahar Sultan, Mihrî'nin kendisine söz arkadaşı, can yoldaşı olmayı kabullenişine sevinmişti. Zeynep'in ailesinin, kızlarının evlilik hazırlığı yaptığı için bu görevden bağışlanması dileğini de bu sevinçle önemsememiş; Zeynep'in bir bakıma Amasya Sarayı'nın kızı sayıldığını, bu yüzden, çeyizi için gönderilen bohçaların kabulünü dileyen bir mektup ve bir-iki armağan göndermekle yetinmişti. Ancak, Gülbahar'ın Mihrî'ye kavuşma sevinci çok sürmedi. Mihrî, saraya ilk kez geldiği günlerdeki gibi değildi, değişmişti. Genç kızlığa yeni yeni adım atan Mihrî'de, ancak yaşlılarda görülen bir olgunluk, bir yetinme yer etmişti. Önce canı sıkıldı. Sonra bu değişikliği çözmeye çalıştı. Ana-babasını mı özlüyordu acaba? En iyisi belli etmeden soruşturmaktı. Günbatımının seyredileceği pencerelerden birinin önüne birlikte oturdukları bir akşamı seçti. Mihrî'nin usul sesle okuduğu divanı elinden alıp,

“Şu dağlara bak Mihrî,” dedi, “İşte ben bu yüzden Amasya’yı severim.” Mihrî, güneşin parlaklığını kaybedip kızaran, büyüyen yuvarlağına bir göz attı. “Günbatımı başka kentlerde daha mı değişiktir, sultanım,” dedi, “Ben hiç görmedim de...” Gülbahar gülümsedi... “Günbatımı yüzünden değil, dağlar yüzünden severim Amasya’yı,” diye fısıldadı, “Doğduğum yerin dağlarına benzer.” Mihrî’nin yüzünde beliren şaşkınlık, yaşına, durumuna yakışıyordu. Sürdürdü sözünü: “Ben Arnavut’um Mihrî. Böyle dağlık bir ülkedenim.”

Sonra, Mihrî’ye, güç koşullarda yaşanan Arnavutluk’u anlatmaya koyuldu. Neşesi ve öfkesi aynı ölçüsüzlükte erkeklerin, güzel ve sessiz kadınların yaşadığı bir köy. Uzun kışlar. Erkeklerin içip el ele tutuşarak dans ettiği düğünler. Böyle bir köyden tutsak alınmış, yolu sonunda Osmanlı Sarayı’na uğramıştı. Mihrî, doğduğu yeri anlatırken dalgınlaşan orta yaşlı kadının iri, ela gözlerine, biçimli burnuna, duru tenine baktı. Hâlâ güzeldi. Nasıl anlatılabilirdi bu güzellik, yüksek sesle denedi:

Sen kaşı keman, gamzesi ok, çeşmi harami...

Gülbahar Sultan, Mihrî’nin mırıldanışını fark etti: “Kim o, kaşı yay, bakışı ok, gözleri eşkıya olan? Yoksa birisine mi tutuldun Mihrî?”

Mihrî, içini çekti: “Hayır sultanım, sizi nasıl anlatırdım diye düşünüyordum.”

Gülbahar Sultan, “Beni anlatmaktan vazgeç,” dedi, “Bu güzellikleri, seveceğin birine sakla. Bana bu akşam ne okuyacaksın, karar verdin mi?”

“*Harname*’yi okumayı düşünüyordum...”

“Ozanı kim?”

“Şeyhî...”

“Güzel... Adı neden *Hamame* bu okuyacağın öykünün?”

“Çünkü sultanım,” Gülmesini tutmaya çalıştı, “tarla süren öküzlerin besililiğine imrenip onların yaptığı işi yapmaya kalan bir har’ın, yani eşeğin serüvenini anlatıyor.”

Mihri, “Bir eşek vardı” diye başladı öyküye. Odun ve su taşımaktan sırtı yara olup tüyleri dökülmüş bu zavallının zayıflığını, sırtında sineklerin, başının üstünde kargaların dolaşışını anlattı. Sonra, çayırdaki görüp imrendiği öküzleri: semer ve palan derdini tanımayan, başlarında boynuzdan taçlar, beslenmekten yağlı, tombul, tasasız. Zavallı eşek, bir bilge eşeğe gidip danışır, “Biz bu hayvanlarla benzer yaratılmışız güya,” der, “Neden onların başında taç gibi boynuzları var. Onlar tasasız? Bizim ise neden kötü yazılmış yazgımız?” Bilge eşek, öküzlerin çalışmasının buğday ve arpa ile ilgili olduğunu açıklar. O yüzden, öküzler bolluk içinde yaşarlarmış. Eşekçik de onlar gibi olmak için, “Ben de buğday işleyeyim” der. Yeni yeşermiş bir tarlaya girip otlamaya başlar. Keyfinden de anırır bir yandan. Tarlanın sahibi gelip onun buğdayları yediğini görünce, önce bağırıp çağırır. Sonra bir sopayla döver eşeği. Bununla da yüreği soğumaz. Bir bıçakla kulaklarını ve kuyruğunu keser. Eşekçik kanlar içinde bilge eşeğe ulaşır. Durumunu açıklar:

*Boş şeyler isteyip doğruluktan ayrıldım
Boynuz umdum, kulaktan ayrıldım*

Mihri,

*Bâtıl isteyip haktan ayrıldım
Boynuz umdum kulaktan ayrıldım*

dizelerini okurken, sultanın sofracısı kapıda görünmüştü. Gülbahar Sultan, gülmekten yaşaran gözlerini sildi, “İyi ki Şey-

hî'den *Hüsrev vü Şirin*'i okumadın," dedi, "Hüzünlenirdik... Bu öykü hem güldürdü bizi hem de başkasının yazgısına imrenmemek gerektiğini anımsattı." Sonra, "Bu akşam benimle ye yemeğini," dedi, "Anlatacaklarım var."

Şehzade meclisi

Mihrî, bir devletli yanında yemek yemenin bu kadar güç olacağını tahmin edememişti. Yanlış davranma korkusundan, yediklerinin tadını bile almadı. Gülbahar Sultan neşeliydi. Yemeklerden yemesi için üsteliyor, "Bak bu çorba, İstanbul sarayında da böyle yapılır, erişteyi sultanımız Mehmet Han da çok sever" deyip duruyordu. Mihrî yalnız bir yemeğe şaşıtı; Gülbahar Sultan, "Bu yemeği sultanımız icat ettiler" demişti. Alt tarafı tavuk haşlaması... Koca padişah bunun neyini icat edecek? Gülbahar Sultan'ın yüzüne sorar gibi baktı. Sultan, deminden beri konuşan kendisi değilmiş gibi, "Yemekten sonra anlatırım," dedi, "Sofrada konuşulmaz, günahtır!" Mihrî, kendini tutamayıp kıkırdadı. Rahatlamıştı.

Sofraya hizmet edenler, ibriklerle havluları getirdiler. Gülbahar, ellerini yıkarken, "Sultanımız, imarethanenin mutfağına gitmiş bir gün," diye başladı, "Bir kazana ağzı ağzına tavuk doldurtmuş, pişirin, demiş." Öyküsünü kesip Mihrî'nin yüzüne baktı: "Ahçılar ne demiş sultanımıza?" Mihrî, aklına ilk geleni söyledi: "Ferman padişahın!" Gülbahar Sultan güldü: "Bilemedin ozan hatun. Belli, hiç mutfakla işin olmamış." Mihrî kızardı: "Bir kazan tavuk pişirmedim sultanım." "O zaman dinle. Ahçı, sultanım, demiş, kazana su konacak yer kalmadı. Bu pişmez. Mehmet Han da, su konacak yer kalmadı lakin pişer, diye ısrar etmiş." Gülbahar Sultan, öyküyü yine yarıda kesmişti. Mihrî, bir an boğazı sıkılıyor gibi duydu kendini. Bir kazan tavuk pişse ne olur, pişmese ne olur. Herhalde imaretten ye-

mek yiyen beğenmedim diyemez. Ne yanıt vermeli. Şiir değil, öykü değil. Kendini zorlayarak, “Ya sonra ne olmuş?” dedi. Gülbahar küçük bir kahkaha attı, “Kazanın kapağını kapatıp ocağın üstüne koymuşlar. Sonra kapağı bir açmışlar ki, tavuklar yarıya inmiş. Hepsi pişmiş. Mehmet Han da, ben size pişer demedim mi, diye şaka etmiş ahçılara...” Mihrî, gülmeye başladı. Aslında bu olayı gülünç bulmaktan çok, bir sinir boşalmasıydı. Biraz sonra gülüşüne gözyaşlarının karıştığını duydu.

Gülbahar Sultan, Mihrî yatıştıktan sonra yeniden konuştu onunla. Geldiğinden beri bir derdi olduğunun farkındaydı. Dertlerini kendisine açmazsa nasıl can yoldaşı olacaktı... Birden ciddileşerek, “Dinle Mihrî,” dedi, “sen burda benimle içten konuşmalar yapmakla görevlisin. Görevin burada yaşamak. Tutsak değilsin. Bana benim tanımadığım dünyayı, insanları anlat. Şiir oku. Bazen beni dinle. Kızım gibi.” Mihrî kızardı, “Kızınız olsam arkadaş olamazdık ki” dedi. Sonra, nasıl olduğunu anlamadan, sorunlarını anlatır buldu kendini. Anasını, erkek kardeşinin kendisinden daha önemli sayılışını, şiir tutkusunu... Hatta Zeynep’in, divanını padişaha sunacağı için kendinden önemli bir ozan olacağını. Anlatacaklarının bittiğini fark edince, sözünü, “Kısacası, ben de öyküdeki eşek gibi hakkım olmayan şeyler düşledim,” dedi, “Burada hem okuyup yazacak, hem sizin canınızın sıkılmasını engelleyecektim. Başaramadım.” Gülbahar Sultan, Mihrî’yi kendine çekip kucakladı, “Toysun Mihrî,” dedi, “Yarın, neler yapacağını konuşuruz. Enderun’da verilen derslerden dilediklerine katılırsın. Şehzade meclisindeki söyleşilere de...” Mihrî’nin yüzü yeniden endişeyle buruştu, “Ben şehzade meclisinde ne yaparım?” Gülbahar, neşeye, “Dinlersin ve gelip dinlediklerinden öyküler anlatırsın bana. Hem Beyazıt’ın söyleşilerine ünlü ozanlar katılır, onları görürsün.” Mihrî’nin karşı koyacağını fark edince, “Çok

eğlenceli olacak bu iş,” dedi, “Onlar senin kim olduğunu bil-meyecekler ki. Seni erkek kılığına sokacağım. Bahçenin yarı karanlığında, zülüflülerden biri gibi dikileceksin.” Kahkahayı bastı.

Gülbahar Sultan'ın *zülüflüler* diye andığı görevlilerin tam adı *zülüflü baltacıdır*. Orduda görevi, yoldaki geçişi engelleyecek çalılık ve ağaççıkları temizlemek, çadır kurup kaldırmak, eşya toplayıp yüklemek vb. olan baltacı örgütündeki görevlilerden külâhlarının iki yanındaki uzun saç örgüleriyle ayrılırlar. *Zülûf* diye anılan bu takma saç benzeri süs, onların sarayın içinde görevli olduklarını gösterirdi. Zülüflü baltacıların bir bölümü harem işlerine bakardı. Kadın efendilerin, sultan ve şehzadelerin koruma görevini yapan ayrı baltacılar da bulunurdu.

Mihrî'nin zülüflü baltacı kılığına girmesi için kıyafet değiştirmesinin yetmeyeceğini hem Mihrî hem de Gülbahar kısa sürede anladı. Loş bir bahçede de olsa, davranışları ötekine benzemeyen biri dikkati çekerti. Sonunda Valide Sultan, şehzadenin müzik dinleyeceği bir akşama Mihrî ile katılmanın daha uygun olacağına karar verdi. Şehzadenin müzik ve söyleşi meclisi kurduğu iç avlulardan birine, toplantıya katılanların dikkat etmeyecekleri bir paravan hazırlattı. Elbet şehzadeye danışarak. Mihrî, bu paravanın ardından izleyecekti toplantıyı sultanla. Her şeye dikkat edecekti. Zülüflülere de.

Mihrî, o gece ne güz serinliğini, ne ayın on dördünün güzelliğini duyumsadı. Mermer avluda, halılar, minderlerle çevrili gümüş sinilerdeki sürâhi ve tasları gördü ama içilenin ne olduğunu merak etmedi. Çalgıların inleyen bir insanı andıran sesleri, müziğin arasında okunan şiirler büyüledi onu. Şehzadenin yanı başında oturan on altı-on yedi yaşlarındaki delikanlının sesinin ötekilerden ayrı bir uyum taşıdığını ayırt etti. O konuşmaya başlayınca, Mihrî'nin de yüreği çarpmaya başlıyor-

du nedense. Bu yüzden, Gülbahar toplantıyı izlemekten bıkmıca da o yerinden ayrılmadı. Melihî'nin öyküsünü de öğrenme fırsatı buldu. Gülbahar Sultan bu öyküye gülecekti kuşkusuz.

“Ozanların en güzeli Melihî”

Melih sözcüğü “güzel” demektir. *Melihî* takma adını kullanan ozan da, hem yüzünün güzelliği, hem şiir yeteneğiyle bu adı yakıştıırırdı kendine. Ahmet Paşa'nın öğüdüyle Fatih Sultan Mehmet'in özel toplantılarına katılmış, dikkati çekmişti. Padişahın sevdiği söz ve can yoldaşlarındandı, musahibiydi. Ancak, zamanla içkiye düşkünlüğü arttı. Biraz çakırkeyf olmayınca kendini bilmez oldu. Medreseden arkadaşı bir şeyh, onun durumuna üzülp tekkede göreve çağırıysa da, sözü, sazı ve şarabı bırakmadığından gitmedi.

Sonunda, sarhoş olunca yaptığı taşkınlıklar, içtiği meyhanelerde parasını tüketip sarığını cübbesini rehin bırakması gibi ölçsüzlükler halk diline düştü. Saraya yakın olması yüzünden bu dedikodular padişahı da rahatsız etti. Melihî'yi çağırıp böyle davranmayacağına söz aldılar. Söz verdi, tutmadı. Bu kez padişah, bir yandan korkutup bir yandan ödülleri vaat ederek söz almış Melihî'den. Bir daha ağzına kadeh sürmeyecek. Yoksa ölümü göze alacak.

Melihî, verdiği sözü tutmaya uzun süre uğraşmış. Bakmış, içmeyince akli eskisi gibi çalışmıyor, keskin bozayı denemiş. Olmamış. Esrar içmiş, afyon yemiş... Boşuna... Sözünü bozmaya da korkuyormuş. Sonunda bir hekim bulmuş. Hekime derdini anlatıp şarabı vücuduna şırınga ettirmiş.

Öte yandan Sultan Mehmet, epeydir saraya uğramayan Melihî'yi merak etmiş, arattırmış. Onu, meyhaneler semti Tahtakale'de bulmuşlar, sarığı, cübbesi yok. Coşmuş, durmadan şu dizeleri tekrarlıyor:

*Bin aferin gül renkli şaraba
Lânet olsun esrara ve bozaya*

Melihî'nin bu yarı çılgın halini görüp, çevresini saranların alaylarını iştirip utananlar, alıp saraya götürmüşler. Padişah, Melihî'nin şarap renkli yüzüne, şarap çanağına dönmüş gözlerine, taze şarap gibi köpüren coşkusuna bakıp öfkelenmiş. "Sen eşi bulunmaz bir incisin Melihî," demiş, "Yerin de deniz dibi olmalı." Melihî, bütün sarhoşluğuna karşın, anlama yeteneğini yitirmemiş. Ölüm yargısına karşı çıkmış. "Ağzıma şarap koymadım hünkârım," demiş, "Sözümü bozmadım." Padişah, Melihî'nin ayakta duramadığına bakıp gülmüş. "Bak, şimdi hekimlere muayene ettiririm seni. Doğru söyle." "Doğru söylüyorum, dilediğiniz hekime sorun. Ben şarabı içmedim."

Hekimler gelmiş, muayene etmişler Melihî'yi. Sarhoş ama ağzı kokmuyor. Padişah, doğruyu söylerse bağışlanacağını vaat etmiş ozana, içmeden nasıl sarhoş olduğunu anlatsın istemiş. O da, "Gövdemdeki bir başka delikten şırınga ettirdim sultanım" diye açıklamış durumunu. Padişah öyle gülmüş ki... Bağışlamaya zorunlu saymış kendini. Nasılsa gerçekten ağzına sürmemiş şarabı.

Gülbahar Sultan, gerçekten güldü Melihî'nin bu öyküsüne. Sonra, şehzade meclisini nasıl bulduğunu sordu. Mihrî kızardı, "Düş gibi" dedi. Şehzade'nin yanındaki delikanlının kimliğini sormadı.

Mihrî, akli hep bir görüşte tutulduğu etkileyici sesli, güzel delikanlıda, konuşup dolaştı bütün gün. O sırada, Şehzade ile tutulduğu delikanlı olan Müeyyetzade Abdurrahman Hatemî Çelebi'nin kendinden söz ettiklerini bilseydi, kuşkusuz heyecandan ölürdü.

“N’OLDU BU GÖNLÜM, N’OLDU BU GÖNLÜM?”

Müeyyetzade Abdurrahman Hatemî Çelebi, Şehzade Beyazıt’a *Şehname*’nin ilginç bir bölümünü okuyordu: “Keykâvus’u yok etmek için kılıca, gürze lüzum yoktu. Eğer tatlı sözlerle gururu okşanır, Tanrı yolundan sapması sağlanırsa işi tamam demekti.” Beyazıt, Müeyyetzade’nin okumasını kesti: “Bu bölümü kaçtır okuyorsun Çelebi. Neredeyse ezberledim. Şeytan’ın bu önerisini devler beğenecek. Devlerden biri, bir bilge kılığına girip onu ününü göklere de duyurmaya, göklerin gizini çözmeye kandıracak. Bunu uçarak yapabileceğini sanan Keykâvus, kartallara çektirdiği bir tahtla uçmak isterken gülünç olacak. Firdevsî, bu öyküyü kuşkusuz, kendini hırsa kaptıranlara, dalkavukların oyuncağı olanlara ders olsun diye yazmış...” Müeyyetzade, küskün bir tavır takındı: “Eğer ben dönüp dönüp bu bölümü okuyorsam, nedensiz değildir şehzadem. Musahiplerin ve nedimlerin, hizmet ettikleri kişi-

ye yararlı olması gerektir. Bu yıl yaşananları anımsatmanın, tartışmanın başka yolunu bulamadım.” Beyazıt bir an durdu, 1474 yılının olaylarını düşündü. Neydi Müeyyetzade’nin sezdirmek istediği? Şehzade Mustafa’nın, devletliliğine güvenip Mahmut Paşa’nın karısına tecavüzü, bu yüzden paşa ile arasının açılışı mı? Yoksa hasta olduğu halde Develi Karahisar’ı teslim almaya gidip yorgunlukla ölüşü mü? Ölümüne yol açan hastalığın Mahmut Paşa’nın onu zehirletmesinden kaynaklandığı da söyleniyordu... Mahmut Paşa’nın durumu da öyküye uymuyor muydu sanki? Fatih Sultan Mehmet’e siyah elbiselerle gelip başsağlığı dilediğinde dedikodu çıkması doğal değil miydi? Bu ölüme sevindiğini söyleyecekler, evinde beyazlar giyip satranç oynadığını bildirecekler bulunmaz mıydı? Fatih gibi öfkeli, çabuk fikir değiştiren bir hükümdar, onun daha önce emrine karşı gelip komutanlık reddini, kendi başına Bosna Kralı’nı bağışlamasını unuttur muydu? Uzun Hasan’ın oğlu Uğurlu Mehmet Bey’in, babasıyla çatışıp Osmanlı’ya sığınması bile... Düşünce akışını durdurmak ister gibi, elini alnından geçirdi, “İyi ettin Çelebi,” dedi, “bu bölüm yararlıdır. Her gün bu iki-üç dizeyi oku yeter.” Müeyyetzade güldü.

Şehzade Beyazıt, “Hatemi Çelebi,” dedi, “eğer *Şehname*’den öğreneceğim yeni bir ders yoksa, danışmak istediklerim vardır.” Çelebi boyun büktü: “Emredin sultanım. Zaten *Şehname*, yazanına hayretmemiş ki, Hatemi kulunuza hayretsin.” Beyazıt, “Gazneli Mahmut, Firdevsî’yi ödüllendirmeye karar verdiğinde, Firdevsî ölmüşse suç kimin?” dedi. “Ozanlar, şiirlerini yazarken bağış beklememeli, işte önce bunu öğretirsin!” Müeyyetzade bu kez gerçekten şaşırmıştı: “Bağışlayın, kavrayamadım. Kime ne öğreteceğim?”

“Mihri’ye... Ozanlık kurallarını.”

“Mihri mi?”

“Evet Mihrî...Valide’nin nedimesi olan kadı kızı. Valide, eğitilmesini istiyor.”

“Ben eğitim görmüş olduğumu sanıyordum.”

Şehzade, bıkkınlıkla içini çekti: “Bir şeyler bildiği muhakkak, ancak daha fazlası gerekiyormuş. Sen bir bak bakalım, neler biliyor. Sonra ona göre dilbilgisi, sözdizimi, müzik, usul hocası atanır.”

Müeyyetzade, şakacı bir tavrıyla, “Usul buyurdunuz da,” dedi, “yoksa Valide Hazretleri, Mihrî’nin toplantı usul ve adabını mı öğrenmesini istiyor?”

Beyazıt gülüverdi: “Mümkündür Çelebim, mümkündür... Şu da var ki, Mihrî geleli Valide daha şendir. Gönlü olsun, şu kızla biraz ilgilen.”

Müeyyetzade boyun eğdi. Kim bilir, bu ozanlığa meraklı kız yüzünden nelere katlanmak zorunda kalacaktı...

“Yanarım mum gibi”

Gülbahar Sultan, Şehzade Beyazıt’ın Mihrî’nin eğitimi için hemen bir yol arayacağını hiç ummuyordu doğrusu. Bu yüzden, kızın önceki hocalarına haber salmayı düşünmüştü. Şehzade-den “Mihrî ikindiden sonra küçük meşk odasına gelsin” haberi gelince telaşlandı. Mihrî’ye, şehzade müzikçilerinin çalışma yaptığı odaya gitmeden önce biraz öğüt vermeliydi. Neyse ki Mihrî, Valide Sultan’dan daha serinkanlı davrandı. Tekkedeki derslerden, tanımadığı öğretmenlerin huzuruna çıkmaya alışık olduğunu söyledi. Hokkasını, kâğıtlarını, kalemlerini, mürekkebi tez kurutmak için kullandığı *ırh* denen kumun konduğu kabını hazırladı. Odaya götürecekt zülüflüye teslim etti. Sonra, giyinmek için Gülbahar Sultan’dan izin istedi. Üstündekiler ders için uygun düşmezdi. Çok süslüydü.

Müeyyetzade, küçük meşk odasına girdiğinde, köşede say-

giyla dikilen kızcağzın Mihrî olduğuna inanamadı. Uzun boylu ama yüzü on üç-on dört olduğunu açıklıyor. Bu yaşta bir kızcağz, annesi ya da büyükannesi yaşında bir sultana ne anlatır. Sonra, bu yaşta kızların evlendirildiğini anımsadı. Köşedeki mindere oturması için işaret etti. Kızcağz oturdu, rahleyi de önüne çekti. Ellerini dizlerinin üstüne koyup bekledi. Müeyyetzade de kızın karşısına oturdu, ilk söz olarak, “Önceki hocalarınız kimlerdi, bilir miyiz?” dedi. Mihrî, Müeyyetzade’nin sesini duyunca allak bullak oldu. Aman Tanrım, o gece şehzade meclisinde duyduğu ses. Kirpiklerini kaldırıp karşısındaki hocanın yüzüne bakmak ayıp olmasa... Kızardığını fark bile etmeden saymaya başladı: “Belki hattat Cüneyt’i duymuşsunuzdur. Sonra Halvetî Tekkesi pirllerinden Şeyh Sunullah’ı...” Yutkundü.

Müeyyetzade, Mihrî’nin birden kıpkırmızı kesilmesinin nedenini anlamamıştı. Utangaçlığına yordu, “Sıkılmayın,” dedi, “Değerli kişilermiş hocalarınız. Bu iki ad, bunu kanıtlıyor. Şiire hevesliymişsiniz. Bir iki dizenizi okur musunuz?”

Mihrî, yüzünün yandığını duyumsadı. Boynunu büktü: “Sınav için uygun dizelerim yoktur.”

Müeyyetzade güldü: “İşte şimdi olmadı. Ozan, kendini âlemin merkezi sayar. Alçakgönüllülük etmeyin. Peki, neler okursunuz...”

Mihrî, sözdizimi ve dilbilgisi dersleri için okuduklarını, Arapça-Farsça çalışmaları için verilen ödevlerden bildiği kitapları saymaya başladı. Hâlâ önüne bakıyordu. Müeyyetzade, “Bir dahaki derse alfabenin harfleriyle başlayacak bir şiir isterim,” dedi, “Şimdi söyleyeceğim dizeleri bildiğiniz yazı biçimleriyle yazın.”

Mihrî, çalışma kâğıdını düzeltti, kalemini hokkaya batırıp mürekkebinin ölçülüce aldı. Hazır olduğunu göstermek ister gibi kirpiklerini kaldırıp Müeyyetzade’nin yüzüne baktı.

Yutkunma sırası Müeyyetzade’ye gelmişti. Duru beyaz yüz-

de kapkara iki göz. Kirpikleri açık kumral. Ne yazdırmalı acaba şimdi. Eski bir şiir. 13. yüzyıldan, Dehhanî'den. "Yazın. Dikkat edin imlasına, eskidir bu gazel:'

*Aceb bu derdümün dermanı yok mu?
Ya bu sabr etmenin oranı yok mu?*

*Yanaram mum gibi baştan ayağa,
Nedir, bu yanmanın pâyânı yok mu?*

Mihrî, talik yazı ile başladı yazmaya. Belleği güçlüydü. Aynı dizeleri divanî ve rık'a ile de yazdı. Başını kaldırdı Müeyyetzade dikkatle elini izliyordu. Rıhdanı aldı. Yazının üstüne rıh döktü. Bekledi. Müeyyetzade, yazılanların kurutulup kendine verilmesini beklemedi, doğrulup kalktı.

"Haftaya görürüm yazınızı. Alfabe harfleriyle başlayacak şiiri unutmayın."

Çıkıp gitti.

Mihrî, uykuda gibi topladı kâğıtları. Düş görmüş gibiydi, içinden hem gülmek, hem ağlamak geliyordu.

Alfabe "elif" ile başlar

Gülbahar Sultan'ın görmüş geçirmiş gözleri, Mihrî'nin yüreğinde filizlenenleri yüzünden, davranışlarından sezebilirdi. Dikkat etmedi. Mihrî'nin yüzü al al, adımları uçarı, odasına girişinden biraz sonra çağrıldığını bildirmişlerdi Mihrî'ye. Mihrî koşup gitmişti. Gülbahar Sultan pek neşeliydi. "Gel Mihrî," dedi, "Söyle bakalım, kalfamı çıkarayım mı?" Mihrî anlamadı. Dikildi, kaldı. Bir yanıt vermesi gerekiyordu: "Bağışlayın sultanım. Kavrayamadım?"

Gülbahar, aynı neşeli tavırla yineledi: "Kalfamı diyorum, çıkarabilir miyim? İznin var mı?"

Mihrî, kendisiyle şaka edildiğini anladı. Sesini saygılı ama şakacı bir tona ayarlamaya çalıştı: “Beni kastetmiyorsunuz umarım?”

Gülbahar, kahkahayı bastı: “Sen gitmeye kalkarsan, kalfa evlenemez ki...”

Mihrî, köşede, elleri göğsünde kavuşmuş, divan duran orta yaşlı kadını farketti. Saraya ilk geldiği gün, onu karşılayıp nazlandıran geçkin cariyeyi. Demek evlendiriliyordu. Sevindi.

“Kalfamın hazırlığına yapacağım bir hizmet mi var?” diye sordu. Gülbahar omuz silkti: “Galiba. Sabahtan beri seni sormuş kızlara... İzinlisiniz. Gidip konuşun.” Sonra, “Kalfa, Mihrî’yle konuşunca gel, hazırlıklarını düşünelim” diye seslendi.

Mihrî, kalfanın, damat bohçası için onu aradığını öğrendi az sonra. Kadıncağız, bohçadaki işleme yazının güzel olmasını istiyordu. Mihrî’ye, “Güzel olsun ama okunabilsin de” deyince, Mihrî sıkılarak: “Kalfa, ben yazarım ama işleyemem ki...” “Ben işlemeni istemiyorum, elmasım. Yalnız bir kâğıda yaz. Ben işlerim.” “Eee, okunabilsin ne demek?” “Hani bilirsin ya, cami kapılarında yazılar olur güzel... Ama ancak bilgiler okuyabilir. Onlardan olmasın.” Mihrî, anlamıştı. Oturup bir kâğıda, kalfanın gelecekteki eşi için selam yollayan dizelerini, istediği biçimde yazdı. Sonra bohçanın üstünden ölçtü. Tamamdı.

Kalfanın gitmekte acele edişine güldü. Sonra, haftaya yazmak zorunda olduğu şiiri düşündü. Alfabenin ilk harfi elif’ti. Sevgilinin boyuna benzetilen çizgi. Acaba, şiirinin ilk dizesinde bunları mı yazsa? Ama elif, Tanrı’yı da simgeler. Elif’in bu özelliği anlatılmadan olmaz ki. İki ayrı kâğıt aldı eline. Sağdakine dinsel benzetmelerle yazacağını dedi kendi kendine. Soldakine de sevgi sözcükleriyle. Alfabenin harflerini yukardan aşağı sıralarken, bu şiiri yazıp götüreceği hocasının, ne hocası, sevdiceğinin adını bilmediğini fark etti. Kimden öğrenebi-

lirdi acaba... Elbette kendisinden değil. Ödev şiirden önce, yüreğinde coşup kaynayanları yazsaydı olmaz mıydı? Şöyle selse bu bir kez görüp aklını, ikinci görüşte gönlünü verdiği delikanlının ağzından kendine:

*Mihrî, sevgiliyi istersen yabancıların eteğine yapış
Dikeni tutmayınca gülü ele geçiremezmişin*

Oturup aklındaki kâğıda geçirdi:

*Mihrî yâr ister isen dâmen-i agyâre yapış
Gül ele girmez imiş tutmayacak* har eteğin*

Gülbahar Sultan'ın onu yemeğe beklediğini bildirmeye gelen cariye, onu yazı yazarken buldu. Oysa oda kararmaya başlamıştı, mum da yakılmamıştı.

“İçelim içelim şarap içelim”

Müeyyetzade, Mihrî'ye yazı yazdırırken, birden şehzadenin bu akşam için yalnızca iki kişilik bir sofraya hazırlatıp kendisini bekleyeceğini söylediğini anımsadı. Kızın beklemediği bilgisi, güzelliği, derste düşündüğünden daha fazla oyalanmasına neden olmuştu. Bu yüzden, Mihrî'nin yazdıklarına göz bile atmadan, alelacele çıkmıştı odadan. Yol boyunca Mihrî'yi düşündü. Şehzade'nin sorularını yanıtlayabilmek için. Güzel miydi? Alışılmış ölçülere göre hayır... Ancak bakışında, gözlerinin iriliğinde bir başkalık vardı. Burgu gibi bir şey. Anımsandıkça yüreğinin bir yerine batan, sızlayan bir şeyler duyuyordu. Ani bir kararla, şehzadeye Mihrî'yi böyle anlatmaktan caydı. Dünya nimetlerinden doyunluğu bıkmaya noktasına gelmiş Beyazıt, kendisiyle alay edebilirdi. Ya da daha kötüsü, bu kızı merak

* tutmayınca.

edebilirdi. Bir an duraksadı. Şehzade bu kızı merak ederse ne olurdu? Haremine mi alırdı? Beş oğul ve beşi aşkın kız babası bir adam, devletli de olsa, bu toy kızda hangi duyguları uyan-
dırabilirdi ki? Kendi kendisiyle tartışırken, Mihrî'yi korumak istediğini fark edip gülümsedi. Bu kızda, daha doğrusu bu kızın insanın yüzüne bakışında, delikanlılık eşiğindeki erkek çocuklarına benzer bir şeyler vardı. Bir tür saldırgan merak. Başını kaldırıp gökte güneşin durumuna baktı... Şehzadenin yanına gitmek için zamanı azalmıştı.

Şehzade Beyazıt, sorumluluğu ağır bir bölgede görevliydi. Sınıra yakındı. Komşu Türk devletlerinin kışkırtmalarıyla bölge halkının hoşnutsuzlukları birleşince başkaldırmalar her an patlak verebilirdi. Bunun tedirginliğine, yarınından güven duymamak da katılıyordu. Devletin başına geçmeyi başaracak şehzadenin kardeşlerini öldürebilmesini yasal sayan kanunname. Babasının kanunnamesi. Belki de bu yüzden baş ağrılarına tutuluyordu. Baş ağrılarının tek çaresi, kimliğini unutmaktı, düşünmemek. Düşünmemenin yolu ise keyif vericilerden geçiyordu. İran ozanları boşuna mı övmüştü *beng ü badeyi*. Esrar ve içki... İnsanın kendisinden kurtulmasını sağlayan büyü maddeler... Kendisinden ve çevresinden kurtulmak, özgür olmak istiyordu. Bir gecelik de olsa.

Şehzadenin hizmetine bakanlar, o akşam için şehzadeye değişik bir sofraya hazırlanması buyruğunu aldılar. İç avlulardan birine kurulacaktı sofraya, yalnızca bir dilsiz bulunacaktı hizmette. Yemek olarak da soğuk şeyler ve meyve ile tatlı hazırlanacaktı. Bir de şarap. Sofraya katılma izniyse, yalnızca Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi'ye tanınmıştı. Şehzadenin hep yanında bulundurduğu has oda görevlilerinden Mahmut bile, bu akşam şehzadeden uzak kalmak zorundaydı. Böyle bir sofranın eksiksiz olması gerekiyordu. Şehzadenin kusur bulamayacağı bir sofraya donatmaya çalıştılar.

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi ise, şehzade için dinlendirici neler anlatabileceğini düşünüyordu. Onu dinlendirmenin en iyi yolu, bu görevi şaraba bırakmaktı. Şaraba eşlik edecek en iyi söz de kuşkusuz şiirdi. Mırıldandı:

*İçelim içelim şarap içelim
Nice bir sūfi sâfi ab içelim*

“Softaların yalnızca su içmeleri gibi biz de yalnızca şarap içelim.” En iyisi, bu dizelerle sunardı şehzadeye şarabı bu gece. Sonra ne söyleyeceğini şarabın coşkunu ayarlardı.

“Ahrette olur şaraba hesap”

Amasya kenti, eski kaynaklarda *Rumiye-yi Sugra* ve *Ermeniyye-i Kübra* adlarıyla da anılır. “Küçük Roma” ve “Büyük Ermeni Kenti” anlamlarına gelen bu adlar, kentin tarihteki yönetsel ve dinsel merkez oluşunu kanıtlar. Ermeni ve Rum halkları kentte varlıklarını ve kültürlerini yakın tarihlere kadar sürdürmüşlerdir. Bir arada yaşayan halklar, kültürleriyle birbirlerini etkilerler. O akşam, şehzadenin sofrasında da Rum ve Ermeni mezeleri vardı. Şehzadenin şarabı sevdiğini bilen ahçısı ve sofracısı, bu tür yemekleri öğrenmeye ve şehzadeyi bunlarla memnun etmeye çalışırlardı.

Şehzadenin sofrasının kurulduğu avlu, duvara takılı meşalelerle aydınlatılmıştı. Sofranın ortasındaki mum, delikli pişmiş toprak bir kapla örtölüp rüzgârdan korunmuştu. Mumun deliklerden taşan ışığı, gümüş sininin üzerindeki kaplara, meyvelere büyümlü bir görüntü kazandırıyor.

Beyazıt, gümüş çanağından bir yudum aldı. Müeyyetzade'nin yüzüne gülerek baktı. Sonra Uzun Firdevsî'nin *Şehname-i Osmani*'sindeki bir bölümün dizelerini altüst ederek okudu:

*Amasya ki taşa nisbetle elmas gibidir
Ben bu yerimden ayrılamam*

Müeyyetzade, sınavdaymış gibi düzeltti:

*Dedi ki, ey pâdişâhın habercisi
Ben bu yerimden ayrılamam
Amasya ki taşa göre elmas gibidir
Bizim orada durmaya gücümüz yetmez!*

Beyazıt, elindeki içki tasını uzattı: “Anlaşılan, senin tasına dünyayı unutturan şarap yerine, gerçek söyletici bir iksir koymuşlar. Bir yudum bu tasta al bakalım, ne söylersin!” Müeyyetzade, şehzadenin tasından bir yudum aldı. Ve ani bir esin gelmiş gibi söylemeye başladı:

*İçelim içelim şarâb içelim
Nice bir sûfi sâfi ab içelim*

Beyazıt'ın gülümsediğini görünce, gerçekten esin geldi. Şarabın günahını dinlememekle, hesapsız şarap içmekle ilgili bir şey söylemeliydi:

*Ahirette olur şarâba hesap
Biz onu burda bîhesap içelim*

Beyazıt, musahibinin aldirış etmiyor görünse de şarabın hesabının ahrette görüleceğinden söz etmesinden tedirgin olmuş gibiydi. Tasavvuf şiirinin Tanrı aşkını şaraba benzetmesinden faydalananak, Şeyh Elvan Şirazî'den dizeler okumaya başladı:

*Şarap ve mum ve güzel delikanlı anlamın ışıdır
Çünkü gözle görülmeyen Tanrı onlara yansıyarak görünür*

Müeyyetzade, bu dizeleri ilk kez duyuyormuş gibi yineledi:

*Şarâb u şem u şâhid nur-ı mânâ
Görünmez görünür çün aks-i Mevlâ*

Sonra, “şaraba ve muma bak ki, gizli Tanrı hikmetleri güzel delikanlı yüzünden açılsın” anlamına gelen dizeleri okudu:

*Şarâb u şem’a bak kim sırr-ı mektum
Sana şâhid yüzünden ola malûm*

Beyazıt şarap tasını yeniden eline almıştı. Bir yudum aldı, yudumlaması için Müeyyetzade’ye uzattı. Sonra şakacı bir tavırla sordu: “Söyle bakalım Çelebi, Elvan Şirazi’nin dizeleriyle Kalenderî ozan Temennayi’nin dizeleri arasında ne fark vardır?”

Müeyyetzade, üst üste yudumladığı şarapla sersemlemiş gibiydi. Temennayi’nin hangi dizesinden söz ediyordu acaba şehzade? “Ey güzel, sen Allah’ın görüldüğü yersin” anlamındaki “Ey sanem sen mazhar-ı Allahsın”ı mı? Yoksa, “Ey sofı, sersemlik edip ömrünü boş şeylere harcama, gözünü aç, Tanrı’nın görünüşü de, cennet de, huri ve gılman da buradadır!” mı? En iyisi, sözü şakaya vurmaktı. “Şehzadem, en iyisi bunu ozanına sormaktır, çünkü bu soruya benim bilgim yetmez” dedi.

Beyazıt gülmeye başladı: “Yazıklar olsun Çelebi. O zaman Temennayi’yi değil, onun öğüdünü getirelim meclise...” Duvar dibindeki dilsiz işaret etti. Delikanlı, sessiz ve hızlı adımlarla yaklaştı, şehzadenin önünde eğildi ve sininin üstüne gümüş bir kutu bıraktı.

Şehzade kutuyu alıp açtı. “Bilirsin Çelebi,” dedi, “Temennayi ne der?” Müeyyetzade kutuya bir göz atar atmaz, ozanın esrarla ilgili dizesini mırıldandı: “Bilenlerin, avuçlarına aldıkları yeşil tanelerin hayalinden binlerce nükte elde edilir.”

Biraz sonra şehzade sofrasının üstündeki gök parçası büyüdü, genişledi. Yıldızlar birer birer alçalıp yakınlaştı ve nereden geldiği belli olmayan bir müzikle dönmeye başladı.

“MÎHRÎ, AŞKININ HEVESİNE DÜŞELİ BERİ”

Mihrî, o güne kadar, konusu ya da düzeni başkalarınca biçimlendirilmiş bir şiir yazmayı düşünmemişti. Müeyyetzade'nin verdiği ödev, bu yüzden sıkıcı göründü ona. Sonra ozanların şehzadelere, padişahlara bayram kutlamaları, bahar ve yaz övgüleri için şiir yazarak bağış aldıklarını anımsayıp, ozan olarak yaşamak için, aklına estikçe yazmakla yetinemeyeceğini anladı. Kâğıda yukarıdan aşağı Arap alfabesinin harflerini yazdı: *Elif, ba, ta, sa, cim, ha, hı, dal, zel, rı, zey, sin, şın, şat, dat, ti, zı, ayın, gayın, fe, kaf, kef, lam, mim, nun, vav, he, lamelif, ya*. Bu harfler, ölçünün ilk bölümünü de karşılayacaktı. Hele, ölçü olarak *failatün, failatün, failün* ölçüsünü kullanırsa. Kendi adının yazıldığı *mim* harfiyle başlayacak dizeler de kolaydı. Hocasına göstereceği şiir, tanrısal duygular taşıyacağına göre, bu dizede günah işlediğinden söz edebilir, Tanrı'dan bağışlanma dileyebilirdi. Şöyle başlasa olur muydu:

*Günah işlemiş Mihrî'yim, yüzüm kara
Eşiğindedir ümidim ey Yaradan*

Ya da şöyle:

*Mihrî'yim bir günahla azan
Umduklarım var eşiğinden ey Yaradan*

Bir iki kez mırıldanıp yazdı:

*Mim-Mihrî-yi âsiyim bir ru-siyah
Dergehine var ümidim ya ilâh*

Olmuştu işte. Ya gönlüne göre yazacağı şiir. Onda da *mim* harfine Mihrî ile başlayacaktı. Mihrî'nin hangi suçunu söyleyecek ya da hangi özelliğini övecekti. İkinci kâğıttaki *mim* harfinin dizesi sanki kendiliğinden yazıldı kâğıda, Mihrî'nin yâr sevdasının hevesiyle dünyaya maskara olup utanmasının ve gücünün tükendiğini anlatıyordu:

Mim-Mihrî düşeliden heves-i aşkına yâr
Oldu rüsva-yı cihân gitti kamu gayret ü ar*

İki kâğıda da şöyle bir baktı. Kendi kendine güldü. "Senin gerçekten utanman kalmamış ey Mihrî" diye mırıldandı. "Şiirin kolay yerinden başlarsın. Haydi bakalım her harfe bir sözcük bul." Keyifle yazdı, *elif*'in karşısına *evvel* sözcüğünü. Bu sözcüğü, *öncésiz* ve *sonrasız* sıfatıyla Tanrı için kullanacaktı. *Ba* ile yazılacak sözcük de *bekâ* olabilir. Kalıcı olan Tanrı'dır. *Ta* ile de *ta'al Allah* yazar, Yüce Tanrı'yı anardı. Gönlüne göre yazacağı şiir bir mektuba benzemeliydi. *Elif*'le *ey* sözcüğünü yazar, sonra da bu sevgili boyuna benzetilen harfi anmadan söz ederdi sevgilinin boyundan: "Ey düzgün boylu, güzel sev-

* düşeliberi.

gili, senin boyuna benzer güzellikte ne servi ne çınar yetişti.” *Cim* harfi, yüzü anlatan, yüz güzelliğini anlatan *cemal*’i yazmaya yarar. O zaman, “Yüzünün güzelliğini gördükten sonra başkasına bakarsam, dostum kirpiğinin okuyla iki gözümü çıkar” diye yazabilir. Yazmaya başladı:

Elif-ey kâmet-i mevzun ve eya hub nigâr
Bitmedi kaddine benzer dahi bir serv ü çınar*

*Cim-cemâlini görüp gayre nazar eyler isem
Dostum tîr-i müjenle iki gözümü çıkar*

Yazdıklarını beğenmenin coşkusuyla döndü dinsel şiirine. Tanrı’yı da, seven, bağışlayan yanlarıyla yazmalıydı. Dağlar kadar suç işlesen bile, bu suçlardan caymaya karar verdiğinde, bağışlayandır Yaradan. Yazdı:

*Kef- Ger** dağlarca eylesen günah
Töbe kılsan afv-eder*** anı**** ilah*

Sonra, “Keşke insanlar da Yaradan kadar bağışlayıcı olsalar,” dedi, “Gülbahar Sultan’ın yanına gitmezsem, özür dileme filan para etmez.” Kalktı. Üstünü başını düzeltti.

“Yıkık gönül evimi onardı”

Gülbahar Sultan, dileklerinin gerçekleşmesi için dua etmekle yetinmez, yanındaki cariye, kalfa gibi görevlilere, “Şu dileğim olursa seni azat ederim, çırak çıkarır evlendiririm” sözleri verir, bir tür adak adardı. Hemen hemen çocukluklarından beri

* ey.

** eğer.

*** affeder.

**** onu.

özgür yaşamamış bu kızların, kız olarak yaşlanan kadınların dualarının Tanrı yanında geçerli olduğuna inanırdı. Orta yaşa gelen Nigâr Kalfa'yı da böyle bir adak yüzünden evlendiriyordu. Kendisine dalkavukluk etmeden can yoldaşı olabilecek genç bir *nedime* bulabilmek düşü gerçekleşmişti. Mihrî, hem güzel hem de akıllıydı. Yanındaki öteki kızlardan ayrı bir dünyası vardı.

Özgürlüğüne kavuşturulup çırak çıkarılıp evlendirilen saray görevlisi kızlar, genellikle saraya yakın kişilerle evlendirilir. Nigâr Kalfa'yı, durumuna denk birine vereceklerdi. Mihrî, Nigâr Kalfa'yı hem dinliyor, hem onun götüreceği çeyizi gözden geçiriyordu. Nigâr Kalfa, Enderun'dan pazarbaşılık verilerek çırak çıkarılan Bekir Ağa ile evlendirilecekti. Pazarbaşılığın geliri iyiydi. Hem, Gülbahar Sultan ona bir ev de alıverecekti Taşkasap'ta. Bekir Ağa ile Nigâr Kalfa, Şehzade Beyazıt'ın gözü kulağı olacaktı. Nigâr Kalfa, bunu söylerken nedense sesini alçaltmıştı.

Mihrî, orta yaşı bulmuş bu kadının evlenmeye neden bu kadar gönüllü olduğunu anlayamıyordu. Tanımadığı bir adam. Alıştığı düzenden kopacak, özgür olacak; ama gerçek bir özgürlük mü bu? Bir an düşündü, kendisi özgür doğmuştu; ama özgür sayılır mı ki? Nigâr Kalfa, nikâhta adının *İkbal* olacağını söylüyordu. Bekir Ağa, *İkbal* adını severmiş. Saray görevlisi olduğundan yol yordam da bilir. Eh, daha ne isteyecek Tanrı'dan? Kendi başına bir ev. Karışan görüşen olmayacak. Mihrî'nin bir bohçayı yarı açmış, içindekilere bakmadan onu dinlediğini görünce, "Elmasım, asıl bu bohçadakilere bak," dedi, "Hepsi kendi emeğim. Gecelikler, iç gömlekleri, donlar." Mihrî, gözü el işlerinde dalmış gitmişti, bir gönül kırgınlığını anlatmaya: "Aşkın mimar olalı Tanrı'ya şükür, yıkık gönül evimi onardı" diye mırıldandı. Nigâr Kalfa, heyecanla, "Bir daha söyle elmasım" dedi. Mihrî yineledi:

*Gönlüm evi virânını mâmur etti
Hamdülillah hele aşkun olalıdan mîmar*

Nigâr Kalfa, “Bu, tam benim halim,” diye cıvıladı, “Bana bunu okunaklıca yazar mısın?” Mihrî gülümsedi. Bu kalfa, yüzünü görmediği bir adamı sevgili, evlendirilmeyi aşk sanıyordu. Peki, kendi duyduğu gönül çarpıntısı neydi? Suç mu?

Karaca gözleri

Av, Şehzade Beyazıt için, tasalarını gövde yorgunluğuyla unutma yoluydu. Amasya ve yöresinin ormanlık alanlarında ayı, kurt, karaca, keklik, yaban keçisi avına çıkardı. Sarayında çakır, atmaca, şahin ve doğan gibi, avda kullanılan yırtıcı kuşların ayrı bakıcıları vardı. Av köpekleri içinde, avını yer altındaki yuvasını eşerek çıkarıp boğazlayan zağarları, hızına ok yetişmez tazıları ünlüydü. Kimi zaman öyle çok hayvan avlanırdı ki, taze yenilmekle tüketilemez, pastırma yapılarak, tuzlanarak saklanırdı.

Şehzade, ava olabildiğince kalabalık gitmeyi severdi; iz süren köpeklerin sesleri, alıcı kuşların ayaklarındaki çingirakların çınlayışı hem onu oyalar, hem saray halkının bir bölümünün uzun süre bu avdan başka şey konuşmayacaklarının garantisini verirdi sanki. Ama bu kez, ava az kişiyle çıkmayı yeğlemişti. Gövdesinin yorulduğunu duyup deliksiz uyumak istiyordu. Yanına av görevlileriyle yalnızca musahibini alacaktı, Müeyyetzadeyi.

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi, avlanmayı sevmezdi. Onun sevdiği, doğayı seyretmek, at üstünde olmanın keyfi. Kattıldığı avlardan birinde, ok çekmekteki yavaşlığı alay konusu bile olmuştu. Burnunun dibinden kaçırdığı tavşan için, “Göge bakmaktan eli varmaz, Müeyyetzade oku nasıl bulsun” demiş-

lerdi. Beyazıt, Abdurrahman Çelebi'nin avdan hoşlanmadığını bile bile istemişti yanında olmasını. Konuşup tartışmaya da gereksinim duyuyordu, dört duvarın dışında.

O gün avların şanslı günü olmalıydı, şehzadenin yoluna çıkanlar bile kurtuldu. Ama Müeyyetzade'nin bu konudaki beceriksizliğini unutturacak bir şey gerçekleşti: Attığı ok, karaca sürüsünden birini vurdu. Ve birden, Beyazıt hevesle at sürer, yay çeker oldu. Av, ikindiye doğru bereketlendi.

Şehzade, ikindi üstü, yanındakilerin büyük bölümüne sara-ya dönmelerini buyurdu. Kendisi bir-iki muhafızı ve Müeyyetzade ile Yenice Köyü'ne gitmek dileğindeydi. Seyyit İbrahim-i Acemî'ye uğrayacak, armağan olarak da av eti götürecekti. Müeyyetzade, şehzade ile at sürerken de dalgındı. Şehzade ilk konak yerinde sordu nedenini: "Ne o, Çelebim, baktığın yeri görmezsin... Düşündüğün nedir?"

"Bilmem ne düşündüğümü. Hep karacanın gözleri üzerimde sanki..."

Şehzade, güldü: "İlktir avın, alışırsın. İnsan, ilk avının kendisine bakıp bir şeyler söylemek istediğini sanır..."

Müeyyedzade, tasalı tasalı, "Hep öyle anımsanır mı?" dedi, "Unutulmaz mı?"

Şehzade, "Pek unutulmaz, ilk sevda gibi. Acısı hafifler, zamanla hoşlanır, kendin anarsın ilk avını" diye yanıtladı keyifle.

Müeyyetzade, birden vurduğu karacanın gözlerini kime benzettiğini anladı. Mihrî'nin gözleri gibiydi. Meydan okumuştuk sanki ona. İçinde garip bir sevinç duydu. Yenmişti işte o rüzgâr ayaklı güzel şeyi. Mihrî'nin o haddini bilmez bakışlarını da yenecekti.

“Muska yazdım itine...”

Beyazıt'ın ani bir kararla Yenice Köy'e gitmek istemesi, Müeyyetzade'yi şaşırtmamıştı. Şehzade Beyazıt, günlük programını önceden de yapsa, bunu söylemekten hoşlanmıyordu. Ani bir esinle davranıyormuş sanılmasını istiyor gibiydi. O yüzden Seyyit İbrahim'e gitmeyi önceden planladığı, hatta köye ulak gönderdiği bile kesindi. Onun anlamadığı, şehzadenin çevresindeki bilginlerle yetinmeyip yöredeki tekkelerle kurmaya çalıştığı ilişkilerdi. İsteddiği bilge ise, hocası Muarifzade, Defterdar Taci Bey, Molla Hatip Kasım, hatta kölesi Zamirî Molla yetmiyor muydu? Dayanamayıp sordu. Neydi beklediği, dua mı?

Şehzade önce, “Duayı da yabana atma, Çelebi!” diye belirsiz bir yanıt verdi. Sonra, halkın, tekkeleri yalnız bir tanrısal görev yapanlar topluluğu olarak görmesindeki yanlışlığı anlattı. Onlar, aynı tarikattan olmasalar bile, Anadolu'daki tüm tekkelerle bağları olan, kolayca ilişki kuran örgütlenmelerdi. Bir şehzadenin yanında olmaları, o şehzadenin yazgısını değiştirirdi. Beyazıt'ın neşesi yerindeydi. Bu neşe, ona avın bir parçası olan tazılarla ilgili bir olayı yeniden anlattırdı. Müeyyetzade, hem Şehzade'nin keyfini kaçırmamak, hem durumunun olayı bildiğini belli etmesine engel oluşu yüzünden bir daha dinledi artık fıkralaşan bu olayı.

“Bilirsin çelebim, her mesleğin ustasına, o mesleğin şeyhi denir. Bizim Enderun'daki çocukçağızlardan biri bir tazı almış. Niyeti benim tazılarla yarıştırap göze girmek. Tazı bakıcılığını ele geçirmek belki. Bakıp beslemenin yetmeyeceğini düşünmüş olmalı, Amasya'da nefesi güçlü bir şeyh aramaya başlamış. Şakacının biri de ona, Hattatlar Şeyhi Hamdullah'ın evini göstermiş. Adamcağız oraya eli boş gidilmez diye eline bir okka da et almış, dayanmış kapıya. Şeyhin öğrencilerinden biri açmış kapıyı. Adamın, derdinin tazısına muska yazdırıp şeh-

zade tazısını geçecek hale getirmek olduğunu öğrenince...” Beyazıt, sözünün burasında her zamanki gibi güldü: “Bu şeyh, yazı yazma üstadıdır. Muska yazmaz” dememiş. ‘Şeyhim burada değil. Ben ondan izinliyim. Ben yazarım’ deyip eti almış, muskayı da yazıp vermiş. Tazı, yarışta gerçekten benim tazıları geçti. Ben de bu hızlı tazıyı görmek istedim. Ne göreyim, boynunda bir muska. Sordum, ezile büzüle anlattı. Merak edip açtım muskayı. Hinzır oğlan ne yazmış muska yerine hatt-ı talikle biliyor musun?”

Müeyyetzade biliyordu ama söyleyemedi. Meraklanmış gibi sordu: “Ne yazmış?” “Göz koydum etine/ Muska yazdım itine/ Yarışta geçsin geçmesin/ Kuyruğu sahibinin götüne.” Şehzade hem anlatıyor hem de gülüyordu. Müeyyetzade, öyküyü ezbere de bilse, tazıya muska yazdırmanın köpek bakıcılığına getirilip getirilmediğini öğrenememişti. Bu kez sordu: “Peki, tazının sahibi muradına erdi mi? Onu bakıcılığa getirdiniz mi?” Beyazıt güldü: “İlâhî çelebim, o muskadan sonra böyle bir iş yapar mıyım?” dedi, “Divane miyim ben? Biliyorsun, köpeklerim bir tane değil ki. Bakıcısı muska yazdırırsa ne olacak. Bütün o köpeklerin kuyrukları...” Şehzadenin gözlerinden yaş geliyordu gülmekten...

Avcı olma! Çoban ol...

Seyyid İbrahim-i Acemî, İran kökenliydi. Atalarının Hz. Hasan'ın soyundan geldiğine inanılırdı. Bilge kişiliği, halkın onu ermiş olarak görmesine yol açmıştı. Şehzadeyi bir devletli gibi değil, sevilen bir oğul, bir yeğen gibi karşıladı. Şehzade de ona bir aile büyüğüne gösterilen saygıyı gösteriyordu. Müeyyetzade, şehzadeyi buraya getiren tasaları, onların konuşmasını izledikçe daha iyi kavradı.

Beyazıt, Seyyid İbrahim'e düşlerini anlatıyordu. Kimi korkulu, kimi gönül ferahlatıcı görüntülerdi bunlar. Ama hep gündüz duyduklarının ya da düşündüklerinin geceye yansımasıydı. Seyyid İbrahim, önce bunu söyleyip rahatlatmayı denedi. "Düşleri yorumlamak zor iştir, elimden gelmez," dedi, "Hele sizinkiler gibi düş değil de kuruntu olursa..." Sonra, kendi yaşadığı bir olaydan örnek verdi: "Öğrenciliğimde bir düş gördüm. Yeşil kanatlı, kızıl gagalı, koca bir ak kuş olmuştum. Göğün dokuzuncu katında uçuyorum; kökü yerde, dalları göğün yedinci katında, doğudan batıya uzanan bir ağaca konuyorum. Çok sevindim. Gidip, hocam Şeyh Sinan'a anlattım. Yorumlamadı, 'Çalışmanı sürdür' dedi yalnızca. Sonra bir düş daha gördüm. Dizginini sürüyüp giden bir eşeğe binmişim, eşeğin üstünde bir kâse şarap, ardında güzel yüzlü bir oğlan. Ben de elime bir tanbur almışım onu çalışıyorum. Çok üzücü bir düş gibi geldi bu bana. Hocama koştum. Ağlayarak anlattım. Bu, içgüdülere bağlılık gösteren düşün kötü sonuçlarından korktuğumu söyledim. Güldü. 'Bu düşün öncekinden yeğdir,' dedi, "*Şarap Tanrı* sevgisiyle kendinden geçişin, *güzel oğlan* ruhun simgesidir. *Tambur* da kutsallığa gidişi anlatır. Ancak, eşeğin dizgini boşta olduğuna göre, sen tarikatta kimseye bağlanmayacaksın. Senin tarikat yerine bilimle uğraşman gerekli" dedi. Gerçekten de bilimle uğraşmaya başlayınca, gönlüm onun aşkıyla öyle doldu ki, başka sevgiye yer kalmadı." Müeyyetzade, Seyyid İbrahim'in hiç evlenmediğini biliyordu. Şehzade'ye anlattığı düşleriniyse hiç duymamıştı. Anlatılanların, Beyazıt'ı nasıl etkilediğini merak etti. Şehzadenin yüzüne baktı. Beyazıt'ın gözleri hâlâ bulutluydu. "Bir düş daha anlatmak isterim, Seyyid babam," dedi, "Gördüm ki, Karaman'ın ulu bilgeleri, tekke ileri gelenleri eteklerini bellerine sokmuşlar, Karaman Valisi kardeşim Cem için çalışırlar. Ellerine aldıkları ateşi de benden yana savururlar." Seyyid İbrahim düşü, şehzadenin sözünü böl-

meden dinlemişti. “Bu da pek düş sayılmaz,” dedi, “Cem’in tahta geçişinden fayda umar Karaman uluları. Biri öyle değildir ama. Halvetîlerden Cemalî Şeyh Mehmet Çelebi başkadır.”

Beyazıt, Seyyid’e veda edene kadar bir daha Karaman ve Şehzade Cem’den söz edilmedi. Ayrılırken, Seyyid, şehzadeye beyaz üstüne mavi menevişli Şiraz taşından bir tespih uzattı: “Bunu, bir güvenilir kişiyle Cemalî Şeyh Mehmet Çelebi’ye iletin.” “Dervişlerinin sofrası için de bir şeyler göndersem, saygısızlık olur mu?” “Olmaz ancak bir hatun kişi seçin. Muradım var, dua etsinler diye iletisin akçayı. Şeyh üstelese de istek belirtmesin. Yalnız, tespihi verince selamımı söylemeyi unutmasın.”

Yolda Şehzade Beyazıt ile Müeyyetzade, Cemalî Şeyh Mehmet Çelebi’ye, Defterdar Taci Bey’in eşinin gönderilmesinin uygun olacağına karar verdiler. Önce Taci Bey ile konuşmak gerekecekti. Gönderilecek akça miktarı için de... *Tac’üt-Tevârih* yazarı Hoca Sadettin Efendi, Taci Bey’in eşiyle Cemalî Şeyh Mehmet Çelebi’ye üç bin akça gönderdiğini yazar. Sadettin Efendi, bu para ve dilek olayını, Taci Bey’in oğlu Tacizade Cafer Çelebi’den duymuş.

Beyazıt ile Müeyyetzade’nin yol boyu tartıştığı ikinci şey, Seyyid’in Beyazıt’a öğüdüydü: “Avcı olma, çoban ol!” Acaba, Beyazıt’ın ava çıkmasına karşı mıydı Seyyid? Yoksa başka bir davranış değişikliği mi önermişti? Müeyyetzade, “Avcının avladığı, göze batar,” dedi, “Çobanın kestiği koyun hesaba alınmaz, nedendir. Belki onu düşünmek gerek.” Beyazıt bu yorumu beğendi ama ava bir süre çıkmamayı da uygun gördü. Çobanlığı seçecekse, sürüsü ile, yani şimdilik Amasya vilayeti halkıyla uğraşmalıydı.

“BEN BİR USANMAZ OZANIM”

Yeşilirmak'ın Amasya içinden geçen bölümünde, büyük tahta çarklar vardı. *Dolap* da denilen bu çarklar, ırmağın gücüyle dönerek kıyıdaki arklara su sağlar, arklar da kıyıdaki bağları, bahçeleri sulardı. Çarkların hep aynı yerde durup ırmağın suyunu istediği yöne iletmesini Mihrî o kadar çok izlemişti ki, yazgının çarka benzetilmesini yadırgamıyordu. Ama onun düşündüğü çark, gökyüzünde değil, coşkun bir ırmağın ortasında idi. Acaba yazgı olan su muydu, çark mı? Nedense, bunu düşündüğünde, büyükanasından dinlediği bir ilahi takılıyordu diline:

*Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim*

Yunus'un kendini böyle coşkun suların içinde bir dolap gi-

bi çaresiz duymasının nedenlerini seziyordu. O, tanrısal bir özlemi anlatıyor, bir parçası olduğuna inandığı Tanrı'dan koparılıp ayrı bir varlık durumuna getirilmekten yakınıyordu. Kendisiyse, bir insana duyduğu yakınlıktan acı duyuyordu. Yunus'un sözleri kendi yüreğinden kopar gibiydi:

*Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim*

Yunus'un anlattığı dolabın, ırmaktaki dolaplardan daha şanslı olduğuna da inanıyordu. Onların uğultusu, iniltisi duyuluyormuş. Burada duyulan, yalnızca suyun sesi... Mihrî'nin yürek çarpıntısı da duyulmuyordu sarayın düzeni içinde.

Şehzade Beyazıt'ın ava çıkışı, Müeyyetzade'yi de götürdüğü için, derslerinin kalmasına yol açmıştı. Ardından kalfanın çıkarılması yüzünden, Gülbahar Sultan'ın işlerine bakan kızların düzenledikleri eğlentiler gelmişti. Gelin hamamları, kına geceleri, gelin ağlatmalar... Saray içinde yapılabileceği kadarıyla. Belki de her kız, onunla birlikte saraydan ayrıldığını düşünüyordu. Yoksa, yıllarca, hareme gelen kızları eğitmiş, belli bir düzeni yönetmiş, yaşını başını almış kadına toy bir geline verilen öğütleri yinelerler miydi? Bu öğütlerin daha ayrıntılılarını vermemiş miydi Nigâr Kalfa? Saray dışındaki kızlara verilmeyen öğütler de yok muydu bu öğütlerin içinde? Çocuğa kalma zamanını ayarlamak için ilaçlar, erkeği heyecanlandırmak ya da yatıştırmak için yemekler, şerbetler... Daha da önemlisi, cilveler, nazlar... Nigâr Kalfa'nın bütün bunları çok iyi bildiğini, kendisiyle konuşmalarından anımsıyordu. O, şehzadeye sunulacak kızlardan olmasa da, kalfa ona öğüt vermeyi görev bilmişti. Başına bir kaza gelirse, kızlığın nasıl onarılacağını, yapılması gerekli ilaçları, böyle bir

olaydan sonra başkasıyla evlendiğinde gerdek için seçeceği zamanı bile ara ara anlatmıştı... Düşündükçe yüzü kızarıyor. Şimdi, Nigâr Kalfa'nın yerini alacak kız, Nigâr'a satıyor bildiklerini... Kendini olayların içinde çaresiz bir çark gibi bile duyuyor Mihrî. Belki, ırmağa düşmüş bir kuru dal... Sürüklenip gidiyor.

İster sularla dönüşü hızlanan, suyun akış yönünü değiştiren bir çark olsun, ister çarka takılıp denize ulaşmaktan alıkonup bağlara yöneltilen ırmak parçası, hatta kendini suyun mu, çarkın mı yönettiğini bilmeden suyun burgacında dönenen bir dal... Çaresizlik Mihrî'ye uzak gibi. Mırıldanıp duruyor: Ben bir usanmaz ozanım... Ben bir usanmaz ozanım... Müeyyetzade'yi yeniden göreceği günü beklerken bir yandan şiir yazıyor....Yüreğini saran ateşi ona da aktarmak istiyor... Bu şiirlerini sarayda kendinden başka bilen yok oysa.

Yaraya tuz ekmek

Mihrî'yi önceleri tedirgin eden saray düzeni bir süre sonra tekdüze gelmeye başlamıştı. Artık gönlüne göre okuyup yazıyor. Gülbahar Sultan da, öyküler, fıkralar dinlemeyi daha çok seviyor belli ki. Ezbere okunan şiirlerden pek azının kopyasını istiyor. Belki de Mihrî ona övgü yazmayı düşünmediğinden. Ya da Mihrî'nin yazdıklarından daha önemli şiirler var onda da. O yüzden. Dinlemekten bıkmadığı Melihî'nin sarhoşluğa tövbe olayını son dinleyişinde Melihî'den bir şiir okuyup Mihrî'yi şaşırtmıştı. Melihî, kendini bağlayan yasemin kokulu saçlardan kurtulmak istemeyen gönlünden yakınıyor, bu sevda yüzünden hem bu dünyada hem de öteki dünyada rezil olduğunu söylüyordu. Mihrî, Melihî'nin bu şiirini bilmiyordu, yazmak istedi:

Seni bend etti çün ol** semensay gönül
Kılmadın dâhi halâs olmağ için ray*** gönül
Etti sevda seni alemlere rüsvay gönül
Gönül eyvay gönül vay gönül eyvay gönül*

Gülbahar Sultan, şiirin yalnızca bir dörtlüğünü yazdırıp gururla sordu: “Bu şiiri bilmiyorsun Mihrî, bu şiire Ahmet Paşa’nın yazdığı nazireyi biliyor musun peki...” Mihrî, “Biliyorum,” dedi, “Ancak, nazire olduğunu bilmiyordum.” Ahmet Paşa da benzer duyguları, benzer ölçü ve uyakla söylemişti. Belki de daha güzel bir biçimde. Gül yüzlü sevgilinin yüzünde yaseminsi saçları görünce, kara sevdaya başsız ayaksız, darma-
dağın ve tepeden tırnağa koşan gönlünü, o saçlara sakın dolaşma demedim mi, diye azarlıyordu.

*Gül yüzünde görelî zülf-i semensay gönül
Kara sevdaya yeler biser ü bipay gönül
Demedim mi sana dolaşma ana**** hay gönül
Vay gönül vay bu gönül vay gönül eyvay gönül*

Gülbahar Sultan, Mihrî ilk dörtlüğü okur okumaz bir soru daha sordu: “Avnî’nin bu şiiri tanzir ettiğini bilir misin?” Hayır, Mihrî, Fatih Sultan Mehmet’in şu şiire bir nazire yazdığını bilmiyordu. Avnî’nin Fatih’in şiirde kullandığı ad olduğunu da bugünlerde öğrenmişti. Gülbahar, Fatih’in dizelerini okumak için üsteleme beklemedi. Fatih, daha içten bir Türkçe ile sesleniyordu gönlüne. “O güzeli sevdin, söz dinlemedin, kendi kendini dünyaya rezil ettin, o seni incitmekten çekinmez, sen de incinmeye dayanamazsın, ne yapayım” diye yakınıyordu gönlünden.

* çünkü.

** o.

*** rey.

**** ona.

*Sevdin ol dilberi söz eslemedin vay gönül
Eyledün kendözünü âleme rüsvay gönül
Sana cev eylemede kılmaz o pervay gönül
Cevre sabr eyleyemezsin nideyin hay gönül
Gönül eyvay gönül vay gönül eyvay gönül*

Gülbahar, Mihrî'nin söylediklerini dikkatle not aldığını görmekten sevindiğini saklamadı. O sevinçle, Mihrî'ye bilmediği bir şeyi daha söyledi. Şehzade Beyazıt da şiir yazıyordu, şiirdeki adı Adli'ydi. Bir an gözleri dolar gibi oldu: "Cem'den hiçbir konuda geri olmadığını göstermek istiyor babasına" dedi. Mihrî, Şehzade Cem'in şiir yazdığını duymuştu. Şehzade Beyazıt'ın şiir yazdığını öğrenince şaşmadı. Neler yazdığını merak ettiğini söyledi yalnızca. Gülbahar, bir nazire okumayı seçti. Gönül üstüne söylenen bu şiirlere benzeyen bir şiir. Ama yakınılan gönül değil, göz. O güzelin yay kaşlarını gördüğünden beri göğsünü incitme oklarına siper eden gözüne, ben sana bakma ona sakın demedim mi, diye kızıyordu:

*Görelî ol sanemin kaşlarını yay gözüm
Kaldı cev oklarına sîne siper vay gözüm
Demedim mi sana ben bakma ana* hay gözüm
Gözüm eyvay gözüm vay gözüm eyvay gözüm*

Gülbahar, Mihrî'ye gitmesi için izin verirken, "İstersen sen de şehzadeye bir nazire yaz," dedi, "Böylece seni görmek isteyebilir." Mihrî, kısa sürede bu kadar benzer şiir üretilmiş bir şiire nazire yazmanın zorluğunu biliyordu. Ne yanıt vereceğini bilemedi. Boyun eğmiş göründü: "Becerebilirsem, denerim sultanım."

O gün, Müeyyetzade'nin kendisini ders için aradığını öğrendi. Valide Sultan'ın yanında diye haber vermemişler. Mü-

* ona.

eyyetzade'ye, edebiyat dersi almak isteyen, alması uygun görülen kızlardan biri gönderilmiş. Mihrî, içinde tuz ekilen bir yaranın sızısını duydu.

“Sen vefasızı sevdimse kâfir olmadım”

Mihrî, sarayda bu kadar süredir yaşamasına karşın, Şehzade Beyazıt'la karşılaşmamasından, onun kendisini görmek istemesinden bir eziklik duyuyordu. Gülbahar Sultan'a söz arkadaşlığı etmek, onun nedimesi olarak tanınmak iyi de... Sıradan kızlar bile şehzadenin huzuruna çıkıyorlar. Gönlüne söz geçiremiyordu bu konuda. O kızların şehzade beğensin diye gönderildiğini bilse de. Beyazıt kendisini görse, belki Müeyyetzade de başka türlü bakardı ona. Bir fırsatta şehzadeye bir övgü şiiri yazmalı: Ramazan, Bayram, bahar... Hepsine de epey zaman var... Kış başındalar daha... İçinin sıkılmasını göğün kapalılığına yordu. Aklını bir türlü Müeyyetzade ile ders yapan kızıdan alamıyordu. Dilinin ucunda hep Necatî'nin bir dizesi: “Dil verdim ise sana ey can böyle mi gerek.” Necatî'nin ustalığı dilden dile dolaşıyor. Kendisi ne şiiri bilinen biri, ne kendisine şiirler yazılıyor. Oysa yüreğinin içinde yüzlerce dize kaynaşıyor. Usta ozan olmak için ustalarla boy ölçüşecek ise, onun boy ölçüşeceği ozan Necatî olmalı.

Müeyyetzade'ye söylemek istediklerini, Necatî'nin şiirini yanıtlayarak yazmalı. Bu, gücünü denemek de olur. “Sana gönül verdim ise ey can gibi sevgili böyle mi olması gerek” demiş Necatî. Mihrî, bunları nasıl tamamlar, nasıl yanıtlar? “Gözlerin her an kan döküyor, böyle mi olması gerekli! Sana düşkün olan beni, bırakmam deyip bırakıp gittin, güzellerin bağışları, verdikleri söz böyle midir? Anlaşman benim gönlümü alıncaya kadar mıydı ey yâr? Yüz çevirdin, uygun mu yaptığın? Sen vefasızı sevdimse, tanrıtanımaz olmadım ki, istemez

görünmek paylamak ve incitmek gereksin. Çaresiz, zavallı Mihrî'yi bütün insanlar beğenir isterken, o kendini sana köle ettiyse, böyle davranman haklı mı?" Yakınmalarının su gibi aktığını duydu yüreğinden. Eli, aklından geçen dizelere zor yeti-
şiyordu sanki...

Şiiri bitirdikten sonra bir hafiflik duydu yüreğinde. Nedeni-
ni düşünmedi. Odasının tepe penceresinden yansıyan ışıklara
baktı. Akşama bir-iki saat olmalıydı. Rakibi daha derstedir. Ra-
kibi elbet. Şiirde olmasa da Müeyyetzade'nin gönlünde... Kim
bilir ne güzel bir kızdır şimdi onun yanında olan. Çekişecek,
kızacak bir rakip bulmanın sevincindeydi. Yüzünü bilmediği
bu kızın gelip kendisini hırpaladığını, hatta öldürmeyi denedi-
ğini düşledi. Bir tek şey söyleyecekti ona: "Beni öldür ama
sevgilimin yakasını bırak." Kendisi de onun yolunu kesmeliy-
di. "Ne zaman gideceksin bu kapının önünden, Tanrı canını al-
sın" diyecekti. Bu ara ne yapardı acaba Müeyyetzade? Öteki
kızın yanını mı tutardı? Onu da azarlamalı: "Beni öldürüp ona
acıyorsun, senin âdetin bu mu, iyi, çok güzel!" Bu sözler yet-
mez, onu utandırmak da gerekli. Ne denir utandırmak için:
"Kime halimi anlattımsa senin için vefasızdır demişlerdi, ger-
çekmiş." Şiiri kurarken sevgilisinin güzelliğini hiç anmadığını
ayırımsadı. "Bakışın beni yaralayıp kan içinde bıraktı, dostum
gel yarama tuz ek" dese yeterli. Şiirinin acıdan çok, bir mey-
dan okuma havasında olduğunu biliyordu.

*Tepele ey rakip gel beni tek
Dâmeninden habibimin el çek*

Güzel söylemiş işte...Hele "bu mudur âdetin iyi gökçek" di-
zesi. Apaçık, ıslıl ıslıl. Çıngır çıngır. Kendi uydurduğu sözsüz bir
türküyle, akşama hazırlanmaya başladı. Yemeği Gülbahar Sul-
tan'la yiyecekti.

“Sana sağlık yaraşır”

Sarayın bir çark gibi düzenli ve tekdüze işleyişi bir anda altüst oldu. şehzade Beyazıt hastalandı, önceleri duyduğu kırıklığı önemsememiş, beden ve sinir yorgunluğuna vermiş, ama aniden ateşi yükselmiş. Bir titreme almış gövdesini... Sarayın hekimbaşi, şehzadenin son öğünde ne yediğini, ne içtiğini soruşturmuştu. Bir mide bozukluğu, dahası bir zehirlenme olmasın. Sonra bu yazın büyük bölümünü Amasya’da geçirdiği üzerinde de durmuştu. Sıtma mı acaba? Bir yandan gerekli önlemleri alıyor, ilaçlar düzenliyor, bir yandan şehzadeyi rahat etsin diye odasında yalnız bırakmalarını ğtlyor. İlaçlar, perhizler sürüyor ama şehzadede tam bir düzelme yok, üstelik onun hizmetine bakanların bir-ikisinde benzer biçimde ateşlenme görülmez mi?. Sarayda hastalığı savdığına inanılan güzel kokulu tütsüler yakılmaya başlandı. Hekimbaşi, hasta olsun olmasın herkesin sirkeli su içmesini, sirkeli su ile yıkanmasını bildirdi. Mideyi yormayacak şeyler yenilecekti. şehzade Beyazıt’ın çocuklarına da ayrı devalar veriliyor. Mihrî, bu hay huy içinde gönül derdini biraz unutacağını sanıyordu. Yanılmış. Gülbahar Sultan, bir süredir unuttuğu kaygıları daha derin duymaya başladı. Mihrî uykudan uykuya gidiyor odasına, bütün gün Valide Sultan’ın yanında. Gülbahar Sultan’ın hastayla sık sık karşılaşmasını hekimbaşi yasakladığından, zülüflüler, cariyeler şehzadeden haber almakla grevlendirildiler. Hekimbaşi paylamasın diye de hep şehzadenin musahibine başvuruluyor. Bütün gün, “Hatemi elebi dedi ki...”, “Müeyyetzade buyurdu ki...”, “şehzademizin nedimi hası eteklerinizi öpüp derler ki...” sözleri. Mihrî, artık Müeyyetzade ile konuşabilenleri kıskanmıyor yalnızca, onun sağlığını da merak ediyor. Tanrım ya o da hastalanırsa...

Yorgunluktan ii geçmiş olmalı. Gülbahar Sultan’la konu-

şurken, yandaki minderlerden birinde Müeyyetzade'yi gördü. Yüzü ter içinde. Yanına gidip terini silmek istedi. Utandı. Ama hasta işte, görülüyor. Nasıl hastalanmıştı kardeşi. Onu avuttuğu gibi avutsa sevdiğini. "Sana sağlık yaraşır" diye mırıldanıyor. Ve Gülbahar Sultan'ın omuzunu okşamamasıyla kendine geliyor... Gülbahar Sultan'ın yüzünde hiç görmediği bir yakınlık. "Üzme bu kadar kendini güzel kızım," diyor, "Şehzade daha iyiymiş. Odana gidip dinlen." Mihrî, sarhoş gibi sendeliyor kalkarken. Gülbahar gülümsüyor ona... Sonra, "Bu geçmiş olsun şiirini de yazınca bana ver," diyor, "Beyazıt'a elimle vereyim, 'sana sağlık yakışır' sözünü sevecektir." Mihrî, sayıklamış olduğunu anlıyor. Neyse ki, onun yarı uyur, yarı uyanık neler gördüğünü bilen yok.

Tutku ve esirgeme isteği

Mihrî, gece saçlarının okşandığını duyarak uyandı. Yanında biri varmış gibiydi. El alışkanlığıyla yaktı gece kandilini... Kim-seler yok. Odası bomboş göründü gözüne. Düş gördüğüne inandı. Ama ilk kez kendisini uykudan uyandıran bir düş görüyor. Saçlarına dokunan elin sıcaklığını hâlâ duyumsuyor. Babasını, annesini, hatta kardeşini özlediğini anladı. Neredeler şimdi, nasıllar? Büyükanası da yok ki onlara gözkulak olsun. Anasının yüzünü hep ondan ayrılmadan önce gördüğü biçimde anımsıyor, öfkeli, hayır hayır dargın, kırılmış. "Sen de beni tanımazsın Mihrî Hatun" deyişi, dudaklarının ağlamasını geçiştirmek ister gibi güceniklikle bükülüştü. Kalktı, dolabını açtı. En alttaki bohçasının içinden, yıpranmış küçük heybeyi çıkardı. Kekikle lavanta arası bir koku çarptı burnuna...Kokladı. Hayır, bu ne kekik ne de lavanta... Elmaya benziyor belki... Yastığının üzerine yerleştirdi. Elini heybenin kiliminin üstüne yerleştirdi. Uyudu. Korunma isteğiyle anasının kucağına sığın-

dığı ilk çocukluk günlerindeki gibi, soluğu genişlemiş, içine anlatılmaz bir güven duygusu yerleşmişti.

Gün doğarken uyandı, içinde hep sınırsız bir güven. Tüm dünyayı koruyabilirmiş, aşamayacağı hiçbir zorluk yokmuş gibi. Yatağını topladı. Yikanırken suyun soğukluğunu bile anlamadı. Giyindi, hatta biraz süslendi bile, incili saçbağları, kaş bastı, inci işlemeli bir mahrama attı başına. Geçmiş olsun şiiri yazacaksa bu, herkesi kapsayan bir duyarlılıkta olmalı. Şehzadenin anasının duyguları da yer almalı, onun hastalığını isteyen gizli düşmanlarının düşündükleri de. Sözlerinin bir bölümü Müeyyetzade'ye. Onun sağlıklı oluşundan duyduğu sevinçi sezdirmeli. Övgülerle başladı, bir devletliye söylenen alışılmış sözlerle:

*Uğurlu bir kişilik olan sana her zaman sağlık yaraşır
O güzel kokulu gövdene her anda rahatlık yaraşır*

Müeyyetzade'yi ilk gördüğü geceyi düşündü. Şehzadeyle söyleşisini. Onu anımsatmalı bu dizeler:

*Tasasızca, eğlencelerle, gündüz ve gece, yücelik evinde
Sağlıklılıkla güzel hâkânımla söyleşmek yaraşır*

Mihri, yazdıklarını bir kez daha okudu. Şehzade, bu dizelele neyi düşleyecekti ki. Kendi söyleşi gecelerini mi, yoksa babasıyla konuşup söyleşmeyi mi? Kuşkusuz, bu dizelerin kime yazıldığını bilemeyecekti. Güzel bir şaka yapmış gibi gülümsedi. Şimdi kardeşi hasta olduğunda duyduğu üzüntüyü getirmeliydi dile. Kardeşi hastalandığında, anası Mihri'yi suçlardı sanki, sağlıklı diye. Kardeşi nazlandırılırdı. İçinde bir güceniklik duyarak yazdı:

*O nazlandırılmış gövdenden uzak olsun dertler acılar
Düşmanına gam evinde eziyet görmek yaraşır*

*Neden tutar seni sıtma ateşi, tutsun tanrısız rakibi
Sana sağlıklar düşmanına aşâğılık illetler yaraşır*

Sıhhat sözcüğünün “sağlık” anlamına gelmesi yanında “doğruluk” anlamına gelişinin, *renc* sözcüğündeki “ağrısız” anlamını, sıkıntı-illet kavramlarının bütünleyişindeki ustalığını beğendi, yineledi: “Sana sıhhatler aduna renc ü zillet yaraşır.” Şimdi söyleyecekleri bir devletliye yakışmalı. Hem devletli hem de erkek, nedir görevi inanışa göre? Savaş. Biraz savaş-tan dövüşten söz et Mihrî:

*Acımasızlık kılıcıyla düşmanın başını kesmeye
Sana ataklık hem de pazına kuvvet yaraşır*

Mihrî, şiirini yazarken tuhaf bir üstünlük duygusuna kapıldı. Şehzade’yi överken iğneleyebilirdi. Şiir sanatıydı bu.

*Seni kıskananlar her zaman ney gibi inlesin
Sana çeng ve kânun sazlarıyla her zaman içki içmek yaraşır*

*Tanrı bağışlasın seni o annene
Sen onun bir tanesisin sana yüce rütbeler yaraşır*

Mihrî, son dizelerin Beyazıt’ı incitip incitmeyeceğini düşündü.

*Hak bağışlasın ilâhî seni ol vâlidene
Kim onun bir tanesisin sana rifat yaraşır*

dizelerini Gülbahar Sultan için yazmıştı, şehzadeye iletilecek kopyadan çıkarır gerekirse... Şimdi kendisi için bir şey istemeli. Şehzade’yle görüşme isteğini sezdirmeli...

Mihrî, kendini nasıl tanımlayacağını düşündü. “Kulunuz, köleniz” diyemez... Bu sözleri ya Tanrı’ya ya da sevdiğine söyleyebilir. Alçakgönüllü bir sıfat gerekli. “Duacınız” sözü fena değil. Bilgeler bunu günlük konuşmalarda kullanıyorlar. Bir

yazsın bakalım: Mihrî-i dai. İyi, kulağa da hoş geliyor. Şimdi, “Tanrıya şükür sizinle görüşüp konuştum” deyip çağırılma isteğini sezdirsin... Çevresine devletin ileri gelenlerinin yakıştığını söyleyip padişah olması dileğini de ekledi mi tamam...

*Hamdülillah kim mülâkât oldu Mihrî daiye
Der görenler zâtına erkân-ı devlet yaraşır*

Son sözcükleri yazarken, “Ana-babamla haberleşmek için yardım isteyebilirim şimdi,” dedi, “Kış gelmeden, yollar açırken gidecek ulaklardan birine mektup verilebilir...” Ve acıktığını duyumsadı. Genç gövdesi sağlıklı bir istekle doyurulmayı bekliyordu. Kuşluk yemeğinde kaç gündür verilen perhiz çorbasını bile burun bükmeden içecekti.

Ne dille ne kalemle anlatılır

Mihrî’nin geçmiş olsun şiiri, yazdığı biçimiyle ulaştırıldı Şehzade’ye.

Beyazıt, annesinin bir tanesi olmaktan gocunacak bir ruh durumunda değildi. Hastalık ona nazlandırılmak isteyen bir zayıflık duygusu vermişti sanki, içten içe beklemişti koruyucu bir tavır. Ama bir şehzadeye böyle davranmak kimin haddine düşmüş? Üstelik, hastalanınca iyice hırçınlaşıyordu. Çocuklarının anneleri bile beceremez şefkat göstermeyi... Bu şiirde istediği sıcak, içten duygular vardı işte. Aferin şu kıza. Ödüllendirmeli onu. Ama önce Tanrı’ya şükür için kesilecek kurbanlar var. Dinsel törenler. Öyle de merak ediyor ki şu kadı kızını...

Beyazıt, Mihrî’yi, musahibi Müeyyetzade ile annesinin dairelerine gittiğinde gördü. Beğendi. Saygıyla ayağa kalkışı, davranışları yapmacık değil. Hoş kız. Baş örtüsünden sarkan perçeminin rengi de hoş... Ne tür bir kınadır bu... Beyazıt, biraz düşününce Mihrî’de hoşuna giden yanın, zekâsıyla ilgili oldu-

ğunu anladı. Bu karşılaşmanın sevincini doğmaca, içten bir övgüyle, şiir yoluyla belirtmesi. Moda sözcüklerin Farsça, Arapça'sının arasında yer alan halk deyimleri: "Yüzüm üstüne ayak bastınız." *Ayak* sözcüğü yerine kullandığı *kadem* "uğurlu" demek ya...

Mihrî, şehzadeye bir hoşgeldin övgüsü söylerken, aklı Müeyyetzade'deydi. O yüzden öyle coşkun bir şiir o. Kavuşma sevinci çınlıyor sözcüklerde.

*Ne güzel, o vefa kaynağı bize cömertlik gösterdi
Cömertliğinden yüzüme uğurlu adımlarını bastı*

*İsa'ya benzeyen soluğu biz ölüleri diriltti
Gamlı gönlümüz sevindi, acılar uzaklaştı*

Ama şiirde güzellerin gönlünü hoş etmesini dilediği, Müeyyetzade değil. Hayır hayır, işte o dilek şehzade için. "Güzel davranışlarıyla yıkık gönlümü onardı/ Onun gönlünü de olağanüstü güzel kişiler hoş etsin" dileği hiç Müeyyetzade'ye olur mu? Hem ondan sonraki dize de şehzadeye, "Kutsal kişiliğiyle bizi onurlandırdı/ Artık kıyamete kadar üzüntü ve tasa bilmeyiz" sözünü niye Müeyyetzade için söylesin. Onu, kıyamete kadar hep görmek istiyor. Hem, son dizelerde söylemiyor mu, nasıl anlatsın, nasıl övsün, ne dille anlatılabilir bu ne de kalemle... Ani bir esinle, şiir söylerken göz ucuyla bakmıştı şehzadenin bir-iki adım arkasındaki Müeyyetzade'ye. Beyazıt'tan ne kadar genç, ne kadar yakışıklı. Onun da kendisini seyrettiğini fark edince sevincini dile getirmişti, o dille anlatılamayanı:

*Mihrî, nicesi şerh edesin vasfı beyânın
Tahrir edemez dil ne bu tahrir kalemler*

Belki biraz ölçüsü bozuk... Olsun. Şehzade de, Valide Sul-

tan da mutlu oldu ya. Müeyyetzade de sezsın, kendisi için söylenenleri. Ozan geçiniyor... Ozanlık kolay mı...Ozansan bir bakışta anla Mihrî'nin yüreğini Hatemî Çelebi...

Mihrî'nin şiiri ilk kez bağış alıyor. Gülbahar Sultan sordu dileğini, mektup yollamak isteğinin dilekten bile sayılmayacağını öğrendi Mihrî. Ama o, ana-babasına, Zeynep Hatun'a ve ünlü ozan Necatî'ye yazmıştı.

Üçü de gönderilirse ne güzel. "Ben asıl ödülümü, şehzade-mi görerek aldım" dedi Gülbahar'a. Valide Sultan, söyleyişinde hiç yaltaklanma tavrı bulunmayan bu cümleyi Mihrî'nin terbiyesine yordu. Oysa Mihrî gerçeği söylüyordu, insanın özlediği, sevdiği kişiyi görmesinden büyük ödül olur mu? Mihrî, Müeyyetzade Hatemî Çelebi'yi görmüştü...

KADINLAR İÇİN DENİR Kİ...

Hatun sözcüğü “kadın, hanım” anlamına gelir ama *hanım* sözünden ayrı bir saygı duygusu da taşır. Mihrî, artık sarayda *Hatun* sanını taşımaya başlamıştı. Şehzade ulağıyla ana-babasına gönderdiği mektup da bütün özlemine karşın, sanına uygun bir ağırbaşlılıktaydı. Kadı Belâyî, daha doğrusu Bursa medreselerinden birinin müderrislerinden Mevlânâ Belâyî, idari görevlerdeki rekabet ve çekişmenin bilim ve öğretimde de sürdüğünü görünce, kısa süre bocaladıktan sonra duruma uyum göstermeyi başarmıştı. Tek düşüncesi, karısı Güldane’nin sağlığı ile oğlu Şemsî’nin geleceğiydi. Kızının yeteneğine göre bir yol seçtiğini söyleyerek hem karısını hem de kendi tasalarını yatıştırma yolunu seçmişti. Güldane de kızına gücenikliğini unutmuş, özlemini “dağ ardında olsun, yer altında olmasın” sözüyle avutmaya alışmıştı. Mihrî’nin mektubu, onların dingin dünyasını fazla sarsmadı. Kızlarının devletliler ya-

nında sayılır sevilir olduğunun kanıtı, şehzade ulağıyla ulaşan mektup ve armağanlardı. Kızlarına verdikleri yanıt kurallara o kadar uygundu ki, insani hiçbir sıcaklık taşımıyordu.

Necatî Bey, ününden ve şiirinin gücünden o kadar emin, saygınlığıyla o kadar mağrur, hatta kibirliydi ki, şiirlerine nazireler yazılmasını doğal buldu. Ancak, bu nazirecinin bir kadın oluşu onuruna dokunuyordu. Arapça, Farsça yerine Türkçe kullanması güzeldi de, ölçüye uymak için yaptığı uzatma ve kısaltmalar, bağışlanır kusurlar değildi. Böyle kusurları olan bir ozana yanıt vermeyi de düşünmedi.

Mihri, yazdığı mektuplara kolay yanıt alamayacağını biliyordu. Necati Bey'den şiirleriyle ilgili bir-iki satırlık bile övgü beklemiyordu. Yalnız kusurlarını söylese de olurdu. Ana-babasının sağlıklı oldukları haberi yetmişti. Gönderilen armağanlar küçük de olsa, anasız babasız olmadığını kanıtlamıştı kendince. Ama, asıl beklediği mektup Zeynep'tendi. Onun satırlarının aralarından sezecekti mutlu olup olmadığını. Kendisi mektubuna eklediği şiirleriyle sezdirmeye çalışmıştı ruh durumunu. Yanıtı nasıl olacaktı, şiirle mi, iç uyaklı düz yazıyla mı? İçten mi, görev kuruluşunda mı?..

Mihri'nin Zeynep'e yazdığı mektubu, beklemediği biri, Zeynep Hatun'un eşi Kadı İsak Fehmi Çelebi yanıtladı. Mektup, mahkeme ilamı katılığındaydı. Mihri'nin mektubundaki örnek gereği gönderilmiş selam ve iyi dileklere teşekkür ediyor, benzer dilekleri yineliyordu. Şiir ile, görevi gereği fazla ilgilenmediğini belirtiyor, ozanlar hakkındaki Şuara Suresi'ni anımsatarak, dinsel şiirler yazmasının daha yararlı olacağını anımsatıyordu. Zeynep Hanım'dan da söz ediyordu mektubunda. Mihri'nin kanını donduran satırlarla: "Zeynep Hanım ise, ere varıp, eri hükmünde olup şiirden ve rical ile münasebetten el çekmiştir." Ne demekti bu? Evlenmek, kocasının buyruğunda olmak mı demekti? Kocanın egemenliği, karısının şiir yazma-

sını engellemeye yeterli miydi? Ya o *rical* sözcüğü ne oluyordu? Erkekler mi, yüksek mevkidekiler mi? İsak Fehmi Çelebi, karısının artık erkeklerle görüşmeyeceği için şiir yazmayacağını mı sezdirmek istiyordu? Şiir, yalnızca yasak ilişkiler sonucu mu yazılırdı? Yoksa, karısının artık saray ve çevresiyle ilişkisi olmadığını mı söylemek istiyordu. Zeynep ile de böyle mi konuşuyordu bu adam? Nasıl baş eğmişti Zeynep bu duruma? Mihrî, öfkeden üzüntüye uzanan bir ruh değişimiyle yeniden yeniden okudu “Zeynep Hanım ise ere varıp, eri hükmünde olup şiirden ve rical ile münasebetten el çekmiştir” satırlarını. Bu yargıdan utandı. Yasa uygulayıcılar böyle düşündükleri sürece evlenmek ayıptır, dedi. Yıllar sonra bir *tezkire* yazarı, Âşık Çelebi, bu iki ozan kadını Mihrî’nin düşünceleriyle anacak, Kadı İsak Fehmi’nin yargısını, Mihrî’nin “evlenmekten ar ettiği için” bekâr kaldığı notu izleyecekti *Meşâirü’ş-şuarâ*’da.

Ay ve güneş

Mihrî, karı-koca ilişkilerinin, kadınları kısıtlayıp kısıtlamadığını hiç düşünmemişti. Ana-babasının ilişkilerinde böyle kurallar geçerli değil gibiydi. Oğlan çocuğu kız çocuğa yeğlediklerini sezmiş ama, bunu bir başka türlü irdelemeyi düşünmemişti. Ocağı mı tüttürür, soyumu sürdürür diye erkek çocuk istemedi, kadının koca evinin malı olduğu inancı yok muydu?

Kadınlar, daha doğrusu kızlar, yaşlıları erkeklerle yüz göz olur korkusuyla mı medreseye gönderilmiyordu? Hristiyanlarda bile kızlar pek okutulmuyor. Ama onların hükümdarları içinde kadın var galiba? Hem kadınlar neden hekim, kadı olmasın? Kadınların dertlerini, sorunlarını çözmek, anlamak kadınlar için daha kolay değil mi? Birden, babasının okuyup çe-

virdiği bir şiiri anımsadı. Orada kadınla erkeğin eşitliğini, belki de kadının erkekten üstün olduğunu söyleyen bir dize vardı: Erkekler ay ise, biz kadınlar da güneşiz. Farsça “ay” anlamına gelen *mah* sözcüğünün eril, “güneş” anlamına gelen *mihr* sözcüğünün dişil sözcükler olmasından yararlanarak yapılmış bir benzetme. Şiirin yerini de buldu düşünce düşünce. Nizâmî'nin *Hüsrev ve Şirin*'indeydi. “Mehinbânu'nun Şirin'e Öğüt Vermesi ve And İçirmesi.” Bir genç kızın, sevdiğine nikâhsız boyun eğmesinin getireceği kötülüklerle ilgili bir bölüm. O uzun şiirden yalnızca o dizeyi ezberlemişti o. Adı güneşle ilgili diye miydi? Şimdi o dizeyi bir Tanrı sözü gibi, yüreğini rahatlatсын diye yineliyor durmadan: “Erkekler ay ise biz kadınlar da güneşiz.”

Gülbahar Sultan'la söyleşmeye gittiğinde de sözü, kadınların erkeklerle neden eşit sayılmadığına getirdi. Gülbahar Sultan gülümsedi: “Hiç köleyle sahibi eşit olur mu?” Mihrî, Gülbahar'ın geçmişini düşünmediği için sıkıldı. O, tutsak edilip satılan, geleceği satın alanın iki dudağı arasında olanların dünyasını biliyordu. Özgürlüğü, yeri, çocuk doğurmasına, doğurduğu çocuğun cinsiyetine bağlı olanların kuralları. Sustu. Konuşmayı Gülbahar Sultan sürdürdü. Sözünü ettiği gerçek tutsaklar değildi. Düzenin kadını tutsak sayması. Kadını erkekle eşit sayan, evlilikte boşanma hakkını erkeğe vermeyen İslam inanışları da varmış. Ama pek sevmezmiş Osmanlı bilginleri onları. Türkmenler, Yörükler başka türlü davranırmış kadınlara. Sonra, “Kimileri kadınlar eksik akıllı olur derler,” dedi, “Bence yetenekli bir kadın yeteneksiz bin erkekten yeğdir.” Mihrî, bu yargıyı beğendi. Söz, kendiliğinden ayrı konulara aktı. Havaların gitgide soğumasına. Kış odalarına çekilmeye. Giysilerle ilgilenen görevliye bu konuda söyleneceklerle.

Çünkü kadınlar eksik akıllı olur!

Kış, alıştırma alıştırma değil, birden bastırdı. Rüzgâr hızlandı, ardından kar. Gök, kurşuni bir renkte. Mihrî'nin içi sıkılıyor. Müeyyetzade ara sıra ders için çağırıyorsa da, ders konularında konuşmak yetmiyor Mihrî'ye. Müeyyetzade'ye sevdalanmak da yetmiyor, Müeyyetzade ona sevdalansın istiyor. Verdiği ödevlerde tutkunluğunu sezdirecek bir şeyler olsun. Mihrî, bir kez şiir dışı bir şeyler söylemek istedi. Kadınların hukuk karşısındaki durumlarıyla ilgili. Alaycı alaycı baktı Çelebi... Sanki kendi kadı kızı değil. Bilmez bu konuları. "Babamdan dinlediklerim yeter bilmeme" diyemedi. Onun "Bu konular size ağırdır. Hem ben daha öğrenciyim" sözünü sineye çekti.

Bu adam beni ciddiye almıyor, düşüncesine saplandı. Bari güzelliğine dikkat etse. Gülbahar Sultan'ın çevresindeki kızlar, sık sık güzelliğini şaka konusu yapıyorlar. Gülbahar Sultan da kışın gelişiyle huy değiştirdi gibi. İçki kürk kaplı kaftanlarla bir türlü ısınmıyor. Odasına tandır kurdurdu. Oysa yazın sıcaktan yakınıyordu sık sık. Yeni kalfa, bunun kadınlar yaşlandıkça görülen kadınlıktan uzaklaşma belirtilerinden olduğunu söylemişti gizlice. Valide Sultan, eşinden ayrı yaşamak zorunda olduğu için, bu tür belirtiler daha ağır oluyordu onda. Oğullotlarından yapılan ilaçlar fayda etmiyordu. Gülbahar Sultan, tandıra giriyor akşamları. Kimi zaman masal anlattırıyor, kimi zaman bilmece sorduruyor. Geceler uzun, kolay geçmiyor.

Mihrî sarayda kışı pek anımsamayacak söylenmese... Bir iki kez kartopu oynadı, bir kez de kar üstüne pekmez döktü. Evdeyken kışı da bir şenlik durumuna getiren neydi peki? Kışı şiirleştirmeyi denerdi. Hep Yeşilirmak'ı düşünüyor. Nedense coşup taşıyor gibi ırmak belleğinde... Oysa baharda taşar Yeşilirmak. İçinde coşup taşanları ırmakların taşkınlığıyla anlat-sın o da.

*Gözyaşımdan coşup taşar ırmaklar
Ah çekişimin dumanından bulutlanır her an dağlar*

*Gündüz gece yaşlar döker dönen dolâplar
Ağlayıp inlemesi durmaz, niçin ağlar*

*İniltimi duydukça titrer şimşek dinlenemez
Gözyaşımı gören her akarsu çağlar*

*Bir soluk sensizlikte ey canım gözlerime
Gülbahçeleriyle neyleyeyim külhan görünür bağlar*

*Geldiğinde güldürürsün gül gibi gönül bülbülünü
Gittiğinde lâle gibi bağrımı ateş dağlar*

*Ayrılığın yarasıyla Mihrî çoktan ölürdü
Sürsün bu kavuşma ona merhem bağlar*

Mihrî, içini çekip şiirini bıraktı. Akan Yeşilırmak, ağlayarak dönen çarklar ya da dolaplar iyi de... Asıl yazmak istediğini yazamadı bir türlü. Hani, kadınların akli kısıdır sorunu. Şimdi de yazmazsa hiç yazamayacak gibi bir telaşla aldı kalemi.

*Kadınlara akli eksik dediklerinden
Her sözlerini özürlü saymak uygundur*

*Ama Mihrî duacınız bundan kuşkuludur
Bu sözü der bilgisi tamlar, akıllılar:*

*Becerikli, yetenekli bir kadın daha iyidir
Bin beceriksiz, yeteneksiz erkekten*

*Bir kadın yeğlenir açık fikirliyse
Anlayışı kıt bin erkeğe...*

Yazdıklarını bir kez daha okudu:

*Bir müennes yeğdürür kim ehl ola
Bin müzekkerden ki ol nâehl ola*

*Bir müennesin ki zihni pak ola
Bin müzekkerden ki bîdrak ola*

Bu şiiri Hatemî Çelebi'ye gösterip, divanımın başına alıp alamayacağımı sorayım, diye düşündü. Sonra, önceleri dikkat etmediği bir ayrıntıyı hatırladı birden. Müeyyetzade'nin yanında gelip giden genç, sarışın bir zülüflü. Nasıl küçümseyerek bakıyordu Mihrî'ye... Peki ya Hatemî Çelebi, o zülüflüye fazla ince davranmıyor muydu? İnce de değil de... Sanki... Mihrî, Hatemî Çelebi ile o zülüflü oğlan arasında puslu, kirli bir şey var gibi bir bulantı duydu. Var mıydı yoksa?

Oğlan teni sıcaktır

Mihrî, sarayda yaşamaya başlayalı beri, cinsel konularda, evli bir kadının bildiğinden daha çok ve farklı bilgiler edinmişti. Yalnız kulaktan edinme değil, kitaplardan da... Kadınla erkeğin bir arada oluşu, sevişmesi ile ilgili kitaplar vardı. *Bahname* deniyordu adına. Resimlileri de varmış. Görmedi Mihrî. Duydu. II. Murat adına Musa bin Mesut'un Farsça'dan çevirdiği *Bahname*'nin kopya edilmiş bir bölümü var Gülbahar Sultan'da... Böyle kitapları okuyarak coşuyorlarmış ya da sevişmeye hazırlanıyorlarmış. Mihrî, daha anlamıyor bu kitaplarla, resimlerle sevişmeye hazırlığı... Onun yüreğinin hızlanması, kanının damarlarında deli deli akması için sevdiğini görmesi yetiyor. Onun anlamadığı bir şey daha var, kitaplarda, şiirlerde: Erkeğin bir başka erkeği sevmesi... Öğüt kitaplarında bile yermiyorlar böyle bir sevgiyi. *Kâbusname*'de övüyorlar bile...

Mihrî, *Kâbusname*'yi kendi gözüyle görmese inanmazdı böyle şeylerin yazılacağına. O şiirlerde söylenen sevginin hep

tanrısal bir yanı olduğuna inanmıştı, öğretilenlerden mi kaynaklanıyordu bu inancı. Şiirlerdeki genç oğlanların, şarapların birer simge olduğunu öğretmişlerdi. Artık bu sözcüklerin simge olmadığını biliyor. *Kâbusname*'de yazıyor işte, sevişmek daha doğrusu cima etmek isteyenlere: "Cima etmek bu dünyanın tadlarından ulu bir tatsa da, efendim, bunun tadına aldandırıp çok ilgilenme ki, gövdenin yapısı çentilmesin. Ve eğer kendi kendini yenemezsen bari sevdiğinle cima etme ki sevgi temeli sarsılmasın..." Demek ki, kadınla erkeğin bir arada oluşu sevgiyi yıkıyor... Erkeklerle sevdikleriyle birlikte olmamaları öğütleniyor. Sevmedikleri kişilerle mi evlenecekler... Ya mevsimlere göre eş seçmeleri öğüdü: "Ve yaz olunca kadınlara eğilim göster ve kışın oğlanlara ki sağlam olasın. Çünkü oğlan gövdesi sıcaktır, yazın iki sıcak bir yere gelse gövdeyi azdırır ve kadın gövdesi soğuktur, kışın iki soğuk bir yere gelse gövdeyi kurutur, işte bu kadar!" Bir de bu kitabı padişah çevirtmiş. II. Murat Han, İlyas oğlu Mercimek Ahmet'e. Daha önce yapılan çeviriyi, iyi anlaşılmıyor diye beğenmemiş. Mihrî, *Kâbusname*'ye, erkeğin erkekle sevişmesini öğütleyen satırlarına, hep Müeyyetzade yüzünden kızıyor. O zülüflü oğlanın, o garip bakışları yüzünden. *Kâbusname*'yi yazdıranın bir hükümdar olduğu gelmiyor aklına önce. Devlet yönetimi ve ahlaki öğüt kitabı olarak Farsça yazılmış bu kitap... İran'da Ziyarogullarından Emir Unsur ul-Meali Keykâvus bin İskender bin Kabus, oğlu Geylân Şah için yazdırmış. Çok eski...Ta 1082'de. Dört yüz yıla yakın zaman geçmiş, toplumsal kurallar da eskimiş, onun anlattığı aşk da. Mihrî, yine Mercimek Ahmet'e kızıyor. Ne diye çevirirsin bu örümcekli kitabı? "Âşık olduğunda başkasıyla ol da sevdiğinden cay" diye yazılan kitap çevrilir mi? Bu kitabın Mihrî'ye yararı var mı? Ya öteki kadınlara...

Mihrî'nin bu geceki huzursuzluğu, engelliyor uykusunu. O, bir süredir, Müeyyetzade Hatemî Çelebi'yi düşünerek uykuya

dalmaya alıştırmıştı kendini. Şimdi onun görüntüsünün yanından o oğlanı silemiyor. *Kâbusname*'nin yazarı hükümdarlara âşık olmamalarını öğütlerken haklı galiba... Ama sevmenin engellenemeyeceğini de biliyor. Ne diyordu: "Âşık olmamaya çalış, ama eğer gönlünü yenemeyip âşık olursan bari bir yâre âşık ol ki sevdiğine değsin." Mihrî'nin yâri sevdiğine değişiyor işte!

Rüzgâr yine hızlandı. Mihrî, rüzgârın kendiyile alay ettiğini sanıyor: "Kışın oğlanlara eğilim göster. Çünkü oğlan gövdesi sıcaktır! Oğlan gövdesi sıcaktır!"

Mihrî'nin içi üşüyor.

Güzel oğlanın kusuru görülmez

Mihrî'nin sevgisi örselenmiş gibi. Bir gönül kırıklığı değil, bir öfke duyuyor sanki. Rakibi bir kız olaydı, yenerdi, hiç değilse yenmeyi denerdi. Bir genç kız, hem de deneysiz bir genç kız o zülüflü oğlanla ya da oğlanlarla nasıl başa çıkar... Eline geçen şiirlere bile artık başka türlü bakıyor. Yazılan bütün bu aşk şiirleri genç delikanlılara. Necatî Bey de kimi zaman böyle şiirler yazıyor. Adlarını anıyor güzel delikanlıların:

Beni sevdaya salıp eyledi divâne saçın
Nideyim neyleyeyim ah Memi vah Memi...*

Mihrî, bu yüzden başladığı aşk şiirlerine, alaycı dizeler ekliyor. Kendisi de güzel bir delikanlıya âşık. Ama onun aşkı doğal. Erkeklerin kendi cinslerine duydukları aşktan farklı. Kendi aşkından söz ederken, ötekilerine sataşabilir. Dili gitgide sivriliyor. Çaresizlikten mi?

*Şöyle titrer can ve yürek her an sevgili üstüne
Nasıl pervâne titrerse parlak mumun üstüne*

*Dertle can nasıl bülbülünü vermesin billâhi
Bir sümbül saçlı, gülen gül yaprağı yüzlüye*

*Güzel oğlanı görünce, sofunun kusurlara gözyumması
Bil şuna benzer bu, ahmak öküz binmiş urgan üstüne*

*Kadı ve müftü, müderris, sofuların genci yaşlısı
Hangisi can vermedi güzel oğlan üstüne*

*Sevgilinin yüzünün ışığına pervâne gibi yürü
Sen ey Mihrî can verip her an onunla yan*

Mihrî, *mahbup* sözünün yalnızca “sevgili” değil, “erkek sevgili” demek olduğunu biliyor. O, öfkesini yenemeyip bir de oğlan sözü ekliyor *mahbup*’a: “Hangisi can vermedi mahbub oğlan üstüne.” Sonra öküzün ip üzerindeki çaresiz durumunu düşünüp güldü. Kadınların bütün yaptıklarını kusur sayanların, güzel yüzlü delikanlıları Tanrı ışığı gibi üstün görmeleri... Ama bu şiiri Müeyyetzade’ye gösteremez. Ancak kadınlar arasında okuyup gülerler... Yok yok, şimdilik kimse görmesin. Peki, *üstüne* redifli gazel yazma ödevi ne olacak? Yeni bir şiir yaz bakalım Mihrî Hatun. Aman dikkat, *mahbup* sözü etme. Kendini yitiriyorsun.

*Eğer üzüntümle can ver dersen, emrin başım üstüne
Öleyim ey güzel, başüstüne*

*Ne olur belânın okuna göğsümü siper etsem
Tanrı bu yazgıyı yazdı ben doğmadan kaşım üstüne*

*Şarap renkli dudağını düşleyip gündüz gece sürekli.
Bağrımın kanını içerim aşım* üstüne*

* yemeğimin.

*Cânâna can verip gamla ölüşümü
Yanan yüreğimle yazın mezar taşım üstüne*

*Dostum boyunu düşlemek Mîhrî'nin gözünde
Bir servidir ki yurt edindi gözyaşım üstüne*

Mîhrî, bu gazele Müeyyetzade'nin bir benzer (nazire) yazacağını ummamıştı. Hatemî Çelebi'nin ozan yanını hep unuttuyordu. Hem şaşırdı, hem sevindi.

DÖNEMEÇ VE BURGAÇ

Mihrî'nin, tahta II. Beyazıt adıyla çıkacak Şehzade Beyazıt'ın, Müeyyetzade Abdurrahman Hatemî Çelebi'nin, Gülbahar Sultan'ın, Fatih Sultan Mehmet'in yaşadığı dönemi tarih kitaplarından tanırız. Ancak, o dönemde Anadolu'da var olmayan pek çok şey aklımıza gelmez. Günümüzün onlarsız olunamayacağı düşünülen teknik olanaklar bir yana, mekanik saatin bile pek yaygın olmadığı bir dönem bu. Medreselerde, camilerde, darüşşifa, kervansaray, hatta rasathanelerde zaman, gelişkin güneş saatleriyle saptanıyor. Güneşin olmadığı saatlerde yapılacak ölçümler için kullanılan saatler, kum ve su saatleri. Dinsel gereksinimler yüzünden saat önemli, ancak mekanik saatlerin bu topraklarda üretimi başladıktan sonra bile saatlerin ayarı uzun süre, denenmiş güneş, kum, su saatlerine göre yapılacaktır. Kamu kullanımına açık yerlerdeki güneş saatlerinin güzel örnekleri, Selçuklu camilerinde, örneğin Kayseri'de görülebilir.

15-16. yüzyılda, bugün varlığı doğal gelen kimi yiyecekler de yok: Patates, domates, biber... Mısırın eski bir Anadolu ürünü olduğunu iddia eden Batılı kaynaklar var. Ancak, halk dilinde mısır darı denmesi, Mihrî'nin bir şiirinde geçen ürünün mısır mı, yoksa gerçek darı mı olduğu konusunu karanlık bırakıyor. Mısırın dünyadaki yaygınlığı Amerika kıtasına bağlı, o yüzden büyük olasılıkla mısır yok. Elbet kahve, tütün ve kakao da. Bir eski dünya ürünü olan çay da henüz Çin dışında yalnızca Japonya'da tanınıyor. Tatlılar, bal ve pekmeze yapılıyor. Saray defterlerinde *sükker* (şeker) sözcüğü yer alıyor. Bu, kuşkusuz şekerkamışından elde edilen ve günümüzdekinden farklı bir şeker. Hem lüks, hem yaygın değil. Ama şiirlerde *şeker* sözcüğü kullanılıyor.

15-16. yüzyılda, günümüzdeki kimi kavramlar da adlandırılmamış. Ya da özellikle yok sayılmış. Yalnız Anadolu'da değil, tüm dünyada. Birey yok. Egemen gücün ya da dinsel kurumların dediklerine gözü kapalı uymak zorunda olan kul var. Ancak, tekkeler ya da manastırlar dinsel kurallara yeni yorumlar getiriyor, Tanrı'nın bir parçası olan insandan söz ediyorlar. Ancak, insanın parçası olduğu Yaradan'a ulaşması, içgüdülerinden, kişiliğinden caymasıyla gerçekleşebilir. Yönetim ve dinsel kurumlar, aykırı kişilikler istemiyorlar. Çünkü ekonomik kökenli başkaldırıları bile dinsel inanç ayrılıklarını neden gösteriyor. Büyüyen Osmanlı devleti, savaş giderlerini çeşitli biçimlerde halkına ödetiyor. Ve hoşnutsuzluk artıyor. Hoşnutsuzlukların artışının başkaldırmaya yol açmaması için, dinsel bakımdan aykırı görünenler, elbet bilge ve düşünürler izleniyor, yargılanmalar, sürgünler hatta ölüm cezaları. Egemenlik çarkı, kendine karşı gördüğü düşünce akımını engellemek üzere döndüğünde, bunu padişah bile engelleyemiyor. Çünkü, ölüm cezasını veren yönetimden yana bilgiler, daha önce bu konuda aşırı derecede yüreklendirilmişler ve güçlendirilmiş-

ler. Bir örnek verelim. Fatih Sultan Mehmet bilgelerle görüşmekten hoşlanır, onlara görevler dağıtır. Bir dönemde de Hurufîler ve onların önderi Fazıl Tebrizî, Fatih'in yanında görev almıştır. Hoca Sadettin Efendi, *Tac'üt-Tevarih*'inde bu olayı bir göz boyama olarak anlatır. Veziriazam Mahmut Paşa bu durumdan hoşnut değildir. Padişahı eleştirmekten de korkar. Dönemin bilgelerinden Molla Fahrettin Acemi'den yardım ister. Mahmut Paşa'nın bu kişileri sarayına çağırıp, inançlarından yanaymış gibi konuşması ve onların düşüncelerini Fahrettin Acemi'nin saptaması kararlaştırılır. Fahrettin Acemi, Hurufîlerin düşüncelerini din dışı bulup Fazıl Tebrizî'yi kovalamaya başlar. Fazıl Tebrizî, Fatih'in sarayına sığırırsa da canını kurtaramaz.

Fatih'in Fazıl Tebrizî'yi Molla Fahrettin'e teslim etme nedeni *Şakaik-i Numaniyye*'de şöyle anlatılır: “Mevlânâ Fahrettin, uğursuz dinsizin sarayda ardından yetişti. Öyle şiddetli bir öfke gösterdi ki, padişah bile bu karşılaşmada araya girmekten utandı ve tartışmaya karışmadı.” Hoca Sadettin Efendi ise, “Molla, arkalarından koşturup padişahın bunların kendisine teslim edilmesini ısrarla istedi. Yaptığı açıklamalarla padişahı inandırdı ve sapkınları alıp Yeni Cami'ye* götürdü” saptamasını yapar. Hurufîler, halkın da yöneltmesi ve katılımıyla caminin avlusunda yakılırlar. Fahrettin Acemi, dinden döndüklerine inandığı bu kişileri yakacak ateşi üflerken sakalı tutuşmuş. Bu trajikomik olay bile tarihçilerce onun erdemi sayılır. 1460 tarihinde ölen Molla Fahrettin'in izleyicilerine vasiyeti, “yasa değneğini halkın sırtından bir kez olsun uzak tutmamaktır.”

15. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde, bilginlere verilen değer, bir başka grup bilgince karalanabiliyor. Osmanlı düşünce yapısı-

* Edirne, Üç Şerefeli.

nın gelişimi bir dönemece gelmiştir. Bu dönemin insanları ise bir burgaçtadır sanki. Ya döneme uyacak ya da verilen görevlerden kaçıp gözden uzak bölgelerde, ka labalıklarla ilişkilerini keserek yaşayacaklardır. Bu kaçışların nedeni çoğunlukla “Tanrı’yı aramak için yalnız kalma” olarak yorumlanacaktır.

Anlatımızın, gerçek kişileri bu burgaçtan kaçmayı denerler. Burgaca uymak ya da karşı çıkmak boğulmayı getirir çünkü. Kaçmak, kimi zaman yazmak, kimi zaman dönemin gözdesi uyarıcı-uyuşturuculara sığınmaktır. Mihrî’nin tek yolu yazmaktır. Varolmak için de...

“İnsanoğlu ot gibi biter...”

Mihrî, insanoğlunun yazgısının dünyada bitip bitmediğini merak etmeye korkuyor. Aldığı eğitim ile gönlü savaş içinde. Bir yanda deneyimin, geleneğin, dinsel yasaların ortaya koyduğu genel kurallar var: Kadın, sevdasını ve gövdesini, erkeğe nikâhsız olarak sunduğunda hem suçludur, hem de erkeğin gözünde değersiz duruma düşer; öte yanda, gönlünün söyledikleri var: Sevgi kuralları dinlemez, dinlememeli. Nikâhsız bir birlikteliğin ölümle cezalandırılacak bir suç olmasını yalanlayacak dayanak noktaları arıyor kendine. Kimi zaman, Tanrı’nın insan yüzünde yansıması görüşü, onun sevdasına bir savunma gibi görünüyor. Kimi zaman, bu görüşü aşırıya götürenlerin sonunu anımsıyor: Ölüm cezası. Ölümle cezalandırılanlar, “İnsanoğlu ot gibi biter ve ot gibi yiter” demişlerdi. Sanki Yunus’un söylediğini yineliyorlardı: “Miskin Ademoğullarını benzetmişler ekincik’e/ Kimi biter, kimi yiter...” Bir buğday kadarsa, bir ot kadarsa ömrü, neden tanımasın sevdayı.

Aşk ateşini tanıyanın, cehennem ateşinden korkmayacağına da inanıyor üstelik. Hallac-ı Mansur nasıl çekinmeden git-

tiyse darağacına, o da sevdası uğruna can verebilir; dünyadaki herkes bilsin bunu. *Cehennem ateşi* sözü, “ateş” anlamına kullanılan *nar* sözcüğü, meyve olan narla karıştığı için mi korkutmuyor onu. Yoksa diri diri yakılan insanları duyalı beri, duyarsız mı oldu ateşe, bilinmez. Ama yazıyor duygularını... Şimdilik kimseye göstermiyor:

*Ey cihan halkı bilin ki yârdan ben dönmezem**
Servi boylu, lâle yanaklı sevgiliden ben dönmezem

Sevgilinin saçının karanlığında aşkla can vermeye
Gelmişim Mansur gibi, ben darağacından dönmezem

Ey güzel and içmiştim yoluna can vermeye
Dostum vallah o sözden ben dönmezem

Ey sofı eğer sen yârdan, ateş yüzünden caydınsa
Ben yanayım o ateşe, ben o yârdan dönmezem

Mihri'nin canına gözkoymuş kandökücü gözlerin
Bin can da gerekse veririm o kaniçiciden ben dönmezem

Mihri, ustalaştığının ayırdında. Şiiri, su gibi akıveriyor:

Ey cihan halkı bilin kim yârdan ben dönmezem
Serv kadd ü lâle hadd dildârdan dönmezem

Küfr-i zülfünde habibin ışkıla can vermeye
Gelmişim Mansur-veş berdardan ben dönmezem

Dilbera ahd eylemiştim yoluna canım verem
Dostum vallah ol ikrardan ben dönmezem

Zâhida döndün ise ger yârdan sen nâr için*
Yanayım ol nâire ben ol yârdan ben dönmezem

* caymam.

*Canına kast eylemiş hunriz çeşmün Mîhrî'nin
Vereyin bin cansa ol hunhardan ben dönmezem*

Aşk sözcüğünün *ışk* gibi de telaffuz edilmesini seviyor, ışı-
yor sanki sözcük. *İşık* sözcüğüne benziyor. Oysa *ışk/aşk* söz-
cüğünün Farsça, *ışık* sözcüğünün Türkçe olduğunu biliyor...
İşk sözcüğünün anımsattığı bir şey daha var, uzak bir anı,
Türkmen dervişleri dönüyorlar *ışk ışk* diye. Gördü mü Mîhrî
onları, yoksa büyükanasından mı dinledi? Bilemiyor. Ama *dön-
mezem* derken, bir tarikata girme yemini eder gibi ciddi.

Böyle bir tarikat mı vardı, yoksa bir mezhep mi, katılanları
uyarıyordu: ya gelme ya dönme! diye. Yok yok öyle değil, uya-
rı sözü “gelme gelme, dönme dönme” olmalı... Mîhrî, Müeyyet-
zade'ye mi, yoksa aşk duygusuna mı tutkun, çözemiyor.

“Canla verdim cevabım...”

Mîhrî, uzun süredir, gerçekten mum alevi çevresinde dönen
pervane gibi. Yaşantısındaki bütün ayrıntılar silindi. Günleri,
saatleri Müeyyetzade'yi görüp görmediğine göre ayırıyor.
Onun davranışlarından, sözlerinden anlamlar çıkarıyor. Mü-
eyyetzade bir kez onun şiirine yanıt verdi. Sonrası gelmedi.

Onun aşk sarhoşluğuyla dönenmesinden çevresi tedirgin
değil, kimi zaman hüznü, kimi zaman neşeli dizeler dökülü-
yor dudaklarından çünkü. Onun doğaçlama şiir söyleyişi, şa-
kaları Gülbahar için de dinlendirici. Şimdilik kimse, onun ba-
şını döndürenin kimliğini sormuyor. Bir kez soracak oldular,
“Mîhrî canı gönülden bir ayyüzlüye tutuldu/ Bir kimsenin ca-
nıdır ki adını demek olmaz” diye yanıt verdi. Aşkla, yanmakla
ilgili sözleriyse öyle bir şiir biçimine soktu ki, kopyası çoğal-
tıldı kızlar arasında. Gülbahar Hatun'daysa, Mîhrî'nin yazdığı
kopya var. Bir-iki dizesini mırıldana mırıldana ezberledi bile:

*O âşıklar ki aşk ateşine canlarını yaktılar
Sonsuz kavuşmayı buldular çünkü cihânı yaktılar*

*Ey gövdem sanma ki güzeller ayrılıkla yalnız seni yaktı
Onlar nice gönül ülkesinin evini barkını yaktılar*

*Lâle dudağına, mum yüzüne öykündüğünden
Lâleyi dağladılar, mumun dilini yaktılar*

Şimdi Gülbahar, Mihrî'yi Beyazıt'ın bir kez daha görmesini, dinlemesini istiyor. Bülbül kesildi kız. Bu bülbülün sesi duyulmalı. Şehzade'ye bir helva gecesi mi düzenlese türkülü, şarkılı... Mihrî, nasılsa coşar... Yoksa böyle bir gece helva sohbetiyle mi sınırlı kalsa... Müzikli bir gece düzenlenirse, Beyazıt'ın bestelerinden de çalınması gerekir. Saz takımındaki kızlar küçük bir yanlış yaparlar ise, bir daha oğlunun dilinden kurtulamaz. En iyisi, şehzade müzik istiyorsa, kendi deneyli müzikçilerinden bir-ikisini getirsin. Bahar gelmeden bir kış sefası sürelim. Gülbahar, kıştan ne çok yakındığını, ne çok üşüdüğünü unutmuş gibi. Mihrî'nin sevdası sanki onun da yüreğini tazeledi. Ona, böyle bir gece için hazırlanmasını söylese mi? Mihrî, hiç hazırlanmadan da şiir söylüyor ama o geçen gün söylediğini tamamlasa iyi olur. Nasıldı bakayım:

*Benimle o yâr aşk konusunda bahse girdi,
Cânımla verdim cevabını, bir daha aşktan bahsedemedi...*

Mihrî, Gülbahar'ın düşündüğü şiiri çoktan tamamlamış, düşüncesini öğrenmek için Müeyyetzade'ye vermişti bile... Müeyyetzade, şiirdeki "Ey müderris sen sevgili eğitimi görmediysen/ Dedikodu içinde kalıp çaresiz tartışmalara girme" sataşmasına nasıl yanıt vermesi gerektiğini düşünüyordu.

“Sözlerini tercûmansız söylersin”

Şehzade Beyazıt, annesinin helva gecesi isteğini beğendi. Ocaklı odalardan biri, kadınlarla erkeklerin birbirlerini bütünüyle görmeyecekleri ama seslerini işitecekleri biçimde düzenlendi. Söyleşi ders alınacak öykülerle başlayacak, arada yalnızca çalgıların sesi duyulacak, şarkı yok. Sonra solukları rahatlatacak sıcak içecekler sunulacak. Ve şiirler okunacak... Doğmaca. Belki okunan bir şiir yanıtlanacak bir başkası tarafından. Sonra da o arada pişen helvalar gelecek. Memuniye helvası. Adını bir Arap hükümdarından alan, kaşıkla biçimlendirilmiş, sütlü ballı un helvası... Bütün incelik helvaların geliş saatini, sözün tükenmeye başladığı zamana denk getirmek. Gece boyunca sunulacak meyve ve şekerlemelerin seçimi de, helvanın hazırlanıp getirilişi de Gülbahar Sultan'ın yanında görevli olanların işi. Sıcak, baharatlı şuruplar ve müzik şehzadenin seçimi. Şehzade oğullarının anaları, şehzade ve küçük sultanların böyle bir söyleşiye katılması uygun görülenleri de katılacak toplantıya. Küçüklerle dadılarının tatlıları akşam yemeğinde verilecek... Çalışan ve hizmet edenler de unutulmayacak. Amasya Sarayı iç çekişmelerini unutarak, bir bayram gibi kutlamaya hazırlanıyor kışın sonunu.

Gülbahar Sultan, Mihrî'ye helva gecesi için bir üstlük armağan etti. Kadifeden. Astarı incecik, kıvrırcık bir kürkten yapılmış. Uçuk pembe kumaşı, astarın kürkünden ince bir biye çevreliyor. Gülbahar bu kıvrırcık kürke çapkın da bir ad takmış: *Hattı canan*. Sevgili sakalı. Mihrî'yi bu ad heyecanlandırıyor. Sevdiğinin yüzüne dokunmuş gibi oluyor. Bu heyecanla yetinmeli. Gece, yüreğinin değil, beyninin hızı gerekli ona. Şehzade onun yeteneklerini görmeli. Tutkusunu değil. Müeyyetzade de ister pay alsın onun davranışından, ister almasın. Şiirlerindeki yürek çarpıntısını sezdiğini anlatacak dizeleri bir kez ulaş-

tırdı. Mihrî, böyle duygulu şiirlerin sürmesini boşuna bekledi. Hep ölçü ve uyağa dikkat edilmiş gazeller. Yazanın yüreği duyulmuyor yazdıklarında.

Müeyyetzade için şiir, hiçbir zaman ilk planda gelmedi. O, yazdıklarının kusursuz olmasını istiyor, kendini ele vermesini değil. Adı anılırsa güzel şiirden, usta ozandan anlamasıyla anılmalı. Bir de... ah bir de bilimle... Her bilge, iyi edebiyattan anlamalı. Hükümdarlar da. Ozanlar şiirlerini ya hükümdarlara sunarlar ya da devlet adamlarına. Bir de şiirden anlayan bilgelere... Ona şiirler sunulmalı. Ey Mihrî Hanım, bu gece sen de söyleşide olacaktıydın. Öyle bir şiirle başlamalıydın ki söyleşiye, yanıt vermekte zorlanasın.

Müeyyetzade Abdurrahman Hatemî Çelebi, Mihrî'yi şaşırtacak dizeleri bulduğunu sanıyor. Halilî'den. Halilî, aşk yüzünden işinden gücünden cayanlardan. Onun *Firakname*'sinden bir-iki dizeyle başlansa her söyleşiye, yadırganmaz:

*Aceb nutk-ı fâsihin var zebansız
Sözünü arz edersin tercümansız*

“Nasıl da kusursuz bir anlatımın var, dile gerek duymadan, sözünü aracısız sunuyorsun!” Hem söze başlayacak kişiye övgü, hem derdini söz söylemeden anlatabilenlere. Mihrî'yi yüreklendirir gibi görünürken, koruması güzel yüzlü delikanlıyı da gücendirmeyecek, Hatemî. Zülüflü Hasan'ın da gönlü hoş olsun. Bu gece kıskançlık nazı çekecek hali yok. İçin için gülüyor. Mihrî, dilediği kadar sevdadan söz etsin, bir erkeğin sevdalılarıyla başına geleni ne bilir ki...

“Çünkü ay yüzlüler güzellik şamdanını yaktılar”

Neyin sesi, hıçkıran bir insan sesi gibi yankılanıyor. Söylenen bütün şiirlerin anlamını vurguluyor. Söyleşi, şehzadenin ozan-

ları yüreklendirmek için mi, söyleşide bulunanlardan birine duygularını bildirmek için mi söylediği tam anlaşılamayan dizeleriyle başlamıştı:

*Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câne bas
Hüs'n meydanı senindir ayağın merdâne bas*

“Ey naz atının binicisi, bas can üzengisine/ Güzellik alanı senindir, bas ayağını yiğitçe” dizelerini Müeyyetzade, Halilî'nin dizelerini okuyarak övdü: “Nasıl da kusursuz bir anlatımın var, dile gerek duymadan, tercümansız sunuyorsun sözünü.” Mihrî'nin okuduğu dizelerse *tercüman* sözcüğünü yinelerken, bu sözcüğün içerdiği “aracı, adak, yalvarmak için söylenen söz ve şiir” anlamını da kapsıyordu:

*Dille can verdi Mihrî tercüman dilberlere
Aldılar gönlün acep bu tercümanın yaktılar*

Dileyen, “Mihrî, aracı güzellere gönülle canını verdi/ Gönülünü alıp bu aracıyı nasıl yaktılar” diye anlasın, dileyen “Mihrî, diliyle tercüman güzelleri canlandırdı/ Onun gönlünü yapıp, nasıl da bu aracıyı yaktılar” diye yorumlasın... Biraz sonra şehzade, şiirlerini sürdürmesi haberini yolladı. Müzik, hem dinleyicileri soluklandırmak, hem Mihrî'ye düşünme payı vermek için girdi araya. Mihrî, gözüpek bir şiir tasarlıyor. Redifleri *leziz* olmalı. “Tatlı, hoş'a giden, lezzetli” anlamındaki bu sözcük, helva gecesi söyleşisine yaraşır. Tat almakla, tatlıyla ilgili başka sözcükleri de kullanmalı: *lezzet*, *şeker*, *şirin*, *lokma*, *palude*... Nişasta peltesine *palude* denmiyor mu, güzel yüzü taze pelteye benzetmek gelenek. Sakallar da bu peltenin üstüne dökülen şekere benzetilir ama o kadar ayrıntıya gerek yok. Bitki şekerine *kand* denmiyor mu, yinelenen bitki şekeri, yani *kand-i mükerrer*, “sevgilinin iki dudağı” anlamına gelir. Bunu kullanmalı. Sevgilinin dudaklarının

tadından da... Bir kez olsun yalan söyleyebilir. Söze yiğitçe başlamalı:

*Yok sanırdım âlem içre cân ile serden leziz
Hey neler varmış cihanda dahi bunlardan leziz.*

Neyin yüreklere üflediği hüznün, Mihrî'nin sesiyle hece hece dağılıyor:

*İnsanlar için kellesinden, canından tatlı şey yok sanırdım
Ah, cihanda bunlardan daha tatlı neler varmış*

*Sözün kıtası, bu cihânın tadını şimdi öğrendim
Yeryüzünde güzele kavuşmaktan tatlı şey yokmuş*

*Sevgili, dudaklarını sundukça ağzıma şeker yağar
Bu, taze pelteden daha şirin bir lokmadır*

*Öğüt verici, baş ağrıtarak âşığa cenneti anlatma
Sevgilinin emdiğimiz dudakları Kevser suyundan tatlı*

*Şimdi Mihrî öyle bir dudu dilliyi tutkun ki
Söylediği şirin sözler dudaklarından daha tatlı*

Müeyyetzade saza işaret etmiş olmalı. Bu kez çengin sesi eşlik ediyor neye. Ozanlar, bellerinin büküldüğünü, gövdelerinin acıyla yıprandığını hep bu telli saza benzediklerini söyleyerek anlatırlar. Ney de çeng de hüznü değil şimdi. Karşılıklı söyleşen iki sevgili gibi... Belki de Mihrî'ye öyle geliyor. Ataklığı herkesten çok kendini şaşırttı. Şehzade, onu övüp onurlandırmak için "pervanelere bakıp ders al, aşk âşık kadınlar için tehlikelidir" anlamında bir-iki dize söyleyince, coşkunlukla yanıtladı şehzadeyi de:

*Çaresiz âşıklar pervâneler gibi nasıl yanmasın
Ay yüzlüler güzelliğin şamdanını yaktılar işte*

Mihrî'nin parmakları, sırtındaki kadife üstlükte dolaşıyor. Kadifeyi hangi dokumacı buldu acaba? İnsan tenine değmiş gibi oluyor bu kumaşa dokunan. Sevdiği bir yüzü okşamış gibi. Parmaklarının ucuyla yakasının kenarındaki tüylere dokunuyor bir an. Giysisinin adını düşünüyor: Sevgili sakalı... Neyse ki sofracılar tepsi altlarına konan sedefli sehpaları taşımaya başladılar. Gümüş siniler ve ılık helvaların geleceği düşüncesi Mihrî'yi başka düşüncelerden şimdilik uzaklaştırıyor. Acıkmış olmalı, insanoğlunun her sevinci, kavuşmanın sevincini bile, anlatmak için ağız tadıyla ilgili benzetmeler yapmasının nede-nini kavlıyor birden. Ve aklına bu benzetmelerle ilgili şakalar üşüşüyor: "Yürek acısı kebaba, kavuşma sevinci helvaya benzetiliyor. Aşk sofrasında çorbanın yeri yok mu?" Bu şakayı Gülbahar Sultan'a yapabilir... Kendisi bu toplantının bülbülü, hayır hayır, tutisi, yani söz öğrenmiş papağanı, halk diliyle du-du kuşu değil mi? Sözlerine göre değerlendiriyorlar onu... Mihrî'nin dudakları olduğunun kimse farkında değil mi?.

Gözlerinden süzülen yaş damlasını, Valide Sultan'dan başkası görmüyor.

“OKUMAYAN NE BİLİR MİHRÎ’NİN HİKÂYESİNİ?”

Mihrî, pek çok çağdaşı gibi, yaşamının ayrıntıları bilinmeyen bir ozan. Hakkında yazılanlar da bir önceki kaynaktan devre-dildiğinden, birbirine benziyor. Çok az sayıdaki akademik in-celemede de, ozanın şiirleri yerine, daha önce yazılanlar veri olarak kullanıldığından, ozanı örten perdeler kalınlaşıyor. Oy-sa, Mihrî kendisi için gerekli ipuçlarını şiirlerinde vermiş. Ad-lar, mevsimler, duygu değişimleri, yer isimleri sıralanmış şiir-lerde. Bunların bir anı defteri gibi okunmasını engelleyen tek şey, divanların zorunlu düzeni; münacatlar, naatlar, kasideler ve aşk şiirleri olan gazeller, bağımsız dizeler. Gazeller ve ba-ğımsız dizeler olan müfretlerin uyak ya da rediflerinin baş harflerine göre sıralanması da gerekli. Bu düzenleme zorunlu-luğu bize sayfaları karışmış bir anı defteri sunuyor.

Mihrî Divanı’nın saptanabilmiş üç kopyası var. Bu kopya-lardan birindeki şiir sayısı ötekilerden fazla. Kopyalardan bi-

rindeyse II. Beyazıt'ın mührü var. Bu durumda, şiir sayısı fazla olan divanın daha sonraki bir tarihi taşıdığını varsayabiliriz. Bu tam divandaki şiirlerden bir bölümü “çok özel” olduğu için, bir bölümü de “daha sonra yazıldığından” Beyazıt'ın mührünü taşıyan divan kopyasında yer almamış olmalı. Bu mühürlü divan kopyası, Beyazıt'a özel olarak yazılmış, bu da divandaki başlıkların altın yaldızla yazılmasından belli.

Şiirlerden yola çıkarak hazırlanan bu anlatının kurgusunun yol göstericisi, Mihrî'nin iki dizesi:

*Cefaların gamıyla cevrimin risalesini
Okumayan ne bilir Mihrî'nin hikâyetini*

Ayrılıkların, eziyetlerin üzüntüsüyle, haksız incitmelerin kitapçığını okumayan, Mihrî'nin öyküsünü ne bilir, demiş ozanımız. Biz onun sevdalarının, acılarının izlerini şiirlerinden izlemeye çalışalım bu kez.

Müeyyetzade'nin ozanlığı

Müeyyetzade ile Mihrî'nin arasındaki duygu bağının aralarında söze dökülmesi, Müeyyetzade'nin Mihrî'ye yazdığı şiirlerle oldu. Müeyyetzade'nin Hatemî takma adıyla yazdığı şiirlerin üç dilde olduğunu biliyoruz: Türkçe, Farsça, Arapça. Mihrî'ye yazdığı gazeller Türkçe olmalı. Çünkü Mihrî, Türkçe yazmayı seçmiş bir ozan, Hatemî'nin Türkçe şiirleri için de bütün tezkirelerde olumlu not verilmiş. Biz elimizdeki örneklerden şu dizelerin Mihrî'ye gönderilenler arasında yer aldığını varsayabiliriz:

*Çâk olan dest-i cefâ ile girîbânımdır
İlişen hâr-ı gam u mihnete dâmânımdır*

*Eşk-i çeşmiyle hadengini suvarsa nola kim
Bağ-ı sinemde biten serv-i hıramanımdır*

*Tiğ-ı müjgânına cân vermesi sehl idi eğer
Ol cefâ-pîşe bir ağız dese kurbanımdır*

“Ayrılığın eliyle yırtılan yakam, üzüntü ve sıkıntı dikenine takılan eteğimdir. Gözünün yaşıyla kirpiğinin okunu sulasa ne olur, o benim göğsümün bağında yetişen servi salınışımdır. Kirpiğinin kılıcına can vermesi kolaydı, eğer o eziyet etmeyi huy edinmiş bir kez (o benim) kurbanımdır deseydi” diyor Hatemî. Mihrî’nin, sevgilisinin boyunun gözyaşını yurt edinmiş bir selviye benzettiği bir dizesini daha önceki bölümlerde örnekledik. Bu benzetmelerdeki akrabalık, bu şiirlerin karşılıklı olduğunu düşündürebilir.

Mihrî, Müeyyetzade’nin şiirleriyle heyecanlanmıştı. Bu gazelleri, “ünlü, şanlı, çok parlak, gözalcı, çok zeki” anlamlarına gelen *garra* sözcüğüyle över. Bu sözcüğün, alnında beyaz akıtması olan atlar için de kullanıldığı düşünülürse, Mihrî bu şiirlerden değerli bir armağan, örneğin bir at ya da bir pırlanta almış biri gibi söz eder.

*Bize o sevgiliden pırlanta gazeller gelince
Ben ölüye İsa’nın soluğu gibi bir soluk erişti candan*

*Şirin dudağının Ferhadı oldu aşkla kendinden geçmiş gönül
Cânıyla cihandan cayar vazgeçemez ondan*

Ayrılığından boyumu halka etmişim hatem gibi
Azarlama taşlarını başıma taç etmişim mercandan*

*Sevdiğim, yanağının gül bahçesine eriştikçe sabah rüzgârı
Âlemi güzel bir koku doldurur: sümbülle reyhandan*

* yüzük.

*Cânım, sen güzeller şâhını yakından görelî
Cennet kapıcısı Rıdvan'a sevgim kalmadı, caydım gılmandan**

*Kuşkusuz kaba saba, cahil, anlayışsız, yontulmamış biridir
Kim seni ozanlar arasında üstün görmezse Selman'dan***

*Hatemî, sen yalandan âşık görünürsün Mihrî'ye
Yineleyeyim, vallahi Mihrî seni iyi sever oğlandan*

Mihrî'nin bu şiiri açık bir *ilan-ı aşk*. Müeyyetzade'ye kendisinin *oğlandan* daha iyi bir sevgili olduğu konusunda söz vermesi de dikkatten kaçmamalı. Bu şiir, Mihrî'nin tam olan divanında yer alıyor. Devletlilere sunulmayacak kadar özel bir şiir olduğu da görülüyor.

Mihrî'nin Müeyyetzade ve sonraki sevgilileriyle ilişkisinin sınırlarını bilmiyoruz. Tezkirelerde, onun şiirlerde adlarını andığı sevgililerden söz etmek durumunda kalanlar, bu ilişkilerin *platonik* olduğunu vurgulamaya dikkat ederler. Divan şiirinin çeşitli benzetmeleriyle, Mihrî'nin cinsel ilişkide bulunmadığını anlatmaya çalışırlar. Genceli Nizamî'nin *Hüsrev ve Şirin*'inde de, bu tür aşklar anlatılır. Hüsrev ile Şirin, birlikte şarap içer, ava çıkar, bir tür top oyunu olan çevgan oynarlar. Aralarındaki en büyük ilişki, öpüşmedir. Hüsrev'in bir başka sevgilisi Şeker de, Hüsrev'le içki içer, öpüşür ama yatağına kendisine benzeyen bir cariyesini sokar. Bu davranışını da sonra açıklar, bakiredir ve *hafif kadın* sayılmaktan korkmaktadır.

Mihrî de öpüşlerden söz eder. Bir de birlikte yapılan gezilerden. Mihrî'nin ilişkilerinin saflığı konusu Latifî'nin tezkiresinde şöyle anlatılır:

“Rivayet edilir ki, bu denli güzel seven bir sevgili, aşk ve ar-

* Cennetteki delikanlılardan.

** 14. yüzyılın ünlü şairi, İranlı.

zuyla el eleyken iffet ve masumluk eteği suçlama kirinden uzak, okyanus onun baldırına ulaşamaz, korkusuz bir pak kişi imiş. İffet ve masumluğu konusu öylesine abartılır ki, kavuşma haremni yabancıardan, gizli hazinesini benek yilandan sakınmış; ne yakınlığın nisan yağmurlarından incisinin sedefini suya kandırmış, ne de birleşme yağmurunun damlasında renkli goncasını sulatmış. Kısacası ne kimse iki parça narından tat almış, ne de gümüş havuzuna balık salmış.”

Günümüzde de kadının *el değmemişliği* bir namus ölçüsü olduğundan, bir kadın ozanı toplum gözünde temiz çıkarmaya yönelik bu satırları kınayacak değilim. Bir kadının namusu üzerine konuşmak, dinsel kurallara uyulduğunda, zordur, iftira suçtur. Bir kadını bir erkekle birlikte *kılıç kında* görmek, yanında başka tanığı olmak gibi zorunluluklar gerekir. Çünkü kadınla erkeğin nikâhsız birlikteliğinin kesin cezası, ölüme kadar uzanabilir. Ve namusla ilgili karalamalar, en kutsal kişilerin yakınlarına bile uzanabilmıştır. Çağdaşlarının Mihrî'yi koruyan saptamaları, kendilerini de iftiracı durumundan korur.

Mihrî'nin bu konuyla ilgili bir tek açıklaması vardır Tanrı'ya. İşlediği tüm suçlar için bağışlama isterken:

*Defterimi sun elime sır ile
Sen bilirsin hâli yine sen bile*

*Kimseye faş eyleme esrârımı
Yoksa seng ile yıkarlar dârımı*

*Bû hâcelet bana yeter her zaman
Kim kamu gizlilerim sana ayan*

*Varıcak mizâna bu ben ru siyah
Ağır etme küfemi sen ya İlâh*

der. Bu “günah defterinin gizlilikle verilmesi, Tanrı'nın bildik-

lerini halka açıklamayıp yalnız kendinin bilmesi, Mihrî'nin gizlilerini öğrenirlerse evini (ya da gövdesini) taşla yıkacakları, utancının ona yettiği, bu utancın nedenini Tanrı'nın bildiği, kıyamet günü yüzünün karasıyla, günah tartım yerine ulaştığında günah küfesini ağır etmemesi" dilekleri içinde bir dize ilginçtir. Gizledikleri öğrenilirse, taşlanacağı korkusu. Taşlanmanın bir zina cezası olduğunu biliyoruz. Zina eden kadınların öldürölmeseler bile dışlandıklarını da. Bu durum, Mihrî'yi sevdasından utandırmakta, dahası korkutmaktadır. Bu açıdan, çağdaşları onu savunmakta günümüzde bile haklıdır. Ben de Mihrî konusundaki belirsizliği, onun konusunda gelenekselleşmiş tavrı korumayı doğru buluyorum.

Bayram ertesi

Mihrî, sevdiği ile baş başa kalmanın sevincini şiirlerinde öylesine yalın ve açık anlatır ki, zaman zaman bir anı defterini okumanın suçluluğunu duyumsarsınız. Hem gezdikleri mekân hem de tarihin belirtildiği şiirler vardır.

*Eyledik yâr ile kırları seyran bu gece
Zorunlu oldu teşekkür için can vermem bu gece*

*Nasıl da tâlih atına binmiştik yâr ile
Bizim olmuştu baştan başa meydan bu gece*

*Üstünlük kılıcıyla rakibin başını iki kez vurduk
Elimizdeydi evet top ile çevgan bu gece*

*Belli etti yüzünü saçının karanlığını açıp
Yârlık etti bizim ile o dolunay bu gece*

*Sarhoştum aşkının şarâbından da bir içki sunup
Dudağının yudumu beni eyledi hayrân bu gece*

*Arabozucu, yârimi engellemeye çalıştı, ancak
Azdıramadı ne dersin onu şeytan bu gece*

*Aramızdan şükür Allaha ki eksildi rakip
Hele başbaşalığımıza ermedi hicran* bu gece*

*Çünkü güzelliğinin Kâbesi'ni bize tavaf ettirdi
Gönül hoşluğuyla eyledim cânımı kurban bu gece*

*Zilhicce ayının onbeşinci gecesi hoş geceydi
Ki Mihrî de yâr ile etti seyrân bu gece*

Mihrî'nin bu gazeli yazdığı dönemde kullanılan takvime göre (kamerî takvim, ay takvimi), zilhicce on ikinci aydır. Kurban bayramının da yer aldığı ay, belli bir mevsimi göstermez. Ay yılı, üç yüz elli dört gündür. Bugün kullandığımız yıl biriminden farklı olan bu sistemde, aylar belli süreler içinde değişik mevsimlere rastlar. Müeyyetzade'nin Amasya'da olduğu, Mihrî ile karşılıklı sevdâ yaşadığı dönemi 1475-1477 arasında diye düşünürsek, söylenilen ay nisan-mayıs aylarına rastlamış olmalı.

Zilhicce'nin on beşi tarihinin iki anlamı daha var. Bir dolunay gecesidir. Ve kurban bayramının tam ertesidir. Kavuşma ve buluşma tarihinin verildiği bu şiir de Beyazıt'a sunulan divanda yer almaz. Mihrî, bu buluşma şiirini kendine saklamış gibidir. Beyazıt'a sunulmayan bir başka şiirde de bu buluşma anlatılır. Mihrî, yine bir tarih belirtmiştir, "bayram ertesi."

Aynı gece ya da o geceyi izleyen bir gece anlatılmakta:

*Şöyle tanıdım ben cânânı bayram ertesi
Derdime üstün kılar dermanı bayram ertesi*

* ayrılık.

*Al dudağından şeker öpüşlü tatlısına o dilberin
Nasıl olur diş vurmazsam bayram ertesi*

*Anlayışlı o kimsedir ki nazlı güzeller toplanınca izler
Kucaklamaya hevesliyle gezer bayram ertesi*

*Güzellerin saçlarının salıncağında canlar sallanır
Açılınca güzelliğinin meydanı bayram ertesi*

*O yâr ile salınmayı ummasın bayramda rakip
Sallanır hazırdır işte urganı bayram ertesi*

*Gerçi kavuşma bayramına kurbandı Mihrî onun
Ama teslim etti yâr'a canı bayram ertesi*

*Çok mutlu zamanlara erişmiştik ama doğrusu
Olmaya o gün gibi âh hani o bayram ertesi*

Mihrî'nin Beyazıt'a sunduğu divanda da *bu gece* redifli bir kavuşma şiiri vardır. Ancak, bu şiirde tarih düşürme yoktur, daha önceki şiirlerdeki coşkunluk da:

*Bir hekim arkadaş oldu yine bizimle bu gece
Hasta gönlümüze eyledi çâre bu gece*

*Yaralanmıştı ciğer, bakışının oklarıyla
Al dudağı sürdü yine ol yaraya merhem bu gece*

*Dünyanın kaygılarını çekmiştik hayli zaman
Tanrı'ya şükür yâr bizi tasalardan kurtardı bu gece*

*O güzelin toplantısında sabaha değin rahatlıkla
Bin sefâ ile geçti hele her an bu gece*

*Fırsat el vermişken öpüp kucakla yârî
Daima geçmez ele ey Mihrî bu an bu gece*

Mihrî'nin alışılmış kalıplara uyarak yazdığı, divanının bütün kopyalarında bulunan ve redifi geçen gece olan gazel de coşkusu gizler; bu şiir, hem kavuşmayı hem de kavuşmanın anımsandığı yalnız geceleri anlatmaktadır:

*Kader bize hoş bir fırsat verdi geçen gece
O güzel ve sevgiliyle söyleştik geçen gece*

*Gecenin karanlığında kalmıştım hayli dertle
Geçti elime bir dolunay geçen gece*

*Güzellik ülkesinin şâhı bir gönül hırsızı, yüce gönüllülükle
Ben âşık kölesine konuk olmuştu geçen gece*

*Güzeli düşlemenin coşkusuyla yandı sabaha dek
Ayakta bekleyerek yatak odasının mumu geçen gece*

*Egemenliğine almıştı tüm toplantıyı güzelliği inceliğiyle
O sakalı, benleri, saçları dağınık güzel geçen gece*

*Bir gonca dudaklının isteğiyle sarhoşlayıp, terleyip
Yakasını yırtmıştı Mihrî geçen gece.*

Mihrî'nin, bu kavuşma isteği ve kavuşmanın sevincini anlatan şiirleri Necati'ye yazdığı coşkulu nazirelerle de sürecektir. Ama arada küskünlükler, dargınlıklar, ilgisizlikten yakınmalar da yer alacaktır elbet. Belki de Müeyyetzade, Mihrî gibi coşkuyla sevmiyordur.

Amasya'da kalmak

Mihrî'nin sitemleri, güzelliğinden emin bir sevgiliden yakınmaları şiirleştğinde, Mihrî bunlardan pek korkmamış olmalı. Divanının bütün kopyalarında bu tür şiirler yer alıyor. "Vefasız, sözünde durmayan sevgili" motifi şiirde yaygın bir öğedir.

Yazanı kuşku altında bırakmaz. Mihrî'nin acısının içtenliği sözcüklerinden sezilmektedir:

*Neyledim nettim günahımı bilmem ben garip
Gördüğünde yüz çevirir yüzüme bakmaz habib**

*Bazan bir göz ucuyla merhaba eylerdi yâr
Yine benzer ki araya fitne bıraktı rakip*

*Can zayıf oldu ayrılığından yardım et dostum
Hasta gönül derdine lütfet gel ilâç ver ey tabip*

*Zülfünün çengeline vurma râkibi öfkeyle
Hey bu lânetli köpektir tak bunun boynuna ip*

*Tâlihın yoktur güzellerden ey Mihrî çâre ne
Alınyazın yazıldığı gün sana bu olmuş nasip*

Mihrî, kimi kez sitemlerini sevimli beddualar durumunda yansıtır:

*İnlemelerim nasıl çılgıllaşsın ulaşsın ah sana
Nasıl bir bildirebilsem hâlimi her an sana*

*İşittikçe âşık bülbül sabahları inleyişimi
Haykırır dertle der ki: ah sana vah sana*

*Bir gün olup güzellik sermayen elden gidince
Ettiğini buldura sevdiğim Allah sana*

*Yüzünün güneşi şeref burcundan doğduğundan
Geceleri sabaha kadar söver ay sana*

*Ne kadar taş kalpliymişsin ki etki etmedi hiç
Perîşân âşıkların âhı seher saatlerinde sana*

* sevgili.

*Gencecik etti Züleyha gibi Mihrî seni aşk
İylikle Yusuf gibi bakalı o şah sana*

Mihrî'nin sitemleri, üzüntüleri o yıl boyunca yalnızca Mü-eyyetzade'nin ilgisizliğinden değil. Saraydaki öteki kişiler de Mihrî'yi sık sık unutuyorlar. Yaz başlamış ve Şehzade Beyazıt Ladik'e, yaylaya göçmüş olmalı. Kuşkusuz bu kez şehzadenin annesi de yazlıkta. Belki göçülen yer Ladik değil ama gezilip dolaşılacak bir yer. Mihrî, yarı alaycı bir dille, Amasya'nın sıcağında kalmaktan yakınıyor.

*Tanıdıklar sağlıkla gezsinsinler
Durdukça bu dünya sürdükçe bu zamanlar*

*Uzak düştün çünkü ey gönül bülbülü gül bahçesinden
Gitti güller biz inleyip edelim feryatlar*

*Gül döşeklerde dinlensin hoşlukla dostlar
Gövdemizi yesin bizim pireler tahtakurular*

*Onlar yesin içsin hoş kokulu yaylalarda her gün
Yutalım biz gam evinde kâse kâse kanlar*

*Kaldıysan bu şehrin sıcağında çâre ne
Şimdi evidir garip olanların külhanlar*

*Yoktur Mihrî bu gün yakınmalarını önleyecek
Vazgeç hercâilerdir şimdiki dostlar*

Mihrî, hercailik yani gelgeç gönüllülükle yalnızca dostlarını suçlamaz. Onun yanar döner saydıkları arasında, sevdiği de yer alır. Mihrî, onun yüzegülücülüğünü Tanrı'nın adını anarak kınar. *Hu*, Tanrı'nın insanlar tarafından bilinemeyen, kavrana-mayan yanını gösteren bir sözcüktür. Tanrı'nın her şeyi bilen, gören yanını ve her biri ayrı bir özelliğini (bağışlayan, yok eden, koruyan, gören vb.) anlatan doksan dokuz özel adını

simgeleyen *Hu* sözcüğü, *Ya Hu* olarak da kullanılır. Eskiden, ad söylemeden, birinin dikkatini çekme ünlemi olarak da kullanılan bu sözcükleri Mihrî'nin kullanışı çeşitli yorumlara açık. Dileyen “Tanrı’dan bul” diye yorumlar, dileyen “Tanrı’ya emanet ol”, yani “hoşça kal” diye. Öfke, utanç, kınama, küskünlük hep bu sözcüklere yüklenmiş:

*Mademki dostum yüze gülücülük etmişsin Hu sana
Yürü ey hercai şimdiden sonra Ya Hu sana*

*Gel akıtma gözlerinin kanlı yaşını sevdiğim
Ocağına su koyar hayretmez sonunda bu sana*

*Gözleri için can verdin ey gönül öğüdümü dinlemedin
Gördüğünde büyü yaptı sonunda bu iki cadı sana*

*Öldürürsen al dudaklarının suyunun özlemiyle eğer beni
Susayarak can ver Hak tattırmazın bir içim su sana*

*Üzüntünün karanlığında bıraktıysa seni yârin gam yeme
Bulunur Mihrî bu dünyada yine bir ay yüzlü sana.*

Mihrî, sevenin onurunu sevgiliden üstün tutuşunun ilginç bir söylemini dile getiriyor. Halk söyleyişi ile söylersek “Amasya’nın bardağı biri olmazsa biri daha.” Belki daha çok erkeklere yakışır bir tavır. Ama Mihrî’yi şiirleri ve yaşayışıyla benzersiz eden yönlerinden biri de bu tavır.

Alaycı bir saptama

Mihrî’nin şiirlerini bir anı defteri gibi okuyarak kurguladığımız bu bölümü, yine tarihlediği bir şiirle bitirelim. Bütün divanlarında yer alan bu şiir bir toplantıyı anlatıyor. Büyük olasılıkla Şehzade Beyazıt’ın düzenlediği bir gece bu. Toplantıya katılanların çirkinliğiyle alay ediyor Mihrî. Kuşkusuz, alaylarından

şehzadenin incinmeyeceğini düşünmüş. Belki şehzadenin de pek sevmediği konuklar bunlar. Şiirde, toplantının şebi yel-da/yılın en uzun gecesinde yapıldığı belirtiliyor. Eğer bu gece, sıkıntılı olduğundan ozanımıza çok uzun gelmemişse, bu tarih 22 Aralık'tır. Biten yılı 1475 varsayabiliriz, 1476 da. Her iki olasılık da, Mihrî'yi, Müeyyetzade'yi ve Şehzade Beyazıt'ı kötü etkileyecek olayların yaklaşmasını geciktirmez. Mihrî'nin sıkıntıyla andığı *uzun gece* toplantısı yaklaşan tatsızlıkların habercisi gibidir.

Şimdi, Mihrî'nin sıkıntıyla andığı geceye dönelim:

*Ben gelir diye umardım bir saçı perişânı bu gece
Yüzünün mumuna pervâne kılayım cânı bu gece*

*Ansızın girdi içeri nasıl çirkin yüzlü biri dedim
Buraya mı saldı Hz. Süleyman ifritini bu gece*

*Bir sürü asılası adam geldi bir araya bu kez
Nerden bulunacak bunlara urgan bu gece*

*Kimi keldir kimi kördür kimi sakat bunların
Kimlere arkadaş etti bizi zaman bu gece*

*Yılın en uzun gecesi Mihrî'ye gör ne yaptı yazgı
Görmek istemeyeceklerine götürüp konuk etti bu gece*

HÜKÜMDARLARA ÖFKELERİNİN NEDENİ SORULAMAZ

Egemen olma duygusunun paylaşılmazlığının verdiği güven sonucu mudur, gücünün başkasının yaşamını sona erdirmeye yeteceğini kanıtlama kaygısı mıdır, bilinmez, padişahların öfkesi mantıklarına üstün gelir. Üstelik bu öfkeyi mantıklı gösterme gayreti de, olayları tarih için saptayanlara düşer.

Fatih Sultan Mehmet'in öfkesinin sınır tanımazlığı da biliniyordu. Bu öfkenin altında belki bütün Osmanlıların hanedan hastalığı olan gut krizlerinin dayanılmaz ağrısı, belki de bunca varlığın tadını çıkaracak zamanı bulamamanın, sorumluluğun sıkıntısı vardı. Nedeni ne olursa olsun, Fatih öfkelenirken dostluk, emek, değer tanıımıyordu. Bursalı Ahmet Paşa'nın, ozanlığını, "güzellere ileri derecede düşkün"lüğünü ve "dünyada kadın ve kadın düşkünlere nefret ettiğini, onlarla konuşmaktan bile kaçındığını" bile bile, onu cezalandırması ölçsüzlükten başka neyle açıklanabilir?

Bilirsiniz, Ahmet Paşa, Fatih'in de gözdelelerinden bir delikanlı için bir-iki dize söylemiş. Ya da söylediği dizeler, padişahın beğendiği bir delikanlıya diye dedikodu olmuş. Fatih, muşahibi de olan bu ozan vezirini, ömür boyu kalmak üzere Yedikule zindanlarına göndermiş. Ozan Ahmet Paşa'nın zindandan kurtuluşu, padişaha yazdığı *kerem* (soyluluk, bağış) redifli kasideyle olmuş:

*Kul hata etse ne olur şahlar şâhının bağışlaması nerede
Tutalım ki iki elim kanda olsun bağış ve soyluluk nerede*

*Bu nasıl soyluluk ki günah onu yenebiliyor
Bağışlamanın yenemeyeceği suç olur mu*

*Su, kendi yetiştirdiği meyveleri batırmaz
O soyluluk denizi beni niçin üzüntüye batırıyor*

Sonuçta, Türk şiiri güzel bir "özür dileme, soyluluğa sığınma" şiiri kazanmış. Ama Ahmet Paşa'nın tutuklanmasına neden olan dizeler belli değil. Güzel delikanlılar için o kadar çok dize yazmış ki, herkes bir başka dizesiyle Fatih'i kızdırdığını söylüyor. En yaygını, Fatih'in ayağına zincir vurdurduğu bir güzel için söylediği sanılan dizeler:

*Cihan yansın ki o gülüşü hem muma hem şekere benzer güzel
Ağlayarak yatar ayağında demir zincirler*

Fatih kıskançlıkla davransa belki daha iyi anlaşılır, yakışır ozan bir padişaha sevda öfkesi. Belli ki, egemenliğine dil uzatılmasına dayanamamış.

Koca Davut Paşa için ölüm cezası veriş de, bir an doğru görünebilir. Olayı anımsayalım: Davut Paşa, henüz kazaskerdir, yani askerî kadı. Edirne kadısı, kazasker Davut'un yaşayışını, davranışlarını beğenmez, değişmesi yönünde haber gönderir. Ama Davut bildiğinden şaşmaz. Kadı da kızarak kalkıp

yanına gider. Davut da “kadıyı bir temiz dövüp başını yarar.” Durum Fatih’e bildirilince, “yasaların [şeriatın] temsilcisini küçük düşüren öldürülmelidir” gerekçesiyle ölüm cezası buyruğu yayımlanır. Vezirler gidip Fatih’e kararından cayması için yalvarırlar, dinlemez, bilgiler yasalardan örnekler verirler, boşuna. Sonunda, Molla Buldan adlı bir bilge der ki: “Edirne kadısı, öfkesine kapılıp kadılık makamından kalkıp gitmekle, kadılığın onurunu korumayı bir yana bırakmakla, yargıçlık yetkisini yitirmiş bulunmaktadır. Dayağı yediği sırada kadı sayılmaz ki, aşağılandığı kabul edilip onu dövenin ölümüne karar verilsin. Eğer yalnızca ceza olsun diye öldürülmesini istiyorsanız, emir padişahındır.” Fatih, bu yargıyı kabul eder ama kendisine teşekkür için gelen Davut’u da bir güzel dövdürür.

Bu iki olay, Fatih’in sınırsız öfkesini kanıtlamayabilir. Birinde özel bir onur, ötekinde yasaların yüceliği korunmak istenmiştir. Ancak, matematikçi Yusuf Sinan Paşa’ya davranışını hiç bir gerekçeyle açıklayamayız. Öfkesinin haklı bir yanı olsa, padişahlardan daha padişahçı tarihçiler yazardı.

Sinan Paşa, İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey’in oğludur. *Tazarruat* adlı yapıtıyla ünlüdür. Gençliğinde bilimin temeli olduğuna inandığı “neden ve nasıl” sorularını sürekli sorduğu, kuşkuculuğu temel aldığı için, babasıyla tartıştığı konusunda fıkralar uydurulmuştur. Bir gün birlikte yemek yerlerken Hızır Bey, “Oğlum,” demiş, “her sorunu kuşku ile karşılamakta o duruma geldin ki, neredeyse şu yemek yediğimiz sahanın bakır olduğundan da kuşkulanacaksın.” Sinan Bey, “Haklısın baba,” yanıtını vermiş, “algılarımızın yetersizliği, bu sahanın bakır olduğundan kuşkulanmamızı gerektirir.” Hızır Bey de bu yanıtı kızıp, sahanı kapıp Sinan’ın başına indirmiş. Yusuf Sinan, yirmi yaşında Edirne medresesine müderris olmuş, sonra Fatih onu kendine hoca seçmişti. Ünlü matematikçi Ali Kuşçu, Osmanlı ülkesine gelip ders vermeye başladığında, Yusuf Sinan,

öğrencisi Molla Lütfi (Sarı Lütfi)'ye onun derslerini izleme görevi vermiş. Ali Kuşçu'nun dolaylı olarak öğrencisi olmuş. Ünlü bilginlerden Çağmini'nin astronomi ile ilgili kitabı *El Mülahas fi'l-heye* için Kadızade'nin yazdığı açıklamalara karşı bir kitapçık da yazan Yusuf Sinan bilge bir vezirdi. 1476 yılında Fatih'in "gazabına uğrayarak" rütbeleri indirilip tutuklandı. Tutuklanma nedenini Hoca Sadettin Efendi, "padişahı kırıcı kimi davranışlara" bağlar. Dönemin bilginleri toplanıp padişaha gider, yarı yalvarıp yarı kınayarak, Yusuf Sinan'ın hapisten çıkmasını sağlarlar. Kimi kaynaklarda, bilgelerin Fatih'e "Onu serbest bırakmazsanız, kitaplarımızı yakar, bu ülkeden gideriz" dediği iddia edilir. Fatih, Yusuf Sinan'ı Sivrihisar kadı ve müderrisliğiyle görevlendirerek hapisten çıkardı. Verdiği görev bir sürgündü. Öğrencisi Sarı Lütü de, padişahın kitaplık memurluğu görevini bırakıp onunla sürgüne gitti. Padişah, Yusuf Sinan'ın ardından bir hekim gönderip deli olan Sinan'ı tedavi etmesini buyurdu. Yusuf Sinan'a İznik'te yetişen hekim, sözde onu tedavi etmek için, ıslatıyor, günde elli değnek vuruyor ve çeşitli ilaçlar içiriyordu. Onun uğradığı bu işkence İstanbul bilgelerine, öğrencisi Molla Lütü tarafından bildirilmiş olmalı. Bilgelerden Molla Hüsamzade, Fatih'e öğüt veren bir mektup yazıp: "Eğer Sinan Paşa'ya yapılan eziyetten cayılması için ferman çıkmazsa, egemenliğinizdeki yerlerden kaçmak gerekir" demiş. Fatih de Sinan'ın "vezirliğindeki suçunu bilginlere duyduğu sevgiyle" bağışlamıştı. Yusuf Sinan, Sivrihisar'da zor günler yaşayarak görevini sürdürmeye çalışıyordu.

Amasya Valisi Şehzade Beyazıt, babası ve hükümdarı olan Fatih'in kuşkuculuğunu ve öfkesini bilse de, bu öfkenin bir gün kendisine yöneleceğini aklına bile getirmiyordu. Çevresindeki bilginler, müzikçiler, ozanlar, düşünürlerle hoş zaman geçiriyor, arada kavrayışı genişlettiği söylenen kimi uyarıcı macunları da kullanıyordu. Temeli uyuşturucu olan bu uyarı-

cıları dönemin bilginleri bile rahatça ve açıkça kullanıyordu gerçi. Ama o bir şehzadeydi. Yönetici adayları daha sağlıklı bir yaşam sürmek zorundaydılar. Hele bütün gözler üzerindeyse ve düşmanları varsa.

Sivas Kadısı Halimî Lütfullah Çelebi

Sivas Kadısı Halimî Lütfullah Çelebi, 1474 yılında görevinden alınmış ve üç ay Tokat Kalesi'nde hapsedilmişti. Bu yıl, Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmet'in, babasıyla anlaşmazlığa düşüp Osmanlı Devleti'ne sığındığı yıldır. Fatih, Akkoyunlu şehzadesi Uğurlu Mehmet'i, Şehzade Beyazıt'ın anne bir kız kardeşi Gevherhan ile evlendirip damat edinmiş, Sivas'a beylerbeyi atamıştır. Sivas, Akkoyunlular ile olan sınıra yakındır. Sivas kadısına işten elçektirenin Beyazıt mı, Uğurlu Mehmet mi olduğu belli değil. Ama kadı, bunu Şehzade Beyazıt'tan ve onun yakın çevresinden bilmiştir. Uzun, Arapça bir şiir yazarak şehzadenin yakınlarını, özellikle Müeyyetzade'yi Fatih'e şikâyet etmiş, şiiri kendisi İstanbul'a giderek padişaha elden vermiştir.

Bu durum, Fatih'in, oğlunun durumunu inceleyecek bir heyet seçerek Amasya'ya göndermesine yol açmıştı. Bütün tarihçiler, olayın bir kıskançlık ve kin sonucu olduğunu yazar. Belki de Sivas kadısı, göreve yeniden atanmasını bekledi. Ya da şehzade sarayında görev almayı. Böylece, tutuklanmanın, görevden alınmanın acısını unutacaktı. Şikâyet şiirini padişaha ilettiğinde, yıl en azından 1476 olmalı.

1477 yılının yarısını, Amasya'nın yaylası Ladik'te geçirdi Beyazıt. Müeyyetzade de yanındaydı. Orada satın aldığı bir kitabın başına düştüğü tarih ve yer notu bunu kanıtlıyor. Müeyyetzade, kitaplara düşküdü.

Mihrî, o yılın yazını da Amasya'da geçirmiş olmalı. Belki Sa-

raydüzü'ndeki sarayda değil, şimdi *Çakallar* diye anılan yöredeki ya da Köşklü Kaya'daki yazlık saray/köşklerden birinde. Ve büyük olasılıkla Beyazıt'ın büyük oğlu Ahmet'in annesi Bül-bül Hatun'la bir yakınlaşma doğmuş aralarında. Gülbahar Sultan, babaanneliğe doymuş. Kızı Gevherhan'ın oğlu Göde Ahmet'i merak ediyor, özlüyor. Şehzade Beyazıt'ın tahta çıkıp çıkmayacağını da. Kendini alışverişlerle avutuyor.

Boşluktaki köşk

Mihrî, on altı-on yedi yaşında. O yıllarda yavaş yavaş evlenme yaşı geçiyor. Şehzade Beyazıt'ın çocuklarının anneleri onu kendilerine rakip görmüyorlar. Anlatsa gönül serüvenlerini dinlemeye de hazırlar. O çocuklara eğitmenlik yapıyor, kadınlara can yoldaşlığı. Şehzade meclislerine de katılıyor olmalı. Tavrı için artık *şuh* deniyor. Esprili bulunuyor konuşması. O da bunu körüklüyor gibi. İstiyor ki, sevdiği, çevresindeki bunca güzel erkeğe karşın onu sevdiğini, beğendiğini bilsin. Anlattığı eğlence gecesi, sevgilinin olmadığı bir gece. Mihrî, “şahin gibi delikanlı” sözünü belki Beyazıt'ı anıyor. Belki de Beyazıt'ın kadınlarından dinlediği bir geceyi, onlar için şiirleştirmiş. O kadar dışındaki anlattığı mekânın, başka türlü düşünemiyor:

*Bu gece yüce bir köşte şâhin gibi bir yiğitle
İçki içtik sabaha dek mehtâba karşı saz ile*

*Gökte çalarken sazını Çoban yıldızı, kıskanıp çarpsın yere
Yükseldikçe o ay yüzlülerin şarkısı avaz ile*

*Belim bükülüp saz oldum çaldım nevâyı rastı
Yay çekip tenim kıldı uşşâkı hoş şehnaz ile*

*O Süleyman Peygamber gibi güçlünün özel meclisinde
Amber saçlı güzel yüzlüler hizmet eder nâz ile*

*Gördüm o boşluktaki köşkü ki benzeri yapılmamış
Sandım ki gökyüzünde hüma kuşu kanat çırpıyor*

*Ey Mihrî, şükür Tanrı'nın bugünü gösterdiğine
Bu gece şâhin gibi bir yiğitle söyleştin bu yüce köşte*

Mihrî'nin, şahin gibi bir yiğitle söyleştiğinden söz ederken yaptığı söz oyunları, müzik makamlarının iki anlamlılığını kullanışı (*nevayı rast*: doğru ses; *kıldı uşşakı hoş şehnaz ile*: aşık-ları nazlılarla sevindirdi), sözcüklerin *çeng*, *çala*, *cerh*, *çarpa* gibi ç harfiyle çınlayışı, uyağın z harfinin vurgusu, rüzgâra ve kuşlara egemen birinin toplantısında olmanın durgunluğunu dağıtamıyor. Belli ki, bu toplantıda, söz atacağı, görmekle sevineceği kimse yok. Aynı durgunluk, bir başka şiirde daha var. Şiirde, Hacı Nabi adında birine seslenerek, değeri bilinmeyen âşıklar olarak aynı yazgıyı paylaşmaktan yakınıyor. Şakacı bir eda ile akıl veriyor. Ladik'te, Ahmet Saray Nahiyesi'ne bağlı Salur Köyü'nde bir Hacı Nebi Tekkesi var. Mihrî'nin dertleştiği, bu tekkenin kurucusu olabilir mi, bilmiyoruz. Ama birbirlerine aşklarından söz edecek kadar yakınlar. İyi bir dost hatta kardeş gibi; belki de bir ozan bu Hacı Nabi.

*Hacı Nâbî bizim Allaha kalmış işimiz
Ki bu hercâilere düştü bu uğursuz başımız*

*Değeri bilinmeyen âşıklar için kıyamete dek
Dögelim başımızı, taşlara aksın gözyaşımız*

*Dikenî bırakalım can verelim gül yoluna
Nasılsa gidecektir bırak gitsin başımız*

*Kuru lâfla cihânı bize güldürmeyelim
Gizlilikle yapalım her şeyi ki bitsin işimiz*

*Lokma lokma etsinler etimizi her gün
Râziyiz, tek uyuz itler yemesinler leşimiz*

*Düşte gördüm ki rakibi bile reddetti yârim
Anla yorumumu hayırlara dönmekte işimiz*

*Dilberin yoluna Mihrî çalıışıp uğraşalım
Kalsın o yolda bizim tırnağımızla dişimiz*

Mihrî, yaşadığı durgunluğun bir fırtına öncesi durgunluğu olduğunu sezemiyor. Yalnız o mu? Şehzade Beyazıt da, Müey-yetzade de... Hatta, düşlerini her gün bir başka yorumlayan Gülbahar Sultan bile.

Uğurlu Mehmet Bey'in sonu

Akkoyunlu İmparatorluğu'nun şehzadelerinden, Fatih Sultan Mehmet'in damadı, Sivas Beylerbeyi Uğurlu Mehmet Bey, babasının ülkesini taht yüzünden bırakmıştı. Yedi erkek kardeş-tiler. Şehzade Zeynel, Uğurlu Mehmet'in de katıldığı Otlukbeli Savaşı'nda ölmüştü. Sağ kalan altı şehzadeden taht için kimin seçileceği belli değildi. Ordu, Uğurlu Mehmet'i beğeniyordu. Oğul acısıyla şaşkınlaşan Uzun Hasan ise, en sevgili eşi Selçuk Begüm'ün etkisindeydi. Selçuk Begüm, kendi iki oğlundan birinin tahta çıkmasını istiyordu: Ya Halil Bey ya da Yakup Bey. Uzun Hasan'la yaptığı konuşmalarla, babasının gönlünü Uğurlu Mehmet'ten soğutup, Halil'i veliaht ilan etmeye razı etmişti. Bu durum, Uğurlu Mehmet'i başkaldırmaya zorladı. Ancak, beklediği ve söz verilen desteği bulamayınca, babasının düş-manı Osmanlılara sığındı.

Sivas, Akkoyunlu topraklarına yakın olmasaydı hem Uğurlu Mehmet hem de üvey annesi Selçuk Begüm rahat edecekti. Mehmet'in, babasının ölümünden sonra, Osmanlı desteğiyle tahtı ele geçireceğinden korkan Selçuk Begüm, araya kışkırtıcılar koydu. Uğurlu Mehmet'e babasının öldüğü, beylerin tah-ta çıkartmak için onu beklediği haberlerini yolladı. Uğurlu

Mehmet'in akli da Akkoyunlu tahtındaydı. İnandı. Fatih'e ve Beyazıt'a danışmadan sınırı geçip Erzincan'a gitti. Yanında karısı Gevherhan Sultan ve oğlu Göde Ahmet Mirza. Aldatıldığını anladığında ise artık yapacak bir şey kalmamıştı, öldürüldü. Fatih, durumu öğrenince kızıyla torununu İstanbul'a getirtti. Bu durumun oluşmasından yine Şehzade Beyazıt'ın yakınındakileri sorumlu tuttu. Yıl 1477'ydi.

Yahşibeyzade Hamza Bey'in oğlu Mustafa Paşa

Fatih'in Şehzade Beyazıt'ın durumunu araştırmak için düzenlediği heyete başkan olarak Yahşibeyzade Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa seçildi. Amasya'ya gelen araştırma heyeti açık soruşturmalar mı yaptı, yoksa gizli mi davrandı, bilmiyoruz. Ancak, Şehzade'nin yakınındaki iki kişiyi, Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi'yi ve Has Mahmut'u olup bitenlerden sorumlu buldukları açık. Bu iki kişi kendilerinden yaşça büyük de olsa, Beyazıt'ı macun, afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici maddelere alıştırmak, parasını boşa harcamasına yol açmak, kötü kişilerle görüşmesini sağlamakla suçlanıyordu.

Bir-iki yıl önce, bir oğlunu ölçsüz davranışları yüzünden yitirmiş, onun acısıyla bir de devlet adamına kıymış olan Fatih Sultan Mehmet'in bu duruma tepkisi açıktır: Sorumluların öldürülmesi.

Şehzade Beyazıt, durumu padişah fermanı gelmeden öğrendi. Enderun görevlilerinden Has Mahmut'u ne yaptığını bilemiyoruz. Müeyyetzade'ye bir at, biraz mücevher ve on bin akçe verdi. Müeyyetzade, sakalını bıyığını kesip, bir derviş kılığında, büyük olasılıkla tanınmasını zorlaştıracak Kalenderî dervişi kılığında Amasya'dan ayrıldı. Ayrılış tarihi konusunda tarihçiler çeşitli tarihler verirler. Fatih'in Müeyyetzade ile Has Mahmut'un ortadan kaldırılması için Fenarizade Ahmet Bey'e

yazdığı mektubun tarihi 12 Muharrem 884'tür, yani 5 Nisan 1479. Mektubun Amasya'ya geleceği tarihten önce, 1479 baha-
rı sonu Müeyyetzade'nin kaçtığını yazanlar da vardır, 1476 yı-
linda kaçtığını yazanlar da.

Müeyyetzade, İran'a geçmiş, Şiraz'da Celalettin Devvanî'ye
öğrenci olmuştu. Bu sırada, Fatih'in Fenarizade'ye gönderdiği
buyruk da Amasya'ya ulaşmıştı.

Fatih'in mektubu

Fatih'in mektubu, günümüzde bile dikkatle okunacak özellik-
ler taşıyor. Oğlunun uyuşturucu alışkanlığının 'derecesini,
kullandığı maddeleri soruyor. Öğüt vermenin, yani bir bakı-
ma psikolojik tedavinin mi etkili olacağını, yoksa İstanbul'da
tıbbi gözetime alınmasının mı doğru olacağını danışıyor. Oğ-
lunu uyuşturucuya alıştıranlar için verdiği ölüm cezasının da
sessizce, zehirlenme yoluyla ve dedikoduya yol açmadan yeri-
ne getirilmesini istiyor. Öfke, yerini tedbire bırakmış; mektu-
bu yazdığı kişiyi tehdit ederken bile ölçülü. 10 Muharrem 884
Be Makam-ı Kostantiniyye tarihli bu mektubun bir bölümü
şöyle:

*Oğlum Beyazıt'ın hizmetinde bulunan Mahmut ve öğrenciler-
den Müeyyetzade Abdurrahman'in birçok uygunsuz hali olduğu,
bundan önce Uğurlu Mehmet'in kaçışına ve Alaüddevle'nin tu-
tuklanması ve Âşık Bey'in öldürülmesine ve oğlumun hazinesi-
ne birtakım fesatçıların el uzatmasına neden oldukları, o yöre-
de halkın ve seçkinlerin kendilerinden kötü muamele gördükle-
ri ayrıntılarıyla sunulmuştu.*

*Çeşitli işleriyle kötülüklerinden başka benim oğlumu, yaradı-
lışının gereği olan saygınlığından çıkartmışlar, önemli ölçüde
esrar vererek, esrar şaşkınlığıyla aklını karıştırarak macunlar*

ve de berş ve afyondan yapılmış nice tuhaf keyif vericiyi getirip değerli sonuçları ve güzel yararları varmış gibi göstererek, onu insanlığından çıkarıp güzel huyuna bezginlik getirmişlerdir.*

Şimdi sen orda ne iş için oturup durursun ve ne beklersin?

*Bunun gibi rezalet anlaşılmaz mı? Eğer bilip de bilmezlikten geliyorsan bundan büyük hıyanet olur mu? İşlerin düzeni için seni öldürtmek gerekirdi, ama oğlumun onuru uğruna, büyükbaşan bey** yüzü suyu için bağışladım. Geciktirilmeden boyun eğilmesi gereken bu buyruğu, vardıgı gibi bir an ertelemekten ve oyalanmaksızın gereğince yerine getiresin. Fermanım odur ki:*

“Bu alçakların pis vücutları...kökünden yok edile.”

Sen benim güvendiğim gerçek kul musun, cezalandırma ve sağaltma yolunda amaçladığım görüş ve parlak fikrim herhangi bir kararsızlık uyandırdığında, bu gerekli sağaltma uygulaması senin tedbirine bırakıldı. Bundan amaç budur ki, oğlumun mübarek aklı karışmasın. Sonunda yapılanların, kendi kutsal düzeneyle ırz ve namusları için olduğunu açıkça anlasın. Şimdi bu ne yolla mümkündür? Resmî buyruk gönderip bakım ve ilgiyle mi, yoksa başkente çağırıp hastalıklarına ilaçla mı olur? Ama sen benim güvenilir hizmetkârımsın, senin olgun önlemlerine sonsuz derecede güvenim vardır; senden beklerim ki, o pislerin bu kadar hıyanetleri kesin ve açık olup velinimetlerinin ve oğullarının adını kötüye çıkartmaya kastedenleri, sebep olanları yok etmek sevabın ta kendisidir; belki karşılığında dünyada ve ahrette güzel ödüller ve çok sevap kazanırsın. Bu durumda sevap odur ki, bir yol bulup ya macunla ya esrarla ya da başka yolla ikisini de acilen yok edesin.

Bana “bundan önemli iş ve yararlı görev yoktur.”

O alçakların sonlarıyla ilgili tasarımlarını ayrıntılarıyla ve

* Kenevir yaprağı, afyon tentürü ya da afyonla yapılmış şurup.

** Molla Fenârî.

oğlumun macunlar mı, afyon mu, berş mi, hubub mu ve ne ölçüde kullandığını ve ne zamandan beri kullanmaya başladığını yazıp bildiresin ve bu buyruk sana ne günde ve ne vakitte ve ne saatte ve ne anda vardığını ve sen de ne sırada başlayıp “savma yolunun” hangi kısmını seçtiğini yazıp bildiresin ve tam bir sakınım içinde ve aşırı uyanık olasın ki yazdıklarını senden başka kimse bilmeye.

Fatih'in, Fenarizade Ahmet Bey'i bir yandan korkutmaya bir yandan emirlerini yerine getirmeye yüreklendirmesi boşunadır. Fenarizade gerçekten olgun ve sakınımlıdır. Bilginlerin, örneğin Molla Mustafa Kastalani'nin, uyarıcı olarak afyon karışımı macunlar kullandığı bir dönemde, şehzadeyi suçlamanın akla uygun olmadığını bilir. Öldürülmesi istenenleri, şehzadeye söylemeden öldürmeye kalkışmasının, şehzade ile arasını açacağı bellidir. Emri Şehzade Beyazıt'a bildirip ustaca baba-oğulun arasından çekilir.

Fenarizade Ahmet'in Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı mektup bir diplomat tavrı yansıtmaktadır. Adı geçenlerin söylenenlerden kuşkusuz daha kötü işler yaptıklarını ancak şehzade ile ilişkilerinin söylendiği kadar olmadığı, öldürülmeleri gereği buyruğunun şehzadeye bildirildiği ve her konuda padişah buyruğuna uyulduğu, ağdalı bir dille yazılmıştır, imza biçimi de padişaha saygı ve bağlılık bildirir biçimdedir: “*Bende Ahmet/Kulunuz Ahmet.*”

Şehzade Beyazıt, babasına kusurlarının bağışlanması için bir mektup yazacak, kendisinin bir ara denediği uyarıcılardan caydığını bildirirken, hazinesiyle ilgili dedikoduları, annesinin yanındakilerin boşa harcama yaptıklarından yakınarak anlatacaktır.

Beyazıt'ın Fatih'e yazdığı mektubun uyuşturucularla ilgili bölümü şöyledir:

Sarayınızın eşiğine yüz sürdükten sonra kulunuzun arz edeceği budur ki, geçmişte hantallık gidermek için kimi ferahlatıcılardan hep kullanılır gibi idi; sonra, zararı yararından fazla olduğu görülerek azar azar bırakılması gerektiğinden çok az bir şey kalmıştı. Tanrı'ya çok şükür ki, sultanımın uğurlu nefesiyle bütünüyle ondan kurtulmak kolaylaştı; ama bu konuda bazı kimseler abartıp kendi şanlarına yakışan utanılacak işleri bana yakıştırmaya çalışıp olmayacak davranış iftiraları ederlermiş, zalimlerden Tanrı'ya sığınırım, asla böyle şey olmadı, Tanrım korusun. İnşallah onlara ceza Hak'tan yetişsin. Herkesin sığınağı, öngörülü padişahın devletinde bütün işlem ve işler gereğinde düzen içinde olup lalalarımın Allah razı olsun görevleri başında bulunurlar ve dakikayı ziyan etmezler, görevlerini tam bir çalışma ve yeterlilikle yerine getirirler.

Beyazıt'ın mektubuna dikkat edildiğinde göze çarpan ilk nokta, söylentileri yanıtlayış biçimidir. Beyazıt, uyuşturuculara olan ilgisini yalanlamamakta, açıklamakta: "Hantallık [semen] gidermek için kimi ferahlatıcılardan, hep kullanılır gibi idi." Bugün uyarıcı diye adlandırılan, uyanık kalmayı sağlayıp beyin ve beden çalışmalarını hızlandıran bu karışımlar o dönemde *macun-ı müferrah* (ferahlatıcı macun) diye adlandırılıyordu; temeli, şekerli maddelerle keyif verici maddelerin karışımıydı. Beyazıt, esrar; kenevir yaprağı ve afyon karışımı sıvı uyuşturucu *berş*; babasının *hubub* diye andığı *hubbul hadra/hazra* (tohum ya da hap biçiminde) kullanmadığını açıklarken, kullandığı macunun ölçüsünü de açıklıyor: "kullanılır gibi idi." Çok az ölçüde kullanıyormuş. Böyle bir alışkanlığın da, aldığı macunu birden keserek değil, azaltarak bırakılabileceğini açıklaması, sürekli alınan ilaçlar için yapılan hekim öğütlerini anımsatıyor. Babasının uyarısı, zaten iyice azalttığı ölçüyü, tümüyle kesmesine yaramış.

Beyazıt'ın bu tür uyarıcı/uyuşturucuların zararının yararından fazla olduğunu kendi üstünde denemesine gerek yok. Başkalarından duyması yeterli. Hoca Sadettin Efendi, Molla Kastalanî ile ilgili bir olayı anlattığında, macun-ı müferrah'ın hem yararlarını (verdiği coşkunluğu ve konuşma gücünü) hem de zararlarını (bellek zayıflığı) vurgular; olayı dönemin bir başka ünlü bilgini Kadızade'den dinlemiştir. Olayın ikinci tanığı, "Manisa Çelebisi" dir:

Molla, âdet edindiği gibi macun-ı müferrahı alır almaz macun etkisini gösterdi ve bildiklerini dökmek üzere ağzını açtı. O denli az bilinen ve yararlı bilgiler saçı ki, o iki üstadı da şaşkınlık aldı. Kadızade bu olaydan söz ederken, "O gece Molla Kastalani'den işittiğim ince ve gerçek bilgileri o yaşa gelinceye kadar duymamıştım. Kimi felsefeden dem vurdu, kimi din sorunlarının gizli yönlerini açıkladı, kimi de tarihte olan garip olayları anlattı. Kimi Arapça'dan bilinmeyen kasideler okudu, yani sözün kıyası her alanda bilgisini, ulaştığı derinlikleri göstererek üstünlüğünü apaçık ortaya koydu. Sohbetin başında şöyle demişti: 'Bu macun benimle bilgim arasına engel gibi giriyor. Bunun etkisiyle çoğu derlediklerimi unutuyorum.' Bu sözlerle karşılık ben de, 'şimdi haliniz böyledir, ya evvelce nasıldı?' diye sordum" derdi.

şehzade Beyazıt'ın, el açıklığı ve uyuşturucuya yatkınlığı yüzünden, yakınındakiler suçlanarak, babasına şikâyet edilmesi, onun kişiliğini yansıtmaları bakımından önemlidir. Tahta geçmeyi başardığı için, şehzadeliğindeki bu ihbarın asılsız olduğunu söyleyen tarihçiler, belki de, şehzadenin davranışlarından yakınındakilerin sorumlu olmadıklarını belirtmek istemişlerdir. Onun kimi eksiklikleri, padişahlığı anlatılırken söz arasında aktarılmıştır çünkü. Tursun Bey, onun savaştan hoşlanmadığını söyleyip geçer. Münecimbaşı Ahmet Dede, taht-

taki son yıllarında bir “hastalığını” aktarır. Padişah II. Beyazıt’ı “bir çocuk” haline getiren bu hastalık, acaba bir gençlik alışkanlığının sonucu mudur: “Bu yıldan [1504] sonra Sultan’a bir hastalık musallat oldu. Devlet işlerini, bir ülke için gerekli önlemlerin alınmasını güvendikleri kişilere bıraktılar. Bunların kötü niyetleri yüzünden ülkenin düzeni bozuldu. Devlet güç bir duruma düştü. [...] Sultan Ahmet yandaşı olanlar, Beyazıt Han’a, Anadolu ili emirlerine ve asker başlarına, kalplerini kazanmak için bağışlar yapmasının uygun olacağını arz etti. Bir çocuk haline gelen sultan, isteklerini yerine getirdi.”* Eğer bu satırlar, Beyazıt’ın tahttan indirilişini haklı göstermek için, I. Selim’e yaranmak adına yazılmamışsa, büyük bir suçlama içermekte ve şehzadeliğindeki suçlamaları tamamlamaktadır.

Beyazıt’ın savaşa ayıracağı bütçeyi bayındırlığa ayırması, yaptığı bağışlarla başkent yoksullarının zengin olması, döneminde her yörede *darlık* ve *dilencilik* kavramlarının unutulması kuşkusuz, onun lehine noktalardır. Ancak, Hoca Sadettin Efendi’nin övgülerin arasına sıkıştırdığı şu satırlar, şehzadeliğindeki suçlamaları anımsatmaktadır:

Her gün nice bin kişi armağanlarından yararlanırdı. Bu nedenle devlet hazinesinin ol keremli padişah devrinde boşalma derecesine düştüğü halk arasında hâlâ unutulmamış bir olaydır. Öyle ki 909 (1503-1504) yılında gerçekleşen sadaka ve armağanları hesaplanınca seksen altı bin yükü bulunduğu anlaşılmıştı. Her yük Osmanlı yasasına göre yüz bin akçadır. Sözü edilen para padişahlık töresi, teşrifat giderleri, sarayla ilgili mal ve değerli eşyaların tutarları, kira, ödenti, at, katır ve hizmetli masrafları dışında olmalıdır. Öteki yıllarda da harcamış bulunduğu paralar buna yakındır.

* *Sahaif-ül-Ahbar fi Vekai-ül-A'sar.*

Öykümüzde ileriye doğru bir sıçrama yaparak, Şehzade Beyazıt ile Padişah II. Beyazıt'ı karşılaştırdık. Şehzade Beyazıt'ın davranışlarının başkalarının yaşamlarını nasıl etkilediğini göstermek içindi bu. Mihrî'nin gerçek ayrılık acısıyla karşılaşmasının, kendi dışındaki nedenlerini göstermek için. Şehzade Beyazıt'ın ölçüsüzlüğü Mihrî'yi etkilemişti. Sultan Beyazıt'ın ölçüsüzlüğü de oğullarının yaşamını etkileyecek.

“BU YANAN CAN FİTİLİ, YÜREĞİM YAĞIDIR”

Müeyyetzade, Amasya'dan ayrılmak zorunda olduğunu ailesine üstü kapalı bir biçimde bildirdi. Şehzade yanında olmak kuşkusuz onurlu bir yaşamdı ama onu bilimde ilerletmiyordu. Kısa süre önce bu durumu şehzade ile de görüşmüş, izin almıştı; eğitimini bir başka medresede, kesintisiz sürdürecekti. Anası babasıyla helalleşti, hem inandırıcı olmak için hem de gerçekten gözü arkada kalacağından, baba evindeki kimi kıtapları yanına aldı.

Mihrî, Müeyyetzade için taşıdığı önemi vedalaştıklarında anladı. Delikanlı, şehzade ile konuştuklarını, artık Osmanlı topraklarında kalamayacağını açıkça söyledi genç kıza. Mihrî'den Amasya'dan ayrılmaması için söz aldı. Ona yazacaktı. Mihrî onu beklemeliydi. Mihrî söz verdi. Bekleyeceği sürenin kaç yıl süreceğini bilmeden. Müeyyetzade'nin ölümü için verilen kararın, hükümdar değişikliğine bağlı olduğunu bilerek.

Şehzade Beyazıt'ın tahta çıkmasının bu kararı değiştireceğini umarak. Kendisi için, bir tutsaklık kararı verdi Mihrî. Müeyyetzade döndüğünde, onu bıraktığı yerde, Amasya Sarayı'nda bulacaktı. Kıskançlıklarını, küskünlüklerini unutup, ona bağlılık sözü veren bir şiir söyledi. Sevdiğinin canının söz konusu olduğu günde, ondan bağlılık sözü istemeye dili varmadı; şiirinin kopyası da yalnızca gizli defterinde yer aldı. Onu divanının ilk kopyalarına yazamadı:

*Sen varken ey dost bana yâr gerekmez
Cefânı çekeyim artık vefâlı dostlar gerekmez*

*Cefân da vefâdır bana derdin de devâdır
Hasta gönüle bir daha tedavi gerekmez*

*Ey sevgili bu cihanda sözünü tutan güzeller
Her köşede gör bak ne çok var, gerekmez*

*Senin yanibaşında hep çıplak olayım da
Cennette bana giyim kuşam gerekmez*

*Öğüt verme bana yâr için yarını anımsatıp öğütçü
Yârim bana, öğüdün sana, vargit, gerekmez.*

*Gözün beni öldürdü sen nasıl yok dersin
Bakışın bile tanıklık eder inkâr gerekmez*

*Aşk şarâbıyla sarhoş olup dolaş dünyâyı ey Mihrî
Şimdi perîşan gönüllerine ar gerekmez.*

Mihrî, söylediği şiirin duygularını anlatmaya yetmediğine inanıyordu. Divanına da *gerekmez* redifli bir gazel yazdı. Bu kalıplara daha uygun bir şiirdi:

*Ey güzel sensiz gövdeme can gerekmez
Senmişsin bana can Hâkânım o gerekmez*

*Yanağının gül bahçesi olmayınca, ey cihânın cânı, bana
Cennet bahçelerinin gülen gülleri gerekmez*

*Dişlerin varken inciye mercanı ne yap-sınlar
Dudakların varken ölümsüzlük suyunun çeşmesi gerekmez*

*Boyun bosun yüzün varken ey dost
Servi, yâsemen, lâle ve reyhan gereke-z*

*Cânânını bırak dedi cânın gerekli-yse
Mihri dedi ki canan gerek can gerekmez*

*Ey dost rakibi öldürmek gereki-yorsa yeter
O alçak köpeğin bir avuç kâ-nı gerekmez*

Mihri, ara bozucuların yaşamı nasıl altüst ettiğini yakından görmüştü. Artık şiirlerinde yer alan *müddei* sözcüğü, “iftiracı” anlamını da taşıyordu. Güzellikten, güzelden, sevgiliden söz ederken dilinin ucundaydı, haksız savlar ileri sürenlerin adı.

*Saçının ve kaşının boyunu gördüm ki can ondan çıkar
Bunlara can vermeyen elbette cânândan çıkar*

*Bakışının oku pas tutmasın üzüntüden dostum
Yüreğimi yar gel temrenini kandan çıkar*

*Suçsuz tutsaktır çene çukurunda gönöl
Saçına as kurtar o zavallıyı zindandan çıkar*

*Ben vefâ umdukça o acımasız güzelden
Cefâyı arttırır sınırı aşar ejdere döner*

*Bakışı çaldı, bulup gönölde hayâalinin hazinesini
Dedi, derler ki defîne ancak virandan çıkar*

*Saçınla başbaşa verip bakışın yaktı gönüller şehrini
Şimdi âlemde kargaşa, fettan gözlü senden çıkar*

*Arabozucunun sözüyle elden çıkardın yâri ah
Kim ki şeytana uyar elbette imândan çıkar*

*Ey belâ çeken Mîhrî sen anlaşılan Belâyî soyundansın
Karşına hep vefâsızlar galiba ondan çıkar.*

Mîhrî, babasının adını ister istemez anmıştı. Sevdiğinden ayrılmasının, çektiği acıların nedeni olarak mı görüyordu babasını? Yoksa babasının adının bütün felaketlerin nedenini oluşturduğuna mı inanıyordu, bilemedi. Yüreğinin derinliklerinde ince bir sızıyla düşündü ana-babasını. Candan birine öylesine gereksinmesi vardı ki. Oturup dizi dibinde anlatsa derdini, ağlasa... Ah, sıradan biri olurse... Ama o, şehzade yakınıdır. Sarayda görevli olan herkes, devletlilerin keyfine uymalı. Devletlilerden başkası ölümcül hasta bile olamaz sarayda. Saray dışında ölsün diye çıkarırlar. Şehzade Ahmet'in annesi Bülbül Hatun için bir sitem şiiri yazmalı. Beyazıt gene bir genç cariyeyi çağırıyormuş her gece. Necatî Bey'in bir gazelini gördü geçende, "yere göğe yük olmasın, Necatî'ye örtü döşek yerine hasır yeter" diyordu. Ona bir yanıt-şiir yazmalı. Göndermeli. Şöyle bir dize:

*Sen ey Necâtî ister isen hasır döşek
Yâr eşiğinde Mîhrî'ye bir kuru yer yeter*

Bir-iki alaycı dize de yer alabilir şiirde, "izini yüz sürerek buldum, yerini köpeklerinle ben düşkünün bulur" gibi. Ama Bülbül Hatun'a verilecek şiir önemli. Defterini karıştırdı, karaladıklarına baktı. Bir yolunu bulup şehzadeye okunacak bu şiir, hiç değilse bir bölümü. Açık söylemeli derdini. Kendini, Beyazıt'ın geceleri kiminle olduğunu bilen Bülbül'ün yerine koyup yazdı:

*Ben, hilâl gibi, dost derim de sabah oluncaya kadar ah!
O güzel, rakiple sarılır cânâ can yatar*

Okudu. Beğendi. Bir de uyuyan sevgili görüntüsü gerekir. Saçları yüzünü örtmüş, bulutun ayın ışığını kesmesi gibi...

*Gördüm, yanağı saçının gecesinde gizli yatar
Sandım gökteki ay, bulutta yatar*

Bir iki dize daha bulursa yeter miydi acaba? Dilinin ucuna, büyükanasının sıkıldığında söylediği söz geldi: “Yetsin gayri...” Yetsindi bu. Ama ısmarlama da yazsa kendini kaptırıyordu sonunda. Aşkın acılarını içtenlikle dile getiriyordu:

*Aşkın şarâbını içeli Mîhrî dostum
Gitti başına gelmedi akli cansız yatar*

Yazdıklarına güldü. Ölmek, acı çekmemek demekti. Kurtuluş. Cansız yatmak. Düşsüz. Özlemsiz. Ne güzel. Zor olan, acısını belli etmemeye çalışarak yaşamaktı. Süresi belli olmayan bir süre için beklemeye tutsak olmak. Sevdiğinin sağlığından haber almamak. Üstelik derdini kimseye açamamak. Babasının adı yakışıyordu kendisine: Belâî, Belâkeş Mîhrî... Bela çeken, belaya alışkın.

Müeyyetzade ve Devvânî

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi, gezgin derviş kılığında Osmanlı sınırlarını geçince rahatlamıştı. Önce Halep'e gitmişti. Hocalarının tavsiye mektupları oradaki bilgilerle konuşup görüşmesini kolaylaştırmıştı. Bir süre orada bilge söyleşilerine katıldı. Ününü duyup ulaşamadığı kitapları buldu, satın aldı. Örneğin Zamahşarî'nin *al-Mufasssal*'ını. Ancak, söyleşilerde de okumak istediği kitaplarda da, bilgisinin yetmediği yerler vardı. Babasına söylediği, eğitimini arasız sürdürme kararını anımsadı.

Müeyyetzadelerin soyunun başlangıcı İran'a dayanırdı. Hangi konuda yetkin hoca arasa İran'dan bir ad öneriliyordu ona. Akkoyunluların egemenliğindeki bu topraklar, kendisine de daha güvenli görünüyordu. O bölgeden gelen tüccarlarla görüştü. Ve Şiraz'a gitmeye karar verdi. Önce, Halep'ten Amasya'ya gidecek bir kervan ile Mihrî'ye bir mektup göndermeliydi... O şeytan kız, nasılsa babasına ve şehzadeye yazdığı notları yerlerine ulaştırmanın yolunu bulurdu. Sonra, Halep'ten Şiraz'a gidecek kervanlardan birine katılırdı.

İran'ın bilginlerinden Devvanî, bu adı Kazerun şehrinin Devvan bucağında doğduğundan almıştı. 1424 doğumluydu; ilk bilgileri hadis okutucusu olan babasından almış, medrese öğrenimini Şiraz'da görmüştü. Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah döneminde Tebriz'de Muzafferiyе Medresesi'nde müderrislik yapmış, onun 1476'da ölümünden sonra Uzun Hasan'ın hizmetine girmişti. Akkoyunlu İmparatorluğu'nun sarayına yakındı kısaca. Ama ünü saraya yakınlığından değil, bilimdeki derinliğinden kaynaklanıyordu. Tüm Müslüman ülkelerde adı bilinirdi. Fıkıh ve tefsir gibi dinsel bilimlerin yanında tıp, geometri, astronomi, mantık ve aritmetikte de yetkindi. Şiir de yazardı. Hindistan'a kadar gittiği söylenirdi. Derslerini izlemek üzere çeşitli ülkelerden gelen gençler kapısını aşındırırdı. Bu yüzden Müeyyetzade'nin başvurusunu önce pek önemsemedi. Derslerine katılmasına izin verdi, o kadar. Sonra sonra, tartışmalarda, yetenekli ve bilgili bir öğrenciyle karşı karşıya olduğuna karar verdi. Daha önceki hocaları ile, okuduklarıyla ilgili söyleşmek üzere onu akşam evine davet etti.

Müeyyetzade, Devvanî'nin çağrısına sevindi. Gününü ona armağan seçmekle geçirdi. Götürecekleri, hemen yanı başında bulabileceği şeyler olmamalıydı. Giyimi ve eşyaları Halep'ten alınmıştı. Anadolu'da yapılmış bir-iki şey seçse olur.

Bir seccade, bir ibrik, Şeyh Hamdullah'ın yazdığı bir Kur'an. Şeyh Hamdullah'ın yazdığı Kur'an'dan ayrılamayacağını sezdi. Hamdullah, Amasyalıydı. Doğduğu toprakları hatırlıyordu ona bakınca. Ama hocasına bir kitap hediye etmesi gerekiyordu. Kitaplarına baktı. Hiçbirinden ayrılmak gelmiyordu içinden. Sonra, armağan edeceği kitabın, kendi bilgi düzeyini de kanıtlayacağını düşündü. Hocaade'nin *Tahafüt*'ünü ayırdı.

Devvanî'nin, Müeyyetzade ile ilgili olumlu yargısı yemekte de değışmedi. Saygılı, görgülü bir genç. Belli, gün görmüş. Armağanlarının değeri de ilk bakışta belli. Hem işe yarar, hem sanat değeri olan eşyalar. Kitap nasıl acaba? Müeyyetzade izin isteyip gidene kadar, akli kitapta, konuşmaya çalıştı. Müeyyetzade de Hocaade'nin kitabı için Devvanî'nin ne söyleyeceğini merak ediyordu.

Ertesi gün, Devvanî'nin kitap üzerine yargısı, aralarındaki hoca-öğrenci ilişkisinin gevşeyip iki dost ilişkisine dönüşmesini sağladı. Devvanî demişti ki: "Kitabı okudum. Pek çok beğendim. Allahu Taâla senden de, bu kitabı yazandan da razı olsun. Zira ben de bu konuda bir kitap yazmaya kalkışmıştım. Eğer bu getirdiğin kitabı görmeyip yazsaydım, utanç içinde kalacaktım." Müeyyetzade, evine dönüşte, Devvanî'nin söylediklerini not etti. Altına Devvanî'nin tam adını yazdı: Celalettin Muhammed bin Sadettin Esadu's Sıddıkî. Bir gün Anadolu topraklarına döndüğünde Anadolu'daki Türk bilgelerin değerlerinin dışarda da anlaşıldığını anlatıp belgeleyeceği olayları unutmamalıydı.

Senden başkasına bakarsam

Mihîl, Şehzade Beyazıt'ın oğlu Ahmet'in anası Bülbül Hatun ile şehzadenin anası Gülbahar Sultan'dan farklı bir ilişki içindeydi. Gülbahar Sultan, bunaltılarını genç bir arkadaşla avut-

mak istemişti. Mihrî, onun yanında her şeye karşın bir görevli olmanın ezikliğini duyuyordu. Genç Bûlbûl ile daha eşit bir arkadaşlığı vardı. Bu yalnızca, Bûlbûl'ün yaşının genç olmasından kaynaklanmıyordu. Bûlbûl, Beyazıt'ın haremünde yalnızlık da çekiyordu. Dulkadiroğullarından Alaüddeve'nin kızı Ayşe Hatun, Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah, şehzadenin nikâhlı eşleriydi. Soylu ailelerden gelmenin, beykızı olmanın gururunu karşısındakilere sezdirecek bir davranıştaydılar. Şirin, Farahşad, Gülruh, cariyelikten şehzade analığına durum değiştirmenin bocalamasını üstlerinden atamamışlardı. Nigar Hatun her iki grubun dışında, kökeni ne bey soyu ne de tutsaklık. Abdullah Vehbi Efendi'nin kızı. Hem özgür hem de oğlan anası. Ama Bûlbûl'ün en kızdığı kadın, Gülbahar. Yok yok, şehzadenin anası değil. Anasının kendi adını takıp oğluna verdiği Gülbahar. Bari güzel olsa, erkek tavırlı bir şey. Oğlu Selim'i "yavuzum, yavuzum" diye seviyor. Bûlbûl Hatun, Gülbahar Sultan'a, Mihrî'nin boş vakitlerinde kendisiyle arkadaşlık etmesi için biraz da bu yüzden başvurdu. Gülbahar Sultan, Mihrî'den kolay vazgeçemezdi ya, kendisine rica edilmesi hoşuna gitti. Mihrî de bu yeni görevinden hoşlandı.

Gülbahar Sultan'ın sinirleri yine bozuk. Herkes farkında. Oğlunun tahta çıkma şansını ortadan kaldıracak bir tehlikeydi hakkındaki şikâyet. Kızının genç yaşta dul kalmasından daha üzücü bir olay bu. Sinirlerini yatıştırmak için kendi ibadete verdi. Daha bunaldığında tekke dolaşıyor. Hele oğlunun durumunu araştıran heyete başkanlık eden Hamzabeyzade Mustafa Paşa, şehzadenin yanında görevlendirileli...

Mihrî, Gülbahar Sultan'ın düşlerini dinlemek ve hayra yorum şakalaşmak için uğruyor yanına. Bûlbûl Hatun'un düşlerini ise yalnızca dinliyor. Beyazıt tahta çıkacak, Bûlbûl Hatun oğlu Ahmet ile Amasya'da kalacak. Şehzade anası olarak. Mih-

rî de Ahmet'e kasideler yazacak. Artık Mihrî'nin bir dediği iki olmayacak. Ahmet'i evlendirirler, isterse Mihrî'yi de. Ama Mihrî, Bûlbûl'ü bırakmayacak hiç, değil mi? Mihrî, bazen gülüyor, bazen katılıyor Bûlbûl'ün düşlerine. Ama şahbaz yani şahin gibi delikanlı, kısmet sözü açıldı mı gözleri dalıyor, içinden yineliyor, Müeyyetzade duyuyormuş gibi:

*Döndürürsem yüz, yüzünden, kıbleden dönsün yüzüm
Senden ayrığa nazar kılsa derim çıksın gözüm*

Diline takılan, içine doğan bu dizelerin bir mektup havası taşıdığını biliyor. Sanki Müeyyetzade, "Mihrî, beni sevmekten usandın mı?" diye sormuş bir mektupla, içi yanarak yanıt veriyor. Dayanamayıp defterine geçiyor dizeleri. Bu bir murabba:

*Güzelliğinin üstündeki o ay hakkı için beyim
Cânı gönülden kölenim ben, şah hakkı için beyim
Her seher saati ettiğim bu ah hakkı için beyim
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Yüzünün kıblesinden ölünceye kadar yüzümü çevirmem
Verseler bir kılına iki cihânı vermem
Gerçi aylar yıllar oldu ben yüzünü göremem
Sadıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Seni seveli başkalarına kapadım gönlümü
Demedin ki bir gün ey zavallı câresiz gel beri
Günde bin kez bakışın vursa yüreğime hançeri
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Yüzünden yüz döndürürsem kıbleden dönsün yüzüm
Senden başkasına bakarsa derim ki çıksın gözüm
Seni seveli beri ey kâfir budur sözüm
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Ey beni Mecnun gibi aşkıyla deli eden
Benim seni sevmemi, aşkımı sanma yalan
A benim çok sevdiğim vallahi billahi inan
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Bakışının temreni göğsümde görünür dostum
Hâlim apaçık gün gibi sence bilinir dostum
Yoluna can veririm bunca zamandır dostum
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

*Râzıyım ey sevgili ister ağlat ister güldür beni
Vazgeçmem senden ister dirilt ister öldür beni
Mihri'yim aşkında da nice yıl koştur beni
Sâdıkım yolunda ben Allah hakkı için beyim*

Mihri yazdıklarını bitirirken, baltacılarından biri uğradı odasına. Halep'ten gelen bir kervan, Mihri Hatun'a "bir emanet" getirmişti. Mihri, mühürlü torbaya elini uzatırken, heyecanının belli olmamasına çalıştı. Müeyyetzade'nin sözünü tuttuğuna sevinemedi bile.

“BENİ Mİ SEVERSİNİZ, BABALARINIZI MI?”

Bir egemenin, kral ya da padişah, insan olduğu anımsanmaz nedense. Hoşgörüsü övülür de, kıskançlığı, öfkesi abartılır. Sıradan bir insanda kabul edilebilecek özelliklere rastlanılmaması istenir sanki. Kuşkusuz, egemenleri kusursuz, Tanrı'nın bir yansıması olarak görmek istemenin sonucudur bu. İşin kötüsü, dünyanın her yanında egemenleri tanrısal bir yetki ve yeteneğe sahip olduğuna inandıran da yanındakiler olmuştur. Bu tanrısal yetkiyi paylaşmak isteyenler.

Buyruğundakileri yaşatmak ya da öldürmek, yüce işlere atamak ya da işsiz bırakmak egemenin elindedir. Egemen bu yüzden de Tanrı sanır kendini. Yaşamları bir anlık kararına bağlı olanların duygularını da yönetebileceğine inanır. Bu duygunun sıradan insanlarda da olabileceğini hesaplamadan, en çok beğenilen, en çok sevilen olmak ister.

Reşat Ekrem Koçu'nun Kemalpaşazade'den aktardığı bir

küçük olay da, bir an içinde, bilime yatkınlığı övülen Fatih Sultan Mehmet'i cahil, ruhbilim bilmez kişi durumuna düşürmekte.

Fatih, üç erkek çocuk babasıydı: Beyazıt (1447/48), Mustafa (1450-1474), Cem (1459). Mustafa'nın nedeni kuşkuyla ölümü ona oğul acısı tattırmış, öteki oğullarına karşı geç kalmış bir baba otoritesi ve düşkünlüğü yaratmıştı. Fatih'in ölen oğlundan üç kız torunu vardı, Hali, Bülbül, Nergisşah. Beyazıt, Fatih'e yedi erkek torun vermişti: Abdullah (1457), Şahinşah (1460), Ahmet (1465), Alemşah (1466), Korkut (1470), Selim (1470), Mehmet (1475), Mahmut (1476). Beyazıt'ın doğum tarihine bakılınca, ilk oğluyla arasında inanılmaz az yaş farkı olduğu görülüyor ama kayıtlar böyle. Fatih'in on dört yaşında baba oluşu bile inanılmaz sayılabilir bugünün koşullarında. Beyazıt'ın kızlarının sayısı çok, doğum tarihleriye belirsiz olduğundan, hangilerinin Fatih'in sağlığında doğduğunu saptamak olanaksız. Yalnız Ayşe Sultan'ın, babasının Amasya valiliği sırasında Sinan Paşa ile evlendiği biliniyor. Hatice de Beyazıt'ın kız kardeşi Gevherhan'ın Uğurlu Mehmet'ten olan oğlu Göde Ahmet'le evlendirileceğine göre o tarihte bebek olduğu varsayılabilir. Fatih'in oğlu Cem'in de 1480'de doğduğu söylenen bir oğlu ve doğum tarihleri belirsiz iki kızı vardır. Olayın kahramanlarının doğum tarihleri bugün aklımızı karıştırıyor. En iyisi olayı, Reşat Ekrem Koçu'nun söyleyişiyle aktarmak:

Fatih'in Beyazıt, Mustafa, Cem adında üç oğlu oldu. Şehzade Mustafa babası yaşarken 1474'te öldü. Üçünün de anaları ayrıdır.

Beyazıt'ın Abdullah, Şehinşah, Ahmet, Korkut, Mahmut, Alemşah ve Selim adında yedi oğlu, Mustafa'nın bir kızı, Cem'in de bir oğlu oldu. Büyük hükümdarın son mürveti 1480'de ölümünden altı ay önce bütün torunlarını İstanbul'da toplayarak bir ay süren muhteşem bir saray düğünü yaptı-

masıdır. Beyazıt'ın büyük oğlu Abdullah ile Mustafa'nın kızını evlendirdi, öbür oğlanları da sünnet ettirdi. Düğünden sonra Abdullah'ı Manisa, Şehinşah'ı Menteşe valiliğine atadı, pek küçük olan Selim'i anasının babasının yanına Amasya'ya gönderdi. Öbür torunlarını yanında gönül eğlendirici olarak alıkoymuştu. Müverrih [tarihçi] Kemalpaşazade'nin aktardığı fıkradır: “Bir gün yedi küçük şehzade cıvıl cıvıl dedelerinin yanında toplanmışlardı, padişah da o bülbüllere karşı gonca gül gibi açmıştı, zekâlarını ölçmek için türlü şeyler sorup konuşurken:

— Babalarınızı mı seversiniz, beni mi?

Diye sorunca çocuklar:

— Sen sultanımı artık [fazla] severiz!

Demişlerdi. Yalnız Şehzade Ahmet içindeki gerçeği gizlememiş:

— Babamı ziyade [daha çok] severim! demişti.’

Bilge, değerli, olgun adam çocuğun bu içten açıklamasından kırılmış, Ahmet'i ertesi gün Çorum valiliği ile yanından uzaklaştırmıştı.

Fatih'in gerçeğe dayanamayışı kadar, Şehzade Ahmet'in nobranlığa varan doğruculuğunu ve babasına bağlılığını gösteren bu olay doğru olsa gerektir. Ahmet'in Beyazıt'a sevgisi kadar büyük bir sevgi ve kayırma duygusu taşır Beyazıt, Ahmet'e. Bu sevgi, aktaracağımız olayların odak noktasıdır hep.

“Yazdı can levhasına”

Mihri'nin adına ulaştırılan torbadaki mektuplar, ayrıntılı değildir. Müeyyetzade, yabancı ele geçerse yazanın kimliği belliyim düşünceyle adını açıkça kullanmayıp, şiirdeki takma adıyla, *Hatemî* diye imzalamıştı mektupları. Mektuplarda da fazla bir şey yoktu: Ana-babasına “sağım, esenim”, Şehzade Beyazıt'a “duacınızım”, Mihri'ye “verdiğin sözü unutma” ben-

zeri bir-iki satır. Her mektubun iliştirildiği birer küçük bohça. Halep işi bir-iki anmalık. Mîhrî, şehzade huzuruna çıkıp, yalnız görüşmek istediğini bildirdi yolu yordamıyla. Sonra, yalnızca dilsizlerin bulunduğu bir odada görüştü şehzadeyle. Torbayı olduğu gibi sunup, “Kulunuz, gönderilenlerden birinin sizin olduğu zannındadır” diye mırıldandı. Şehzade mektuplara bir göz attı. Mîhrî’ninkini okumamış gibi uzatıp konuşmaktan çok homurdandı. Müeyyetzade’nin ana-babasınınkini ayırdı, kendine geleni de ocağa fırlattı. Mîhrî’nin yüreği tutuştu sanki. Yer öpüp çıktı.

Ertesi gün, Müeyyetzade’nin babası Aleaddin Ali Çelebi’nin saraya geldiğini duyunca, Mîhrî doğru davrandığını anladı. Ama sevdiğinin ana-babasına sağlık haberini kendinin götürememiş olmasının acısı hep yüreğinde kaldı.

O günden sonra bir dervişlik çöktü Mîhrî’ye. Müeyyetzade’nin haberini aldığı anda, Tanrı’ya şükür borçlu olduğunu duyumsamıştı. Bir tevhit yazmaya başladı, içinden geldiğince; yalın bir Tanrı övgüsüydü bu. “Tanrı’dan başka ilah yoktur” anlamına gelen *Lailâheillallah* sözcüğünün övgüsü de sayılabılırdı bu uzun şiir. “Lailâheillallah, gücüyle, can levhasına Tanrı’nın adıyla (bismillah) diye yazdı” dizesiyle başlıyor, bu sözün dertli gönüllere şifa oluşu, halkı doyuruşu, doğru yolu gösterişi anlatılıyordu. Mîhrî, kırk dizelik bu şiiri bitirdiğinde çocukluğunda tekkeye gittiğinde duyduğu benzersiz huzura benzer bir dinginlik duyumsadı.

Şehzadenin, kendisine gelen mektubu aceleyle ateşe atışı gözlerinin önünden gitmiyordu. İnsanların korkularını, kuşku-larını, kendilerine zarar verir diye o güne dek sevdiklerinden yüz çevirişlerini görmüştü. Ama şehzadenin bu tavrını yadırgamıştı işte. Yalnızca Tanrı kendisine edilen duaları geri çevirmiyordu demek. O da yalnızca ona yalvaracak, ondan yardım isteyecekti. Bugüne kadar, en doğal hakkı gibi görünen aşkı bi-

le gözünde benzeri görülmemiş bir suç biçimini almıştı. Mihrî, “Tazarrunâme-i Mihrî Hakire” (Zavallı Mihrî’nin Yalvarması) başlıklı uzun şiirine böyle başladı.

Mihrî’nin bu şiirinde de abartı yoktur, içtendir. Tanrı’yı adlarıyla övüp bağışlanma istemekle yetinir, içgüdülerine uymuş, eğitimini başkaldırı için kullanmış, yüzünün karasından utanan bir kadının, “kamıştan şeker bitiren, taştan su akıtan Yaradanına” yalvarışıdır bu. Tek dileği, Tanrı’nın bildiği suçları, kullarına açıklamamasıdır. Tanrı, kullarını dilediğinde yaratmamış mı, dilediğini padişah etmiş, dilediğini kul. Kimini sevdiğine eziyet edecek huyda biçimlendirmiş, kimi aşkından hep ağlayıp sızlamakta. Kimi bilge, kimi Yaradanı kabul etmiyor. Ama bütün bunları Tanrı bir avuç topraktan yaratmadı mı? Onların, Yaradanlarıyla tartışacak ne güçleri olabilir? Hem onları, hem de onların tümünden daha suçlu olan Mihrî’yi bağışlamalı Tanrı. Onun büyüklüğüne yaraşan budur.

Mihrî, şiirini kendinin, babasının, tüm bilgelerin iyilikle anılması dileğiyle sonlandırıyor. Şiirde dikkati çeken yan, ölümü okurlarına anlatırken yaptığı benzetmelerdir: Dünya iki kapılı bir evdir, habersizce birinden girip ötekenden çıkanlar, daha önce olanları düşünmezler. Dünyayı fethettim diyenler, saltanatı düşünürken ölürler. Sevinçleri gamlarını karşılamaz. Oysa padişahlara sonsuz ömür verilecek olsaydı, bundan herhalde peygamber ve hükümdar olan Hz. Süleyman yararlanırdı. Bilgeler ölmeseydi, Lokman Hekim ölmezdi. Soyuyla övünenlerden hiç iz kalmış mı?

Mihrî’nin içten Yalvarış’ı, sevildi, ancak çok yayılmadı. Belki de Mihrî’ye sormuşlardır: Devletlileri benzersiz sıfatlarla övüyorsun da, Yaradanı bilinen adlarıyla anıyorsun. Neden? Kuşkusuz Mihrî, övgüyü insanların istediğini, Yaradanınsa içtenlik beklediğini söylemiştir.

Mihrî, Tanrı’ya içinden geldiği için, içinden geldiği gibi yal-

varabilirdi. Ama şehzadelere ve sultanlara övgü yazacaksa, onları dünyanın yaşayan yaşamayan tüm egemenlerinden üstün göstermek zorundaydı. Hem görevi, hem övgü biçiminin gereği buydu.

Altın-gümüş kaftan

Mihrî'nin Tanrı'ya yalvarma şiirini bitirdiği günlerde Şehzade Ahmet İstanbul'dan döndü. Çorum Valisi olarak hazırlanıp yanındakilerle birlikte yola düştü. Altın-gümüş işlemeli kaftanı, soylu atı, özellikle de delikanlılık eşiğindeki yaşıyla güzeldi. Mihrî, şehzadeye bir övgü yazmak istedi. Bu övgü ancak bir gazel olabilirdi: Sırtına altın ve gümüşlü kaftan giymiş, yoluna yüz bin can kurban olsa yakışacak bir güzel. Giydiği elbisenin övgüsünü yapan melekleri duysalar, cennetteki huri ve gılmanlar, cennetin o benzersiz dişi ve erkek hizmetçileri, sırtlarındaki cennet elbiselerini yırtardı. O güzel, yıldız gibi dolaştıkça, alanlar, her yandan ay yüzlülerle dolmuştu. Gönül çelen güzeller, saçlarını top oynanan çengeller gibi taramışlar, ozan başını top yapmayıp ne yapsın. Ey güzel, eşiğinde çoktur, bekçin, görevlin ama yine de huzurundan Mihrî kulunu uzak etme.

Bülbül Hatun, Mihrî'nin şiirini pek beğendi. Ancak, Şehzade Beyazıt'a göstermeyi göze alamazdı. Mihrî, Beyazıt için doğrudan pek bir şey yazmamıştı. Mihrî, bu üstü kapalı öneriyi susarak geçiştirdi. Beyazıt'a kırgın gibiydi. Yalnızca Müeyyetzade yüzünden değil. O olayı bağışlamıştı çoktan. Ona yakın olan ozanlara, özellikle Aftabî'ye yaptıkları yüzünden. Ozanın güzel şiirlerini, Beyazıt'a yakınlığını çekemeyenler, tam da onun yaşlılığında, söz taşıyıp onu şehzade meclisinden uzaklaştırmışlardı. Beyazıt, gerçekten dedikoduyu ayıramıyor muydu? Ayırmak mı istememişti? Çelebi Sultan böyle mi olunur?

Zavallı Aftabî, kaside yazıp sıkıntılarını, gücenikliğini anlatmak zorunda kalmıştı. Onun öfkeli, ok gibi bakışlarının önünde olmaktan bile mutluluk duyduğunu söylemiş, acıma istemişti. Asıl gücenikliği kendi yaşına gibiydi: “Zamanında bu şahın, ey felek işlerden el çek/ Yaşlıysan gönlünü kırarlar, şimdi gençliğin, güzelliğin güçlü olduğu dönemdir.”

Mihrî, şiiri beğenilmediği için, şehzadenin yakınlığını, korumasını kazanamamış nicesinin olduğunu biliyordu. Yazmayacaktı işte. Hele bir tahta çıkarsa, o zaman düşünür. Ama Şehzade Ahmet, bir kardeş gibiydi. Ona dilediğince yazardı. Adını da anardı Beyazıt’ın o zaman. Babası diye. Birden kendi kardeşini anımsadı. Nasıldılar? Neredeydiler? Rumeli’ne geçme tasarıları ile ilgili bir mektup gelmişti gerçi. Kardeşi için daha iyi görevler, babasının rahatı falan filan. Kendisini düşünen yoktu pek. Bülbül Hatun’a, “Şehzade Ahmet’in sakalları çıkmış mıydı?” diye sordu. Bülbül Hatun, bu sorunun nedenini anlamadan başını salladı. Sonra, büyük bir heyecanla onu evlendirme hayallerini anlatmaya başladı.

“Bir hoş gazel dedim”

Mihrî, Gülbahar Sultan’a sundu, Tanrı’ya yakardığı şiirle, Tevhit’i. Ummadığı bir bağış aldı. Bir güzel kürk astarlı kaftan. Bir sürü de söylentiyi duydu. Şehzade Beyazıt, alışkanlıklarından caymak için uzun gezilere çıkıyor, çevrede, etkili olduğuna inanılan, yaşayan evliya sayılan şeyhlerden destek sözü alıyormuş. Yine güzel yazı sanatı olan *hat* çalışıyor, uyuşturucu alışkınlarında görülen el titremesinin olmadığını göstermek için olacak, süslemecilikle yani *tezhiiple* de uğraşıyormuş. Ama veziriazam Karamanlı Mehmet Paşa, Beyazıt’ı hiç tutmuyormuş. O, Cem’in tahta çıkmasını istiyormuş. Yeniçerilerin gönülleriye Beyazıt’tan yanaymış. Allah gecinden versin, sul-

tanımız Fatih Sultan Mehmet'e bir hal olacak olursa, Amasya Karaman'dan uzak. Ulak geç gelir. Ancak Anadolu Beylerbeyi de, Beyazıt'ın damadı Sinan Paşa. Kısacası taht, bahtının açıklığına güvenene değil, önlemini alana geçecek. Mihrî, Fatih'in yanında torunlarından yalnız ikisinin, Beyazıt'ın oğlu Korkut'la, Cem'in oğlu Oğuz'un kaldığını da arada öğrendi. Durumları hem konukluktu, hem babalarının zamansız bir hareketini engellemek için rehinelik. Gülbahar Sultan, "Beni ihmal etme, Mihrî," dedi, "özetle yoldaşlığını." Sonra Mihrî'ye bir başka haber daha verdi: Kardeşinden gelmiş bir mektup. Mektup geleli epey olmuştu ama Mihrî uğramamıştı ki... Mihrî, ağlamakla gülmek arasında açtı mektubu.

Yarı resmî bir mektuptu. Şemsi Çelebi, ablası Mihrî'ye saygılarını bildiriyordu. Filibe'deymişler. Evlenmiş. Bir eşraf kızmış karısı. Hamarat, işbilir, edepli. Anası rahatmış. Babası da. Mihrî'ye, koruyucusu Gülbahar Sultan'a saygılar. Şehzade Beyazıt'ın eteğini öpmeler falan. Bir de Filibe'nin havasının suyunun güzelliği. Gelirse onun da buraları seveceği. Mihrî'nin gözleri doldu yine de mektubu okurken. Babasının neden yazmadığı düştü aklına. Acaba babasına bir şey mi olmuştu? Ya anası? Mihrî, artık onların yanına gitmek için çok uzun bir yolu göze alması gerektiğini düşündü. Bu da ölüm kadar kesin bir ayrılıktı.

Kardeşinin mektubu, ona çocukluk günlerini anımsatmıştı. Çekişip durduğu, kıskandığı oğlan çocuğu ne tez büyümüş de evlenmiş. Yarın öbür gün Şehzade Ahmet de evlenir. Şehzade Ahmet'i anımsayınca, onun yeni bitmiş sakallarına şiir yazma kararını anımsadı. Ama önce şu samur kaplı, kemha kaftanı geçirmeli sırtına. Bohçayı açtığında, kaftanın altında ipek bir kese bulup sevindi. İlk kez, parası oluyordu. Şiire, hevesle, gariplik bir iştahla başladı:

*Ahmet'in tâze sakalına ben yine hoş bir gazel dedim
Ettim can sayfasını bu şiire müsvette*

*Yel gibi yıllar ile tutkunluğuyla koşarak
Tutsak oldum sonunda o dalgalı perçeme*

*Çoktur cihanda ezâ cefâsıyla horlanan
Bulunmaz bir daha benim gibi kalmış üzüntüde*

*Yanında gözlerim yaşı o denli aktı ki
Odaları boğuldu inciyle zebercede*

*Aşk yasası belimi çeng sazı gibi bük müştü
Ney etti gövdemi de inlete inlete*

*Bakışı canımı yağmalar gözleri gönlümü
Çünkü bedevî de eksik değil sarhoşlar arasında*

*Ey sofı, bilgili odur ki güzellere gönül verir
Câhil ve kaba olan sevmez güzel delikanlıyı dünyada*

*Dünyada kimse haksız konuşana boyun eğmesin
Muhtaç etme Yârab Mihrî'yi değersize*

*Ayna konmuş gibi ışıldar
Yanağındaki gamzenin ok temreni göğsümde*

Okudu, güldü. *Hatt* sözcüğü hem “yeni çıkmış sakal”, hem “yazı” gibi algılanacaktı. Daha doğrusu, padişah buyruğu gibi. Dileyen dilediği gibi okusun *hatt-ı Ahmet* tamlamasını.

Mihrî, yazdığı gazel ve kasidelere karşılık aldığı bağışların ona yetmediğini duyumsuyordu. Onun istediği, güzel sözler, pahalı armağanlar ya da çil çil altınlar değildi ki... Beğenilmekti. Bu işin ustaları, usta ozanlar beğensinler. Adı dilden dile dolaşsın. Tıpkı, tıpkı Necatî Bey gibi. Necatî Bey'i kıskanıyordu işte... Bir an durdu, karşısında bir başka Mihrî varmış gibi hesaplaştı kendiyle. Kırıcı olmamaya dikkat ediyordu: “Bana

bak Mihrî Hatun, iyi düşün. Sen bu Necatî Bey'in şiirlerini mi kıskanıyorsun, ününü mü... Yoksa... Yoksa Müeyyetzade'nin onu beğenişini, sana örnek gösterişini mi dert ediyorsun kendine?" Sorduğu soruya nasıl yanıt vereceğini bir an bilemedi. Yanıtı kendi kendisine bile söylemek istemiyordu. "Bey"liğini kıskanıyordu onun. Erkek oluşunu. Özgürlüğünü. Müeyyetzade'nin, kendi şiirlerini beğendiğini söylemesine bile hiçbir zaman tam güvenemeyecekti. Hep bir "acaba" yaşayacaktı yüreğinde, "şiirimi güzel olduğu için mi beğendi, kendisine yazıldığı için mi beğenir göründü..."

Müeyyetzade'nin anısı, yüreğini burkuyordu. Kendini hırpalamaktan tat alır gibi: "Madem Müeyyetzade Necatî Bey'i beğeniyor, ben de Müeyyetzade'ye duygularımı, Necatî Bey'e nazire yazarak anlatırım" dedi. İçten içe, yazdığı nazirenin Necatî Bey'inki kadar başarılı ve ünlü olmasını diliyordu.

Necatî Bey

Necati Bey, hakkında bir sürü bilgi olmasına karşılık, yaşamıyla ilgili tam verilerin olmadığı divan şairlerinden biridir. Çoğu arkadaşı ve yakın dostu olmuş tezkere yazarlarının söyledikleri birbirleriyle çelişir. Söylenenlerin ortalaması alınarak bir portre çıkartmaya çalışırsak, kimsesizliği, devşirmeliği ya da köle olarak satılmış olduğu için, babasının kimliği ve ailesinin kökeni belli değildir. Tezkirelerdeki "Abdullah oğludur" sözü, genellikle devşirme ve köleler için kullanılırsa da "baba belirsizliği"ni de gösterir. Belki de dönemin savaş, salgın gibi yaygın doğal afetlerinden biri yüzünden kimsesiz kalmış bir Türk çocuğudur. Şiirlerinde, yoksul çocukluğunun, kimsesizliğinin, el hizmetinde olmanın acıları atasözleri gibi biçimlendirilmiş olarak görülür. Aşk acısından söz ederken, acısını "yetim çocuk" duygularıyla ölçmesi, beylerin vefasızlığı, kölelerin zinciri-

re vurulması, divan şiirinin alışılmış kalıplarıyla açıklanamayacak kadar içten ve canlıdır: “Yoksul olan yaz olunca sevinir”, “garibe kimse bakmaz”, “yoksulu azarlayan bayı [zengini] kınarlar”, “dünya duralı kimse beylerde vefa görmedi”, “gözüm o gümüş bedenli güzel için, yetim oğlanın bayramda ağladığı gibi ağlar”, “Yetimler gibi ey şah, iki gözüm bebeği, mahallen içinde oturmuş toprakla oynar”, “Öksüz oğlan bulduğunu koy-nuna saklar”, “Rum illerinde zincirle tutsak”, “Gönül, perçemlerinden, akşamları gariplerin duyduğu üzüntüyü duydu”.

Yaşlı bir kadının evlatlığı olduğu ya da bir ozanın kölesi olup, yeteneği fark edilince özel eğitim gördüğü söylenen Necatî Bey, çocukluğunu Edirne’de geçirmiş. Kastamonu ile ilişkisi olduğunu söyleyen, buna kanıt olarak, kullandığı Türkçe deyimleri gösterenler de var. Medresedeki eğitimini tamamlamadığı, şiire ağırlık verdiği biliniyor. Şiirdeki ustalığını Fatih Sultan Mehmet’e duyurusu ve bu yolla divan kâtibi oluşu da öyküleştirmiş. Fatih’in musahiplerinden biriyle (genel kanı bunun Yorgi Amiraku olduğu biçimindedir) arkadaş olup, bir-iki dizesini yazdığı bir kâğıdı onun sarığının kenarına sokmuş. Musahibiyle satranç oynayan Fatih, kâğıdı görüp okumuş, beğenmiş ve Necatî Bey’i divan kâtipliğine atamış. Necatî Bey, şiiri yoluyla yaşamını kazanan bir ozan olduğundan, döneminin hiçbir ozanına, kendi dostları, sevgilileri, koruyucuları dışında pek yakınlık duymamış. Dizelerinde, şiirinin güzel buluşlarının çalındığından sık sık yakınmış. Pek çok ozanı hırsızlıkla suçlamış, eski dönemdeki şiirlerden alıntı yaptıklarını söylemiştir. Bunu pek kaba bir biçimde yaptığı da olmuş:

*Genelde insanlar kalabalıkta yiyip içip alacaklı geldiğinde,
tenhada savarlar*

*Şimdi şair geçinen bir iki üç bahtsız, tenhada yiyip halk
içinde sıçarlar*

Necatî Bey'in asıl adının Nuh ya da İsa olduğunu, *Necatî* adının şiirde kullandığı takma ad olduğunu söylerler. Asıl adının Nuh olup sonradan İsa olduğunu savunanlar da var. Bu konuda getirilen kanıtlar konumuz dışı. Necatî Bey, Mihrî'nin beğendiği, bu beğenisini ona yazdığı nazirelerde de göstermeye çalıştığı bir ozan. Nazire yazmak, beğeni kadar ustalıkta denklik şavı da taşıdığından, Necatî Bey'in bu nazirelerden pek hoşlanmadığı da gerçek. Dönemdaşları, bu iki ozan arasındaki şiir çekişmesini yansız olmaya çalışarak yansıtmaya çalışmışlar. Biz de Necatî Bey'i artık öykümüze katacağımıza göre biraz tanıtmak zorundaydık.

“Döne döne”

Mihrî, Necatî Bey'in, dillerde dolaşan *döne döne* redifli şiirlerine bir nazire yazmak istiyordu. Ama bunlardan hangisine yazacağına karar verememişti. Gazellerden ilki,

*Bu cefâdan ki kadeh ağzın öper döne döne
Nâr-ı gayrette kebâb oldu ciğer döne döne*

dizeleriyle başlıyordu. Kadehin döne döne ağzını öptüğü sevgiliyi kıskanan âşığın ciğerinin kıskançlık ateşinde döne döne kebab oluşu, benzer yakınmalarla sürüyordu: Benim belim bükülüp halkaya döndü, ince belini kemer karşımda döne döne sarıyor. Gözlerim seni izlemekten pusulaya döndü, döne döne senin ışığının yönüne bakarsa ne çıkar. Sen gök yüceliğindeki sultansın, eşiğine güneşle ay döne döne yüz sürer. Necatî ağlayıp inlemekten dolaba döndü, senin gül bahçesine benzeyen yöreni döne döne suluyor.

Necatî Bey'in *döne döne* redifli ikinci şiirinin ilk iki dizesi, ahının kıvılcımı döne döne göklere çıktığından, gökyüzünün kandilinin ciğerinin yanışını anlatıyordu:

*Çıkalı göklere âhım şereri döne döne
Yandı kandilî sipihrin ciğeri döne döne*

Bu şiir de, sevgiliye ulaşamamanın üzüntüsünü dile getiren dizelerden oluşmuştu:

*Senin saçının lülelerine asılanın ayağı yere basar mı
Keyifle, neşeyle döne döne başını ve cânını verir
Saçlarının gecesinde gönülün Mısır'a benzer yapısının
yıkılışını
Güvercin döne döne sana iletti
Sen oynayıp danset ben karşında boynumu bükeyim
Saçın dökülüp senin gümüşe benzeyen bedenini döne döne
kucaklasın
Eğer senin kapın Kâbe olmasaydı, ay ile gün, gece gündüz
O yönü döne döne tavaf etmezlerdi
Sen misin diye aynalar yer yer asılıp gelip geçene döne
döne bakıyor*

Bu şiir, yazanını överek son buluyordu: "Ey Necatî, bu yeni şiiri, padişah meclisinin çalgıcısı, döne döne raks ederek okusa yakışır."

Mihrî, bu iki şiirin de içeriğine hem benzeyecek hem de daha ustaca söylenmiş bir karşılık düşündü. O da ciğерinin kebab olduğundan söz edecekti ama onun ciğерini yakan, kıskançlık ateşi değil, üzüntü ateşiydi.

*Üzüntü ateşinde kebâb oldu ciğer döne döne
Göklere çıktı dumânımla kıvılcımım döne döne*

*Ayrılığınla cânım fitil oldu gönül evine
Gövdem seni düşlemekten fenere döndü yanar döne döne*

*Ayağının toprağına yüz sürmek için ay ile güneş
Yanı başına gelir akşam sabah döne döne*

*Ey Çoban yıldızı alınlı güzel, senin kaşına benzemek için
Ay kendini hilâle döndürdü döne döne*

*Cambazlık eden cânımı gör ki dudaklarına erişmek için
Saçının ipinden iner döne döne*

*Dudaklarını düşlemenin coşkunluğu Mihrî'nin gönlüne düşünce
Üzüntü ateşinde kebâp oldu ciğer döne döne*

Mihrî, naziresinin bir kopyasını, hep yaptığı gibi Necatî Bey'e gönderdi. Bir başka kopyasını da Şehzade Beyazıt'ın musahiplerinden birine verdi. Delikanlının bir nazire derlemesi yaptığını biliyordu.

Necatî Bey, Mihrî'nin şiirini aldığı anda, hep yaptığı gibi bir göz attı. Şiiri kaldırıp bir yana atamadı, Mihrî eskisi gibi acemi değildi. Canı sıkıldı. Canının sıkıntısı o akşam, arkadaşlarıyla toplandığında çoğaldı. Münasebetsizin biri, "Mihrî Hatun'un, sizin gazelinize yazdığı nazireyi gördünüz mü?" diye başladı söze. "Görmedim" dedi. Böylece sözün başka konuya sapacağını umuyordu. Ama ne gezer. Adam "Ustam, şiirinize çok nazire yazıldı ama bu bir başka" deyip bir-iki dize okumaya kalkışmaz mı:

*Can canbazını gör lâline erişmek için
Rismâan-ı ser-i zülfünden iner döne döne*

Necatî Bey in elinde olsa, kalkıp gidecek. Ancak, o gece, kırmaması gereken bir devletlinin çağrılısı. Yüzünün asıldığını görenler, çareyi susmakta buldular. Necatî Bey, sözü döndürüp dolaştırıp nazire yazanlara getirdi. Doğaçlama bir-iki dizeyle onları kınadı. Ad vermemişti ama herkes bu dizelerin Mihrî için söylendiğini anladı:

*Ey nâzire söyleyen benim şiirime
Dikkatli ol terbiye sınırını aşma*

*Ölçüsü uyağıyla
Şiirim Necâtî'ye eş oldu sanma*

*İkisi de beş harfli diye
Kusur ile hüner gelir mi aynı anlama?.*

Necatî'nin,

*Ey benim şiirime nazire diyen
Çıkma râh-ı edepten eyle hazer*

*Deme kim işte vezn ü kâfiyede
Şiirim oldu Necatî'ye hemser*

*Harfı üç olmak ile ikisinin
Bir midir fil hakikâ ayb ü hüner*

dizeleri bir anda yinelenip ezberlendi. Daha önce, kendileri de Necatî'ye nazire yazanlar bile keyifle her toplantıda bu şiiri okudular. Herkes gizli gizli, Mihrî'nin Necatî'ye vereceği yanıtı merak ediyordu.

Necatî'nin dizeleri Mihrî'ye ulaştığında, Mihrî alaycı bir özür dilemeyle yanıt verdi; bir başka gazeline nazire yazdı. Nazirenin son dizeleri:

*Mihrî, Necâtî'nin şiirine nazire söylüyorsun, ama
Sen züğürt bir dilencisin o bir pâdişâh*

biçimindeydi. Necatî, bu alaycı övgüyü kabullendi, Mihrî'nin şiirlerine nazire yazması konusunda artık konuşmadı. Nasılsa, yazdığı altı dize hep anımsanacaktı. Ama şiir sevenler, Necatî'nin dizeleri kadar, Mihrî'nin Necatî'ye taş atışını da unutmadılar: "Necatî sen hasır döşek istersin, ama Mihrî'ye yar eşiğinde kuru yer yeter!"

Bir süre sonra, Osmanlı Devleti'nin geleceğini etkileyecek başka bir büyük çatışma başladı. Tüm şiir tartışmaları unutul-

du. Fatih Sultan Mehmet, bir savaş için ordusuyla yola çıkmış-
ken, bugünkü Gebze yakınlarında öldü. Nereye “sefer edeceği”
bilinmiyordu. Tahta kimin çıkacağı da. Yaşayan iki şehzade
vardı: Cem ve Beyazıt.

HÜKÜMDARLAR ARASINDA ACIMA YOKTUR!

Fatih Sultan Mehmet'in bugün kullandığımız takvim sistemi ile 4 Mayıs 1481, o günkü takvime göre "886 yılı Rebiülevvelinin dördüncü perşembe günü" ölümü için pek çok tez ileri sürülmüştür. Gut (nikris, damla) ağrılarının arttığı bir dönemde yola çıkmıştır. Karaman Valisi Şehzade Cem'e Suriye sınırına hareket etmesi buyruğu gönderilmiş, Fatih bir süre Üsküdar'daki karargâhta dinlenmiş, sonra yola araba ile devam etmiştir. Gebze yakınlarındaki Hünkâr Çayırı/Tekfur Çayırı denen yerdeki konaklamada yapılan tedavi ve verilen ilaç ölümle sonuçlanmıştır. Tarihçilerin çoğu, özellikle o dönemdekiler, bir zehirlenme olayının kesinliğinden söz ederler. Bu zehirlenmenin kimin adına ve neden yapıldığı da yine tartışılır. Şehzadelerin yandaşı devlet adamlarının da, Osmanlılarla arası açık yabancı devletlerin de adı *zehirleme kışkırtıcısı* olarak anılır. Hekimlerden birinin ulusu ve dini de zehirleme nedeni

olarak gösterilir. Kuşkusuz, bu tezleri kanıtlama olanağımız yok. Ama bugüne kadar gelen tartışmaların, o gün de yürür- lükte olduğu, kargaşalara yol açtığı söylenmeli. Fatih'in yanın- daki devlet adamları, olası bir kargaşayı önlemek amacıyla pa- dişahın ölümünü gizlediler. Hamam tedavisi uygulanması için, padişahın İstanbul'a döneceği, askerin yerinde, onun dönüşü- nü beklemesi buyruğu verildi. Padişahın cesedi İstanbul'a gö- türüldü.

Fatih'in son veziriazamı Karamanî Mehmet Paşa, Fatih'in ölümünü saklamakla yetinmedi. İstanbul'a varır varmaz, şe- hirdeki genç yeniçerileri, yani acemi oğlanlarını bir köprüyü onarmaları gerektiğini ileri sürerek şehirden uzaklaştırdı. İs- keleleri kapatıp, Üsküdar ile İstanbul arasındaki gidiş gelişi özellikle askerler için durdurdu. Sur kapılarını kapattırdı. Her iki şehzadeye de Fatih ölür ölmez haberci göndermişti: Amas- ya'ya Keklik Mustafa adında bir çavuş, Karaman'a kendi özel görevlilerinden birini. Mehmet Paşa, Şehzade Cem'in tahta geçmesinden yanaydı. Karaman Amasya'dan yakın olduğu için, Cem'in İstanbul'a Beyazıt'tan önce geleceğini sanıyordu. Aldığı önlemler de hazırladığı düzenin bozulmaması içindi. Ama bütün hesapları yanlış çıktı. Gönderdiği ulak, yolda Beya- zıt yandaşlarının (Beyazıt'ın damadı Sinan Paşa ya da Hersek- zade Ahmet Paşa) eline geçip öldürüldü. Keklik Mustafa, Amasya'ya umulandan çok önce gitti. Bu yolculuğun dört gün sürdüğünü söyleyen tarihçiler vardır. Öte yandan, alınan ga- rip önlemlerden kuşkulanan yeniçeriler kısa sürede gerçeği öğrendiler. Kıyı köylerinde buldukları kayıklarla karşıya geçti- ler. Kimi tarihçiler, askerin Pendik önünden kayıklarla Üskü- dar'a geldiğini, Üsküdar'dan *atgemilerini* getirip İstanbul'a geçtiklerini söyler. Sur kapılarının nöbetçileri, yeniçerilerin şehre girişini engellememiş ya da engelleyememiştir. Bir baş- kaldırı ve kargaşa havasında, önce veziriazamın, sonra birta-

kım zenginlerin konağı basılır. Veziriazam Karamanî Mehmet Paşa öldürölür. Zenginlerin konakları yağmalanır. *Müneccimbaşı Tarihi*'ne göre, yağmalananların arasında *Musevîlerin* evleri de vardır: "Önce veziriazamın sarayını yağmalayıp kendisini öldürdölüler. Sonra da devlet ileri gelenlerinin konaklarını, zengin Yahudilerin evlerini yağmaladılar." Herhalde gerekçe, Fatih'in doktorlarından birinin Musevî oluşudur. Hoca Sadettin, olayı aktarırken, "Nice demdir zulüm görmeyenleri ağlatıp inlettiler" der. Bu arada ortalığın yatışması için, Selanik'ten deneyimli bir paşa olan İshak Paşa İstanbul'a çağrıldı. Paşa ortalığı yatıştırdı, Beyazıt'ın oğlu Korkut'u babasının yerine vekil olarak tahta çıkardı. Ücretlerinin arttırılacağı vaadiyle yatıştırılan yeniçeriler, Beyazıt'tan yanaydı. Cem'in oğlu Oğuz Han'ı istemediler. Ve padişahın günlerdir bakımsız kalan ölüsöl, "ölzerinde mum yakılarak" tahnit edildi. Kokmaya başladığı söylenir.

İshak Paşa, Şehzade Beyazıt'a yeni haberciler gönderdiyse de Beyazıt'tan ses seda çıkmıyordu. Anlaşılan, oyuna gelmekten korkuyordu. Sonunda, İstanbul'a geldiğinde tarihler 20 Mayıs 1481'i gösteriyordu.

Şehzade Beyazıt'ın Üsküdar'a askerleri ve Hamzapaşazade Mustafa Paşa ile geldiğı, İshak Paşa'nın kışkırttığı yeniçeriler istemediğı için Mustafa Paşa'nın Üsküdar'dan Amasra'ya döndürölldölğölü söylenir. Şehzade, sarığından kaftanına siyahlar içindedir. O gün padişahlığı ilan edilir. Durumu yatıştıran İshak Paşa, çaresiz, veziriazam olarak atanır. Ve yarı yalvaran, yarı korkutan yeniçerilerin, ricacılarına uyularak işledikleri cinayetler bağışlanır. Fatih Sultan Mehmet'in cenazesi, sonunda büyük bir törenle kaldırılır. Cem, bütün bu olayları kabul etmediğini göstererek ayaklanır. Beyazıt'ın, üstölne gönderdiğı Ayas Paşa'nın yönetimindeki güçleri yener. İstanbul'da olup bitenden etkilenip teslim olan Bursa'ya girer. 28 Mayıs

1481’de Bursa’ya giren Cem, üç gün sonra “adına hutbe okutup para kestirerek” padişahlığını ilan eder. Artık Osmanlı tahtında iki padişah, daha doğrusu iki ozan padişah vardır. Ve Beyazıt’ın daha sonra söyleyeceği gibi, hükümdarlar arasında *acıma/merhamet* söz konusu değildir.

“Halk padişahların işine karışamaz!”

Sultan Beyazıt’la Cem Sultan arasındaki iktidar kavgası uzun sürdü. Çok kan aktı. Tarihler, elbette, hükümdarların çektiklerini yazarlar. Örneğin, Cem’in alışık olmadığı zorluklara katlanışını. Arada iki sultanın yandaşları da zorluk çekmiş, onların yönetimindeki şehirlerin halkları da acılarla karşılaşmıştır. Bunları, tarihlerde, olayların aktarılışında satır aralarında bulabiliriz. Kuşkusuz bu konudaki en doğru saptama, iki kardeşin arasını bulmaya çalışan, Fatih’in halası Selçuk Sultan’ın söyledikleridir. Selçuk Sultan, yanına saygıdeğer bilim adamlarından Molla Ayas ve Molla Şükrullah oğlu Ahmet Çelebi’yi almıştı. Sultan Beyazıt’a, kardeş kanı dökmemesini, ülke yönetimini aralarında bölüşmelerini öğütleyen yaşlı kadının halkla ilgili sözleri şunlar: “Çekişme bir ağaç bile olsa üzüntüden başka meyve vermez atasözünü bilirsin, iki şanlı padişah döğüşmeye niyet etseler bundan sadece reyanın [halkın] durumunun bozulacağı açıktır.” Beyazıt’ın, Selçuk Sultan’a verdiği yanıtta halkla ilgili bir bölüm yok. O, kardeşine acıması gerektiği sözünü yanıtlıyor yalnızca: “Hükümdarlar arasında merhamet olmaz!”

Sultan Beyazıt ile Cem Sultan arasında, kaçıp kovalamalar, yenip yenilmelerle süren çatışmadan halkın payına düşeni en iyi biçimde belki şu iki olay yansıtmaktadır:

Birinci olayda, bozulan Cem Sultan ordusunu izleyen Sultan Beyazıt ordusu Bursa önlerine geldiğinde, yeniçeriler Bur-

sa halkını da cezalandırmak isterler. Niyetleri, kente girip yıkıp yıkmak, yağmalamaktır. Sultan Beyazıt araya girer, Bursa-lıların Cem Sultan'a boyun eğmekte suçlu olmadıklarını söy-ler. Bursa halkı, Münecimbaşı Ahmet Dede'ye göre, "fitneyi ortadan kaldırmak için bir miktar mal" verirler. Hoca Sadettin ise, yeniçerileri yatıştırmak için gereken "bahşişler ve ihsanla-rın" padişahça verildiğini yazarsa da, kaynağı yine halk olsa gerektir.

İkinci olay, bizce dramatiktir. Bozulan Cem ordusu, bir at tekmesi ile yaralanan Cem'i tedavi etmek ve toparlanmak için, *Ermeni Derbendi* denen yerde konaklar. Yöre halkı ya da yöre-deki göçer Türkmenler, kendilerince taraf tutup bu gruba sal-dırırlar. Sultan Beyazıt'ın, Cem'in ordusunun askerlerinden ele geçirdiklerini öldürttüğünü görmüşler, duymuşlardır. On-lar da Cem'in askerlerine saldırır, malları yağmalarlar. Cem'in ordusu kaçar. Olayın devamını Hoca Sadettin'den alıntılıya-lım:

Sultan Cem buradan bin bir güçlkle çıkmış, ama ağır pahada-ki eşyalarından çoğunu da elinden kaptırmıştı. Şehzadeyi ko-valamakta olan heybetli sultan o derbende gelince, bu işi ya-pan sersem Türkler alkışlanırsınız ve padişah-tan ihsan alırsınız umuduyla otağa gelip, Sultan Cem'e ettikleri saygısızca davra-nışları anlatıp, aldıkları eşyaları da Hazine-i Amire [Devlet Ha-zinesi] sorumlularına teslim etmişlerdi. Hizmetlerine karşılık vergilerden ve angaryadan bağışık tutulmak istediklerini bil-dirmişlerdi. Genç padişah, yaradılışındaki hak duygusu ve akıllıca düşünme yeteneği ile o edepsizlere kızıp hepsini ele geçirmek için güler yüz göstererek, o çarpışmada bulunan ne kadar kimse varsa hepsi, "Kapı'ya" [padişahın bulunduğu ye-re] gelsin diye ferman buyurmuştu. O yaramazlar da bunun üzerine hepsi birden devletli hünkârın otağına geldiler, iş bi-len Sultan o zaman bunlara azarlayıcı bir konuşma yaparak

buyurdu ki, reayanın padişahların işlerine karışmaları ne vazifeleridir? Onlara gereken saltanat kime nasip olursa boyunlarını onun boyunduruğuna takmaktır. Reayanın Padişahlara kılıç çekmeleri cezalandırılmalarını gerektirir. Ülkenin iki mirasçısı çekişmekte ise yabancıların buna karışmaya ne hakları var? Alt tabakadan olan aşağılıkların üstün kişilere kılıç çekmeye ne eli var?”

Hoca Sadettin burada, “şah ile kulun savaşamayacağı” konusunda öğüt veren iki dize söyleyip, sultanların işine karışan halkın sonunu bildiriyor:

Anımsanacağı gibi, Musa Çelebi'nin, kardeşi Emir Süleyman katillerine ettiği biçimde Padişah hazretleri de Cem'i yaralayanları çengele vurdurup yol üzerinde sallandırdı. Böylece bundan sonra kimsenin haddini aşmaması, reayanın ülkenin varisleri arasındaki işlere karışıp olmayacak işler yapmaları önlenmiş oldu.

Hoca Sadettin in olayı anlatırken anımsattığı daha önceki saltanat kavgası, Yıldırım Beyazıt oğullarından Çelebi Mehmet ile kardeşleri arasındadır. Anlaşıldığına göre, halk Çelebi Mehmet'i tutup ona başkaldıran Emir Süleyman'ı öldürmüştü. Cezasını da bulmuş.

Müneccimbaşı Ahmet Dede, olayda Cem'e el sürülmediğini özenle belirtir. Şehzade Cem, “kargaşalık arasında bir askerin atı tarafından tepilerek yaralanmıştır.” Ona saldıran “Türkmen eşkiyası” ise “diğerlerine ibret olsun da bir daha Sultanlara ve çocuklarına el uzatmasınlar diye siyaset edilirler”, yani öldürülürler.

Anadolu halkının, bu siyasete karışıp siyaset edilmeler sonunda iyi bir ders aldığı, bugün dilimize yerleşmiş kimi atasözlerinden bellidir: “Giden ağam, gelen paşam”, “bana dokunmayan yılan bin yaşasın”, “atlar tepişir, arada eşekler ezi-

lir." Tahtın kalitçıları arasındaki çekişme ve savaşlar da yine sürüp gidecektir. Yalnız bu çekişmeler sırasında görülen halk hareketleri, şehzadelerle ilgili olmayacaktır artık. Halk kendi inançları ve çıkarları için ayaklanacaktır. Sonuç değişmese de.

Öykümüzde, olaylar tatlıya bağlanmış gibi görünmektedir. Sultan Beyazıt, kardeşi Cem'den boşalan Karaman valiliğine oğlu Abdullah'ı, kendi eski vilayeti Amasya'ya oğlu Ahmet'i vali olarak atamıştır. Cem, Mısır'a kaçırmış, oradan Hacca gitmiş, Karaman beylerinin kışkırtmalarıyla Anadolu'ya yeniden dönmüşse de, bir kez daha yenilip, canını Rodos'a sığınarak kurtarmıştır. Uzun bir sürgünün eşiğindedir. Bu arada kendisine bağlı adamlarının pek çoğu öldürölmüştür. Artık ağabeyi ile arasında bir şiir savaşı sürecektir. Yanındakilerin çoğu ozandır çünkü: Sadî (Cem Sadîsi), Haydar, Sehaî, La'lî, Kandî, Şahidî.

Hesaplaşma

Sultan Beyazıt, Cem'i Osmanlı topraklarından uzaklaştırdıktan sonra, bu olayda payı ya da çıkarı olanlarla birer birer hesaplaştı. Olaylar sırasında, Cem'in Suriye'ye kaçışında payı olan Gedik Ahmet Paşa tutuklanmıştı. Gedik Ahmet Paşa'yı suçlayan, Hamzabeyzade Mustafa Paşa'ydı. Cem'in yeniden Anadolu'ya dönüşü ise, Gedik Ahmet Paşa ve kayınpederi İshak Paşa'nın yorumuyla Mustafa Paşa'nın üstüne atıldı. Hamzabeyzade Mustafa Paşa, Yenihisar'da tutuklanıp öldüröldü. Beyazıt'ın bu idamı pek istemediği belirtilirse de, Fatih'in Beyazıt'ın durumunu inceletmek için gönderdiği heyete bu paşanın başkanlık ettiğini de anımsamak gerekir. Sultan Beyazıt, eski bir öfkeyi sonuçlandırmış olabilir.

Sultan Beyazıt'ın, eskiden beri kardeşinin yanını tutan, durum gereği Beyazıt'a hizmet eden Gedik Ahmet Paşa ile hesap-

laşması ise epey planlı. Ahmet Paşa, Cem'in İstanbul'da kalan oğlu Oğuz Han'ı korumuş, öldürülmesine karşı çıkmıştı. Bu durumu da paşanın Cem yandaşlığına veren Beyazıt, olaylar tümüyle yatışınca, 18 Aralık 1483 (6 Şevval 887) pazar günü, Edirne'deki Yeni Saray'da bir davet verdi, "işret meclisi kurulup" yenilip içildi. Eğlenildi. Toplantıya katılanlara renk renk *hilât* denilen kaftanlar giydirildi. Gedik Ahmet Paşa'ya giydirilen kaftan siyah renkteydi. Bunun anlamının idam kararı olduğunu bilen görevliler, paşa dışarı çıkarken onu boğdular. Kayınpederi İshak Paşa da veziriazamlıktan alınıp Selanik Sancağı'na gönderildi.

Gedik Ahmet Paşa'nın öldürülüşü, Cem'in oğlu Oğuz Han'ın da sonunu getirdi. Beyazıt, Edirne'den İstanbul Muhafızı İskender Paşa'ya 887 Şevval tarihli ve resmî imzalı (tuğralı) bir mektup göndererek demişti ki:

Kulum İskender! Biti [yazı, evrak, mektup] sana vasıl olduğun gibi [ulaştığında] bilesin ki Gediği tepeledim; gerektir ki sen de Cem'in oğluna mecal vermeyip [olanak tanımayıp] boğdurasın ki gayet mühimdir amma bir ahad [kimse] vâkıf olmaya (bilmesin) şöyle bilesin alamet-i şerif üzere itimat kılasın [padişahın yazılı emirlerdeki işaretine güven]. Tahriren evâil-i şehri Şevval sene seb'a ve semanine ve semane mie. Bi mekam-ı Edirne. [Edirne'de, 887 yılı, Şevval ayı başında yazıldı.]

Oğuz Han üç yaşındaydı.

Sevindirilenler, Ödüllendirilenler

Gedik Ahmet Paşa'nın, Edirne'deki sarayda öldürülmesinden sonra yeniçerilerin karışıklık çıkarıp Edirne sübaşısını (güvenlik güçleri başı) öldürdüklerini de notlayıp geçen Osmanlı ta-

rihçileri olayın üstünde durmazlar; adı bile belli değildir öldürülenin. Biz de olayın derinine gitmeyeceğiz. Yalnızca, Gedik Ahmet Paşa'nın tarihçilerce "iyi bir asker, cesur ve tedbirli bir kumandan" olarak nitelendirildiğini anımsatacağız.

İçten içe Cem'i tutuşundan kuşkulanılan Gedik Ahmet Paşa öldürüldü ama Cem'i defalarca kışkırtıp onunla birlikte savaşan Karamanoğlu Kasım Bey bağışlandı. Belki ordusunun Cem'i sık sık yarı yolda bırakması ödüllendirilerek, kendisine istediği İçel, ıkta (gelirinden yararlanacağı mülk) olarak verildi.

Cem'in başkaldırısında, Beyazıt'a bağlılık göstererek Cem ile Kasım Bey'in ordularına teslim olmayan Karaman Vilayeti'nin Konya ve Aksaray kasabaları da vergilerden bağışık sayıldı.

Şehzade Abdullah'ın Karamana vali olarak atanması, ona yeni görevliler atanmasına yol açtı. Bunlardan biri de divan katibi olarak atanan Necati Bey'di.

Amasya Valisi Şehzade Ahmet, babasının isteği üzerine Amasya'da babası adına bir cami ve külliye yapımına başlamıştı. Sarayında görevli ozanlar arasında Mihrî Hatun da vardı.

Sultan Beyazıt'ın ödölüyse, iki kardeş arasındaki çekişmelerin sonucunu bekleyip kutlama bildirili elçileri göndermeyen Avrupa ülkelerinin 1483'te art arda elçi göndermeleri oldu."

O yılın ramazanında, (888/1483) Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi de, Akkoyunlu topraklarından ayrılarak Osmanlı topraklarına geçti. Amasya'ya vardığında 1483 yılının teşrinievvel'i (ekim ayı) idi. 888 yılının Ramazanı sürüyordu.

"Yıllar ile ben yüzün görmem"

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi, Amasya'ya geldiğinde, babasının ölümünü öğrendi önce. Aleaddin Ali Çelebi üç ay ön-

ce ölmüştü. Kaynaklar, Müeyyetzade'nin Amasya'da kırk gün kalarak aile işlerini çözümlediğini yazarlar. Kuşkusuz, bu arada Mihrî ile de görüşmüştür.

Mihrî'nin Müeyyetzade'nin dönüşüne ne kadar sevindiğini düşünebiliriz. Ancak, iki sevgilinin kavuşması hiç de düşledikleri gibi olmadı. Birbirlerinden ayrı geçen yıllar ve yaşadıkları ikisini de değiştirmişti.

Müeyyetzade, boynunda Fatih'in ölüm cezası ile Amasya'dan kaçtığında öğrenciydi. Gezip gördüğü ülkeler, yurdundan uzak olmak, onu olgunlaştırmıştı. Ayrıca, hocası Celalettin Devvanî onun eğitim ve öğretimini tamamladığını bildiren bir yazı vermişti kendisine. Daha doğrusu iki yazı, *Şakaik* yazısına göre, bir mezuniyet belgesi, diploma sayılacak icazetname ile öğrencisini öven bir ayrı belge, bir risale. Bu belgelerle yeniden devlet görevi alabilirdi. Bir zamanlar musahibi olduğu şehzade bugün Osmanlı topraklarının tek egemeniydi. Görev alabilmesi için yetkinliğini İstanbul'un gözde bilginlerine onaylatması gerekiyordu, İstanbul'a gidecekti. Babası artık yaşamadığına göre, ailesinin kalan kişilerine, anası, kardeşleri vb. niyetini söylemesi, para gereksinimlerini karşılaması, biraz da özlem gidermesi için zaman gerekliydi. Mihrî ile olan gönül bağını bir sonuca bağlaması ikinci plandaydı.

Mihrî, geçen sürede, özlemin yakıcılığını tanırken, kendine güveni de artmıştı. Ama dünyası Amasya ile sınırlıydı. Bir de şiirle.

Müeyyetzade, sevdalı ama kendine güveni pekişmiş bir genç kadınla karşılaştı. Evlenme sözü pek geçmemiş olmalı aralarında. Belki, Müeyyetzade, İstanbul'u, İstanbul'da görev almak için yapacağı görüşmeleri anlattı uzun uzun. Ailesine, ailesinin ününe yakışır bir yere geldikten sonra evlenecekti. O zaman, Mihrî...

Mihrî'nin, evlenme sözünün bir kavuşma, bir sevda masalı

yerine ince hesaplara oturan bir işlem olmasından hoşlanmadığı da düşünülebilir. Onun önünde, Zeynep Hatun örneği vardı. “Evlenip eri hükmünde olup, şiir ve rical ile ilişkisini kesmek zorunda olmak” ise evlilik... İstemiyordu. Evlilik onu şair kimliğinden uzaklaştırmamalıydı.

Gözü yüksekte genç bir bilim adamı ile yine gözü iyi bir ozan olarak anılmakta olan bir genç kadın. Bu ilişkinin yürümeyeceği açık. Aklın verdiği yargı elbette yüreğin sevdasını engellemez. Mihrî, bir anda cayamadı sevdiğinden. Ona sitemler, yakarışlar dolu şiirler yazmayı sürdürdü önce:

*Güzelliğinin meclisine gövdem mumdur gönlüm pervâne
Bu yanan cânım fitili yüreğim yağıdır*

Aynı şehirde olup da sevdiğini görememenin acısını yansıttı:

*O güzelin yüzünden bir an ırak olmak ne güç
Dünyada bir soluk bile sevgilisiz sağ olmak ne güç*

*Gül bahçesinde goncanın yanında diken olmak ne hoş
Lâle gibi bülbülün bağrında yanık izi olmak ne güç*

*Ben kulunu bırakmazlar yüz süreyim olduğu yere
Pâdişâhın eşiğinde yasak olmak ne güç*

*Gözü öfkелendikçe bakışı cânıma hançer çeker
Sarhoş elinde dostlar kılıç bıçak olmak ne güç*

*Güzelliğinin gül bahçesini çevreledi yârin sakalı, Mihrî
Bülbülün taze gül bahçesinde karga olmak ne güç.*

Mihrî'nin, şiirleri arasında yıllardır yüzünü görmediği sevgilinin gölgesinde “yakışıklı gençlerin hoş yaşadığını” söylediği bir şiiri de var. Bu şiirde, Müeyyetzade'ye daha önce yazdığı *Hatremî* seslenişli şiiri andıran bir serzeniş bulunabilir. Şiir, sevgilinin güzel kokulu saçlarından bir kemendin boynuna ta-

kılışından hoşnutlukla başlar: “Dostum lâzımdır divaneye el-bette bent [bağ].” Büyücülüğü bilen ve öğreten Harun ile Marun’u geçen usta büyücü gözleri, bir oyunla gönül şahını mat eden yüzü, dünyanın hiçbir kırında benzeri bulunmayan servi boyu övdükten sonra, küçük görüntü oyunları da yapılır. “Kellesini ortaya koyup sevgilinin dudağına öykünen nebat şekerini bu yüzden çarşılara asmışlar” (şekerin, o dönemde keserle kırılacak *kelleler biçiminde* satıldığı, iplerle dükkân önlerine asıldığı anımsanabilir). Sevgiliye güzelliğinin tutkun olduğu yanlarını övdükten sonra bir uyarıda bulunulur: “Aşkını açıklayan, bu yüzden halka rezil olana öğüt etki etmez, bizi ay yüz-lülerin sevdasıyla bırak, vazgeç. Güzellerin cefasının kılıcıyla beni liğme liğme etseler de caymam.” Mihrî, bugün unuttuğumuz Türkçe bir sözcük de kullanır bu şiirde: *diribince*. Ömrümce demek olan bu sözcük, “yollarına düştüğü dilberler” için harcadığı zamanı göstermektedir. Ve Mihrî’nin bu dilberlerin uğruna çektiklerini görenler, “Bu dertli Mihrî, çok bela çekmiştir” derler. Çünkü, “Ah, ben yıllarla yüzünü göremem de, onun gölgesinde her serüvenci delikanlı hoş geçinir.”

Mihrî’nin divan şiirinin oyunlu yapısından çok halk şiirini andıran coşkulu söyleyişi de sevgilisiyle arasındaki görünmez engelleri yıkmak ister gibidir:

Can veririm sana behey kâfir

Bir kez bak bana behey kâfir

Sen gül idin çimende ben bülbül

O zamanı ansana behey kâfir

Senin incitmen ile ölmeyi

Kim uygun görür bana behey kâfir

Çekmişim ben cefânı bin kere

Sen de et bir vefâ behey kâfir

*Bizi bir öpüşle hatırlasan
Olmazdı hata behey kâfir*

*Gönül ki derdindir önceden
Derdine kıl devâ behey kâfir*

*Cânı gönülden sana bu âlemde
Mihri'dir müptela behey kâfir.*

Ama nasıl âşık olana öğüt etki etmiyorsa, güç ve yeni bir yaşam peşinde olana da sevilme etki etmez. Kuşkusuz, Müeyyetzade, Mihri'nin, aşktan can çektiğini, ölmesine bir so-luk kaldığını söylediği şiirlerle gururlanır. Ama... Ama Mihri, sevgisini çekinmesiz söyleyen bir kadındır. Böyle bir kadın, devlet adamına yakışır bir eş, hatta sevgili olmaya uygun mu-dur? Mihri'nin pervasızlığı ya bilim ve sanat çevreleri, ya aile çevresince kınanmış olmalı. Mihri'nin uzun tartışmalar sonu-cu ayrılık kararı verişini anlattığı şiirlerden biri de Müeyyetza-de'ye yazılmış olmalı. Mihri'nin o günün Türkçesiyle, "git güle güle" ya da "bitti" anlamında kullandığı *var hey!* ünlemi, "vaz-geçtim, caydım" anlamında kullandığı *vazgeldim* sözcüğüyle birleşince bir çığlık biçimini alıyor. Hele, bugün "zorla güzel-lik olmaz" diye kullandığımız deyim 15-16. yüzyıldaki biçimi "güç ile gökçeklik olmaz." Mihri'nin, yenik çıktığı tartışmada, onurunu korumak için söylediği belli olan bir *son söz*.

Mihri, Müeyyetzade'ye aralarındaki *her şeyin* bittiğini bil-dirmekte. Bu şiir de II. Beyazıt'a sunulan divanda yok. İki kişi arasında kalması, bir süre için de olsa, istenen bir şiir. Biçimi murabba:

Bizden râkibin sözüyle oldunsa bîzar hey
Zorla güzellik olmaz neyliyelim hey*

* usandinsa.

*Eksik olmaz bu cihanda âşık bir yâr hey
Ben de senden vaz geçtim vaz geçtim, var git!*

*Bulunur hey bu cihanda taze genç dilberler
Nazlılar, güzeller, güzel delikanlılar, arzulananlar*

*Tükenmedi ya hemen dünyadaki güzel soylular
Ben de senden vaz geçtim vaz geçtim var git!*

*Vefâsız güzel delikanlılara yüze gülücü âşıklar gerek
Bağlılık nedir bilene uygun yâr gerek*

Gerçeği terk et yürü sana münafıklar gerek
Ben de senden vaz geçtim vaz geçtim var git!*

*Gönlümün Mısır ülkesinde Yusuf gibi kutlu ettim seni
Eziyet ile yaşlandırdın sonunda Züleyha gibi beni*

*Yâr edinmek olmazmış anladım her hoyrat oğlanı
Ben de senden vaz geçtim vaz geçtim var git!*

*Gerçi yüzünü görmeye veririm canımı ben
Güzeller arasında en çok âşıklara tutkundun sen*

*Gördüğünde görmezden gelip başkalaşma hemen
Ben de senden vaz geçtim vaz geçtim var git!*

*Gerçi aşkın ateşine düşeli ettim hayli ah
Âhımın dumanı eder güneş yüzünü siyah*

*Sen güzellere köle oldun Mihrî ise aşka pâdişâh
Ben de senden vaz geçtim, vaz geçtim var git!*

Mihrî'nin, Müeyyetzade'ye, bir çığlık edasıyla "var git!" demesi, bir savunmadır kuşkusuz. Bu şiiri, "Yabancılarla yâr oldu da sevgilim yola gitti" diye başlayan bir başka şiir de izler

* ikiyüzlüler.

çünkü. Elbette, divandaki sıraya göre art arda gelmez bu şiirler. Ama bu şiirde de bir ayrılık vardır. Üstelik, sevgilinin gülererek sevinerek gittiği bir yol. İlk ayrılıktan farklı.

*Ellerle yâr oldu da sevdiğim yola gitti
Gövdem burda kaldı rûhum onunla gitti*

*Üzüntü evlerinde ben ağlayarak kaldım
Acımadı gönlü hasta olana o güle güle gitti*

*Yolunda sevdiğim o kadar ağlamışım ki
Gözümün kanlı yaşıyla âlem sele gitti*

*Ey halden bilenler gelip ağlayın aşığa
Onun sevgili cânânı uzak il'e gitti*

*Ey tâlihi yok Mihrî hemen dayanmaya çalış
Anca bu sevdada emeğin yele gitti*

Müeyyetzade'nin, beş yıl görmediği Amasya'da kalışı, kırk gün sürdü. Belki babası için kimi dinsel törenler de düzenledikten sonra İstanbul'a gitti. Kısa süre sonra da amacına ulaştı; ilişkiye geçtiği, konuşup söyleştiği bilginler, bilgeler onun, bilimdeki değerini anlayıp onayladılar. Hatibzade, padişaha Müeyyetzade'nin önemini anlatmak için aracılık etti. Onun tanıklığı ve başvurusu, Müeyyetzade'nin Kalenderhane Medresesi'ne kırk akçe ile atanmasını sağladı.

Mihrî ise Amasya'da. Sarayında görevli olduğu şehzadeye kasideler yazması gerekli. Bu övgüleri bir yolunu bulup padişaha yani Beyazıt'a da iletmeli. Padişah, Şehzade Ahmet'i Mihrî'nin gözüyle görüp beğenmeli. Onu veliaht atamalı. Çünkü başka şehzadeler de var. Ve onların ozanları, şehzadelerine övgüler yazıyor. Taht için Ahmet'in işi zor. Şehzade ozanı olarak Mihrî'nin işi de hiç kolay değil.

“SULTAN AHMET İBN-İ SULTAN BEYAZIT”

Divan edebiyatımızın en çok kullanılan nazım biçimlerinden biri kasidedir. On beş ile yüz beyitlik, bir başka söyleyişle otuz ile iki yüz dizelik uzunlukta olan bu şiirlerin temel amacı övgüdür. Tanrı, Hz. Muhammet ya da dönem egemenlerinden biri anlatılır bu şiirlerde. Tanrı'nın birliği üstüne yazılan kasideler *tevhit*, Tanrı'ya yalvarışlar içerenler *münacat*, Hz. Muhammet'in özelliklerini anlatan, din ve tarikat büyüklerini övenler *naat* adını alır.

Divan ozanı, dönemin hükümdarı ya da sadrazam, vezir gibi önemli bir kişisini övecek ya da bir başarısından dolayı kutlayacaksa, söze başka bir konuyu anlatarak başlar: Mevsim, doğa güzellikleri, bir kentin özellikleri. Çoğu kaside, bu anlatım bölümüne göre, *kaside-i ramazaniye* (ramazan kasidesi), *kaside-i bahariye* (bahar kasidesi) vb. diye adlandırılır. Ozan bu girişten sonra, öveceği kişiyi, çoğunlukla abartarak över.

Kasidenin yazıldığı kişi, söylenceleşmiş tarih kişilerinden üstün tutulur. İran'ın destan kahramanları Neriman, Dara, Cem, Rüstem, Batı'nın söylenceleşmiş kişisi İskender, kasidenin yazıldığı kişinin yanında görevli olabilecek kişiler diye anılır. Ozan, bir devletliyi överken, kendisini de över. Usta bir ozan olduğunu söylerken kimi zaman değerinin bilinmediğinden de söz ederek, kimi zaman sezdirerek, kimi zaman açıkça yardım ister. Çünkü kasideler, ozanların geçim yoludur. Beğenildikleri oranda ödüllendirilirler.

Bir devletlinin ölümü için duyulan acıları anlatan kasideler *mersiye* diye anılır, o devletlinin yakınlarına başsağlığı dileğiyle sunulur. Yerme, küçültme, alay etme amacıyla yazılan ve *hicviye* diye adlandırılanlarla, sevgiliden ayrılma yüzünden yazılan *kaside-i tevdiye* konumuz dışı.

Mihrî, dönemdaşları gibi kasideler yazdı. Sultan Beyazıt'a sunulduğu sanılan, ilk ve son sayfasında onun mührü bulunan divanda on, tam olduğu sanılan divanıdaysa on iki kaside var. Bu kasidelerden onu Şehzade Ahmet, biri Sultan Beyazıt için yazılmış. Daha sonra yazılan on ikinci kasidenin kişisi ise anlattığımız günlerde henüz doğmamış. Onu ve yazılan kasideyi sonra göreceğiz.

Mihrî, kasidelerinde alçak gönüllüdür. Övdüğü kişileri yüz güzellikleri ve iyi huylarıyla anlatmaya çalışır. Kendi yetenekleri konusunda da pek konuşmaz. Sevda konusunda olduğu gibi iddialı değil.

“Gül mevsimidir”

Amasya'ya bahar geldi mi, kimse evinde durmak istemez. Bağlar, su kenarları önce günü birlik gezilerle şenlenir. Nisan ayının yirmisinden başlayarak kentin seçkinleri bağlardaki evlerine göçerler. Kentte kalanlar, kalmak zorunda olanlarsa tatil

günlerini ayırırlar gezmeye. Kentin Hıristiyan azınlığı ise Tokat yolundaki Venk Kayası'nın oradaki mezarlığı pazarları ziyaret eder, kutsal saydıkları sudan içerler. Bu su, kayadan damlayarak, alttaki siyah taş havuzda toplanır.

Mihri, baharın gelişini umursamaz gibiydi. Şehzade Ahmet'in Köşk Kayası'na göçme kararı, saraydan göçecekler arasında bulunması da pek sevindirmemişti onu. Gönül kırıklığı onu bir uyuşukluğa sokmuştu sanki. Gül bahçeleri, siyah benekli lâleler, suların sesi unutmak istediklerini anımsatacak diye korkuyor gibiydi. Saraydaki göç hazırlığından tedirgin olmaya başladığında, bu tedirginliğin baharla bahçelerle karşılaşmaktan doğmadığını anladı. Onu korkutan yazmak zorunda olmasıydı. Bir bahar şiiri yazmalı ve şehzadeye sunmalı. Bu sarayın tasasız yaşayacağı ilk bahar. Şehzadenin yanındaki tek ozan o değil ki... Tekliği, cinsiyetiyle ilgili. Tek kadın ozan o. Müniri, bir bahar kasidesi yazmış bile. İlk dizelerinde "ağlayan gözüm, bulunduğun gül bahçesine iki pınar getirince, bütün cevherlerini su gibi döktü" diyordu galiba... Şehzade pek beğenmiş.

Müniri'yi ve kasidesini anımsaması, Mihri'yi canlandırdı. Müeyyetzade için, geleceği mevki önemliyse, kendisi için de şiirde geleceği yer önemli. Saray ozanıysa, kaside yazmak zorunda. Bunu da doğru dürüst yapmalı. Şehzade, Amasya Valisi olduğunda, şiirle tebrik etmedi onu. Gecikmemeli. Müeyyetzade'nin İstanbul'a gidişinin üstünden yaklaşık bir yıl geçtiğini anımsadı. Ramazandı ve kış başı... Baharı duymamıştı bile geçen yıl. Şiire, "sabah rüzgârı, İsa'nın soluğu gibi çürüyenleri diriltti" diye başlamayı düşündü. Caydı. Kendi acılarından söz etmeyi denese, "Hoş gör bu günü, ki gönlünü açar, aklında sevda derdi bırakmaz" demesi gerekir. Ya da şehzadeye seslenir gibi, kendine "gül mevsimidir, çimenlikte, ney gibi inle ey âşık bülbül" diye seslenmeli. Bahardan söz etmektense,

şehzadeden söz etmesi daha iyi. Baharın kutsal günlere, bayrama, ramazana falan rastlaması, şiiri kurmakta yardımcı olur. O da, on yıl sonra mı olur, on beş yıl sonra mı... Yaşarsa, yazar. Şimdi, şehzadeyi övecek dizeler arasın bakalım.

Mihrî, uzun süredir, gönlünün sesiyle yazdığını anladı. Hep gönülle, güzellikle ilgili dizeler geliyor dilinin ucuna. Şöyle bir şey yazsa: “Güzelliğinin kitabında fal bakmak istedim o şahın.” Pekâlâ olur. Böyle bir dizenin bütünlenmesi için, fal bakılırken neyle karşılaşıldığı yazılmalı. Bu şehzadenin adı olabilir. Adının harflerini yazar sırayla.

*Mushâf-ı hüsnünde fala niyyet ettim ol şehün
Evvel elifle ha geldi âhırında mim ü dal.*

Mihrî, gönül sesiyle de, şehzadeye övgü yazabileceğini anlayınca rahatladı. Dilediğince sıraladı sevdalı sözcükleri: “Seher saatinde, sabah yelinin habercisi, âşık gönlüme erişip, dedi, ey gamlı gönül gül dedim bu ne hâl”, “Dedi, kavuşma bayramıdır şahın, muştuluk bahşiş gerektir, ben dedim canım uygunsu, işte önce benden al”, “Yanaklarında, saçlarını oynattıkça sabah yeli, canımla gönlümün yangınına kuzey rüzgârı erişir”, “Ay bugün hilal olarak kaşına benziyorsa, yarın bir gün güzelliğine öykünüp dolunay olur, ne olacak.” “Işık vermezdi cihanın yüzüne gökyüzünün kandili, güneşe benzer yüzünün aydınlığı eğer ulaşmasaydı”, “Yay kaşlarıyla güzelliğine benzetmek için ay kâh hilale çevirir kendini kâh olur dolunay”, “Gökyüzünde gece-gündüz-ay ve yıl boyunca döner ama güneşin ışığı yüzünün güneşine benzemedi hiç.”

Mihrî, durup baktı yazdıklarına. Uyaklarını biraz düzeltir, sıralardı uygunluğuna göre. Şimdi, bir kasidede olması gereken övgüler yazılmalı, örneğin, “döneminin öyle bir fatihidir ki, Zal Rüstem bile onun karşısında savaşılamaz.” Onun adaletini övmek, uzun ömürler, hep şerefli mevkiler dilemek, kolay

iş. Dostları için de dualar gerekli. Düşmanları yok olsun bed-duaları da. Bunlar kolay, kolay ama bir iki dize gerekli, içten bir övgü. Özellikle bu kaside Sultan Beyazıt'a ulaşacaksa, ki ulaşacak, biliyor, Beyazıt'ın da içtenliğine inanacağı bir övgü. Ve birden buldu. Onun gençliğinin, hiçbir dedikoduya yol açamayacağını yazmalı. Aklının olgunluğunu, genç bir öğrenci olarak düşüncelerinin eğitimden başka şeyle ilgilenmediğini.

Akl-ı kül, şakird-i tıfl, mekteb-i re'yindedir

Kimse etmez ol şêhün keyfiyetinden kıyl-ü-kâl

Sonra Beyazıt'ın bu dizelerle kendi gençliğini anımsayıp anımsamayacağını düşündü. Kendisi için yapılan dedikoduların oğlu için yapılmayacağını söyleyen bu dizeler onu rahatlatır mıydı acaba? Omuz silktili. Bu onun görevi değildi ki. Görevi, bu kasideyi bitirmek öncelikle. Sonra, yeni kaside konuları bulmak. Nasılsa, Sultan Beyazıt için de kaside yazması gerekli. Hem de Amasya'ya yaptırdığı cami tamamlanmadan. Cami bittiğinde, ozanlar elbirliğiyle, kaside yağmuruna tutarlar padişahı.

Sultan Beyazıt Camii'nin söylencesi

Beyazıt'ın Amasya Valiliğinde geçen şehzadeliğinin en zor günleri, kardeşi Cem ile ilgili söylentilerin arttığı günlerdi. Devlet yönetiminde deneyli vezirlerin kimilerinin Cem'i istedikleri, yazışma örneklerinde bir şehzade adı konmak gerektiğinde Cem'in adının yazılması, Fatih'in Beyazıt'ı uyuşturucu bağımlısı bir hasta olarak kabulü bir yana, Cem'in Fatih tahta çıktıktan sonra doğmuş olması yüzünden veliaht sayılacağı kuralı ve bunun akla yakın görülüşü Beyazıt'ı endişelendirmişti. Onun bu zor günlerinden birinde Amasya'nın ünlü Halvetî şeyhlerinden Gümüşlüzade Pir Hayrettin Hızır Çelebi ile Ce-

malîzade Pir Cemalettin Mehmet Çelebi görüşmeye geldiler. Tahtın Beyazıt'a geçeceği konusunda tanrısâl belirtiler sezdiklerini söyleyip onu yatıştırdılar. Beyazıt'ın Amasya'ya hastalara yoksullara yemek dağıtacak bir imarethane, sayısı artan öğrenciler için de bir medrese yaptırtmasını istediler. Bu dilek bir bakıma, şehzadenin, bayındırlığa verdiği önemi babasına kanıtlaması olacaktı. Beyazıt, imarethane ile medresenin bir cami ile bütünlenmesinin doğru olacağını söyledi. Bir külliye armağan etmeyi düşünüyordu Amasya'ya. Ancak, masrafların dedikodu konusu olduğu günlerde bunu yaptırtması doğru olmazdı. Tahta geçtiğinde, dilediği güzellikte bir yapılar topluluğu gerçekleşebilirdi. Amasya'yı Osmanlı topraklarına tanıtacak bir başka tasarısı daha vardı. Amasya Darüşşifası'na benzer bir yapıyı bir başka kentte, örneğin Edirne'de yaptırtmak. Böyle bir hastane, müzik ve beslenme tedavisiyle, hep bunların ilk yapıldığı yeri, Amasya'yı anımsatacaktı.

Halvetî şeyhleri, istekleri konusunda üstelememenin doğru olacağını düşünüp, bu tasarıların tez zamanda gerçekleşmesi için duacı olacaklarını söylemekle yetindiler.

Beyazıt, tahttaki durumunun sağlamlaştığı günlerde, yerine vali olarak bıraktığı Şehzade Ahmet'e kendi adına yapması gerekenleri bildirdi. Bir cami yapılmasını istiyordu. Adına yakışır biçimde imarethanesi, misafirhanesi, medresesiyle. Yer olarak Yeşilirmak kıyısını düşünmüştü. Hacı Nevruzbeyzade Hacı İlyas Bey'in bahçelerinin çevresi, bu işin verileceği mimar da uygun görürse satın alınabilirdi. Hiçbir masraftan kaçınılmamalıydı. Caminin yazıtını, elbet bu görevi kabul ederse, Şeyh Hamdullah yazmalıydı.

Şehzade Ahmet, babasının isteklerini yerine getirmek için hemen işe girişti. Binaların yapımı için Mimar Şemsettin Ahmet görevlendirildi. Beyazıt'ın isteği göz önüne alınarak, Hacı Nevruzbeyzade Hacı İlyas, Hamza ve Hızır Beylerin bahçeleri

satın alındı. Mimar Şemsettin Ahmet, yörenin yapı için uygunluğuna, Eratna Beyleri soyundan İnehan Bey'in oralarda yaptırdığı köşk ve daha sonra Hacı İlyas Bey'in yaptırdığı mescide bakarak karar vermişti. 1481 yılı Recep ayında yapının temelleri atıldı.

Amasya'nın eskileri, bugün bile, yapıyla ilgili bir söylenceyi anlatırlar. Temel atılmış, temel duvarları örülmüş ama bir süre sonra temelde su yükselmesi başlamış. Mimar da, kaçıp saklanmış. Devletlilerin öfkesinden korkmuş.

İrmak kenarındaki yapıyla ilgili bu söylencenin gerçeğe uygun yanları olmalı. Söylenceye göre, mimar iki yıl sonra dönmüş Amasya'ya, temelin durumunu gidip görmüş. Şehzade Ahmet'in yapıyı sürdürecektir mimar aradığını da duymuş. Suların çekildiğini, temelin sağlamlığını deneyip, şehzadenin huzuruna çıkmış. Kimliğini hemen mi, camiyi tamamlayınca mı açıklamış orası tartışmalı. Ama, ters T planlı, son cemaat yeri altı yeşil mermer sütunun taşıdığı beş kemere oturan beş kubbeyle örtülü camiyi, kaybettiği zamanı kazanma isteğiyle hızla yapmaya başlamış.

Amasya'daki Beyazıt Külliyesi, başlandığı tarihe uygun bir ayda, Recep ayında tamamlanmıştır. Yıl 1486'dır. Yapının yazıtı üç tanedir. Orta kapının üstünde, Şeyh Hamdullah'ın güzel yazısıyla, binanın yapımının bitiş tarihi ve Sultan Beyazıt'a övgü ve dualar yer almakta. Kapının sağ yanındaysa binanın yapımı için buyruğu Sultan Beyazıt'ın verdiği yazılı. Sol yandaki kitabede ebcet hesabıyla yapı için tarih düşürülmüş. Tarih düşüren ozan bir yoruma göre, binanın 890 günde yapılıp, 891 yılında (1486) bittiğini söylüyor. Bu şiiri, "890 yılında başlanıp, 891 yılında yapı tamamlandı" diye yorumlayanlar da var. Bu şakacı kitabeyi Mezidoğlu Ali yazmış. Şiir onun mu, bilmiyoruz. Ama anlattığımız günlerde daha yapının inşası sürmekte.

Mihrî de, kasidelerini inşa ediyor.

“Mihri’nin Lûtfi’ye denk olmadığı bilinir”

Mihri, Şehzade Ahmet’e yazdığı kasidelerde, şehzadenin güzelliğini anlatıyor çoğunlukla. Bu anlatımda, kadın gözüyle yakışıklı bir delikanlıyı övmenin coşkusu var. Ne kendi kimliğini ne de şehzadeyi cinsiyetinden soyutluyor. *Şekil* sözcüğünün redif olarak kullanıldığı bir kasidesinde, bu duygu açıkça görülür. Bu kaside, Şehzade Ahmet’in sakallarıyla başlar. Bu erkeklik belirtisi, ozan genç kadında, değişik duygular uyandırmıştır:

*Yanakların reyhana benzer sakallarını göstereli
Beni çılgına çevirip hayrân etti*

Divan edebiyatında erkekler de, beğenip sevdikleri delikanlıların, özellikle yeni biten sakallarından söz ederler. Ama bu söz edişte, sakallar öğülse bile, başka bir şey de belirtilir: büyümenin, mahbup yani erkek sevgili olmayı engelleyeceği. Mihri içinse sakal, sevgili olmaya aday olmanın belirtisidir. Bu yüzden, kaşının tuğraya, saçının sümbüle, yanağının laleye benzediğini söylediği şehzadeye, onun sevgilisi olamayacağıнын bilincinde olduğunu da sezdirir:

*İki cihânın gülbahçesi bil gözüme zindan görünür
Bana yâr olmayacaksın bağ koruyucu puta benzer güzel*

Şehzade Ahmet’i, yüzünün Tanrı’ya inancını yansıttığı, yaptığı işlerin karşısına çıkışta görülüşü, sezilişi yüzünden dünya halkının yoluna can vermeye hazır oluşu; yüzünü görünce çene çukuruna düşen/tutulan gönlü yüzünden ozanın başına dünyanın zindan oluşu; güneşle ayın, onun yüzüne öykünseler de benzeyemeyecekleri benzeri kalıplarla övmeyi sürdüren Mihri, divan şiirinin bütün benzetmelerini kullanır bu kasidede. Sakalları karıncaya benzettiğinde Süleyman Peygam-

ber'den söz eder. Çünkü Süleyman ile karınca söylencesi ünlüdür. Süleymandan söz edince de, onun dünyaya egemen olmasını sağlayan mühürden konuşmak gerekir. Böylece, şehzadenin ağzını abıhayat pınarına benzetip, çevresini sakal karıncalarının sardığını, bu Süleyman'ın mührüne benzeyenler sanki sakal mı/yazı mı diye sorarak pekiştirir övgüsünü.

*Çevresini ab-ı hayatın tutar mur-ı hattın
Guyiya hat mıdır mühr-i Süleyman şekil*

Bu övgülerin sonuçlanışında Mihrî'nin alçak gönüllü tavrı önemlidir. Birincisi, bağış olarak, şehzadeyle görüşebilmeyi dilemektedir. Kasidenin iki yerinde belirtir bunu. İkincisi, şiirdeki ustalığının Lütfî'ye denk olmayışının bağışlanmasını ister. Bilge yanı da olan, sözünü sakınmadığından *Deli* sanıyla anılan Lütfî'nin Mihrî tarafından övülmesi içten. Bu şiirin, Lütfî için soruşturmalar başlamadan, ölüme mahkûm edilmeden çok önce yazıldığı da düşünülebilir. Mihrî, şiiri beğenilirse, söylence ozan Selman'a denk olacağını söylüyor. Ozanlığını Tanrı'nın haberci meleği Cebrail'in beğenmesi dileğiyle sonlandırıyor kasidesini:

*Âferin diye beğenip alkışlaya Cibril-i Emin
Ne zaman okusam övgünü Hassan şekil*

Hassan (bin Sabit), Hz. Muhammet dönemi Arap ozanlarından. Hz. Muhammet ve İslam için yazdığı şiirlerle ünlüdür. Selman (Selman-ı Saveci) ise 14. yüzyıl İran saray ozanıdır, şiirin her dalında yetkindir. Mihrî'nin, Şehzade Ahmet tarafından beğenildiğinde bu ozanlara denk olacağını söylemesi boşuna değil. Ozan, döneminde beğenip ödüllendirirlerse işe yarıyor. Edebiyat tarihine "iyi ozandı, döneminde değeri bilinmedi" yazılmasının ne önemi var? Mihrî, usta ozan olsalar da değerleri bilinmeyen az ozan mı gördü?

Sultan Beyazıt'ın, ozanlığına güvenerek, kimi ozanları beğenmemesi, yazılanları küçümsemesi ya da kendince düzeltmeye çalışması Mihrî'nin ona kaside yazmasını engelliyor. Hep Firdevsî-i Rumî (Uzun Firdevsî) ile Hamdi Çelebi'yi anımsıyor.

Firdevsî'ye ismarlanan *Süleymanname* adlı kitabın başına gelenler üzücü. Ansiklopedik bir kitap bu. Nazım ve nesir olarak düzenlenmiş bu kitap. Üç yüz altmış cüz (forma, bölüm) imiş. Çağdaşları “dört kitaptaki [Kur'an, İncil, Tevrat, Zebur] bütün olayları, dünyadaki bütün öykü ve masalları, felsefe, matematik ve astronomi ile ilgili bilgileri” bu kitapta derlemeye çalışan Firdevsî'nin, ayrıca yerini bulup kendi bilgi ve görüşlerini de kullandığını yazarlar.

Ne ki Sultan Beyazıt, eserden seksen cüzü seçip, geri kalanını yaktırmış. Bunu kendine yediremeyen Firdevsî de, İranlı adaşı gibi yakışık almayan birkaç beyit söyleyip Osmanlı ülkesini terk etmiş. “Yakışık almayan birkaç beyit” bir hiciv olmalı. Ayrıca, İranlı Firdevsî'nin eseri yakılmamış, *Şehname* umduğu ödülü alamamıştır.

Hamdi Çelebi'nin serüveni, Firdevsî'yi andırıyor. *Yusuf u Züleyha* adlı mesnevisini Sultan Beyazıt adına söylemiş, ama dönemdaşlarının eşsiz bulduğu bu şiir, ozanın beklediği ilgi ve övgüyü görmemiş. Ozan da şiirden padişahın adını ve övgüsünü çıkartmış. Gerçek ozanların, gerçek şiirin değerini bulmadığından yakınmış “Leyla ve Mecnun” adlı öykü şiirinde; Nizâmî'nin, Firdevsî'nin adlarını anarak, “eğer onlar bu dönemde yaşasalar ve yazsalar, kimse onlara beş para vermezdi” demiş. Osmanlı ülkesini “layık olanın mahrum edildiği” bir yer olarak tanımlamış.

Sultan Beyazıt'ın ozanlara karşı bu tutumu, belki de Cem Sultan'ın ozan oluşundan kaynaklanıyor. Aralarındaki yazışmalarda da hep şiir aracılık etti. Her ozanı, Cem'in doğal yandaşı sayıyor belki.

“Sen gül döşekte mutlu yat”

Sultan Beyazıt, Cem Sultan’a taht kavgasından vazgeçmesi karşılığında, uygun bir aylık önermişti başlangıçta. Cem bu öneriyi ilginç bir şiirle geri çevirdi:

*Sen gül döşekte coşkuyla mutlu yat
Ben kül döşeneyim sıkıntı külhânında, sebep ne?*

Beyazıt’ın bu “neden” sorusuna yanıtı, şiir olarak aynı ölçü ve uyakta olsa da, aklın keskinliğini taşıyordu:

*Çünkü talihin yazıldığı gün, devlet bize kısmet olmuş
Tanrı’nın uygun gördüğüne neden boyun eğmiyorsun,
sebeb ne?
Hacıyım diye iddia ediyorsun
Dünya saltanatına bunca isteğin neden?*

Cem’in sorusu, Beyazıt’ın yanıtından daha çok yer etti bel-
leklerde. Ama bu şiirli tartışmanın ağırlığı her iki kardeşin ak-
lından da çıkmadı. Cem, ömrünü tamamlayacağı sürgünde
yazdığı şiirlerde, sıkıntısının yalnızca yurt özlemi olduğunu be-
lirtmeye çalıştı. Bir de yakınlarının yokluğu, oğlunun öldürülü-
şünün acılarını anlattı. Sürgün olduğu ülkede yaşadığı koşulla-
rı anlattığı uzun şiirde, sık sık, padişahlığın geçiciliğini vurgu-
lar. Dünyadaki tek gerçek hükümdar, ölümsüz olduğu ve her
dilediği yerine geldiği için Tanrı’dır. İnsanın hükümdarlığı ge-
çicidir, yalandır. Bir, dünyadan aldığı zevkler; bir de, iyi olarak
anılmak kalır elinde. Cem, dünyanın doğusundan batısına ege-
men olmuş Peygamber Süleyman’ın da İskender’in de pişman
olduklarını söyler. Bunlardan önce, kendi yaşadığı koşulların
padişahlıktan daha iyi olduğunu vurgulamaya dikkat etmiştir:
Cennet bahçesine denk Fransız bağları, ona hizmet eden on iki
asilzade delikanlı, birbirinden güzel, asil delikanlıların hizmet

ettiği sofradaki eşsiz yemek, meyve ve içkiler... Bir başka şehzadenin sakilik ettiği bu sofraya, Çin, Yemen, İran ve Turan'a ege-men olmaya denktir. Böyle bir mecliste bir gece bulunmak, *miraç*'a (göğe yükselmeye) benzer. Üstelik, geçirdiği serüvenden sağ çıkması da "yedi iklime sultan olmaya" bedeldir.

Cem, kendini teselli eder gibi görüldüğü,

*Cem'in kadehinden iç ey Cem burası Frengistandır
Her kulun başına yazılan gelir devrandır*

dizeleriyle başladığı bu şiirinde, bir bakıma ağabeyinin "Tanrı'nın uygun gördüğüne boyun eğmeyiş" suçlamasını yanıtlar. Tanrı ona, bir başka ülkede de olsa zevk, eğlence ve beylik uygun görmüştür. Şiirini, ağabeyini anarak bitirir:

*Dedi Cem bu şiiri Sultan Beyazıt'ın anısına
Ânınca o meclisi akan gözünden kandır*

Kendi adını ise tam bir devletli gibi anar:

*Husrev-i âlem şehenşehzâde-i hâkân-ı Rum
Sâhib-i cûd u kerem şehzâde Cem Sultandır.*

"Dünya hükümdarı, şahlar şahı Anadolu hakanının oğlu, soylu ve cömert Şehzade Cem Sultan", acılarını, bağışlanma isteğini *kerem* redifli bir şiirde dile getirir. Ama bu şiirin, sonradan tahta çıkacak Şehzade Selim'e yazıldığı notu vardır. Bu kaside, Cem'in öldüğü yıl yirmi beş yaşında olan Selim'e, hangi tarihte yazılmıştır belli değil. Acaba bu şiirin Şehzade Selim eliyle Beyazıt'a ulaşması mı öngörüldü? Yoksa Cem, yeğenini kendisine yardım edecek güçte mi gördü, bilemiyoruz. Ama bir ozanı ölüm cezasından kurtaran *kerem* redifi, Cem'in işine yaramamış görünüyor. Şehzade Selim ise, amcasının serüveninden ve bu şiirden gerekli dersi aldı.

“Ben bu candan yoksun kalaydım keşke!”

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi, Fatih Sultan Mehmet’in kendisi için ölüm cezası düşündüğünü öğrendiği günü, bir *abdal derviş* kılığına girip Amasya’dan kaçmak zorunda kalışını hiç unutmamıştı. Tanınmamak için sakal-bıyığını kesişi ona bir kalender görünüşü vermiş, konaklamak zorunda kaldığı yerlerde hoş olmayan davranışlarla karşılaşmasına yol açmıştı. Namaz kılıp kılmadığını kontrol edenler, İslam’a uygun davranıp davranmadığını belli etmemeye çalışarak denetleyenler, hatta... düşünmeye bile utanıyor, sünnetli olup olmadığını merak edenler. Şarap içmenin, afyon yemenin, halk içinde, din-den çıkmakla eş görüldüğünü bilmez değildi. Ancak, seçkinlerin böyle alışkanlıkları olduğu da bilindiğine göre, halk kendine yakın bulduğu kişilere böyle davranıyordu demek. Kalenderîler, Haydarîler, Işıklar ve Torlaklar ya da genel bir tanımla *Rum Abdalları* resmî olmayan bir baskı ile yüz yüzeydiler. Kimi abdalların kehanetlerde bulunuşu, gelecekle ilgili haberlerinin çıkışı halkı korkutmasa, başına neler gelirdi kimbilir?

Müeyyetzade, artık abdalların neden bir yerde uzun süre kalmayıp dolaştıklarını da anlamıştı... Çevreden korunma, dolaştıkları yerlerde duyduklarını *gaibten haber* gibi bildirme olanağı, çoğu kez dilenerek geçindikleri için halkı istekleriyle bezdirmeme gezginliklerinin nedeni olmalı...

Müeyyetzade’nin sürgünlüğünün en zor günleriydi Halep’e ulaşmaya çalıştığı günler. Halep’te kendi kendine bir karar vermişti. Bir gün, ülkesine saygıdeğer bir biçimde dönebilirse, hep saygıdeğer biçimde yaşamaya çalışacaktı; işte şimdi o günleri yeniden düşünüp, kararını anımsamak zorunda. Çünkü evlenecek. Bu evlenmeyi uzun süredir planladı çevresi. Evlenmeli artık, Kalenderhane Medresesi’ne atandığının ayı dolmadan söylenen kızla. Kazasker Müslihiddin Kastalanî’nin ki-

zıyla... Muslihittin Kastalanî ya da Mevlânâ Kestellî, bilge ve saygın. Bu evlilik ona yeni mevkiler sağlayabilir... Kastalanî'nin dostlarının etkili görevlerde olduğunu biliyor. Hem bir bilginin korumasında olmak şehzade koruyuculuğunda olmaktan daha güvenli. Güçlü mevkilere geldiğinde kendisi koruyucu olmayı deneyecek.

Birden, evleneceği kızla ilgili hiçbir şey bilmediğini anımsadı. Ve incecik bir sızı duydu içinde. Yüzüne korkusuzca, yeni yetişen bir delikanlı edasıyla bakan siyah gözleri, başındaki örtünün, fesin altından fırlayıveren perçemleri, heyecanın boğuklaştırdığı sesiyle Mihrî. Mihrî'yi unutmuş muydu? Hayır... Mihrî unutulamaz... Ama onun yaşam planında da yer alamaz. Ona, bir savaş arkadaşı değil, bir eş gerekli. Bir müderrisin kim bilir belki de bir kazaskerin eşi olamaz Mihrî. Belki de evlense kocasını onun adıyla anarlar... Kastalanî'nin kızı evlenmek için uygun. Kocasına geleneklere, dinsel kurallara göre baş eğmesi öğretilmiş bir kız. Dönemin bilgelerinin selamlığından eksik olmadığı bir konak. Söyleşisinden tat alınacak bir kayınpeder... Bugün, konağa resmen aracılar gitmeli.

Müeyyetzade Abdurrahman Çelebi, Mevlânâ Kestellî'nin kızıyla 21 Mart 1486'da evlendi. Baharın geldiği gün. Hicrî tarihe göre takvimler 17 Rebiülevvel 891'i gösteriyordu. Evlendiği gün, Sahnı Seman Medresesi müderrisliğinden İstanbul Kadılığı'na yükselen Eftalzade'nin yerine Sahnı Seman Medresesi'ne atandı. Bu terfi, bir düğün armağanıydı.

Mihrî, Müeyyetzade'nin evlendiğini öğrendiğinde şaşırmadı. Yalnız gönül kırıklığına, düş kırıklığına benzer bir acı sardı yüreğini. Ünlü bir kişiye damat olmayı seçen eski bir sevgili. Hiç tanımadığı bir kızla evlendiği kuşkusuz... Keşke, güzelliği ya da aklıyla ünlü bir kadınla evlenmiş olaydı. Talihine küserdi. Keşke... Ve şiiirden başka hiçbir şeyin duygularını anlatabileceğini sezdi. Nicedir yüreğinde büyüyen acıyı ve öfkeyi

dizelerin kalıbına dökmeye çalışmak, onu yatıştırırdı. Dene-
mişti, biliyordu. Yazmaya başladı:

*Ben dünyanın biçimiyle çizilseydim keşke
Bu dünyaya gelmeyip yok olsaydım keşke*

*Geçti ömrüm rüzgârın şiddetiyle her zaman
Ben bu candan âh ezelden yoksun kalaydım keşke*

*Yoklukla aşâğılıkla anılıp her konuda
Sonra saygıyla nazlandırılarak ağırlanıyordum keşke*

*Bülbül olup gönül işlerinde her an inlemektense
Daha iyiydi yıkıntılarda baykuş olaydım keşke*

*Bunca bilgi ile meşhur olacağıma âleme
Türlü bilinmezliklerle anılaydım keşke*

Uyakların art arda su gibi akışına şaşarak durdu: *mersum, madum, mahrum, mahdum, bum, mazmum...* Bunca *m* sesi mırıltı gibi bir duygu veriyor, yakınmasını doğallaştırıyordu. Şiri bitirmek için *malûm* sözcüğünü uyak kullanabilirdi:

*Kandese nâ ehle verirmiş murâd yine felek
Mihri ben de cehl ile mâlûm olaydım kaşki*

Zaten elinde başka uyaklık sözcük de kalmamıştı. Güldü birden. Alışılmamış bir sözcüğün kullanılması gerek bunca yakınmaya... Örneğin *sarımsak*. Neydi arapçası, *sum*. Pekâlâ olur. Hele saraydakilerin çoğunun tatmadığı bir yemeğin içinde anarsa onu. Tarhanada örneğin. Ama öyle süzme torba yoğurtlarında has ekmeklerin dövülerek yapıldığı saray tarhanası değil. Kurutulmuş yoğurdun, yani keşin o ekşimsi kokusunun sarımsak kokusuyla örtüldüğü köy tarhanası... Bilgisizliğin geçerli olduğunu söylüyorsa, bilgisizlik örneği diye Türk adını anmak gerek. Büyükanesinin hayali ona azarlar gibi bak-

sa da çaresi yok. Büyükanası yanındaymış gibi, “Bu dizelere itiraz edemezsin Koca Türkmen,” diye mırıldandı, “Beğenirsin...” Sonra yazmaya başladı yeniden:

*Şimdiki halkın yanında Türklükmüş itibar gören
Keşli tarhanalarında sarımsak olaydım keşke*

*Nerdeyse uygun olmayana verirmiş dileğini yine felek
Mihri ben de cahillik ile bilinseydim keşke...*

Şiirini okudu. Temize çekmeye üşendi. Şehzade Ahmet’e vermeden, bir de neşeli şiir eklemek gerekecekti. Şöyle çapkınca bir şey... Kâğıtları itip başının altına bir yastık çekip sedire uzandı. Gözlerini yumdu. Uykusunun arasında bir kadın gördü. Yaşmağı yüzünü örtmüş. Bir eli bir kız çocuğunun başını tutuyor. Kızın elinde ucunu tuttuğu bir çevre. Çevrenin öteki ucunu bir erkek çocuk tutmuş. Oğlan önde. Sanki hem kız kardeşini hem de anasını o yönetiyor gibi önde. Mihri, cılgınca bir merakla kadının yüzünü görmek istedi. Kendi anası mıydı? Yaşmak kendi kendine kalınlaşıyor, kadının yüz çizgilerini görünmez duruma getiriyordu. Kız çocuğuna çevirdi gözlerini. Kızın bir yüzü olmadığını gördü korkuyla. Başındaki takkenin, entarisinin parlak işlemeleri vardı, örgülerinin ucunda parlak şeritler. Ama yüzü yoktu. Anası elini takkenin üstüne onun kaçıp gitmek istemesini engeller gibi dayamıştı. Yok, yalnızca onun yanı başında olup olmadığını anlamak ister gibi... Kör müydü yoksa? Mihri körlerden çok ürkerdi. Bir çılgılık fırladı gırtlğından... Kendi sesiyle uyandı.

Mihri, bu düşü uzun süre sıkıntıyla anımsadı.

“BİZ OLAMAYIZ YÂRSIZ”

Sultan Beyazıt, sunulan kasidelerden pek azını beğenmişti. Bir-iki dizesinde olsun içtenlik görülenlerini.. “Ozanların padişahı” diye anılan Necatî’nin dizeleri bile usta ama içtenliksizdi. Yalnız, oğlu Şehzade Abdullah’ın ölümü için yazdığı kasidedeki iki dize;

*Yanında bunca kulundan bir adamı bile yok
Beyim bu ne seferdir ki böyle davrandın*

Evet evet... Gerçekten iyi ozandı Necatî Bey. Gerçi rahmetli şehzadeye “Mecnun’un Leyla’ya, Ferhat’ın Şirin’e beslediği aşka benzer bir duygu beslediği” dedikodusu da çıkmıştı bir ara. Necatî’nin bir gazelinin ilk dizeleri de bu tutkunluğa kanıt diye gösterilmişti:

*Sünbül saçınla hatırimız sorulmadı
Gül yanakların bizimle iki gün bir olmadı...*

Ozanlar övgüyü aşırıya vardırınca böyle oluyordu işte. Bir erkeğin bir başka erkeğin güzelliğine şiir yazması ayıp değildi ya... Erkeğin biri devletli olunca...

Düşünceleri gençliğinin geçtiği Amasya'ya kaydı. "Ahmet şanslı," diye düşündü, "Mihri'nin ona tutkun olduğu söylene de, bundan ona zarar gelmez." Sonra, anasını avutsun diye can yoldaşı seçilmiş, ceylana, daha doğrusu keçi yavrusuna benzer tavırlı kızı düşledi bir an. Şimdi otuzuna geliyor olmalı.. Kadının yaşlılığı duymaya başladığı çağ.. O yüzden mi sevdadan söz ettiğinde bunca ateşli dizeleri. Son okuduğu gazelde nasıl sakınmasız:

*Neyleyim bîçâre gönlüm bir an olmaz yârsız
Sussam olmaz yine ki çok uğraşmalı bu arsız*

*Ben adını dilimden düşürmem ama dilberin
Bir an anmaz beni, adam olmaz, bir soluk yabancısız*

*Kavuşmaya söz verip saldı beni sevdalara
Döndü inkâr eyledi bu dini yok kararsız*

*Ey can tabibi imdat hastanım öldüm imdat
Dedi haktır âşık öldürmek bana sağaltmasız*

*Görmedim bir güzel ki yanında olmasın rakip
Bu cihan bağında hiç gül olmazmış dikensiz*

*Güzellerin sevdasını Mihrî ölürüz bırakmayız
Kim ne derse desin biz olamayız yârsız*

İçini çekti. Mihrî, padişahlığı için kaside sunmamıştı. Oysa Amasya'da, hastalığı için bile... Bir an durdu. Müeyyetzade olayını bağışlamıyor olsa gerek, diye düşündü. Müeyyetzade vefasız çıktıysa ne suçum var.

Beyazıt'ın düşünceleri, Anadolu ozanlarının dizelerinden,

başka ozanlara kaydı. Unutamadığı bir başka kasideye. Buna kaside değil, bir *feryatname* demek daha doğrudur. Ebü'l-Beka Salih bin Şerif'in dizeleri Benî Ahmer devletinde yaşayanların yardım çağlığını taşımıştı İstanbul'a. İspanya'daki İslam devleti, daha önemlisi uygarlık merkezi Endülüs'ün sığındığı son kale. Son soluklarını verdi verecek. Beyazıt'ın eli kolu Cem yüzünden bağlı. Avrupa Cem'i siyasal bir silah olarak kullanıyor. Hem kalkan gibi hem mızrak gibi. Anadolu'nun, Avrupa devletlerince desteklenecek bir taht kavgasına daha dayanacağı kuşku. Ensesinin ortasından başının arka yanına yayılan ağrıyı duyumsadı.

Zehirler ve panzehirler

Beyazıt'ın şehzadelikinden beri yakındığı baş ağrıları, hekimleri uzun süre uğraştırmıştı. Şehzadelikindeki uzun sürecek avları, açık havada gezintiler baş ağrısı krizlerini engelliyordu. Hekimler, bu baş ağrılarının sinirsel olduğuna karar vermişler, bir ara “devlet işlerinin sıkıntısıdır” demeye kalkışmışlarsa da başlarından korkmuşlardı. Kardeşi taht davasında, boy boy şehzadeleri devlete aday olduğunu kanıtlamakta yarışan bir hükümdara, “başınızı devlet işleri ağrıtır” demek olur muydu? Kim gönül hoşluğuyla bırakmış tahtını. Yeri Cennet olsun, II. Murat denemiş iki kez. Ama dönüp gelmeyi de savsaklamamış. Araya taraya Şeyhî'nin (Hekim Sinan) bir kitabında, süsen kokusunun baş ağrısına yol açtığı ile ilgili bölümü bulup, devasının da sandal ağacı kokusu olduğunu işaretleyip huzura çıkmışlardı.

Beyazıt, baş ağrısına dayanamadığında sakıncasız bir neden hazırdı, süsen koklamış olmalı. Beyazıt'ın bu bahaneye inanıp inanmadığı belli değildi. O, hekimleri ilk dinlediğinde gülümseyip, iyi bir ozan olan Şeyhî'den bir iki dizeyle yanıtlamıştı onları:

*Gamın ki yükünü taşımadı yer
Yemez adam gamı gam adamı yer*

*Aklı olan bırakmasın gönlünde tasayı
Kıl kadar tasanın olur dağ kadar derdi.*

Hekimler rahatlamışlardı. Beyazıt'a, sandal ağacı kokusu ya da Amasya'da düzenletip alıştığı macun dışında ilaç önermek olanaksızdı çünkü. Açıkça söylemese de zehirlenmekten korkuyordu. Fatih Sultan Mehmet için verilen ilaçtaki zehirli maddeyi öğrenişi mi arttırmıştı bu korkuyu acaba? Fatih'in hekimlerinden Yakup Paşa, yeniçeriler tarafından öldürüldüğünden, verdiği *şarab-ı farih*'in formülü bilinmiyordu. Bir yerde kaydı da yoktu. Beyazıt, tahta çıktıktan bir-iki yıl sonra, bir ikinci üstü çağırtmıştı hepsini. Önlerine bir kitap sürüp, "Hele bir bakın, nedir?" demişti.

Yazma bir kitabın sonundaki boş sayfaya yazılmış bir not: "Yakup Paşa Macunu, gayet kuvvetli güçlendiricidir." Hekimler Beyazıt'ın asıl sorduğunun bu macunun içindeki maddelerin özelliği olduğunu anlamışlardı. Dikkatle gözden geçirdiler yazılanları: "Güçlebüken 10 dirhem, zencefil 10 dirhem, karanfil 10 dirhem, tarçın 8 dirhem, besbase 8 dirhem, cevzi-bevva 10 dirhem, anason 10 dirhem, mastika 5 dirhem, ud belesan 10 dirhem, asarun 10 dirhem, misk 1 çekirdek. Bu eczaları ayrı ayrı dövüp üç katı ağırlıkta saf bal ile macun edip mizaca [hale, hastanın yapısına] göre kullanmalı hatta merhum ve mağfurlehu [Tanrı'nın rahmet ve bağışlamasına kavuşmuş] Sultan Mehmet Han Hazretleri de kullanmışlardır."

Bir an, *güçlebüken*'in ne olduğunu anlayamadılar. *Kargabüken* de denilen *cevzi mukayyi* mi acaba? Ama bu tehlikeli bir zehir. Stiriknin. Asarun da tehlikeli. Kusturucu, ishal verici. Dilleri döndüğünce anlattılar.

Beyazıt, Yakup Paşa'nın dönmeliğinden önceki adı andı: "Anlaşılan Maestro Jakobo için söylenenler gerçekmiş!" Bir daha ne bu konu konuşuldu ne o kitabı gördüler. Ama Sultan Beyazıt, o günden sonra önerilen ilaçları reddetti. Varsa yoksa alıştığı Amasya kökenli macun. Onun içinde de, karanfil, hindistan cevizi, mastika, safran, soğan tohumu, kişniş, tarçın, kimyon, zencefil, anason, turp tohumu, üzerlik var. Tadını ve kokusunu iyi tanıdığı bir karışım. Bir de Ramazanın on beşinden sonra yapılan buhur suyu. Buhur suyu padişahın başka kişilere de sunuluyor. O yüzden güveniyor olmalı.

Beyazıt, ağrılardan çok bunaldığında afyon kullanıyor. İlaç olarak, mercimek kadar. Bu da İbni Sina'dan beri kullanılır, tüm ağrılara. Hekimler, Beyazıt'ı kınamayı düşünmüyorlar bile. Zehirlenmek, çağın tüm hükümdarlarının ortak korkusu.

"Hazanı hoş görelim"

Hasbahçe, geleneksel Türk bahçesi biçimindeydi. Ağaçlar, çiçeklerin gelişmesini engellemeyecek biçimde dikilmiş, Amasya'nın dağ yamaçlarından biri setler biçiminde düzenlenmişti. Su dolaplarla bahçenin pek çok köşesini dolaşan dereciklere boşalıyor, çevre kutsal kitaptaki cennet bahçesini anımsatıyordu. Mihrî, içindeki sıkıntıyı geçiştirmek isteğiyle gitmişti bahçeye. Sabah erkenden. Kuşlukta Bülbül Hatun'la ona hizmet edenlerden bir-iki kız daha gelecekti. Bir bahçe sefası... Ağaçlar altına kurulacak sofraya, çiçek sularıyla hazırlanmış şerbetler... Elbet Mihrî'den bir-iki şakacı söz beklenecek. Eğer hava, daha doğrusu Bülbül Hatun'un ruh durumu uygun olursa, gölgelikler düzenlenip Şehzade Ahmet de ikindiden sonrası için çağrılacak... Şehzadeye yeni atanan imam, hem ozanmış hem de müzisyen. Takma adı bu yüzden Makamî. Müzikteki ustalığının ünü yüzünden Serez'den İstanbul'a getirtilmiş-

ti. Şehzade Ahmet, Şehzade Mahmut'un adamlarından Andelip'e denk birinin kendi yanında olmasını istediğinden, Sultan Beyazıt'a mektup yazıp yarı sitem yarı rica, Makamî'yi nasıl dinleme mutluluğuna erişebileceğini sormuş, Beyazıt da sevgili oğlunu kıramamıştı. İşte bu ikinci belki Makamî de dinlenebilir, iyi bir besteciymiş... Ozanlığı da fena değilmiş. Endurun'daki gençlere öğretmenlik önerilecekmiş... Bütün bunlar, Bülbül Hatun'un keyfinin yerinde olmasına bağlı. Mihrî'nin sıkıntısı, sabah, tarağında gümüş renkli bir saç bulmasından... Alnının üstündeki kına renkli saçların arasında mıydı acaba? Çevresindekiler hep kızıl... Saçının ağarmasına değil de kopmasına canı sıkılıyormuş gibi... Takamadığı, takmadığı, belki eliyle ittiği gelin tellerine benziyordu...

Bahçenin pek uğranılmayan bir kıyısına kadar yürüdü. Buradaki güller budanmamış. Rengi ötekilerden farklı bir tomurcuk gördü. Koparmak istedi. Amma da kuşatmış çevresini dikenler. Elinin çizilmesine aldırmadı, uğraştı. Ancak, tomurcuğu avucunda tutarken onun, dalında kurumuş olduğunu fark etti. Rengini, kokusunu koruyarak kurumuş gitmiş dalında... Dokununca dağılıveriyor. Pembeliği taze sanılmasına yol açmış. Saçındaki ilk beyazı bulduğu andaki anlatılmaz duygu sardı içini. Kuşağına sokulu mendilini çıkardı, koncanın yapraklarını koydu içine, incitmemeye çalışır gibi usulca bohçaladı. Önce yüzüne bastırdı bu bürümcük bohçacığı. Genzini uçuk bir gül kokusu sardı. Sonra kuşağının arasına koydu dikkatle. Bir adım attı. Telaşla elini kuşağının arasına soktu. Bu açılmadan ölen çiçeğin düşeceğinden korktu. Çevresine bakınıp koynuna soktu. Sonra tomurcuğa mı, kendine mi söylediğini bilmeden, "hoş görmek gerek sonbaharı" dedi, "baharı gören sonbaharı da görecek..." Oracığa çöktü. Mırıldanmaya başladı:

Ömür vefâ ederken cihânı hoş görelim
Bahar dönemi gelince hazânı** hoş görelim*

*Sevgiliyi düşlemek verdiği acıları hatırlattı
Bize hep budur armağanı hoş görelim*

*Nasıl sevelim onu ki sever başkalarını
Sevgisi bizimle olanı hoş görelim*

*Rakibi sırdaş edindi, yabancıyı sevgili
O onunla hoş olsun biz onu hoş görelim*

*Ne gül kalır ne bülbül ne ilkbahar ile güz
Cihanla ey Mîhrî bu cânı hoş görelim*

Biri omuzuna dokundu sanki. Sıçrayıp ayağa kalktı. Başını çevirip baktı. Kimseler yok. Eteğini silkti. Aşağıdaki sete doğru yürüdü. Bülbül Hatun için bir şeyler düşünmeliydi. *hoş görelim* redifini kullanacaktı, ama bir başka biçimde.

Bülbül Hatun, Mîhrî'nin öyle içinden hemen doğmuş gibi şiir söylemesini beğenirdi. O kuşlukta da sofracı kızlar hizmete başlar başlamaz söylemeye başladı Mîhrî:

*Getir getir içkiyi sâki baharı hoş görelim
Çiçek zamanı erişti çevreyi hoş görelim*

*Bu gün ki gül mevsimidir çimenlikte bülbülle
İnleyip haykırarak âh edip ağlamayı hoş görelim*

*Ne yapalım gülün eteğini elinden bırakmaz diken
Gülün hoşnutluğu için dikenini hoş görelim*

*Yoluna armağan getirdim beyim bu canı dedim
Dedi eli boş da gelsen olanı hoş görelim*

* yaşarken.

** güzü.

*Cihanla cânını dök yoluna Mîhrî, sevgili
Ben verdim demiş sana bu itibarı hoş görelim*

Mîhrî'nin gazeli Bûlbûl Hatun'u duygulandırdı. Üzüntüsünü bastırmaya çalışan, zorlama neşeye benzeyen havayı sezdi. "Var ol Mîhrî Hatun," dedi, "Nasıl bilirsin yüreğimin içindekini..." Mîhrî yarı hoşnut yarı utanarak gülümsedi. Bûlbûl Hatun kızlardan birine işaret etti, kız koşup geldi, Mîhrî'nin önüne bir bohça bıraktı. Bûlbûl, Mîhrî'nin teşekkürünü beklemedi, "Akşama hava serinleyebilir," dedi, "Şehzade akşamı uygun bulmuş." Sonra gülümsemesi genişledi: "Öğle namazından sonra dinlenmen için bir gölgelik hazırlanacak. Gece uzayabilir."

Mîhrî, bohçayı gölgelikte yalnız kaldığında açtı. Gül kurusu atlas bir üstlük. İncecik, hiç görmediği bir kürkle astarlı. Aynı renkte bir de örtü. Sim işlemeli... Gülümsedi. "Bûlbûl Hatun da ayırdında dalımda kurduğumun" diye geçirdi içinden. Saraydaki kadınların hepsinin, Bûlbûl Hatun'un da, aşksız yaşamaya zorunlu oldukları aklına bile gelmedi. Şehzade Ahmet'in eşi şanslıydı belki. Devletlilerin sevdasına güvenilirse.

"Er ise gelsin o namert"

Mîhrî, hasbahçedeki toplantının bûlbûlüydü o akşam. Söylediği her şiirin bir yerine bir espri sıkıştırdı. Bakış okundan söz edip, kaşı yaya benzeten dizelerle başlıyor, şiirin ortasında yârinin pazara gidişini anlatırken, yolunu gözyaşlarıyla sula-yıp, kirpikleriyle süpürdüğünü söylüyordu. Şehzade, "saçını süpürge etmek" deyimini anımsayıp için için gülümserken, bir-iki dize sonra kahkahasını tutamıyordu. Çünkü Mîhrî, bir köy görüntüsü getiriveriyordu şöyleşie:

*Darı tarlası sanıp dolandı çevresini yârin rakip
Bir kesme* vurdum o domuz tâ gitti ormanına dek.*

Sözü de, bülbül söyleyişinin farkında olarak bağılıyordu:

*Çünkü bülbülüsün bugün gül yüzlü yârin, ey Mihrî
Git şimdi ağlayıp inlemeye dilberlerin gül bahçesine dek.*

Şehzadenin öteki ozanlarının şiirlerine, Mihrî hep aşık bir kadın edası ile şehzadenin gençliğini överek yanıt veriyordu:

*Tanrı yarattı âlemde gül yüzlü dilberler ama
Senin kişiliğinde toplanmış güzellik tazelik körpelik.*

Bu edanın erkek ozanlarda bıyık altından gülümsemeyi yaratmasını bekliyor, birden rakiple ilgili dayanılmaz ya da inanılmaz bir benzetme yapıyor, sevdadaki rakibiyle şiirdeki rakibinin ne kadar güçsüz olduğunu gösteriyordu:

*Rakibim söz vurup dermiş onu öldürürüm bir gün
Er ise gelsin o namert ona gösteririm erlik*

Sözü bu kez, savaş alanında hüner gösteren bir yiğit ağzıyla bağılıyordu: "Sevgilinin bakışı kılıç olmuş, gamzesi demir kuşak, o hüner gösterse ne çıkar."

Mihrî, karşılıklı şiir söylemenin coşkusuyla, Makamî'nin orada olduğunu bile unutmuştu. Şehzadenin ayak ucunda oturan çok genç, incecik delikanlının Makamî olduğunu anlamıştı ama bir köşedeki saz takımıyla ilgilendiğini görmemişti. Birden Makamî'nin bir şiir okumaya başladığını fark etti. Bu şiir doğrudan kendisine sesleniyordu:

*Gerçekten hakka uygun düşünülürse, bu şirin sözlü Mihrî'dir
Dudakları söz yerine akıtır âb-ı hayat*

* taş.

Mihri, şiiri keyifle dinlemeye başladı. Ve birden bu sakalları yeni bitmiş ozanın ne kadar tehlikeli bir alaycılıkla şiir söylediğini anladı, övgülerin içine ustaca yerleştiriyordu yergileri. “Aşk satrancında beni şah-mat etti, kim onun yanında ölürse cennetlik olur, Makamî ayrılık acısıyla yaşadı da, bir gün demedin gel köpeklerimle birlikte eşliğimde yat” diye överken, sözü Mihri’nin yaşının geçtiğine getiriveriyordu:

*Güzellik bağındaki şeftâlilerin oldu erik
Demedim mi onu vaktinde iken saklama sat*

Makamî’nin övgülerine eklediği yergiler toplantıdaki öteki ozanları neşelendirmiş, Şehzade ile Bülbül Hatun’uysa endişelendirmişti. Makamî, Mihri’ye epey sivri bir dille saldırıyordu çünkü.

*Şimdi bir haldesinki ilenen düşmanına
Der ki Mihri gibi güzelliğine erişsin felâket*

Ama, her yerginin ardından, hayranlığını dile getiren bir dizeye geçiyor, şiirini uzatıp duruyordu. Mihri ne yanıt verecekti? Makamî, mezarındaki otların bile “Mihri Mihri” diye sesleneceğini, Mihri’nin aşkını gönlünde bir şimşek gibi duyup, kıyamet koptuğunu sandığını söyleyen dizelerinden sonra sustu. Toplantıdaki suskunluğun uzayacağını sanan Şehzade Ahmet, tam saz takımına işaret edecekti ki, Mihri’nin sesi duyuldu:

*Güzelliğim ne güneştir açıkça ne de yeni aydır
Ne kaşlarım yay ne de perçemim ok atıcıdır*

*İftira etmiş bize hoş görünümlü diyen konuşmacı
Şâirlerin birincisi gâyet yalancıdır*

*Şakayla öpücük istese bizden şaşılmaz
Sakalı gelen her kişi eller gülüncüdür.*

Şehzade Ahmet, derin bir soluk aldı. Mihrî, sarayın yeni ozanının gençliğini, kötü bir ima ile belirtmemişti. Sakalı yeni çıkan birinin gülünçlüğünü söylerken, kırıcı değildi.

Mihrî şiirini hemen sonlandırırverdi:

*Şimdiden sonra bizim bûsemiz hemen
Yıllarla yürek ağrısı, ishal sancısıdır*

*Her eşiğe yüz sürüp öpücük toplamaya çalışır
Bu konuda Mihrî de senden fazla dilencidir*

Mihrî'nin şiirini beğenme mırıldanmaları izledi. Makamî yerinden kalkıp, elini kalbinin, dudaklarının ve alnının üstüne koyarak selamladı onu. İğneli bir şiire aynı yüreklilikle yanıt verebilmenin zorluğu açıldı. Alayları, kendisiyle daha acımasız biçimde alay ederek yanıtlamak daha da zordu. "Bundan sonra benim öpücüğüm, yıllarca sürecektir yürek ağrısı, karın sancısıdır." Saz takımının çalmaya başlamasıyla kesildi fısıltılar. Mihrî, Makamî'nin yüzüne yeniden baktığında, bu genç yüzün hayranlık dolu bir gülümsemeyle ışıldadığını gördü. Mihrî de kendisini beğenmişti. Bu Serezli delikanlı, onunla boy ölçüşmek isterken bilmeden içindeki kırık yanı onarmış, çekişmeye çağırarak kendisini toparlamasını sağlamıştı. "Bir zamanlar güzeller defterinin başıydın, zamanın geçti ey güzel şimdi yürü o defteri suya at" öyle mi Makamî Efendi. Alacağın olsun.

Mihrî, birden Makamî'ye öfke değil, kardeşçe bir dostluk duyduğunu fark etti.

Yıkımlar ve düğünler

1490 yılı, savaşlar bakımından Osmanlı Devleti için kötü günlerin yaşandığı bir yıldır. Osmanlılarla Memlûkler arasında beş

yıldır süren savaşlar, hep Osmanlıların aleyhine sonuçlanıyordu. Bu yenilgilerde, beylerbeylerinin komutanlarla çekişmelerinin büyük payı vardı. Osmanlıların uğradığı başarısızlıklar, Osmanlıların Memlûklere karşı işbirliği yaptığı Dulkadiroğlu Beyi Alaüddeve'nin de saf değiştirmesine yol açmıştı. Alaüddeve'nin yerine atanan, bir zamanlar Osmanlı'ya sığınmış Şahbudak da, geri çekilmeyip dövüşmeyi seçen Mihal İskender Bey'in oğlunun şehit, kendisinin tutsak olması sonucu Memlûklere sığınmayı seçmişti. Mihal oğlu İskender Bey, Şah Budak'a yardım için gönderilen ordunun komutanıydı. Alaüddeve, Osmanlı güçlerinin yenilgisini kanıtlamak için İskender Bey'i Mısır'a göndermiş, Mısır'dan Özbek Bey komutasında gelen güçlerle ortaklaşa Kayseri'yi kuşatmış, çevreyi yağmalayarak Niğde'ye yürümüşü. Beyazıt olanları öğrendiğinde Alaüddeve ve Emir Özbek güçleri Karaman (Larende) yöresine ulaşmışlardı. Beyazıt, sürüp giden ve Osmanlı'nın itibarını da zedeleyen bu olaylara son vermek için, orduyu kendi yönetmeye karar verdi. Üsküdar'a geçmek için, hazırlıkların tamamlanması emrini verip, Beşiktaş'a göçtü.

Sultan Beyazıt'ın vezirleri, savaşın bunca yıldır üst üste yenilgiyle sonuçlanmasındaki paylarının anlaşılmaması için padişahın sefere katılmasını engellemeye çalışıyorlar, acele etmemesini öğütüyorlardı. Seferi, art arda gelen başka olaylar engelledi. 10 Temmuz 1490 günü, Şaban ayının yirmi ikisinde, yani Ramazana yaklaşık bir hafta kala, İstanbul üzerine kara bir bulut çöktü. Kentte göz gözü görmez oldu. Bu yoğun sisi tufan gibi bir yağmur izledi. Şimşeklerin ardından düşen yıldırımlar birçok binanın yıkımına yol açtı. Yıkılan binalardan en önemlisi, Atmeydanı (Sultanahmet) yakınındaki Güngörmez Kilisesi'ydi. Bu büyük kilise, yapısının sağlamlığı göz önüne alınarak barut deposu yapılmıştı. Kiliseye düşen yıldırım, onu havaya uçurdu. Olayı yaşayanlar, bu patlamayı kıyamet gü-

nüyle kıyasladılar. Tarihçiler, örneğin Hoca Sadettin de, kayıtlara o günü onların görüşlerine göre geçti:

Düşen yıldırımla ulu kubbesiyle birlikte bir anda gökyüzüne uçtu. Patlama öyle şiddetli olmuştu ki, binada ne duvar ne direk kalmış, her biri bir dağı andıran kubbeleri güzün dökülen yapraklar gibi olmuş, (Kur'an'daki) "dağların yürüdükçe yürüyeceği gün" hükmü kendini göstermişti. Patlamadan çıkan ses ve gumbürtü yakın olanları öldürmüş, uzakta bulunanların da ödlerini koparmıştı. "Sûr üflenince gökte olanlar da yerde olanlar da baygın düşerler" (ayetinin) anlamı ise böylece öğrenilmiş oldu. Gökyüzüne yükselen taşlar çevresindeki evler üzerine dökülünce, yok olma ile ilgili ayetler açıklanmış ve nice insan dünya nimetlerinden ırak düşmüş bulundu. Çevredeki her biri büyükçe bir kasaba kadar olan dört büyük mahalle yerle bir olup halkına ölüm başbuğu rehber oldu. Buradaki evlerin bir bölümü gökten düşen taşlarla, bazıları da patlamanın oluşturduğu sarsıntıdan yıkılıp yok olmuştu.

Göklere doğru uçan kilise kubbesi, ayın hilalini seyrederek Kızıladalar (Büyükada, Heybeli, Burgaz, Kınalı, Yassıada) yakınında denize düştü. Uçuşan taşlar İstanbul halicini aşıp kimi Galata'ya kimi Üsküdar'a düşüp birçok yerlerde hasara sebep oldu. O gün öğle zamanından ikindiye dek sel suları ve ateş o ulu kentin binalarını öyle sardı ki, olanı biteni gözle görmek olanağı yoktu. Evler dumanla boğulup, gece gündüzden fark edilmez olmuştu.

Sultan Beyazıt'ın ordusuyla Memlûklerin üzerine yürümesini onaylayıp, bu davranışın İslam dinine uygun olduğu yolunda fetva veren din bilginleri, savaşı destekleyen devlet adamları çoğunlukta idi ama savaşa karşı olan vezirleri destekleyen Müftü Alâüddin Ali'ye bu yıkım yardımcı oldu. *Molla Arap* adıyla anılan bu bilgin, bir süredir, Memlûklerin egemenliğindeki Arap beyleriyle mektuplaşıyor, onların barıştan yana

olduğunu gönderdikleri mektuplarla kanıtlamaya çalışıyordu. Tunus Hükümdarı Osman'ın İstanbul'a gönderdiği elçi de benzer biçimde konuştu. Bir Kur'an ve bazı hadis kitaplarını armağan getiren elçi ile birlikte Molla Arap, doğal felaketleri kanıt olarak kullanarak, barışın Tanrı'nın da isteği olduğu konusunda ısrar etti. Molla Arap'ın, elçinin de kanıt olarak kullandığı felaketlerden biri, İstanbul'da barut deposunun yıldırımla yıkılışı, yani Tanrı eliyle savaş araçlarının yok edilmesi, diğeri Edirne ve yöresinde görülen salgın hastalıktı. Bu hastalık vebayı andırıyordu. Bu sırada Karaman'ı yağmalamakta olan Memlûklülerin üstlerine gelen Hersekzade güçleri karşısında ülkelerine döndüğü haberi gelince, Beyazıt sefere çıkmaktan caydı. Beşiktaş'tan Edirne'ye doğru yola çıktı. Salgın hastalığın görüldüğü yerlerde hekimlerle konuştu. Hiçbir yerde uzun uzun kalmadı. Edirne'de de. Kurban bayramını İpsala'da geçirdi. Yeniden Edirne'ye döndü. Salgın durmuştu. Kili ve Akkirman seferlerinden (1484) elde ettiği ganimet parasıyla yaptırdığı külliyei denetledi. Cami, tıp medresesi, darüşşifa, imaret, hamam, erzak depoları gibi yapılardan oluşan bu külliye, Tunca kıyısında idi. 1484-1488 yılları arasında, Mimar Hayrettin tarafından yapılmıştı. Darüşşifada ruh hastaları müzik ve su sesiyle sağaltılıyordu, Amasya Darüşşifası'ndaki gibi. Bir hafta sonra İstanbul'a doğru yola çıktı.

İstanbul'da, doğal yıkımın yaşandığı Atmeydanı'nda bir düğün tasarlıyordu. Böylece, acıları ve onların anılarını silmeyi deneyecekti.

Sultan Beyazıt'ın düğün için seçtiği ay, güz mevsiminin açık hava düğünlerine uygun ekim ayına rastlıyor. Hicri takvime göre ise yılın ilk ayı muharreme.

Bu düğünü anlatanlar, *bineva* ve *tulumcu* denilen oyuncuların söz ediyorlar. Dönemin en ünlü binevası Aseli, bu düğüne katılmış. Bir eşek üstünde elindeki bir yazmadan zort de-

nilen nükteleri, hicivleri okuyarak geçmiş. evresinde yüzü maskeli ya da boyalı başka binevalar da varmış. Onlar da, kimi zaman Aseli ile söyleşerek halkı gldryorlarmış. Tulumcularsa, gln kıyafetler giyen ve ellerinde deriden tulumlar taşıyan oyuncularmış. Su, yağ ya da hava ile dolu bu tulumları, çeşitli maskaralıklarla halka vurarak, oyun alanının kapanmasını engelliyorlarmış. Bir başka deyişle, kolluku görevi yapıyorlarmış. Kılıkları, hareketleri, oyunun bir parçasını oluşturuyor, tulumları can yakmıyormuş. Adını *bal* sözcüğünün Arapça karşılığı olan *asel*'den alan bu oyuncu, belki de okuduğ metni kendi yazıyordu. Sultan Beyazıt'ı eğlendirmekle görevli *mashara*, onunla nükte yarışına çıktığında söz yetiştirmeklemiş. Sultan, Aseli'yi dllandirmiş. "Bal gibi" anlamına gelen *Aseli* adı, bu doğaçlamacı oyuncunun nükte gücünden kaynaklanabileceğ gibi, ulusal kimliğ yüzünden de konmuş olabilir. Aseli, "bal rengine sarışın" anlamına da, "Musevilerin tanınmak için omuz başlarına taktıkları sarı kumaş" anlamına da gelmektedir. Daha sonra pek çok hokkabaz ve oyuncunun Musevî olduğ düşünülürse, Aseli'nin onların öncüsü olduğ varsayımı yanlış olmaz.

Osmanlı tarihçilerinin "tre gereğ bir nice gün sürüp gittiğni" kaydettikleri düğünde hem evlenmeler hem de sünnetler kutlandı. şehzade Ahmet'in oğlu ile (Murat olmalı) bir vezir oğlu sünnet edildi. Beyazıt'ın kızlarından Aynî şah, Uğurlu Ahmet'in oğlu Göde Ahmet (Ahmet Mirza) ile; Fatma, Davut Paşa oğlu Mustafa Paşa ile; şehzade şah, şşkodra Beyi Nasuh Bey ile evlendirildi.

Bu düğün, bir bakıma Amasya Sarayı'nın da dğnyd. Ama Mihrî katılmadı. Bir dilek, küçük bir şiir yeterdi çağırılmasına. Ama denemedi bile. O, gönlünün telaşındaydı.

SİNAN PAŞA OĞLU İSKENDER ÇELEBİ

Mihri, Sinan Paşa oğlu İskender Çelebi'yi 1490 yılının Kurban Bayramı'nın ilk günü gördü. Şehzade Ahmet'in yanında. At üstünde... Kış başlangıcının güzden çok yazı andırır günlerinden biriydi. Şehzade, bayram namazından dönünce, annesi ve saray halkıyla bayramlaşacak, sonra kurbanlar kesilecek. Kuşluk yemeği, kurban böbrekleriyle hazırlanacak. Saray, bütün şehir, hatta bütün Osmanlı toprakları bayram telaşında. Mihri, şehzade için bir bayram kasidesi yazmıştı. "Kimdir o, Sultan Ahmet ki cihan padişahları, eşiğinde fermanına kul olmakta" dizeleriyle şiirin sunulduğu kişiyi belirten, şehzadenin güzelliğini, alışılmış kalıplarla söyleyen bir kaside. Yavaş yavaş, divan ozanlarının devletlilere, Nevruz'da, şeker ve kurban bayramlarında birer kutlama şiiri yazma geleneğini benimsemeye çalışıyor. Şiiri,

*Kavuşma bayramıdır bugün gel eşiğinde şâhın
Zamanıdır Mihrî kıl şimdi canını kurban ona*

Kurban bayramını kutlu kılsın Hayy-i Kadîm
Yüce mevkinde versin sonsuz ömür ona*

dizeleriyle bağladı. Sultan Beyazıt, baharla ilgili kasidelere iki bin akça, bayram kutlamalarına değerli cübbeler veriyormuş. Makamî'den dinledi. Bu cüppeleri satan da varmış. Bakalım, şehzade bu kez ne armağan edecek? Mihrî biraz paragöz olmaya başladı. Şiirini elden öylece mi sunsun, yoksa okusun mu, kararsız... Sesini ayarlamaya çalışıyor. Nasıl gördü şehzadenin avluya girdiğini, anlamadı. Zaten dikkatini çeken şehzade değil, bir kiraz ağacı gibi zarif yapılı öteki delikanlı. Bir anda vuruldu. Adını yanındakiler söylemiş olmalı: İskender Çelebi. Yüreğini yatıştırmak ister gibi aklı: "İskender adını ünlü İskender'i anıyormuş gibi söyleyebilirsin" diye tekrarlıyor.

Şehzadenin biraz enine gelişmiş gövdesinin yanında, onun uzun gibi duran incecik bedeni ne kadar hoş. Yan yana erkek güzelliğinin iki örneği gibiler, birbirlerini tamamlıyorlar. Dizeleler kendiliğinden geliyor Mihrî'nin diline:

*Devlet atına binmişken gümüş beden
Güya cihan halkına biri candır biri ten*

*Biri dönemin İskenderi birisi Haydar** Şah
Bunların öfkelerinin kılıcına dayanır mı kalelerde
burç ve beden*

*Bunların biri melektir biri ferişte*** açık
Ki öyle düşünür her bakıp seyreden*

* Tanrı.

** Hz. Ali.

*** melek.

*Mihri, bunların aşkını göremez aslâ rakip
Neyleyelim kişiye her şeyi tâlihidir eden*

*Kurban bayramı ne kutlu gündü gördüm hoş
Devlet atına binmişken gümüş beden*

Şehzade, çoktan bayram kutlamalarını kabule başlamış. Mihri pencere önünde donup kaldığının farkında bile değil, iyi ki uyarmak için biri geldi. Mihri, telaşla görünüşünün nasıl olduğunu sordu. Şehzadenin dairesine nasıl girdiğini anlamadı aceleden, ölçülü bir selamlama ve kutlamadan sonra sundu şiirini. Şehzade “Sesinden dinlemek hoş olurdu, Mihri Hatun” dediğinde, odada İskender Çelebi’nin de bulunduğunu fark etti. Dizelerdeki hayranlık sözleri birden duygu kazandı sesiyle. Şiiri, gözünün baktığı yere değil, gönlünün içine okur gibiydi:

*Susamıştır gönül, sun dudağından ölümsüzlük suyunu ona
Ölüdür cismim üzüntünden, ne olur versen can ona*

*Geldiğinde, can karşılamak için tenden çıksa ayıp mıdır
Gönül ülkesinde çünkü hayâlin oldu sultan ona*

Şehzadenin dairesinde çıt çıkmıyordu. Mihri, gözlerini yerden kaldırmamaya dikkat ediyor, İskender Çelebi’nin yüzünü bu kadar yakından görmeye dayanamaz şimdi. Sözünü şaşırabilir. Neyse ki, kasideyi yarıladi. Şimdi, “güzelliğinin kitabına bir göz atsa her cahil, kuşkusuz o anda Kur’an ezberletilir ona” dizelerini okuyor. Bu dizenin ardından kendi durumuna uyan sözler gelecek, içini çekiyor farkında olmadan:

*Yanaklarının ışığına bülbül nasıl ağlamasın
Yaraşır gül karşısında ağlama ve feryat ona*

Mihri’nin, “canını cihan şahının yoluna feda etmeye hazır

olduğu, bir can değil bin can fedası gerektiği” sözleri, tavrı ve sesindeki duyguyla herkesi etkiledi. Şehzadeye sonsuz ömür dileği, biraz da bu yüzden güzel bir buluş gibi geldi dinleyenlere. Mihrî, dinleyenlerin kutlamalarını utangaçça savuşturdu çıktı. İçi içine sığmaz gibiydi.

Sinan Paşazade İskender Çelebi

Sinan Paşazade İskender Çelebi ile ilgili bilgi bulmak olanaksız. Onu “Şehzade Ahmet’in vezirlerinden Sinan Paşa oğlu” diye tanımlayanlar var. Ama dönemin Sinan Paşa’sı tek değil, İskender Çelebi sayısı da birden fazla olmalı. Ünlü bir İskender Çelebi varsa da, baba adı uymuyor. Mihrî’nin yaşamını yazanlar, özellikle çağdaşları, ya bilerek bu belirsizliği yaratmışlar ya da döneminde iyi tanınan biri, yüzyıllar boyunca kaybolmuş.

Amasya Tarihi yazarı Abdizade Hüseyin Hüsametdin, Amasya’daki ünlü sülalelerden söz ederken Şadgeldi sülalesinin çeşitli adlarla sürdüğünü söyler. Bu adlardan biri, Sinanpaşazade’dir. Aile adları, o aileden daha ünlü kişilerin ortaya çıkışıyla değişebiliyor. Şadgeldi soyu, Akçakoyunlu kabilesinden Şemsettin Şadgeldi Paşa’dan türemiş. 1371’de ölen Şemsettin Şadgeldi Paşa, Amasya emirlerindenmiş. Tam adında “bin Kutlu” (Kutlu oğlu) eki de var. Bu soy, atalarından daha ünlü kişilerin ortaya çıkışıyla, Divitdar ve Buraklı kollarına bölünmüş. Divitdar soyu (Divitdar Ahmet Paşa’nın soyundan gelenler) bölündüğünde ortaya çıkan kollardan birinin adı Sinanpaşazadeler (Sinanpaşaoğulları). İskender bu soydan mı? Olabilir. Sinanpaşazadeler, yeni ünlülerle sürdüğünden torunlarının bir bölümü Bekir Beyzade, bir bölümü Derviş Beyzade sanını taşımış.

İskender Çelebi’nin bu soydan geldiğini varsayarsak, Mihrî

yeniden, soylu bir ailenin oğluna âşık olmuş durumda. Bu da onun durumunu, Müeyyetzade olayındaki gibi zorlaştırıyor. Üstelik Mihrî, dönemin ölçülerine göre artık genç değil, İskender'le aralarındaki yaş farkı Mihrî'nin aleyhine.

Kendinden genç birine tutulan kadın

Kendinden daha yaşlı kadınlarla ilişki kuran erkekler, çevrenin alay konusu oluyordu. Mihrî, böyle bir serüvenle, halkın diline düşen bir tüccarı anımsıyor. Amasya yöresinin bu yakışıklı ve zarif delikanlısı, ozan olarak da tanınırdı. Takma adı Hatifî'ydi. Kadınlarla söyleşmeye düşkün olan Hatifî'ye, yaş pek genç olmayan bir kadın tutulmuş. Ona, aşkını açıklayıp, “Beni nikâhına al, malım mülküm sana kalsın, nasılsa yakında ölürüm” demiş. “Yanında olmak bana yeter” deyip, eğer dilerse genç cariyelerle gönlünü eğleyebileceğini söylemiş. “Dilersen, soylu bir evden kız ister sana nikâhlarım, yeter ki seni her gün göreyim” diye yalvarmış. Sonunda evlenmişler. Ancak, nikâhtan sonra Hatifî, kadına hayran olmuş. Zamanla bu hayranlık aşka dönüşmüş. Kadından mal mülk istemek yerine tüm malını bu kadına vermiş.

Hatifî'nin çevresi, maymun iştahlı tanınan bu delikanlının evlendikten sonraki tutkunluğunu, büyüye, kadının aşırı süslenmesine falan yorup delikanlıya acıyordu. Kadından her söz eden, *acuze*, *kocakarı*, *bunak* sıfatlarını anmadan edemiyordu. Yaşı kadar parası, malı yüzünden de kınanıyordu kadın. Mihrî bir zamanlar güldüğü bu öyküye şimdi gülemiyor. Kadıncağzın yaşını merak ediyor yalnızca. Gerçekten yaşlı mıydı, yoksa Hatifî'den mi büyüktü yaşı. “Bugün yarın ölürüm” sözü, aşkını anlatmak için de söylenmiş olabilir. Mihrî, hem çevrenin dilinden korkuyor hem de güveniyor kendine, İskender Çelebi'ye olan sevdasını açıklayacak. Çelebi aşkına yanıt verirse bunu

malı mülkü için yapacak değil. Mihrî zengin değil ki. Onun tek varlığı şiir.

İskender'in döneminin güzel delikanlılarından olduğunu bildiğini gösteren dizeler yakıştırıyor:

*Gördü gözüm yine bir cihan şâhını ne güzel
Sevdi canım yine bir zamanın güzelini ne güzel*

*Gerçi gül bahçesinde çok yetişir selvi boylu
Doğrusu bu puta benzer güzelin boyu bosu ne güzel*

*Yetişmedi cihan bağında daha da hiç yetişmez
Yanaklarının gülleri ile konca ağzı gibi, ne güzel*

*Kirpiği oklarını atmaya gönül hedefine
Bu gözü âhûnun kaşlarının yayı ne güzel*

*Her kim gördüyse yüzünü beğenip alkışlayarak dedi
Mihrî'nin hakkı budur, selvi salınışlı ne güzel*

Mihrî, İskender Çelebi'nin boyuna tutuldu galiba. Davranışlarının zarifliğine. Hep boyu bosunun benzeri olmadığını söylemek istiyor:

*Gerçi cihan gülbahçelerini gezdik ama doğrusu
Uzun boyun gibi bir güzel servi görmedik.*

Bir yandan kendi kendine, "Vazgeç Mihrî, bu sevdadan" diyor, "Hiç mi güzel delikanlı görmedin?" Sonra, kendi kendini yanıtlıyor:

*Gerçi Mihrî cihanda gonca dudaklı erkek güzeli
Çoktur ama bunun eşini asla görmedik*

Mihrî, yüreğindeki duyguları kalıpların dışında anlatmak isterdi. Sevdığını *mahbup* diye anlatmak zorunda mı? Bütün

ozanlar öyle anlatıyor gerçi. Ama onların arasında kadın yok. Yoksa onun durumu mu gelenek dışı? Bir kadının bir erkeğe aşkını anlatması, bu duyguyu herkese duyurmak istemesi kalıpların dışındaysa, anlatım kalıplarını zorlamaya gerek var mı?

“Kim kucaklar belini?”

Mihrî, İskender’e gönül vereli, kendi görünüşüne dikkat eder oldu. Doğuştan kınalı perçemini, saçlarının boyunu sık sık denetliyor. Haremdeki kalfalardan saç için, cilt için kullanılan bakım malzemelerini sormaya çalışıyor. Onlar bir formülü verirken, “Sana daha gereği yok, ama aklında bulunsun” dediler mi dünyalar onun oluyor. Biri, gövdesinin güzelliğini, duru tenini, diri görünüşünü överken, işin sırrının evlenmemişliğinde olduğunu kaçırdı ağzından. “Hele göğüslerin, belin böyle mi kalırdı” deyiverdi. Mihrî, içe giyilen *sıkma* denilen yeleklere hevesliydi de. Bu yelekler hem göğsün sarkmasını engelliyor, hem dik gösteriyor. Terzilik yapan cariyeye içini çekti: “Ne gereği var Mihrî Hatun” dedi. Mihrî, sevinse de, yaşının ilerlediğinden söz edecek oldu. Kızcağız dayanamayıp, ondan genç olanlarda bile bulunmayan ince belin, tomurcuk göğsün, *bekârlık armağanı* olduğunu kaçırdı ağzından. Mihrî, üzüldüğünü belli etmedi. Bastı kahkahayı. Ama *eldeğmemişlik* yaralıyor artık onu. Duygularını yazmaktan başka ne gelir elinden:

*Kim kucaklar ince belini kemerden gayrı
Kim öper dudaklarını altın kadehten gayrı*

*Canı yok ki kıvıldatsın, bin yıl hoşlandığınca dağıtsın
Saçının bir kılını sabah rüzgârından gayrı*

Yalnızlığını, ince belini saracak, saçlarını okşayıp karıştıracak bir sevgili özlemini dile getirecek oldu mu, hep İskender’i

anımsıyor. Ona sevgisinin, yalnızlığından kaynaklanmadığını söylemek istiyor. Onun, herhalde Mihrî'den başka hayranları vardır. Belki âşıkları da:

*Yalnız ben mi istekliyim ey Çoban yıldızı alınlı
Gün de müşteridir sana aydan gayrı*

*Sevdanı can kafesinde veririm ruha gıda
Tutî'ye* var mı gıda ki şekerden gayrı*

*Dudaklarının kadehi şarabını içirdi rakibe nidelim
Bize sunmadı felek ciğerimizin kanından gayrı*

*Sevgilinin dudaklarını görüp diş biledim, geldi dedi
Nesne yok Mihrî sana umma taştan gayrı*

Mihrî, sevgili dudağı yerine bir taş öpmüş ya da onun dudakları yerine bir taş ısırmış gibi anlatılmaz bir düş kırıklığı içinde. Bu akşam kurulacak ozan sofrasını bile düşünemiyor. Şehzade Ahmet, çok önem veriyor oysa bu toplantıya. Bir-iki yeni gazel söylemesi iyi olur. Kim bilir belki, İskender Çelebi de katılır. O şimdi karşısında olsa, neler söylerdi ona. “Yüreğimi yar, sevgimi, tutkunluğumu gör” mü derdi. Bir dilekçe gibi olmalı söyleyecekleri. Dinleyenlerin aklında kalmalı. Bu kez mırıldanıyor Mihrî:

*Gel ki senden budur ey dost bu cânın dileği
Yâr neler vardır içinde gör dertli yüreği*

*Tanrı'ya şükür ki kirpiğinin oku ciğerden geçince
Hele temrenleri kaldı gönüle yeter hediyesi*

*Bedava verseler almam iki cihânın güzellerini
Sana can verip alırım bana sensin gereği*

* papağan.

*Yâr ile iyi arkadaşlık erdi bize kötü nazarın
Çatlama inşallah ey rakip iki gözünün bebeği*

*Her kim ki yârimden ayırır beni Yârab dilerim
Ömrü az olsun da dünyada tükensin kepeği*

Baş koyup zülfüne Mîhrî kuru sevdalar ile
Yel gibi koştı yolunda yele verdi emeği*

Mîhrî, şiiri doğmaca söylemeyi denedi mi Türkçe sözcükler geliyor hep dilinin ucuna. *Hediye* yerine *belek* diyiveriyor, *koşmak* yerine *yelmek*. “Yel gibi yeldi yolunda yele verdi emeği” dizesi de koşuveriyor sanki. Bu gazel, beğenilmese de kolay ezberlenecek.

“Davulun sesi uzaktan..”

Şehzade Ahmet’in kurduğu *ozan meclisi* karşılıklı şiirlerle, sataşmalarla geçer hep. Mîhrî’nin ilk kez gördüğü genç bir ozan, ozanların ciddi konulardan kaçındığını, adlarını bile gelişigüzel seçtiklerini söyledi bu gece. Kendisiyse şiirlerinde *Güvâhî* (tanık) adını kullanıyordu. Alışılmış şiirler yazmayacaktı. Konuları açıklayacak, öğütler verecekti okurlara. Mîhrî’nin, “aşk hastalığına düşenin gücü mü olur” diye başlayan gazelini izleyen bu sözler, bir an toplantıyı dondurdu. Mîhrî’nin şiirde kullandığı adın *Mîhrî/âşık* oluşuyla mı ilgiliydi bu söz. Bir sataşma mıydı? Gözler bir an Mîhrî’ye çevrildi.

Mîhrî, gazelini bitirmemiş gibi, son dizeleri yineledi:

*Her incitmeyi ve cefâyı sana tâlihin eder
Etme çok da Mîhrî felekten şikâyeti*

* saçına.

Sonra başını, takma ad olarak *Güvahî*'yi kullanmayı düşündüğünü söyleyen ozana çevirdi:

*Tablın avazı ırakdan kaba gelir
İtseñ yeğ idi sen bu hevâdan ferâgati*

dizelerini söyledi.

*Davulun sesi uzaktan kaba gelir
Sen bu havadan* caysan iyi olurdu*

sözü, *Güvahî*'ye bir öğüttü. Bu öğütün adıyla mı, yoksa yapmayı düşündüğü işle mi ilgili olduğu tartışılırdı. Ama delikanlı bir anda gelincik gibi kızardı.

Mihrî, delikanlının kimliğini, şerbetler dağıtılırken sordu Makamî'ye. Makamî, tımar sahibi sipahilerden olduğunu söyledi. *Güvahî*, yazdığı öğüt şiirlerden birini okuma izni istediğinde yine bir sessizlik kapladı odayı. Bu sessizliği, onaylama olarak yorumlayan ozan, açıklamalara girişti: okuyacağı metnin üç bölüm olduğunu söyledi, öğütle başlayacak, temel konuyla ilgili atasözlerinin yer aldığı bir şiirden sonra bir de öykü anlatacaktı. Şehzade, hangi konuyu açıklamayı seçtiğini sorunca, "Şehzadem, meclisinizde aşktan başka söz söylenmez. Elbet, 'kişi ki aşkı yoksa, gerçekte eşektir, adam değildir eşekten beterdir' sözüne uyup ben de aşktan söz edeceğim izniniz olursa" yanıtını verdi. Mihrî, bu genç ozanın neler söyleyeceğini gerçekten merak etti. Aşksızlığı kınadığına göre, az önce söylediği, düşünülmeden söylenmiş bir söz müydü? Yoksa ozanlık adı, âşık, güzel, müzikçi anlamına, mihrî, münirî, makamî ya da benzerleri değil de tanık anlamına *Güvahî* olunca saygınlık sağlayacağını mı sanıyordu?

Güvahî, öğüt veren bölüme, kızların üç çeşit olduğunu söy-

* hevesten.

leyerek başladı. Birincisi, “ağır ve edepli” olurmuş. Soyu temiz bu kızların kimse yüzünü görmezmiş, çünkü dışarı çıkmazlarmış. Ana-babasından aferin alır, adı iyi anılsın diye uğraşır, utanma duygusunu korur, evlenip gittiği yerde ve öteki dünyada yeri ateş olmazmış. Güvahî'nin *mevize*'si, şiir incelik ve güzelliği taşımayan, kolay söylenen ve anlaşılan dizelerle başlamıştı. Ama merakla dinleniyordu. Bir kadının da bulunduğu toplantıda, kadınlardan söz ederken onları sınıflandırmak kolay değildi çünkü. Güvahî, dikkatle dinlendiğinin farkındaydı. Gülümseyerek sürdürdü anlatısını: “İkincisi, kesinlikle naziktir. Söz bilir, nazlı ve acelecidir. Kendisini açık tutar, yüzünü hem tanışlarına hem yabancılara gösterir. Gözünü kaşını düzeltip süsleyerek, başını oynatarak dolaşır. İnceliktir diye âşık edinir. Göğsünün örtüsünü açıp, hazinesini pervasızca korur.” Güvahî,

*Düzetüp göz ü kaş u oynadur baş
Zerâfetdür diye tûtınur oynas*

dizelerini söylerken şöyle bir göz atmıştı Mihrî'ye. Mihrî, yüzünde yarı alaylı bir merak-ifadesiyle dinliyordu. Onun bu tavır bütünü ozanları etkilemiş gibiydi, galiba şehzadeyi de. Çaresiz, üçüncü türdeki kızları anlattı. Bunlar incelikten anlamaz, bön yaratıklardı: “Güzelsin diyenin yüzüne gülerlerdi.” Ana-babalarından baskı görmediklerinden kolay, korkusuz büyümüşlerdi. Böyle kızların tılsımı tez bozulurdu. Bu girişi hemen öğüt izledi. Kızları evde baskıyla büyötmek, hep koyun gibi gütmek olmazdı ama erkekle de baş başa bırakmamak gerekirdi. “Pamukla ateş yan yana olur mu?” En iyisi, belayı savmak için kızları erken evlendirmek.

Güvahî'nin bu alışılmış kadın tanımlamasını izleyen aşkla ilgili sözleri biraz sıkıntıyla izlendi. Camideki vaize yitirdiği eşeği soran köylünün öyküsüneysel epey gülündü. Vaiz, cema-

ate “Aranızda hiç âşık olmayan var mı?” diye sormuş. “Ben varım!” diyeni de, köylüye “Al işte eşeğin bulundu” diye göstermiş. Güvahî’nin kadınların âşık edinmesini kınamasıyla, aşkı övmesi pek uyuşmuyordu. Üstelik, kadınlarla ilgili söyledikleri Mihrî’yi hedeflemişti, açıkltı bu. Şehzade Ahmet, Güvahî’yi incelikle kutlayıp sözü öteki ozanlara bıraktığını belli edince, Mihrî konuşur gibi okumaya başladı şiirini:

Cihan içinde bir güzele Güvahî

Seni Hak tutkun kılsın ilâhî.

Mihrî, su gibi akan sözcük oyunları ile bu güzele tutkunluğuyla mum gibi yanmasını, bülbül gibi ağlamasını diledi. Tutulacağı güzelin boynu sürahi gibi olsun da dudaklarının şarabından uzak tutsun. Yay kaşlı kara gözlü güzel, su yerine hep kanını içsin. Güzeller ülkesine hükümdar bir güzel seni saçına asıp öldürsün. Toplantıdakiler, gülmelerini gizlemeye çalışıyorlardı. Dua mı, beddua mı belirsiz bir şiir. Aşkı övene bundan farklı ne denecek? Mihrî bir an soluklanıp Güvahî’nin yüzüne baktı, gülümsedi:

Anlamını bu şiirin eğer sorarsan

Nedir dersen Güvâhî’nin günâhı

Ki bir kaç beytin ile Mihrî’yi sen

Niçin anmazsın bâzı bâzı.

Mihrî’nin, Güvahî’nin söylediklerini üstüne almamış gibi davranması bir onay mırıltısıyla, gülüşlerle karşılandı. Şehzade, Makamî’ye dönüp işaret edince müzik başladı.

Mihrî, gözyaşlarını artık korkusuzca bırakabilirdi. Güvahî, onun yaşamını, şiirlerini nasıl yorumladığını sakınmasızca söylerken kendi gibi düşünen onlarca kişinin sözcüsüydü kuşkusuz. Keşke adını vererek yerseydi Mihrî’yi. Tüm âşık kadın-

ları yermeseydi. Koluna soktuğu mendili çekip gözyaşlarını kurularken, Makamî ile göz göze geldi.

“Eğilip de her çeşmeden su içme”

Makamî, Mihrî'ye gördüğü gün hayran olmuştu. Zamanla bu hayranlık sevgiye dönüşmüştü. Şimdi gözlerinde yaşlar gördüğünde Mihrî'nin neden ağladığını da sezecek kadar tanıyor-du Mihrî'yi. Onu duygulandıran, müzik değildi. Müzikle duygulandığında coşar, bir-iki dize söylerdi. Bazen, Makamî'ye karşılaştıkları akşam söylediği dizeleri anımsatan dizeler:

*Bir dönemdi güzeller defterinin başıydı Mihrî
Şimdi görün her güzelin kulu oldu*

Bazen aşkların tez bitişiyle ilgili bir benzetme:

*Bülbül nasıl ağlayıp haykırmazın ki
Bir haftalık arkadaşlıktır gonca sefâsı*

Ama ağladığı pek görülmemişti, incinmiş olmalı. Sazların şarkıya geçmeden doğaçlamalarla oyalandığını fark etti birden. Kendisini bekliyor olmalılar. Önceden bir program yapılmamıştı. Çalışılan bir-iki yeni şey var ama... Birden bir gazele girdi:

*Âhımla cihan halkını hasta edeyim mi
Ağlayışım la köyün köpeklerini inciteyim mi*

*Dilberlere şarap almaya meyhanecilerden
Camide hatibim diyerek ar edeyim mi*

*Cihan meşhuru olmak için rintler arasında
Bir yeni gazeli gün gibi göstereyim mi*

Makamî'nin sesi ve gazeli, toplantıdakileri bir an dalgalandırdı. O sustuğunda, hanendeler bir türkûye geçtiler. Mihrî, bu türkûnün sözlerini bir dinleyişte ezberleyemeyeceğini anladı. "Naz ederken hatırıma dokunma, gül yerine dikenleri takınma" gibi sözlerin ardından, "eğilip de her çeşmeden su içme" gibi imalar. Acaba Makamî'nin geldiği Serez'den mi... Belki de Amasya'dan. Şehzade nicedir Amasya halkının türkülerini dinlemek istiyordu. Amasya türküsü olmalı. Makamî'den sözlerini isteyeyim. Birden, içindeki hakarete uğramışlık duygusunun uçup gittiğini sezdi. Amasyalı kızın biri sevdiğine "Neylersin de elin gülünü ararsın, sana hasbahçede gonca güller var, eğilip de her çeşmeden su içme, sana abıhayat bunca göller var" diyebiliyorsa, Güvahî gibileri onu da kınayacaktı. Ama o kız anlayacaktı Mihrî'yi.

Makamî, Mihrî'nin yüzündeki rahatlamayı, herkesten önce gördü. İçti titredi. Ah bir de Mihrî'ye tutkunluğunu dile getirebilse..

"Düşlerini çaldırırsın"

Şehzade Ahmet'in düzenlediği ozanlar toplantısı, konuk ozanların, şiirsevenlerin çokluğu yüzünden o geceyle son bulmadı. Şehzade, incelik göstererek, kendi katılmayacağı iki gece daha toplanılacağını bildirdi. Şehzadenin yokluğu kuşkusuz katılanların daha içten ve sakınmasız olmasını sağlardı. Bu öneri sevinçle kabul edildi. Yalnızca Güvahî, işlerine dönmek için izin istedi.

Şehzadenin yokluğu, ozanlara daha özgür konuşma olanağı sağlamış gibiydi. Sataşmalara küçük dedikodular da eklen-di yavaş yavaş. Söz toplantıda bulunmayan ozanlara getirildi. İyi bir ozan olan Necatî Bey'in, Şehzade Abdullah'ın ölümünden sonra epey zor günler yaşadığı, geçim sıkıntısı çektiği, ka-

side sunduğu devletlilerin ona hediye ve para verme yerine bir göreve atamayı düşünmedikleri konuşuldu bir süre. Kulakları çınlatılarak, Necatî Bey'den şiirler okundu. Mihrî, Necatî Bey'e çok nazire yazdığını, her yazdığı nazireyi de kendisine gönderdiğini anlattı. Bu kez, onun gazellerinden birini, üçer dize ekleyerek yazmıştı. Bu tahmisi okumak istiyordu, uygun görülürse. Mihrî'nin Necatî'nin şiirine yaptığı ekler, anlam ve ölçü bakımından aslıyla güzel uyuşmuştu. Beğenildi. Son beş dizeyi yeniden okuması istendi. Mihrî, yalnızca Necatî'nin dizelerini okudu:

*Yüzüne gülse bir kaç gün Necâtî sakın aldanma
Ki gerçekler inanmadı bu dünyanın yalanına*

Sonra, Necatî Bey'in toplantılarında sık bulunduğu belli, şiir-sever çelebilerden birine, yanıtından korktuğu soruyu sordu: "Necati Bey, benim söz sanatımı beğenir mi? Ne düşünür?" Soru sorulan, ince, duyarlı bir kişiydi. Vereceği yanıtın, Mihrî için önemini sezdi. Kendi görüşünü, Necatî Bey'in düşünceleri gibi aktardı: "Şiirinizdeki inceliği, bir sözcüğü birden çok anlamda kullanışınızı beğenir. Sizin için, güzel imgeleri olan bir hanım şairdir, der. Sohbetinizde bulunmaya özenir." Mihrî, bu güzel sözleri, gülümsemeyle karşıladı. İçinden, kırılgan dizeler geçiyordu:

*Mihrî, varlığın dünyada imgeyle özdeşleşti
Döneminin ozanları şimdi seni överler*

*Şiir yazarlar arasında yağmacı çoğaldı
İmgeni çaldırırsın, söz oyunlarını da döverler*

"O karanlık gecede"

Şiir toplantılarının öncesi ve sonrasında Mihrî, hep bir sınav tedirginliği yaşırdı. Bu kez toplantılar art arda gelmiş, uykula-

rını azaltmıştı. Ozanlarla söyleşmenin yanı sıra, şiir yazmadıkları ama şiirden iyi anladıkları bilinen kişilerle olmak da heyecanlandırmıştı Mihrî'yi. Çünkü beklenmedik sorular asıl bu kişilerden geliyordu. "Atalar sözü şiirde kullanılmalı mı, yoksa dizeler mi atasözü değeri kazanmalı?", "Türkçe sözcüklerle söz oyunu yapmak olası mı, yoksa Türkçe'de Farsça'da ve Arapça'da ayrı anlamlar taşıyan sözcüklerle yapılan sözcük oyunları daha mı değerli?" Mihrî, bu tür tartışmalara katılmadı başlangıçta. Her iki konuda da bol bol verilen örnekleri dinlemekle yetindi. Necati Bey'in atasözlerini, halk deyimlerini kullanışı ya da Ahmedi Daî'nin atasözü gibi söylenen "Cennet bağına da diksen çam ağacını, meyve zamanı yine kozalak verir" dizelerini üstün görenler tartıştı önce. Sonra, *ayak* sözcüğünün hem "insan gövdesinin parçası oluşu" hem de "kadeh" anlamına gelişi, *bu*'nun hem işaret sıfatı hem de koku oluşunun getirdiği anlam çeşitliliği üzerinde duruldu. Türkçe'de de benzer anlam çeşitliliği olabileceğini savunanlar, *gül*, *el*, *gülme-me*, *aç* sözcükleriyle yapılmış, anlamı değişebilen dize örnekleri okudular. Mihrî'nin susuşu, Makamî'nin onun adına konuşmasına yol açmıştı. Makamî, bilinen deyimlerin şiirde değişip aslını anımsatmasına Mihrî'den örnek verdi:

*O ki aldın eline yakamı, hâlîme bak ki
Derler gözün aştâ olsun, olurken elin iş'te*

Sonra, bir dizenin deyim durumu almasını örnekledi Mihrî'den:

*Bir kerelik düşünlerime acıyayım desen
Dünyada sevdiğim ne olur yalan tükenmedi*

Mihrî'nin susuşu, toplantının dikkatini çekmeye başlayınca, başkaları da ondan örnek okumayı seçtiler. Makamî'nin verdiği örneği bir başkası tamamladı:

*Dertle, yazık, geçti günüm beklemekle
Ömrüm tükendi, sevgilinin verdiği süre tükenmedi*

Mihri bu inceliğe, bir gazelle yanıt vermek zorundaydı;
nükteli bir yakınma şiiri okudu:

*Gör nice derde esir oldun ey bîçâre başım
Bulmadım kaldı senin derdine bir çâre başım*

*Toprağın çünkü gözünün yaşıyla yoğrulmuş ezelden
Biz ona neyleyelim ey yazısı kara başım*

*Vefâsız yâr'a gönül verdim de bilmezlik ile
Kendi elim ile attım seni odlara* başım*

*Vay eğer güldüre düşmanlarımı yâr bana
Kılsınlar yererek taş ile seni bin pâre** başım*

*Yüzümü toprak edeyim gittiği yollara sevdiğimin
Seni yoldaş edeyim bastığı taşlara başım*

*Göredursun bu gözüm bâri ölünce yüzünü
Kefenin boynuna takıp varıp yalvarsın başım*

*Bilmezem kara bahtımla nice ağlayayım
Seni gam evlerinde yine âvâre başım*

*Rakiplerin nükteleriyle güzelimin tasaları
Mihri'yi öldürüp bir gün seni kurtarsın başım*

Toplantı, Mihri'nin şiiriyle son bulmuş, toplantıdakiler,
"Bu gece son sözü sen söyledin Mihri Hatun, yarın gece ilk sö-
zü senden bekleriz" demişlerdi. Mihri, bu gece bu sözü geri
çevirememenin sıkıntısında. Toplantıyı nasıl açacağını bilemi-

* ateşlere.

** parça.

yor. Gazellerini yazdığı defteri karıştırması boşuna... Kendini yeni bir şiir söylemekle görevli sayıyor. Gür olduğu söylenen esin pınarı da kurumuş gibi. Ne yeni bir imge, ne yeni bir uyak. Elinde olsa, övgüsünü dinlediği esin verici macunları deneyecek. Bu sıkıntıyla uykuya geçtiğini bile fark etmiyor. Uykusunda da sürüyor sıkıntısı. Halvetî Tekkesi'nin divanhanesinde şeyhine dersini bile okuyamıyor. Amasya Sarayı'nın hasbahçesinde Sultan Beyazıt'a kaside okuyacakken nöbetçiler çeviriyor yolunu. Kasideyi yazdığı kâğıdı uzatacak oluyor... Nöbetçi alayla bakıyor yüzüne. "Yardım dilekçeleri için yarın gel, hatun" diyor. Bir karabasan yaşadığını anlıyor Mihrî. Uyanmak istiyor. Bir karanlık sarıyor çevresini.

Birden uyanabildiğini sandı. Uyanıp uyanmadığını denetlemek için başını kaldırmayı denedi. Odasında. Mum sonuna yaklaşmış. Odanın bir ucunda, mumdan daha fazla ışık veren bir şey var gibi geldi bir an. O yana baktı. İskender. Ama sırtında hiç görmediği bir giysi var. Çevresindekilerin giymediği türden bir şey. Daha iyi görmek için yerinden kalkmak isterken uyandı. Ozanların toplantısını açmak için neler söyleyeceğini bulmuştu.

Mihrî'nin söze "Habdan açtım gözüm" sözleriyle başlaması toplantıda bir an heyecan yarattı. Acaba, dinsel bir aydınlanmadan mı söz edecekti. Mihrî, çevresindeki mırıldanmaların farkında değilmiş gibi okudu:

*Uykudan açtım gözümü birden kaldırdım başımı
Karşıda gördüm durur bir ay yüzlü dilberi*

*Mutlu bir yazgım oldu ya da kadir gecesine eriştim galiba
Ki odam içinde gördüm, gece doğmuş uğurlu yıldız Müşteri*

*Nur akar gördüm yüzünden gerçi açıkça
Kendisi benzer Müslümana giyimi kâfirler gibi*

*Gözümü açıp yumuncaya kadar kayboluverdi
Şöyle yorumladım onu ya melekti ya peri*

*Âb-ı hayata ulaştı Mihrî ölmez artık kıyamete dek
Gördü çünkü o karanlık gecede apaçık İskender'i.*

Mihrî şiiri bitirince bir an kimse konuşmadı. Sonra hep bir ağızdan konuşuldu. Kutlandı. Şiirin kopyası istendi. Genç bir ozan ozanlar için yazmayı kurduğu kitaba, bir diğeri düzenlediği derleme defterine bu gazeli koymak için izin istedi. Yalnız Makamî, garip bir küskünlükle susuyordu. Mihrî, sevecen bir eda ile sordu ne düşündüğünü; Makamî, Mihrî'nin alışık olmadığı alaycı bir sesle, "Mihrî Hatun, bu İskender adı söz oyununa sığmaz" dedi. Mihrî, genç ozanın gözlerinin ta içine baktı. Orada hiç ummadığı bir kırgınlık gördü. Bir sevda dargınlığı. Sevecen tavrını korumaya çalışarak, biraz da gururla, övünge iki dize söyleyiverdi:

*Nice İskender'i lâ'lim zülâli
Suya ilette vü susuz getirdi*

"Pek çok İskenderi, al dudaklarımın tatlı suyu, suya götürdü ve susuz getirdi" dizeleri, Makamî'nin dışındakilerce, yine heyecanla karşılandı. Not edildi. Makamî, aynı buruk gülümsemeden başka bir tepki göstermedi. Yüreği, "Ah Mihrî, sevda yolunda senin kadar cesur olabilsem," diye çırpınıyordu, "senin kadar güvensen kendime."

Bu gece söylenenlerin yankısının bunca büyük olacağını ne Mihrî ne de Makamî düşünmüştü.

“N’OLA BEYİM”

Mihri, İskender Çelebi'ye duyduğu tutkunluğun tehlikeli sınırlarda olduğunu biliyor. Çaresiz duyuyor kendini. İskender'in tek gülüşü, tek bakışı mutlu edecek onu. Ama bugüne dek Mihri'nin duygularını öğrenmiş olması gereken İskender, oralı değil, inadına gibi, belki de inadına, karşılaştıklarında gözlerini kaçırıyor ondan. Bir gülüşü çok görüyor. Mihri, gördüğünde ağlamaklı oluyor. Karşılıklı iki söz edebilse... Ya da şiirlerini dinletebilse ona... Aralarındaki duvarı yıkacağını sanıyor. İskender'in, bir kadın, üstelik ozan bir kadın tarafından sevilmenin sarhoş edici gururu içinde olduğunu sezmiyor. Makamî'nin de kendisine benzer biçimde tutulması ilgilendirmiyor sanki onu. Makamî, ona kocadığını hatırlatan biri, bir dost. Bir haşarı erkek kardeş en çoğu. Onu, bir sevgili olarak düşünemez. Hem Makamî onunla dilediği gibi konuşuyor. Oysa Mihri'nin İskender'i her gün görme olanağı yok. Ona çağrılar çıkı-

riyor şiirlerle. Ne olur sanki, şehzade meclislerine katılsa.. O kadar güzel insan katılıyor ki bu toplantılara, kime bakacağını şaşırırdı kuşkusuz. Şiirlerinde gizli bir hıçkırık duyuluyor artık:

*N'ola beyim kereminden bizimle yâr olsun
Güzeller içinde ne var sen bi-ihiyar* olsun*

*Vefâ kılarım demiştin cefâlarımı çekene
Benzerin olmazdı sözünde dursan*

Nedense tanrısal adaleti anımsatmak istiyor ara sıra... Tanrı'nın güzelliğine erişmek isteyen, cenneti isteyen kimse başkalarına eziyet etmemeli. Kendi yüzünü tutkunlarından esirgeyen, o Tanrı güzelliğine ermeyi nasıl düşler. Tanrı'yı gerçekten sevenler, umutsuz âşıklar, bir başka âşığa eziyet edebilirler mi?

*Gamınla sen dahi bilsen neler çeker âşık
Bu çevri etmezdin tâlib-i dîdâr olsun*

Sonra, gençliğine sesleniyor onun. Bahar geldi. Gül zamanıdır, tomurcukların topladığı günlerdeyiz. Sen de güle benziyorsun, binlerce ol, çoğal ya da bülbül ol. Zamanıdır. Ayağının tozu olmaya razı olduğunu, bundan başka yücelik, mutluluk beklemeyeceğini söylüyor.

*Bahar faslı-ve-gül devri gonca âlemidir
Demidir şimdi ey gül sen dahi hezar olsun*

*Cihanda izz-ü-saadet yeterdi Mîhrî sana
Ayağı toprağına dilberin gubâr olsun*

Mîhrî, bu yalvaran şiirleri hem yazıyor, hem İskender'e ulaşmasını istemiyor. Onun şiirleri için iki ayrı defteri var.

* seçemez.

Sevdiğini bilsin İskender Çelebi... Ama bunca çaresiz olduğunu duymasın. “Benim al dudaklarımın suyu, çok İskender’i suya götürüp susuz getirdi” övünmesini nasılsa duymuştur. Bu kibirli davranışı ondandır belki de. Ona yalvardığını sezerse, belki de alay eder. Mihrî, alaya dayanamaz. Onurunu korumak zorunda. Yalnız onuru kaldı elinde. Ama yazacak. Söyleyecek kâğıtlara çaresizliğini. Yeniden başlıyor:

*Gönül verdim sana anlamadın
Ayıp mı her an yüz kez etsem âh*

Yüreği yırtılır gibi oluyor. Bu şiiri gönderse mi İskender’e? Ya gene anlamazsa? Dudaklarından, arı duru bir Türkçe’yle fışkırıyor bu kez sözler:

Ölürüm sevdiğim derdinle vallah

“Ve padişahтан buyruk oldu ki..”

Mihrî, gönlünün derdiyle günlerin nasıl geçtiğinin farkında değil. Günleri İskender’e göre ayıracak sanki: “Onu uzaktan olsun gördüm”, “biri ondan söz etti”, “ne gördüm ne adını anan oldu.” Oysa su gibi akıyor aylar. Osmanlı topraklarında da değişimler var. Bu değişim şimdilik bir zorunlu göç. Sonuçları çok sonra görülecek.

Her şey, Macar Kralı Matyas Korven’in 1490 yılında ölüşüyle başlamıştı. Korven, “sekte-i kalp”ten ölmüş, yerine geçecek adamı seçememişti. Yasal vârisi yoktu. Nikâhsız bir beraberlikten doğan “doğal oğlu”nun tahta geçme isteğine razı olmadılar. Kimi Macar beyleri akrabalık nedeniyle Lehistan kralının oğlunu tahta geçirdilerse de, buna karşı olan beyler karışıklıklara yol açtılar. Bu kargaşa, Osmanlıların işine yarayacak gibi görünüyordu.

Semendire muhafızı Hadım Süleyman Paşa, Belgrad muhafızı Oylak'a, kaleyi Osmanlılara verirse, Belgrad'ın ve başka kalelerin beyliğini alabileceğini yazdı. Vaatlerde bulundu. Oylak, bu öneriyi, Sultan Beyazıt'ın gelmesi durumunda olumlu yanıt verebileceği gibi bir kaçamakla karşıladı. Bu durum İstanbul'a yazıldığında, Beyazıt sefer kararı aldı. Ancak, doğacak aksiliklere karşı, Arnavutluk üzerine yürümenin daha doğru olacağı düşüncesindeydi. Ordu Sofya'ya ulaştığında, düşüncesinin doğru olduğunu gördü. Belgrad komutanı Oylak görevden alınmış, Lehistan kralının oğlunun Macar tahtına çıkmasına karşı olanlar, öte yanla anlaşmışlar, kargaşa sona ermişti.

Beyazıt, 1492 yılı baharında çıktığı seferi Arnavutluk'ta sürdürdü. Daha önce alınamayan ve Venediklilerin elinde bulunan kaleleri aldı. Akıncı kollarını Kuzey Venedik yönüne gönderdi. Ve ordusuyla geri dönüşe başladı. Manastır'dan Pirlepe'ye geçerken bir suikast girişimiyle karşılaştı.

Beyazıt'ın sağ kurtulduğu bu suikastın nedeni, suikastı deneyen kişi hemen öldürüldüğü için bilinmiyor. Suikastı yapının kimliği de. Osmanlı kaynakları bu adamın Kalenderî kılığında olduğunu yazarlar. Padişaha, Hacca gideceğinden söz ederek, sadaka isteme bahanesiyle sokulmuş. Yolun dar bir yeriymiş. Kış yaklaştığından olacak, adamın sırtındaki hırka yadırganmamış. Hırkasının altından bir kılıç çekmiş Kalender, padişahı koruması gereken solaklar kaçmış. İskender Paşa, yetişip adamın başına kılıçla vurmuş, diğerleri de gelip adamı paralamışlar. Ya da İskender Paşa, tek başına adamı öldürmüş, padişah kaçan solakların görevden atılmalarına ve kapıcıların seferde kılıç taşımalarına buyruk vermiş. Bir de... Bir de, ülkede yolculuk eden "bu gibi ışık, Torlak ve Abdalların sınırdışı edilmeleri"ne ferman çıkmış.

Bu ferman, nasıl olmuş ise, Rümeli topraklarındaki Kalen-

derî, Işık, Torlak, Abdal gibi tüm gezici dervişlerin Anadolu'ya sürülmesi biçimini almıştı. Edirne Kadısı İsa Fakih bu fermana uyup, yakaladığı kimi dervişleri öldürüp kimini Anadolu'ya sürdürdü. Padişah, Edirne'ye geldiğinde İstanbul'da veba salgını olduğunu duydu. Dört ay kaldı Edirne'de.

II. Beyazıt'a suikast nedeniyle başlayan "Kalenderî avı", ilk onayı, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'dan aldı. O da, topraklarındaki Kalenderî ve Haydarî dervişlerini cezalandırıyor-muş. Anadolu'da toplanan ve çeşitli tekkelerle ilişki kuran Kalenderîler, İran'da Safavî Devleti'nin kurulması ile kendilerine siyasi bir merkez bulacaklardı.

Daha önce Şeyh Bedrettin'in başkaldırı için merkez seçtiği Dobruca ve yöresindeki Torlaklar, Işıklar, Kalenderîler bu öldürme ve sürgün hareketinin öfkesi kadar, kendi deneyimlerini de getirdiler Anadolu'ya. Ekonomik ve siyasal hoşnutsuzluklarını, inanç temelinde odaklaştırarak gelecekteki ayaklanmaların çekirdeğini oluşturmaya başladılar.

Yerleşik düzene geçmemiş, çevreleri akın yapılamayacak Müslüman topraklarla çevrili Türkmen aşiretleri, Sünnî düzenin dışında sayılmanın öfkesiyle de kışkırtılmaya hazır-dılar. Amasya ve yöresi de eski bir Türkmen bölgesiydi. Bu zorla sürgün edilen derviş kitlelerinin olumsuz etkisi düşünülmedi.

"Gözüm gördü..."

Ozanlar bir araya geldiler mi, Mihrî'den yeni bir şiir dinlemek istiyorlar. Söylenen şiiri de İskender Çelebi'ye yoruyor, ya hü-zünleniyor ya da bıyık altından gülüyorlar Makamî'nin yüzüne bakıp. Mihrî, artık şaşırtmaca veriyor. Bir akşam "Gözüm gördü sen yüzü gül, boyu dağ servisini" diye başlıyor örneğin. Yoluna bin gönülle başı boş ömrünü verdiğini söylüyor. Alışılmış

övgülerle sürdürürken gazeli, birden beklenmedik bir yiğitlik övgüsü yapıyor:

*Heybette der gören Ali kuvvette Hamzadır
Düşmanla savaşa yürüyüp sürse askeri*

Dinleyenler afallıyor, bu İskender Çelebi olamaz. Onun ne ulu, insanı etkileyen bir görünüşü var ne de komutanlığı. Gülme sırası Mihrî’de. Dinleyenlere ipucu veriyor güya: “Taksan bir ile yüzü adette lakap çıkar.” Ebcet hesabının kolayı bu. Bir elif, yüz de kaf. Sanı “Ak” olan biri. Bakalım başka ipucu var mı? Mihrî, başka açıklama yapmıyor. Herkese birden meydan okuyor sanki: “Aklın yeterse kim olduğunu bil bu server’i.” “Server,” yani başkan. “Ak” sözcüğü de lakabı. Kim olabilir? Ak Şemsettin mi? Akbiyık mı? Her ikisi de şu anda sağ değil. Yoksa Akbilek Bahşi Halife mi? Bu adların hepsi şu ya da bu biçimde mistik özellikler taşıyor. Komutan yok aralarında. Mihrî, fısıldaşmaları duymaz gibi davranıp, adını andığı kişiden bağışlanmasını isteyerek bağlıyor şiiri, nasılsa onu benzersiz güzellikte gazellerle övenlerin sayısı çok:

*Medhinde çok gazel deyici hub-u-bî nazir
Mâzur tut ayıplama bu Mihrî-kemteri*

Mihrî’nin şiiri kime söylediği belli değil. Şiirin bir kopyasını isteyenleriyse, “Doğaçlama söyledim, keşke yazsaydınız” diye savıyor.

Ve Mihrî’nin her dizesinde kendisinden başkasının adını etmediğine inanan İskender Çelebi, ilk kez, Mihrî’nin kendisinden caymasından korkuyor. Ozanlar, Mihrî’nin övdüğü kişiyi merak ediyorlar çünkü. Mihrî’nin aklını yeniden çelmek için yollar düşünüyor.

Oysa Mihrî’nin akli zaten onda.

“Amasya’da ayak altında kaldım”

Mihrî’nin çaresizliği, onu hiç yapmayacağını sandığı bir şeye sürüklüyor. Sultan Beyazıt’a bir kaside yazıyor Mihrî. Ne bayram kutlaması bu, ne bahar. Yalnızca övgü. Onun adaletini övüyor. Güzellğini. “Kılıcın güneşi titretir, üzengini felek tutar, cömertliğinin denizinde okyanus bir damladır, tarihin ünlü kahramanları kılıcının pırıltısını görse, korkudan kendilerini bilmez” diye sayıp döküyor. Adını, “Kimdir o büyük hakan yani Sultan Beyazıt” diye anıp ona hesapsız ömür diliyor. Ve yardım istiyor ondan, felekten yakınıyor, onu her an ağlattığından. Gözünün yaşını silip el uzatsın. Çünkü Amasya’da ayak altında kalıp toprak oldu. Padişahın bir bakışı onu gençleştirebilir. Nasıl Yusuf Peygamber’in bakışı Züleyha’yı gençleştirdiyse. Ve saltanatında süreklilik dualarıyla bağlıyor şiiri.

Makamî’nin İstanbul’a gideceği haberi çıkmasa belki de böyle bir şey denemezdi. Kasideyi Makamî ile gönderecek. Makamî’ye padişahın dileğini de söylüyor. Dileği, İstanbul’a gitmek. Ne zaman olursa. Bir biçimine getirip söylesin. Makamî sevinçli... Şehzade Ahmet’ten izin alıp gitmeyi öneriyor. Mihrî’nin Amasya’dan uzaklaşması, İskender’i bırakması demek. Ama Mihrî, bu konuda Sultan Beyazıt’ın buyruğunu istiyor. O buyruk, onu sarayın duvarlarından kurtaracak. Derdinden. Çaresiz sevdasından. Makamî söz veriyor, bu buyruğu alacak Mihrî için.

Makamî’nin yüreğinde gizli bir umut var. Gerçekleşeceğine inanmak istiyor. Mihrî, belki bir gün...

Şimdilik, Mihrî’nin kendisinden bir dilekte bulunuşuyla avunuyor. Ve soruyor Mihrî’ye divanını bir hattata verip vermediğini. Vermediyse, Makamî onu İstanbul’da yazdırabilir. Mihrî, “Yazı ustaları Amasya’da” diye geçiştiriyor. Divanını padişaha sunmaya hazır değil.

“Olsun beyim olsun”

Mihri, Beyazıt’a yazdığı kasideye yanıt beklerken, İskender’i unutmuş görünmeye çalışıyor. Amasya Sarayı’nın şehzadesini de hoş tutmak için yollar düşünüyor. Hem Ahmet onun gözleri önünde büyümedi mi? Belki oğlu olurdu o yaşta, evlenseydi. Bu yüzden bir ozan toplantısına habersiz geldi mi, gazellelerinden birini ona söylemeye çalışıyor. Yüzünde nur gördüğünden söz edip, adının Peygamberin sıfatı oluşundan yararlanıp, iki adı birden anmaktan çekinmiyor.

*Kâbe yüzünde nûru görüp dedi Ahmet’e
Müzdüne* verelim selâvâtı Muhammed’e*

Kâbe’den söz etmenin coşkusu, Mekke’den, zemzemden söz etmesini kolaylaştırıyor. Söz oyunları kutsal bir yere varmakla, şehzadeyi görmeyi birleştiriyor, İskender, bu toplantılara katılma izni istedi Şehzade Ahmet’ten. Bu kez niyeti hem Mihri’yi yakından görmek hem de kendini ona gösterip sevdasını, tutkunluğunu yenilemek. Belki bir-iki şiir söyler. Mihri’nin dikkatini çeker. Bülbül gibi ağlasın biraz daha Mihri Hatun. Nasılsa İskender Amasya’da durucu değil.

Mihri, İskender’in şehzade ile geldiğini görünce gerçekten sarsıldı. Kapandığını sandığı yara kanamaya başlamıştı sanki... “Allah Allah” diye mırıldandı. Şehzade Ahmet, önce biraz müzik dinlemek istediğini belirtti. Sonra şiir dinleyecekti. Mihri, müziği dinlerken gözlerini yumdu. Yüreği Tanrı’dan yardım diliyordu sürekli. Şiir söyleme sırası kendine geldiğinde bile açmadı gözlerini; her dizinin sonunda yinelediği “Allah Allah” sözcüğü şaşmayla, yakınma arasında gidip gelen bir tondaydı. Gönlünün sevdadan caymayışına, gönlünü çalanlardan usanmayışına şaştı. Dilberin yanında ona tutkunların sayısının çok-

* karşılığında.

luğundan yakındı. Güzellerin yabancılarla gezip tanıdıklardan kaçışı, kendi sevdiğinin rakibi anıp kendine vefa göstermeyişi, gönlünü canını alan sevgilinin başka ne istediğini bilmeyişi bir bir dile geldi. Tanrı'ya, beni ya güzele kavuştur ya da öldür, diye yakardı. Ve odadaki sessizliği fark etti birden. Gülümsedi. Gözlerini açtı. Şehzadeye bakarak bitirdi şiirini. Şaşkınlık tonunu katarak şiirine:

*Mihrî'nin canı ağzına gelmiştir de
Gene ölmez cefâdan, Allah Allah..*

Şehzade, toplantısında böyle bir kadın bulunmasından gururlu, İskender Çelebi'ye, "Mihrî Hatun'a denk kadın ozan belki Hint'te, Acem'de bile bulunmaz" dedi. İskender kinayeli bir gülüşle, ozan sözünün güzel olduğunu ama gerçek olmadığını söyledi. Kim ömrünü sevdiğine vermeyi düşünmüş. Amasya'nın ünlü sevdalıları Ferhat ile Şirin'den ölçersek, kadın vefalı değil. Zavallı Ferhat'a dağlar deldirmiş, Şirin Hanım. Hangi kadın, sevdiği için bunca zorluğa katlanır. Ferhat, İran'da bir dağa işlemiş sevdiği kadının yüzünü. Kadınlar vefasız, gönüllerinde bile saklamazlar sevdiklerinin görünüşünü.

İskender, masallardan, söylencelerden örneklerle kadın vefasının yokluğunu kanıtlamak isterken kirpiklerinin arasından Mihrî'nin yüzünü süzüyordu. Mihrî, bu bakışı gördü. İskender'in elâ gözlerindeki hain, alaycı pırıltıyı sezdi. Demek bu çelebi, pazarlık için gelmişti. Dişlerinin arasından "Olsun beyim," diye mırıldandı, "Olsun bakalım dediklerin. Ben senin koşullarından yılmam."

O gece, bir müstezat olarak yazıldı, bu tek yanlı konuşma. Ertesi gün, şehzadenin annesine sunuldu. Bülbül Hatun, bu şiiri çok sevdi. Mihrî'ye, "Böyle bir sözü, insan bir kez verir," dedi, "Ben sultanımıza böyle söz vermiştim." Sonra, sesi özlemle titreyerek okumaya başladı şiiri yeniden:

*Harca dersen aşkım için ömürle canı
Olsun beyim olsun
Terk et dersen aşkım için iki cihânı
Olsun beyim olsun!*

*Boyun varken, boyunu bosunu cihan bağında,
Her çemenlik alanda,
Sakın görüp anma, asla, ırgalanan serviği.
Olsun beyim olsun!*

*Bülbül gibi sen ağla dur cefâ dikeninde,
Dünyanın gül bahçesinde
Gördükçe ben gül boylu gonca ağızlıyı.
Olsun beyim olsun!*

*Şimdi mezarının taşını hedef koy, dursun,
Canını ona bağla,
Attıkça kirpiğim okunu kaşımın yayı.
Olsun beyim olsun!*

*Canının levhâsına kazı yüzümü,
Gönlün aydınlansın,
Ressam Mani onu görünce kiskansın.
Olsun beyim olsun!*

*Eğer aşkıma oldunsa alıcı,
Candır bahası var al,
Bu alışverişte hiç anma kârı zarârı.
Olsun beyim olsun!*

*Aklınla gönlünü ve canını bana vermiştin ezelde,
Ne işi var daha sende?
Tez ver buraya onları, gerektir bana şimdi.
Olsun beyim olsun!*

*Bu derdim ile olma da güzellere eğilimli,
Eziyetimle yetin.*

*Eğer dünya güzeli bile olsa güzel bulma.
Olsun beyim olsun!*

*Ansızın geçerse eline kavuşma eteğim,
Bir kutlu zamanda,
Yüzünü gözünü sür yerde ayağıma.
Olsun beyim olsun!*

*Gerçi bu dünyada bulunur isteyene dilediği,
Sevdiği bir güzel olursa,
Anma aşkımda bile sen o zamânı.
Olsun beyim olsun!*

*Tüketmiş imiş ömrünü ey Mihrî güzeller,
İnciterek cihanda.
Şimdiden sonra aşkımla benim gel yaşlan.
Olsun beyim olsun.!*

Mihrî, Bülbül Hatun'un sesinin titreyişinden, bu şiiri Sultan Beyazıt'a göndereceğini anlamıştı. Sevindi, işi kolaylaşıyordu. Beyazıt, onun dileğini unutmazdı, çağırırdı İstanbul'a.

O saatlerde, İskender'in babası Sinan Paşa da, şehzadeye ricaya gelmişti. Oğlunun bir görevle Amasya'dan uzaklaştırılmasını istiyordu. Yavaş yavaş dile düşmeye başlayan, bu tek yanlı sevdadan korkmaya başlamıştı.

"Kâfirlerin ülkesine gönderdi dostlarımızı"

Osmanlılarla Macarlar arasındaki savaş, karşılıklı zafer ve yenilgilerle sürüyordu. Savaşların sonunda yenilen taraf esirlerin, kimi zaman da esirlerle birlikte ganimet olarak alınan malların iadesini anlaşma için şart koyuyor, karşı taraf o andaki durumuna göre bunu kabul ya da reddediyordu. Osmanlı akıncı beylerinin bir bölümüne söylence niteliğinde ün kazan-

dıran, Macar tarihinde küçük ayrıntılar ve abartılı anlatımlarla yer alan bu çarpışmaların iki yana da kalıcı sonuçlar kazandırdığından söz etmek zor. Son çarpışmalarda bir bölüm akıncı, İstirye yöresinde Kuzey Dalmaçya'ya, Banat yöresinde Temesvar'a kadar dolaşarak bir hayli tutsak ve ganimetle dönmüşlerdi. İmparator Maksimilyen'in, akıncıları İstirye'den çıkarması, onların yedi bin kadar tutsak götürmesini engelleyememişti. Macarların buna verdiği karşılık, Semendire'nin mahallelerini yakıp yıkmak ve bu bölgeden değerli eşya, tutsak, hayvan ve zahire taşımak oldu. Kaynaklar el konan tutsak ve hayvan çokluğunu "beş öküz bir dukadan, dört kıızıyla bir kadın on sekiz akçeden fazla etmezdi" diye anlatır.

İki yanın da yıpranmasından başka kalıcı bir sonuç veremeyen duruma son vermek için bir anlaşma yapılması gerektiği açıktı. Bonifus, *Başkeser* Piyer More'nin 1494 yılı sonlarında İstanbul'a gittiğini, ertesi yıl armağanlar ve barışın on yıl uzatılması önerisiyle gelen bir Türk elçisiyle döndüğünü yazar. 1495 yılında barış antlaşması imzalanmıştır. Kaynaklarda, süresi, koşulları birbirinden küçük ayrıntılarla değişik aktarılan bu barış antlaşmasını irdelemek bizim işimiz değil.

Biz, Mihrî'nin şiirlerindeki kimi verilere göre, İskender Çelebi ve Amasya'dan kimi kişilerin bu elçilik heyetinde yer aldığını varsayarak yapıyoruz kurgumuzu. Elbette, şiirin geniş zaman dilimi, kurgu için başka olanaklar ve tarihler de sağlayabilir. Kesin olan, Mihrî'nin söylediğidir:

Saldı küffar iline Allah yâranlarımız***

*Neyledi, bu feleği gör ki müselmânımıza****

* Hristiyanlar.

** dostlarımızı.

*** insanlarımıza.

Osmanlılarda elçilik uzun süre meslek değildir. Kişilik, yabancı dil bilmek, devletler siyasetinden anlamak gibi özellikleri taşıyanlar elçi olarak atanırdı. İlk dönemlerde yabancı dil bilmeleri bakımından, Alman ya da Leh asıllıların da elçi olarak atandığı görülmüştür. Elçilerin, devlet görevlileri arasından seçilmeleri, elçilik görevi verildiğinde, önemli ek görevlerle geçici olarak donatılmaları 18. yüzyılda gerçekleştirilmiş. Bu dönem öncesindeki elçilerin adları bilinmiyor. Elçi adlarının bilindiği dönemde bile, elçilerin kendilerinin seçip yanlarında görevli olarak götürdükleri kişiler için bilgi yok.

Biz de, Macaristan'a gidecek elçilik heyetine İskender Çelebi'yi bu belirsizlikten yararlanarak yerleştiriyoruz. Mihrî'nin, İskender Çelebi'yi yakından gördüğünü söylediği düş ânındaki bir ayrıntı da böylece somutlanıyor. "Kâfir biçimi giyim" tanımı, yabancı araştırmacıları, örneğin Gibb'i şaşırtmıştır. Bizim araştırmacıların üstünde durmadığı bu ayrıntının, süslü ve zengin bir giysiyi mi, yoksul ve kötü bir kıyafeti mi anlattığı sorusunun yanıtının bilinemeyeceğini yazmıştır. Biz, Mihrî'nin sevdasının, bir kehaneti içeren bir düşe yol açtığını düşünürüz.

İskender Çelebi, Macaristan'a gidecek elçinin yanında görevlendirildi. Mihrî, sevdiğinden uzak kalacaktı. Müeyyetzade'nin Amasya'dan uzaklaşma zorunluluğuna eş bir zorunluluk. Yazgı, Mihrî'nin sevda tarihini yineletiyordu.

"Çünkü gönderdi Hûda"

İskender Çelebi'nin, yaşına göre önemli bir görevle de olsa Amasya'dan ayrılmak zorunda kalması Mihrî'yi çıldırtmadıysa, bunda Mihrî'nin irade gücünün payı var. Üstelik Mihrî, bu bir gülüşü, bir bakışı esirgeyen sevdiğine, ben de senden caydım demeye hazırlanıyordu. "Ellerin sözüne uyup bir soluk

yâr olmamış; Mihrî'nin onun yoluna can vermeye hazır olduğunu bilmezden gelmiş; aralarında bir düşmanlık varmış gibi davranan sevgili gidiyor." Üstelik, "bir goncasına bile değilememiş", "eşiğine köle olunmuş, umursanmamış" yakınmalarına, "ben de senden caydım, hadi bakalım seni benim gibi seven, sana benim gibi tutkun birini bulabilecek misin" öfkesini katmaya hazırlanırken. Mihrî'ye artık sitemli de olsa, iyi dileklerle sunmak kalıyor.

Mihrî'nin İskender'e yazdığı uğurlama şiiri, İskender'in adının açıkça anıldığı şiirlerden. Tam bir mektup:

Tanrı seni yücelikle yola gönderdiyse, seni (senin gibi) bir şaha tutkun etsin. Git artık, seni sabah saatlerinin erken saatlerine kadar oyalamayalım, git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Bir zamanlar Amasya şehrinde İskender'din, ölümsüzlük suyunu arayanlara Hızır gibi yol göstericiydin. Güzeller içinde ey güzel, sen de bir başkandın. Git şahım, git seni Allah'a ısmarladım. Varıp, hep bulunduğun yerlerde ağlayıp inleyelim. Gözümün yaşını akarsulara katalım. Eşiğine yüz sürüp orayı mekân tutalım. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Nerde o günler ki bizimle yoldaştın, gönül yaramıza merhemdir. Hey benim beyceğim, sen de (eni sonu) bir insandın. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Yazık ki, seni bir daha görünceye kadar, gecemiz gündüzümüz ah ile ağlamakla geçecek. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Hani, kaşlarının yayına nişangâhtı göğsüm, gönlümle canımın hedefine bakış oklarını atardın. Çılgın gönül unutmaz seni daha yıllarca. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Tanışmışken bizi yabancı kıldı yazgı. Dertli yürek yaralarını yine dağladı. Bize anı olarak seni düşünmekle düşlemek kaldı. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım. Ey lâle yüzlü, lâle görünümlü, güzelliğinin bağına güz ermesin. Üzülme, sana her gün bin tane Mihrî gibisi bulunur. Dostu anmakmış geleneğiniz sonunda. Git şahım git, seni Allah'a ısmarladım.

Mihrî, bu şiirde kendine haksızlık ediyor; İskender, günde kendine bin tutkun kadın ya da erkek sevgili bulur belki. Ama “Yürü Şahım yürü ısmarladım Allah’a seni” akıcılığında şiir yazacak bir kadın ozan daha bulamaz.

Mihrî’nin, Amasya’dan, sevdadan kaçma düşleri sona erdi. O yeniden sevdiğinin yolunu bekleyecek. Ölümünden korkacak. Bu ayrılık, ona daha önceki ayrılıkları da anımsatacak:

Ne cefa eyledi gör, talih bizim canımıza. Hasret etti bizi her sevdiğimiz yakınımıza. Biz devrin vefasını görmeyi umardık. O her geldiğinde kanımıza diş biletti. Hani o yiyip içmeler, hani o çeng ve rebap, ah her an selam olsun o günlerimize. Görmeden bir daha dostların yüzünü ah eğer, erişirse bir gün ecel eli yakamıza. Kader işimizi bülbül gibi ağlayıp inlemek etti, hasret edeli bizi gülen güllerimize. O zulüm ve haksızlık edici kadere karşı ne suçumuz oldu ki, bizi hep sevgililerimizden uzak bırakır. Bunların cömertliği garip gönlümüzü eğlerdi. Şimdi yıkık gönlümüzü kim şenletecek. Allah dostlarımızı kâfirlerin ülkesine gönderdi. Şu kader gör, ne yaptı Müslümanlarımıza. Mihrî, ümidini kesme, eğer ömür vefa ederse, bir gün olur sağlıklı yanımıza gelirler. Unuturlarsa bizi dostlar unutsunlar, ne yapalım. Hele biz doğrulukla imanımızı koruyalım.

Mihrî, yalnız şehrin değil, dünyanın da dar olduğunu duyumsayarak yaşayacak Amasya’da. Sultan Beyazıt’ın, İstanbul’a gelmesi için verdiği izin, şimdilik bir işe yaramayacaktı. Amasya, onun için hep bir sığınak oldu.

GİZLİ İSTEKLER

II. Beyazıt'ın tahtta olduğu dönemi, bir gizli istekler dönemi saymak olası. Sekiz şehzadesi olan Beyazıt, oğullarının tahta geçmek için duydukları isteği sezmemiş olamaz. O dönem şehzadelerinin yönetici olarak eyaletlerde bulunuşları, özerk divanları, orduları, yanlarındaki bilgeler ve ozanlar, onlara egemenliğin gücünü tattıran ve kuşkusuz daha fazlasını isteyen bir olgudur. Padişahlığın yaşça en büyük şehzadeye devri belirsiz bir kural olarak yürürlükte olsa da, bu kuralın işlemesi devlet adamlarının ve ordunun seçimine bağlıdır. Ayrıca, genç ölümlerin doğal sayıldığı bir çağda bir hastalık ya da kaza en büyük şehzadeyi alırsa doğal sıralama değişir. Her şehzadenin, kendi öğretmenleri, görevlileri yoluyla devlet adamlarıyla ilişki kurması, yandaş edinmesi gerekli. Olası bir çatışmada hangi ülkeye sığınacağını seçmesi de.

Beyazıt'ın egemenlik döneminde, bu egemenlikle ilgili gizli

istekleri olanlar yalnızca kendi şehzadeleri değildi elbet. Osmanlı egemenliği altında olsalar da, Anadolu'daki eski güçlerini özleyen beyliklerin mirasçıları, örneğin Karamanoğulları, saltanat çatışmalarında kendilerine yararlı olacaklarına inanmışları yanı tutmak ya da kışkırtmak üzere hep hazır dırlar. Unutmamalı ki, taht çekişmeleri yalnızca Osmanlı ülkesiyle ilgili de değildir. Osmanlıların doğu komşusu Akkoyunlular da, benzer bir çekişmeyi yaşamışlardır. Bu çatışmanın yanlarından biri, Uğurlu Mehmet, Cem'in Rodos'a sığınması gibi, Osmanlılara sığınmış, onlarla akraba olmuş ve tahta geçme düşüyle döndüğü ülkesinde öldürülmüştür. Akkoyunlulardaki taht çekişmesi, Uzun Hasan Hanedanı'nın tükenişiyle son buldu. Uzun Hasan'ın yedi oğlu ve yedi torunu iç çatışmalar, savaşlar, saray içi planlar ve suikastlarla öldü. Çöken bu hanedanın ve devletin yerini Türkmenlerin göçer akıncı güçlerine bağlı bir devlet aldı: Safavîler. İç çatışmalar sırasında ölen halk çoğunlukla düşünülmez. Biz, bir tek çatışmada, Akkoyunlulardan yedi bin Türkmen'in öldüğünü söyleyerek, taht çekişmelerinin halkı etkileyişini örnekleyelim.

Safavî Hanedanı'nın kökleri yaklaşık iki yüzyıl öncesine uzanmaktadır; mutasavvıf Safiyettin Ebu İsak Erdebilî'ye. Ailenin mistik gücünü siyasa ile birleştirme isteği ise ilk kez Şeyh Cüneyt ile görülmüştü. Şeyh Cüneyt'in siyasal hırsı ve bu yüzden karıştığı entrikalar, Erdebil hükümdarı Karakoyunlu soyundan Şah Cihan ile arasını bozmuş ve sınırdışı edilmesine yol açmıştı. Şeyh Cüneyt, o sırada Osmanlı tahtında bulunan II. Murat'tan yerleşmek için yer istedi. II. Murat, belki bir ön-seziyle, Cüneyt'e yalnızca para yardımı yaptı, yer göstermedi. Karaman yöresine giden Şeyh Cüneyt'in uğraşının siyasal olduğunun fark edilmesi, oradan da uzaklaştırılmasını hazırladı. Bir süre Varsak Türkmenlerinin yanına sığınan Cüneyt, oradaki çalışmaları sonucu çevresinde bir derviş-savaşçı topluluğu

edindi. Bu grupla Trabzon'u bastı, Trabzon İmparatoru'nun sarayını işgal ettiyse de kaleyi alamayıp döndü. Cüneyt'in sığınmayı denediği üçüncü ülke, Akkoyunlular'dı. Uzun Hasan, Cüneyt'in yandaşları ve gücünden yararlanma amacıyla onu hoş karşılayıp, kızkardeşi Alemşah Hatun ile evlendirdi. Karakoyunlu Devleti'nin sona erişile Cüneyt, Erdebil'e gönderildi. Uzun süre dervişleriyle birlikte bir akıncı beyi gibi çalıştı. Onun soyu, Akkoyunlular arasındaki çekişme ve çatışmalara katıldı. Sonunda bu soydan Şeyh Haydar oğlu Şah İsmail, Akkoyunlu tahtını ele geçirdi. Şah İsmail'in Osmanlılarla ilk ilişkisi, 1504'te Irak bölgesinin fethini bildiren mektubuyladır. II. Beyazıt, Şah İsmail'i elçi ve armağanlar göndererek kutlamıştı. Şah İsmail'in soyu olan Erdebil Sofuları (Sofileri) ise, Anadolu'daki Alevîler, özellikle Türkmenler arasında saygı görürdü. Osmanlı yönetiminde, belirli görevleri almak için, Sünnî mezheplerden olan Hanefî mezhebinden olmak gerektiği halde, belirli bir ayrımcılık yoktu. Ekonomik düzenin yarattığı, inanç görünümlü, Babaî ve Şeyh Bedrettin ayaklanmaları ise ya unutulmuştu ya da yinelenmez sanılıyordu ki, Şah İsmail'in gönderdiği propagandacılar, Anadolu'da rahatça çalışıyordu. Bu çalışmalar, ekonomik hoşnutsuzluklar kadar, şehzadelerin tahtla ilgili gizli hesapları yüzünden yaygınlaştı.

Şehzade Şehinşah, Şah İsmail ile mektuplaşıyordu. Şehzade Ahmet'in bilgeler ve ozanlara ilgisi, sarayındaki Şah İsmail yandaşlarının artmasını sağladı. Sarayın hekimi Kutbî Şirvanî bunlardan biri. Nişancısı Ahmet Camî de. Amasya'da yerleşen ve Ahmet'in sarayında büyük saygı gören Kutbüddin Ahmet, Kutbüddin İsa ve Kutbüddin Mahmut, büyük olasılıkla bu tür görevlilerden. *Amasya Tarihi* yazarı Hüseyin Hüsamettin, onları "İranlı fesatçılar" olarak anar. Şah İsmail'in görevlilerinden Nur Halife, müritleriyle Orta Anadolu'da şah adına çalışmalar yapıyor, Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum Alevîlerini et-

kiliyordu. Anadolu kökenli Hasan Halife oğlu Şah Kulu ise, Antalya ve yöresini etkisi altına almıştı. Şah Kulu'nun ermiş olarak ünü II. Beyazıt'a ulaşmış, o da Korkuteli'nin Yalınlıköy'ünde bir mağarada Tanrı'ya tapınmakla zaman geçiren bu adama para göndermişti.

Şah İsmail'in Hz. Ali soyundan geldiği iddiası, şehzadelerin Anadolu ortasındaki saraylarda yaşadıkları savurganlık, göçebe aşiretlere inançları düşünülmeden dinsel yasaları uygulayan Sünnî kadılar, göçerliğin kaçınılmaz yaşam alanı yaylak-kışlakların artan vergileri, hayvan başına ödenen vergi artımı sıkıntıları inanç ayrımlarını körükler ve örgütler duruma getirmişti.

Mihri, sarayın duvarlarını aşan huzursuzluğu yüreğinde duyuyor artık. Şehzadenin inanç değiştirdiği dedikoduları onu ilgilendirmiyor gerçi ama iktidar için eski inancından cayan birine güvenemez, biliyor. İstanbul'a gitmek istiyor yeniden.

Şehzade Ahmet'in Amasya'sı

Şehzade Ahmet, Beyazıt'ın oğulları arasında en olgunu diye biliniyor. Hiç aşırılığı yok. Devlet adamlarının çoğu da babasının yerine onu uygun görüyor. Beyazıt, dört oğlunun ölümünü gördü: Abdullah, Mehmet, Alemşah, Mahmut. Kalan dört şehzadeden Şehinşah, tahta geçmenin sırasının kendine kaldığına inanıyor. Hem en büyük şehzade, 1464'te doğdu. Hem anası yanından da soylu; Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hunişah Hatun onun anası. Karaman valisi oluşu, çevresinde akrabalarının bulunuşu onun için güven verici.

Korkut, bilge, ozan ve müzikçi. İslam hukukunu ve Arapça'yı iyi biliyor. Babasına kimi mektupları Arapça yazıyor. Babasının Ahmet'i bütün oğullarından çok sevdiğini seziyor. Tedirgin. Bir tedirginliği de, kendisi için söylenenlerden. Hiç çocuğu yok. Ona kısır diyorlar. Karşı cinse, kadınlara ilgi duy-

madığı da söyleniyor ama kısırlık, uğursuz sayılan bir özellik. Korkut, Manisa Valisiyken, Antalya'ya atandı. Ahmet, onun İstanbul'dan uzak olmasını istiyor.

Trabzon Valisi Selim, en küçük şehzade. Onun tahtta hiç şansı yok gibi görünüyor. Ama şehzadelerin en ele avuca sığmazı. Kimi zaman Şah İsmail üzerine, kimi zaman Gürcistan'a seferler düzenliyor. Oğlu Süleyman da on altı yaşında sancak görevliliğine atandı: Şebinkarahisar'a. Ahmet, bu baba oğul yakınlığından tedirgin. Kardeşinin kendi başına seferlere çıkması babasına, "serkeşlik" olarak aktarıyor neyse ki.

Ahmet, babasının sevgisinden emin. Amasya'nın bir kültür şehri olmasına çalışıyor. Oğlu Süleyman için bile bir Farsça sözlük ısmarladı: *Camiu'l Fars*. Ama yazdırdığı kitaplardan çok, yaşayış biçiminden tedirgin halk. Oğulları için yaptığı düğünler kınanarak anılıyor. Yaylalardaki toplantılarda çevresine altın saçtığı söyleniyor. Amasya'da bozanın sevilip yaygınlaşması bile, onun kusuru gibi görülüyor. Mayalı içeceklerin dine uygun olmadığına inananlar var. Açılmasına izin verdiği boza yapımevi, Bozahane, mahalle adı oldu. Beyazıt Camii'nin ve onu tamamlayan hayır binalarının asıl yaptıranı Şehzade Ahmet, unutuldu sanki.

Bir de halkın acılarını anlatma bahanesiyle sarayı hicveden destan çıktı ortaya. Halk ezberledi... Yazan, Şehzade Ahmet'in oğlu Murat'ın musahiplerinden Figanî İshak Çelebi'ymiş. Öfkelendi. Verdiği emir, Figanî'nin idam emri oldu. Söylenti büsbütün büyüdü. Figanî'nin iftiraya uğradığı konuşuluyor. Ölü bir ozan sağ olandan daha etkiliymiş. Bilemedi. Mihrî bile dargın kendisine.

Amasya Kadısı Abdurrahman Efendi, hasta. Halk bu hastalığı bile Ahmet'ten biliyormuş. Halkın çektiğini şehzadeye diletemediğinden yataklara düşmüş Abdurrahman Efendi. Oğullarının Şehzade Selim'e hayran oldukları unutuldu. Mehmet,

Mahmut ve Seydi Çelebiler, Selim'e sığınmak için babalarının ölümünü bekliyorlar oysa. Ahmet, artık hiç bir şeyi umursamıyor. Çelebiler, Trabzon'a kaçacaksa kaçsın. Mihrî de İstanbul'a gitsin. Daha iyi. Elçilik eder. Ölmüş kardeşi Mahmut'un elçisi Necatî Bey değil miydi? Beyazıt'ın gönlünü Mahmut'a çekmek için, onun cömertliğini öven dizeler yazmamış mıydı: "Görelim şeref tahtında seni cömertlik hakanı."

Yalnız, Mihrî'nin divanını, padişaha sunulacak güzellikte yazdırmalı. Özel cilalanmış kâğıt üzerine, talik yazıyla. Bir sayfası on iki satır. Şiir başlıkları altın yaldızlı. Babası iyi yazıdan anlar. Cildi de güzel olmalı. Ne çok gösterişli ne de çok silik bir süsleme seçmeli. Zincir biçimli yaldızlı bir çerçevenin ortasında bir güneş olabilir, koyu kestane renk uygun... Şehzade Ahmet, Mihrî Hatun'un Amasya'dan ayrılmasını nasıl yararına kullanabilir diye düşünüyor. Şehzadesinden hoşnut bir ozan, özellikle bir kadın, padişahın gönlündeki yerini sağlamlayabilir.

"Ladik denilen yaylak"

Mihrî Hatun için tezkirelerde bulunan notlar, tarihler onun şiirlerinde yer alan kimi öğelerle uyuşmaz. Âşık Çelebi, Mihrî Hatun'un Hicri 912 yılında, pek genç yaşta öldüğünü yazar. Bu tarih, bugün kullandığımız takvimle 24 Mayıs 1506'da başlayıp 12 Mayıs 1507'de sonlanan bir süreyi karşılamakta. Verilen tarihi ve Mihrî'nin o döneme göre "çok genç öldüğünü" doğru saydığımızda karşımıza iki soru çıkıyor. Birincisi, Mihrî'nin Müeyyetzade ile ilişkisinin gerçek olup olmadığı. Bütün tezkirelerde yer alan bu ilişki Amasya'da yaşanmış olmalı. Müeyyetzade, 1478/79'da Amasya'dan kaçmak zorunda kalmış ve 1483'te Amasya'ya altı haftalık bir süre için dönmüş. Mihrî-Müeyyetzade aşkı bu kırk günlük süre içinde yaşanmış olamaz gibi geliyor insana. Ayrıca, Mihrî'nin şiirlerinde yer alan öteki

ozan adlarından, Makamî ve Güvahî ile tanışıklığı da, Mihrî'nin yaşadığı süre için sorular üretiyor. Güvahî, Kanuni döneminde bir seferde ölmüş çünkü.

Mihrî'nin 1506'da ölmüş olmasını doğru sayarsak, onun Ladik'te 1509'da yaptırıldığı söylenen bir hamamı görmemiş olması gerekir. Şehzade Ahmet'in annesinin Ladik'te yaptırdığı hamamın vakıf tarihi 1509. Mihrî'nin Ladik'le ilgili şiirinde söz ettiği yapının da, hanedandan birine ait olduğu açık. Biz kurgumuzu, Mihrî'nin şiirine göre yapmak zorundayız. Mihrî, 914 yılının sonlarında, bugünkü takvimle 1509 yılı nisan ayı başlarında gitti Ladik'e.

Ladik, onun imgeleminde cennete eş bir yer tutuyor. Övgüsünü dinlediği bu yaylanın onu düşkırıklığına uğratmasından da korkuyor. Amasya'nın bu ünlü yaylası, çağının ulaşım koşulları düşünüldüğünde, Amasya merkezine pek yakın da değildir. Bu kasabanın Cumhuriyet öncesi mahallelerinden birinin adı, konumuzla ilgili: Ahmet Saray. II. Beyazıt'ın, şehzadelğinde Amasya valisi olduğu, her yılın belirli bir dönemini Ladik'te geçirdiği bilinir. Bölgenin Şehzade Ahmet'in adıyla anılması, sarayın görkemiyle, güzelliğiyle ilgili olmalı. Şehzadenin, Köprü kasabasındaki yazlık sarayının mahallesiyse, oraya yaptırdığı olağanüstü süslü çeşme yüzünden Sultan Pınarı'dır.

Mihrî Hatun, Ladik'in gördüğü tüm güzelliklerini, özellikle rini uzun bir şiirle saptar. Şiirin ilk dizesi, Ladik'in övgüsünü dinleye dinleye, buraya hayran olduğuyla ilgilidir. Sonunda, kendi gözüyle gördüğü bu kent, hakkında söylenenleri doğrulamaktadır:

*Kulaktan olmuştuk gerçi âşık
Bihamdillah* hoş gösterdi Hâlik***

* Tanrı'ya şükür.

** Yaradan.

*Ne söz söylendiyse hakkında sâdik**

Ne hoş yaylak imiş bu şehri Ladik

Mihri, önce kentin genel görünümünü çizer: “Geniş çimenliklerle yeşilliklerin arasında gümüş kandiller gibi duran yase-min çalılıkları; servilerle güllerin kokusunun birbirine karıştığı bahçeler; su kenarlarında erguvan ağaççıkları; gölde açan ve sarı renkleriyle âşıkları anımsatan nilüferler; otları, çiçekleri hatta toprağı güzel kokulu bir kent. Havası ve suyu güzel, korulukları; karaağaç ve ardıç.” Sonra şehzadenin yaşadığı yeri anlatır: Ağaçların gölgelediği yüksek bir köşk; “bir seriri ali eyvan/yeşil yapraklar olmuş ona sayvan/içindedir o şahı devran.” Bu özenli bina, içinde nur var gibi ışıldamakta, bir cennet köşesini andırmaktadır: “Lâleler renkleriyle dudakların ılıkliğini anımsatmakta, sanki elde kadeh beklemekteler. Yüksek bir çadır altında gibisiniz burada, hava ılımlı. Gül bahçesi, baştan başa gül. Süsenler, kokularıyla afyon kabaklarını, afyonun verdiği zevk ve düşleri sunuyor. Evcil kuş olan tuti ile yaban kuşu kumru birlikte saz çalar gibiler. Onlara öteki kuşların sesi karışıyor. Bülbül, sözsüz bir şarkı söylüyor. Gül, zevk alıyor bu şarkıdan, gülüyor. Dayanılır mı, şarap zamanıdır şimdi. Bütün ağaçlar toplanmış sanki buraya, hoşnutlukla ellerini çırpıyorlar. Galiba bir melek koruyor bu Ladik’i. Nergis güle göz süzüyor, goncalar süslenmiş, Cennet bağlarının en seçkini burası. Çiçekler coşkudan ya sarhoş ya dili tutulmuş, anlaşılan aşk kadehinden içmişler. Âşıkların yöneticisi gül kokulu karanfil. Bahçede menekşe, nergis de yetişiyor ama bülbülün ağlaması gül için.”

Mihri, Ladik’in en ünlü gezinti yerini de anıyor: Elmalı Bahçe. Sonra, tüm dünyada benzeri bulunmayan Ladik’i anlatmakla bitiremeyeceğini söylüyor. Özelliklerini sıralamak, kıyamete dek sürebilir.

* doğru.

Mihrî'nin özelliklerini anlattığı üçüncü yer, *Yeni Hamam* denilen hamam. Bu hamam, Bülbül Hatun'un Ladik'te yaptırdığı hamam olmalı. Bülbül Hatun, bu hamamla birlikte bir de cami yapıp vakfetmiş. *Amasya Tarihi* yazarı Hüseyin Hüsamet-tin, bu yapıların Bahsi Mahallesi'nde olduğunu, caminin "kâ-gir ve sağlam bulunduğunu" saptar. Mihrî, "damına ay ile güneşin cam olduğunu" söylediği bu hamamdaki havuzun suyunun gülsuyuna benzediğini yazar. Bu hamam, Mihrî'ye göre, Anadolu'da bir tanedir, eşsizdir.

Ladik'le ilgili şiir, Mihrî'nin şehzadeye duasıyla son bulur: "Dünyanın bunca eziyetini çeken Mihrî'nin, biraz da sefa sürmek hakkıdır. Ladik'te bütün dertlerini unutmuştur. Yazık ki ömrü binlerce ah ile geçmiştir. Şimdi onu buraya getiren şehzadeye dua etmeli. Onun yüzünden bu gizli hazineyi açıkça gördü. Zaten o hükümdarlar hükümdarı bir cömertlik pınarıdır. Her yoksulu topraktan kaldırır. Tanrı da onun yardımcısı olsun."

Şehzade Ahmet'in Mihrî'yi Ladik'e götürmesi, İstanbul'a gidiş kararını berkitmek için olmalı. Hem Amasya'da görmek isteyip de göremediği yer kalmasın, hem Ladik bunca güzelse kim bilir İstanbul nasıldır diye merak etsin. Hoşnutlukla ayrıl-sın Amasya'dan.

"Künicek" bilmecesi ve Şehzade Süleyman

Mihrî Hatun'un şiirlerindeki veriler, tezkirelerdeki saptama-larla kolaj ve kurgu yoluyla onun yaşamını aydınlatmayı dene-dik bu anlatıda. Yalnız, Mihrî'nin iki şiirindeki adlar sorular üretiyor: Süleyman ve Künicek. Hem Şehzade Ahmet'in oğul-larından biri, hem de Şehzade Selim'in oğlu Süleyman adında. Mihrî'nin, Şehzade Süleyman'a yazdığı kasidenin, Ahmet'in oğlu Süleyman'a yazıldığını varsayarsak, sorun yok gibi. Yal-

nızca Mihrî'nin bu şehzadeye gösterdiği ilgiyi, Ahmet'in öteki oğullarından neden esirgediği sorusuyla karşılaşırız. Bu soruyu Süleyman'ı neden babasının adıyla birlikte anmadığı biçiminde de sorabiliriz, ilk anda, Ahmet'in rakibi Selim'in oğlu için kaside yazması olanaksız görünüyordu.

Mihrî'nin ikinci bilmece şiiri Künicek ile ilgili. Künicek'in bir kent olduğu belli. Ama nerede? Mihrî'nin anlattığı yerde bir de akarsu var: "Dillere verir hayat abı revanı künicek." Belma Ferman, Mihrî Hatun ile ilgili tezinde bu dizedeki künicek sözcüğünü *yanınca* diye anlamlandırmış, insan bir an *yanınca* sözcüğünün *yan*'dan türemiş olduğunu sanıyor. Şiirin ilk dize-leri böylece "Bu yerin adına gerçi demişler Yanınca/Gönüllere hayat verir akarsuyu yanında" oluyor. Yine kentin yeri konusunda bir ipucu elde edemiyoruz. Mihrî, bu şiirin sonunda, bu yerin kutsal bir kişinin yeri olduğundan söz ediyor. Eşiğini ziyaret etmekten utanıp, ayağını bastığı yerlere yüz sürdüğünü anlattığı bu kişinin adını da şiirin sonunda anıyor: Akşemsettin. Akşemsettin'in gömülü olduğu yer ise Göynük. Bu sözcük, eski dönemin Türkçe'sinde "yanık, yanmış" anlamına geliyor. Künicek, Arap harfleriyle yazıldığında *Göynücek* gibi de okunabilir. Bu iki sözcüğün yazılışları arasındaki fark çok az. O dönemin fiil çekiminin de bugünden değişik olduğunu biliyoruz. *Edince* yerine *edicek*, *girince* yerine *giricek* vb. deniyor. Belma Ferman, acaba *yanınca* sözcüğünü *yandığında* anlamında mı yazdı? O zaman dizeler anlam kazanıyor: "Bu yerin adına Yanacak demişler ama/Gönüllere hayat verir Yanacak akarsuyu" ya da "Bu yerin adına *Yanınca* demişler ama nehri, yanan gönüllere hayat verir." Göynücek adı, bugün Amasya'da bir yerin adı. Ancak, burada Akşemsettin'le ilgili bir mekân yok. Mihrî, Göynük adını, bir küçültme takısıyla kullanmış olmalı: *Göynükçük* gibi *Göynücek*. Belki o dönemde oranın adı böyleydi. Anlaşılan, Mihrî, Akşemsettin'in gömülü olduğu

Göynük'ü anlatıyor, ilkbaharın gül bahçesine çevirdiği bir yer. Otları sümbül, toprağı amber gibi insanları da güzel, sanki cennet. Bülbülleri de gece gündüz ötüyor. Mihrî, bir dönem Amasya'da yaşamış olan Akşemsettin'den yardım istiyor şiiri-nin sonunda. Onu gerçekten seven biri olarak "isyandan kurtulmak için", "himmet"i gerekli Akşemsettin'in.

Mihrî'nin Göynük/Künicek'e gittiği yılı bilmiyoruz. Kanunî adıyla tahta çıkan Şehzade Süleyman'ın Bolu valiliği 1509 yılından sonra. Bolu valiliği sonradan Şehzade Ahmet'in oğullarından birine veriliyor. O da, öteki Şehzade Süleyman olabilir. Ama Şehzade Süleyman'a yazılan kaside hem bayram hem de Nevruz kutlaması. Her yıl tarihi değiştiği söylenen bayramın şeker bayramı olduğu varsayılırsa, nevrulzla 1503-4 tarihlerinde çıkıyor. Şehzade Süleyman konusunu ben öykünün neresine yerleştireceğimi bilemiyorum. Göynük'e nasıl gittiğini de. Amasya-İstanbul yolu arasındaki Bolu, bir mola yeri olabilir. Göynük bu arada mı ziyaret edildi. Bilemiyoruz.

İstanbul

Mihrî'nin, birçok kaynakta Amasya'dan hiç ayrılmamış gösterilmesini Mihrî'nin iki şiiriyle Zatî'nin *Letaif*i yalanlıyor. Mihrî ilk şiirinde, gemi ile çıktığı bir yolculuğu anlatıp gurbet elinde gönül yarasına çare bulmaktan söz ediyor. Bu şiirde, deniz ve gemi ile ilgili sözcükleri sıralayarak sanat gösteriyor: *derya*, *gark* (batma-boğulma), *zevrek* (kayık), *yelken açmak*, *lenger* (gemi demiri), *lenger çakmak* (demir atmak), *sefer*. İkinci şiir yine bir bahar şiiri. Ancak şiir, "yazık ki ömrün Amasya'da geçmiş, aklın varsa gitme Kostantini'de [İstanbul'da] kal şimdi" dizeleriyle sonlanıyor. Mihrî'nin İstanbul'dan düşünme yoluyla söz etmesi, onun tarzına uymuyor.

Zatî, *Letaif*'inde Mihrî'den söz ederken, "Amasyalı bir şaire

vardı, Mihrî Hatun derlerdi, İstanbul'da olurdu" diyor. Gerçi Gibb, Zatî'nin anlattığı öyküyü kurgulamak için, Mihrî ile evlenmek isteyen, Amasya'ya gittiğini söylüyor ama bu bir evlenme için göze alınacak yol değil.

Mihrî, İstanbul'a gitti. Yolun ne kadarını gemiyle aldı bilmiyoruz. Kurgu anlatımız, şiirlerin gerçeğini izliyor.

GURBET ELİNDE

Mihrî için yolculuk yeni bir şey. Yolda Amasya'dan ayrıldığına pişman bile oldu. Ününü duyduğu İstanbul, huzuruna çıkmaya çalışacağı Sultan Beyazıt korkutuyor artık onu. Giyiminin uygun olup olmadığı, sözcüklerinin İstanbul ağzıyla uyum gösterip göstermeyeceğinin tasasında. Bülbül Hatun, sandığını elden geçirmek için kalfalarından birini görevlendirmişti. Şimdi Mihrî, kadıncağızın zevkinden ya da iyi niyetinden kuşkulaniyor. Kesesindeki paranın da İstanbul'da yetip yetmeyeceğini düşünüyor. Amasya onun baba toprağı, İstanbul'da başı sıkışırda kime başvuracak? Makamî bile İstanbul'da ona yabancı. Amasya'da bilinen biriydi. Bir de Sultan Beyazıt'ı İstanbul'da bulamamak var. Padişah seferdeyse ya da Edirne'deyse...

Bu yolculuk, onun dertlerini belki dindirir. Yoksa tazeler mi? Müeyyetzade'nin adını duydukça vefasızlığını anımsayacaksa... Nerde olduğu belirsiz İskender Çelebi, korktuğı gibi,

Cem Sultan'ın Mısır'dan getirtilen kızıyla evlenen Sinan Paşa oğluysa... Keşke Amasya'dan ayrılmasaydı. Rüzgârın yelkenlere vurduğunu duydukça mırıldanıyor:

“Beklemekle erişti işte ömrüm sonuna. Kavuşma süresiyle de güzel inletir beni. Dediler, âşıklara ya sabır gerekir ya yolculuk. Şimdi de, memleketimi bırakmak inletir beni. Gönül kayığını aşkının denizinde batmaya bıraksam, rüzgâr kenara iterek inletir beni.”

İzmit'ten hareket ettiklerinden beri, yelkenlerin, iplerin gıcirtısı ona bir şeyler söyler gibi. O bu sesi “inler beni” diye dinliyor. Sanki gemi, deniz, rüzgâr onun için ağlıyor. Ona ağlıyor. Denize, onun büyüklüğüne şaşmaz göründü önce. Şimdi Ladik'teki göle derya dediği için utanıyor. Bu denizin ortasında kaybolmuş gibiler. Ne yola çıktıkları liman görünüyor, ne de varacakları yer. Hizmetine baksın diye verilen kızcağızı deniz tuttu. Koruyucularından birini de. Onu nedense etkilemedi. Bir süre sonra alınına vuran, yaşmağını yüzüne yapıştıran nemli deniz rüzgârından hoşlandı. Bir sevgili eli gibi örtüsünün altındaki saçlarını karıştırmak isteğinde çünkü. Yavaş yavaş tasalarının uzaklaştığını duyuyor. Dertlerini denize atıp kurtulmuş gibi. Bu kez gemi ile ilgili neşeli şeyler düşünüyor: “Ganı deryaya salıp, sevinelim gemide. Madem dünya ölümsüz değil, hoş görelim bu günü de. Ne olur, gözümün yaşları çektiyse denize beni. Daha önce, kayığımı gözümün nemlenmesi batırmıştı. Günlerin üzüntüsüyle ne kadar ağlayacağız, rüzgâr kenara iletir, buluruz dostlarımızı da. Açalım aşkın havasıyla gönül yelkenini, ayrılık demirini atıp gamı da bırakalım. Âşığa ya sabret ya yolculuğa çık derlerdi, bu söz gerçekten doğruymuş. Mihrî, gerçi yazgın seni yurdundan uzaklaştırdı, ama gurbetin de gönüle hoş gelen yanları varmış. Üzülme bir gün gelir, yaralı gönlüne de gurbet elinde merhem bulursun.”

İstanbul'un denizden görüldüğü an, Mihrî için bir şaşkın-

lık ânı oldu. Bu kentin görünüşünü hiç bir dizenin ölçüsüne sığdıramayacağını sezdi. Kendi kendine, “yazık ki ömrün Amasya’da geçti,” dedi, “Akıllıysan, burda, bu şehirde kal şimdi.”

“Dilerim arz kılam derdimi”

Mihrî, Sultan Beyazıt’a divanını bir şiir eşliğinde gönderdi. Dilekçe edalı bir şiirdi bu:

“Yoluna yüz sürerek, doğru sana gelmişim, halimi sana açıklamak isterim ey şah. Ne kadar adalet sahibi cihan şahlarının şahısın ki, güneş her an eşğine hizmete gelir. Ey gül yüz-lü, can bülbülü, gündüz gece, sabahları seher vaktinde senin övgünü okur. Ey Şah, dayanma ateşi susamış gönlümü yaktı, sen de onu üzüntü karanlığında bırakma, Hızır yoldaşın olsun. Ey Mihrî, şah sana cömertlik bakışıyla bakarsa, Yusuf’un Züleyha’yı gençleştirdiği gibi gençleştirebilir.”

Şimdilik, bir konakta misafir. Şehzade Ahmet’i tutan devletlilerden birinin konağında. Misafirlik kurallarına uymaya çalışıyor ama evin kadınlarının ondan tedirgin olduğunun da farkında. Erkek konuklarla konuşmaya alışık, sakınmasız bir kadın konuk. Boş zamanlarında elinde nakış değil, kitap var hep. Mihrî, evin havasına uymaya çalışıyor ama akli saraydan gelecek haberde. Sonunda cuma günü, haremde bulunduğu saraya davet çıkıyor. Mihrî’yi saray arabası alacak. Sultan Beyazıt’ın ünlü camisine yakınmış saray. Bu camiye de girecek. Herhalde Amasya’daki Beyazıt Camii’nden büyüktür. Evdeki hanımlara küçük armağanlar verdi. Onlara, saraya giderken ne giymesi gerektiğini sorabilir. Saraya götüreceği armağanların düzenlenmesinde yardım isteyebilir. Cuma günü hem hazırlıklarını bitiremeyecek kadar yakın. Hem günler geçmek bilmiyor.

Mihrî, İstanbul sarayının, bu kadınların da yaşadığı koca binanın pek tadına varamadı. Sarayburnu'ndaki saray devlet işleri içinmiş. Divan toplanıyor, saray görevlileri orada yetiştiriliyor. Kuşkusuz manzarası güzeldir. Burası pek içe kapalı. Üstelik ne çok görevli var. Kadın görevlilerden pek göz aşınası olduğu kişi yok. Gerçi, saygıda kusur eden de yok... Üst giyimi alındı, bohçalanıp kaldırıldı. Serin şerbetler sunuldu. Sonra Beyazıt'la görüştü. Beyazıt yaşlanmış. Ara sıra unutuyor kimi söylediklerini. Mihrî, bu karşılaşma için *kerem* redifli bir dilekçe hazırlamıştı. Okudu. "Amasya'yı nasıl bayındır ettinse her yıkık gönlü de onarırsın. Bu biçare Mihrî'ye de acı, zamanıdır iyilik edip elinden tut adaletinle ey cömertlik kaynağı" diye yakardı. Beyazıt, acı acı gülümsedi. Ne kadar gecikmişti, yıllardır beklediği baş eğme. Bir süre aşılmaz gibi bir suskunluk oldu. Sonra, Beyazıt, Mihrî'nin kendisine annesinin ve oğlunun emaneti olduğunu söyledi. Hiç kaygı duymasın. Deniz gören bir ev verilecek kendisine. Vakıflarda vardır, buyruk verecek. Bir de bostanlara yakın bir ev. Değirmenler de var yakınında. Haliç'te. Yapılacak. Dilediğince kalabilir İstanbul'da. Sonra divanını beğendiğini söyledi. Mihrî de, sultana sunduğu divanın eksikleri olduğunu. Beyazıt, yeni ve tam divanı görmek isterse, ona yakışır bir yazmayı beklemek zorunda. Beyazıt, sarayın eğitimci Makamî'ye görev verecek, uygun bir hattat için. Bir de iyi süslemeci gerekir. Mihrî ayrılmak için nasıl izin isteyeceğini bilemiyor. Yoruldu.

Mihrî'nin yeni evine taşınması, umduğundan kolay oldu. Hizmetine bakan kızlar ve koruyuculara bir iki görevli daha katıldı. Evi gelin odası gibi süslenmiş. Eksiği bir eş yalnız... Bir sevgili...

İstanbul'un ozanlarının dedikodularından önce duydu bir isteyeniyi olduğunu. Ebu Eyüp el Ensari Medresesi müderrislerinden Paşa Çelebi, istiyormuş onu. Yaşı olgun ama evlenmeye uygun. Mihrî'nin övülen aklını, güzelliğini duymuş, araçlar

aramaya başlamış. Haberi Makamî getirdi, önce divanın yazımını konuşmak için geldiğini söyledi. Kesme kâğıt süsler kadar gerçek çiçekler de kurutulup yapıştırılmalı divanın başına, diye başladı. Mihrî izin verirse divanın sonuna kendi yazdığı şiiri koymak istiyor, Mihrî'yi ve şiirlerini öven dizeleri var. Bir son söz olur. Mihrî onayladı. Makamî'yi görmekten sevinçliydi. Makamî, sonra açtı, Paşa Çelebi konusunu. Mihrî sıklıdı. Ne söyleyebilir ki. Acaba padişah emri mi? Makamî, bu haberin İstanbul ozanları arasında yarattığı dedikoduyu da aktardı. Zatî diye bir ozan var, en büyük tepki ondan gelmiş.

Zatî'nin remil atıp fal bakarak geçinmeye çalıştığını duymuştu Mihrî. Şakalarının açık saçık olduğunu da. Yoksul ama özgürlüğüne düşkün bir adammış. Dükkanına genç ozanlar uğarmış. Mihrî, kendini tanıtmadan bir uğramayı düşünüyordu. Makamî'ye sordu, Zatî'nin ne düşündüğünü. Kuşkusuz yalnız kendi adına konuşmayacak bu yaman alaycı. Makamî, Zatî'den söz ettiğine pişman olmuş gibi sözü geçiştirmeye çalıştı önce. Şehzadelerden söz açtı. Korkut, Hacca gitmek bahanesiyle görev yerinden ayrılmış, falan. Mihrî üsteledi. Makamî, "Ezber söyleyemem, Mihrî Hatun," dedi, "işte yazılısı." Mihrî, kâğıdı okurken, önce kızardı. Sonra sarardı. Sonra engelleyemediği bir kahkahaya tutuldu. Gözlerinden yaşlar akıyor, dudaklarını ısıyor ama susmayı başaramıyor bir türlü. Zatî, kaba ama dürüstçe söylemiş düşüncesini. Bu ihtiyar adam Mihrî'ye uygun değil. Eğer cinsel gereksinimler yüzünden evlenmek istiyorsa Mihrî, yine uygun değil. Ama bunu söylemek, Zatî'ye mi düşer? Kahkahalarının arasında, "Bunu ben söyleseydim" diyebilirdi yalnızca.

Zatî, yazdığı,

*İşittik istemiş Mihrî'yi Paşa
O ihtiyara kendini teslim etsin mi*

*O zavallı bunca yıl oruç tutmaktadır
Eşek şeyiyle bayram etsin mi*

dizelerine, Mihrî'nin güldüğünü öğrendi. Notlarına, Mihrî'nin sözlerini de, "Ne olurdu bu dörtlüğü ben söyleyeydim" diye geçirdi. Bu olayın Zatî'den duyulması, İstanbul ozanlarına, Mihrî için yaygın bir inanış aşıladı: Mihrî, kadındı ama sevdada konusunda erkeğe denkti. Hem namuslu hem hoşsohbeti. Gören görmeyene aktarmaya çalıştı yasalara uygun biçimde örtündüğünü. Ne kadar tutkun ve âşık olsa yasadışı birlikteliklerden kaçındığını.

Mihrî, artık istese de evlenemezdi. İstanbul onu evlenmekten utanan bir yaşlı kız olarak tanıyordu.

Bir uğultu

Paşa Çelebi'nin Akşemsettin ile akraba olduğu, Mihrî'yi hoş tutacağı haberleri Mihrî'ye ulaştırılamamıştı daha. Mihrî, eylül günlerinin gevşekliği içinde, Amasya Sarayı'na yazacağı mektubu düşünüyor ve yeni şiirler kurmaya çalışıyor. Cumbanın içindeki sedire âdeta yayılmış. Burası kendi evi. Ansızın çıkıp gelecek hiçbir görevliyi, devletliyi düşünmek zorunda değil. Kafesin ardından sokağı ve sokağın ucundaki denizi seyrediyor. Birden bir inilti duydu. Sanki yerin altından geliyor gibi. Sonra bir baş dönmesi. Sokağa, baş örtüsüz, üstlüksüz fırlayanları gördü. Az ilerde bir hamam vardı. Erkek hamamıymış. Peştemallı, takunyalı bir sürü adam haykırışarak fırlamış sokağa. Evinin merdivenleri de sarsılıyor.

Koşuşanlar mı var? Gözlerinin karardığını fark etti. Bir ışığa doğru çekiliyor sanki.

...

14 Eylül 1509 tarihi, İstanbul'u sarsan en büyük depremin

yaşandığı gündür. Yüz dokuz cami, bin beş yüz ev yıkıldı. İstanbul surlarının büyük bölümü yerle bir oldu: Kara surlarının hepsi, deniz yanındaki surların çoğu. Yedikule, denizden Bahçekapı'ya kadar saray duvarları, Beyazıt Camii'nin medresesi yıkılan yapılar arasındaydı. Fatih Camii'nin dört büyük sütununun başlıkları düştü, kubbesi eğrildi, hastanenin, Sahnı seman medreselerinin kubbeleri de yere indi. Yıkılan binaların, ölen insanların tam sayısı bilinmiyor. Veziriazam Mustafa Paşa'nın konağında atlarıyla birlikte ölen görevli sayısının üç yüz olduğu hesaplandı. Deprem kırk beş gün sürdü, İstanbul dışında, Rumeli ve Anadolu'nun kimi eyaletlerini de etkiledi. Çorum halkının üçte ikisine yakını, toprağın yarılip açılmasıyla, tam anlamıyla bir kıyamette yitirdi canını. Gelibolu'daki istihkâmlar ve Dimetoka kenti yıkıldı. İstanbul sarsıntının yanı sıra bir de tufan yaşadı. Deniz dalgaları İstanbul ve Galata surlarını aşıyordu. Su bentleri yıkılmıştı.

Sultan Beyazıt, İstanbul'un yaşadığı bu kıyametin, sarayını etkilemesinden korkmuştu. Saray bahçesine çadır kurdurup on gün çadırdaki kaldı. Sonra, İstanbul'un yaşadığı felaketi durduramamanın çaresizliği içinde Edirne'ye gitti. Ama felaketler durmadı. Onun Edirne'ye gidişinden kısa bir süre sonra Edirne, İstanbul'dakine denk bir depremle sarsıldı. İstanbul'dakinden on beş gün sonra başlayan bu deprem yaklaşık bir ay sonra yineleni. Depreme Tunca'nın taşması eklenince, ölenlerin sayısı bilinemedi. Beyazıt, Edirne'deki günlerini, Mimar Hayrettin'in kendisi için yaptığı "çatma ahşap ev"de geçirdi. Sarsıntılar hafifleyince, padişah, bir toplantı düzenleyip yapılacakları saptadı. Toplantıya katılan herkesin elleri atlarının dizginlerinde, ayaklarının biri üzengideydi. Bu at divanında, padişah, yaşanan yıkımı, devlet adamlarının haksızlıklarına bağlayan bir konuşma yaptı: "O kadar zulüm ettiniz ki, o kadar haksız davrandınız ki, zalimce davrandıkla-

rınızın ahları göğ'e çıkıp, şehre ve ülkeye Tanrı'nın öfkesini çağırıdı."

Bu azarlamayı onarımlar için gereken insan ve paranın saptanması izledi.

Gümüş tabak ve sahanlarla

İstanbul ve Galata'nın onarımı için, "yirmi evden bir kişi ve ev başına iki akça hesabıyla cerahor [ücretli işçi]" bulunması gerektiği saptanmıştı. Anadolu'dan otuz yedi bin, Rumeli'den yirmi dokuz bin işçi, üç bine yakın mimar ve dülger getirtildi. On bir bin asker kireç hazırlamakla görevlendirildi. Böylece 1510 Martı sonlarında (915 yılı Zilhiccesinin 18'i) başlayan onarım altmış beş gün sürdü. Kale surları, Galata'daki mahzenler, Kızkulesi, Rumeli ve Anadolu Hisarları fenerleri, Çekmece köprüleri, Silivri Kalesi gibi devlet malları onarıldı. Bu onarımı, padişahın üç gün boyunca yoksulara yemek vermesi izledi. Yabancı elçiler, yemeklerin dağıtıldığı tabak ve sahanların gümüş olduğunu yazdılar. Bunu halkın güvenini tazeleme olarak yorumlayanlar da oldu.

Depremin ilk şaşkınlığından sonra Makamî, Mihrî'yi bulamadı. Önce yıkıntı haline gelmiş mahallede evin yerini saptamak için uğraştı. Sonra can ve mal derdine düşmüş mahalle halkına evi, Mihrî'yi, çalışanları sordu. Doyurucu bir yanıt alamadı. Öyle çok ev yıkılmış, öyle çok insan ölmüştü ki... Makamî'nin üzüntüsünü gören biri, "O hatun Amasyalı değil miydi? Depremden önce Amasya'ya gitmişti" dedi. Makamî, buna inanmak istedi. Ölmüş ve öteki ölülerle birlikte gömülmüş bir Mihrî düşüncesi yerine Amasya'da bir Mihrî düşü daha güzeldi.

1509 yılı iki önemli ozanın daha öldüğü yıldır. Necati Bey 27 Mart 1509 (25 Zilkade 914)'da öldü. Hamdi'nin de aynı yıl ve

ayda öldüğü söylenir. Mihrî'nin ölümü nedense daha önceydi diye düşünüldü. Âşık Çelebi, onun ölüm tarihini kendince 912 (1506) diye yazdı. Başkaları da, Amasya'da Pir İlyas'ın yanında gömülü olduğunu söyledi. Bugün Amasya'da Pir İlyas'ın Se-vadiye'deki mezarının yanında kadın mezarları var ama kim oldukları ile ilgili bir bilgi yok.

Mihrî'nin nazire derlemeleri ve tezkirelerdeki şiirleri dışında, divanının üç kopyası geldi günümüze. Biri ilk ve son sayfasında II. Beyazıt'ın mührü olan kopya. Yetmiş altı varaklık bu kopyada I. Mahmut'un mührü ve Ahmet Şeyhzade adlı müfettişin vakfiye yazısı da var. Bu kopya *Ayasofya Nüshası* diye anılır. Bu kopyadaki şiirlerin başlıkları altın yaldızla yazılmıştır. Kahverengi deri ciltli olan kopya, talik yazıdadır.

Mihrî Divanı'nın ikinci kopyası yeşil kâğıt kaplı ve yetmiş varaktır. Şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılıdır. Bu kopya bulunduğu kütüphanenin (Ali Emirî) semtinin adıyla anılır: *Fatih Nüshası*.

Mihrî Divanı'nın üçüncü ve son kopyasında, ötekilerden daha çok şiir yer alır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndeki bu kopya, *Üniversite Nüshası* adını taşır. Üniversiteye bir paşanın kitaplığından gelmiştir. Kahverengi meşin ciltli bu kopyada başlıklar altın yaldızla yazılmıştır ve kimi sayfalarda süslemeler yapılmıştır. Kitabın sahiplerinden biri, Mihrî adını hiç duymadığından olacak, kitabın cilt içine *Mihrî Beg Divanı* notunu düşmüştür. Mihrî'nin şiirleri, Türkiye topraklarından çok, yurtdışında ilgi çekmiştir. Mihrî için *Osmanlı Safo'su* tanımını yapanlar, onun Safo'yla yetenek bakımından ak-raba olduğunu belirtmeye dikkat etmişlerdir. *Mihrî Divanı*'nın bir eleştirel baskısı 1967'de Moskova'da yapılmıştır. Türkiye'de Mihrî için yapılan tek önemli çalışma, Belma Ferman'ın 1951'de yaptığı "Mihrî Hanım: Hayatı ve Divanı'nın Edisyon Kritiği" adlı tezdır.

AMASYA'NIN KADIN OZANLARI

Amasya sarp bir kenttir. Adı Amazonlarla anılır. Ya da başkaldırıyla. Halk ayaklanmalarını da yaşamıştır. Taht kavgalarını da. Uzun bir süre şehzade saraylarına mekân olarak seçilmiş, savaşa giden hükümdarlar orada konaklamıştır. Şehzade Ahmet, kardeşi Yavuz Selim'e yenilip öldürüldükten sonra şehzadelerine uğurlu gelmedi Amasya. Bir süre, Ahmet'in oğlu Murat burada valilik yaptı (1511-1512). Babasının yenilgisinden sonra Şah İsmail'e sığınmak zorunda kaldı. Amasya, 1512-1518 arasında paşalarca yönetildi. 1518-1538 tarihleri arasında vilayet merkezi Sivas'a nakledildi. Amasya, Sivas'a bağlı bir sancak durumuna geldi. 1538'de bağımsız vilayet yapıldı. Vali olarak Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa atandı. Şehzade Mustafa, 1552 yılında Amasya Valiliğinden Konya'ya alındı ve Hürrem Sultan'ın hazırladığı düzen sonucu 1553'te babası tarafından boğduruldu. Ardından çok ağıt yakıldı. Ağıtlardan biri bir

kadın tarafından yazılmıştı. Yalnız şiirdeki takma adı biliniyor: Nisaî. Araştırmacı Mehmet Çavuşoğlu, bu kadının eğitiminin az olduğunu ancak yetenekli bir ozan olduğunu yazar. Şiirlerinden saray çevresinden olduğu da saptanmakta. Pervasız bir kişiliği olduğu belli. Belki, Amasya Sarayı'ndan bir kadın. Ağıtlardan önce aşk şiirleri yazmış:

*Yaka sarhoş gibi yırtık, göğüs açık, yâr gömlekle
Gün doğumunda bir iki gonca güler oynar, gömlekle*

*Çıkardı giysisini gül gibi toplantıda o gonca
Şarap içse yâsemin gibi olur her defasında gömlekle*

Mustafa'nın öldürülmesi için yazdığı ağıtta kimi zaman "Merhametsiz şahı alem nitti Sultan Mustafa" diye hıçkırıyor, kimi zaman "Öldürünce nevcivan oğlunu sen ölmez misin" diye haykırıyor. Söyleyişinde Mihrî'yi anımsatan bir şeyler var. "Emeğini yele vermek" deyimini kullanışı da, *yelmek* fiilini kullanışı da, bize yabancı değil. Kızdığı kişiyi "Şimdi Kostantin Galata nerde kaldı Üsküdar/Baştan başa tuttu cihanı boy-nuzunla şevketin" diye yerişindeki pervasızlıkta Amasya'ya yakışan bir kişilikte. Bir Amazon sanki.

Kanunî, Şehzade Mustafa'dan sonra bir oğlunu daha atadı Amasya valiliğine: Beyazıt'ı. 1557-1558 tarihleri arasında Amasya'da bulunan Beyazıt ile aynı anadan doğma kardeşi Selim arasında taht çekişmesi başladı. Kanunî bu çekişmeyi sürdürürlerse, tahtı, kızkardeşi Hatice Sultan'ın oğlu, Mora Sancakbeyi Osman-Şah Bey'e bırakacağını söyledi. Çekişmeler durmadı. Şehzade Beyazıt, kimi paşaların oyununa gelip başkaldırdı. Yenildi. Amasya'ya sığınmakla kurtulamadı. Sınırı aştı, sonunda öldürüldü.

* ululuğun.

Amasya, yeniden Sivas'a bağlandı.

Osmanlıların bu en güçlü dönemlerinde de Anadolu'da ayaklanmalar görüldü. Beyazıt döneminin sonlarına doğru gerçekleşip, Şehzade Ahmet ile Şehzade Korkut'un tahta çıkmalarını engelleyen Şahkulu ayaklanmasından daha büyük ayaklanmalar yaşadı Anadolu. Toprak yazım memurlarının yaptıkları haksızlıkların, dirlikleri gereksiz yere kesilen sipahilerin zor yaşam koşullarının büyüttüğü bu ayaklanmalar: Sülün Kadri Hoca Baba ve oğlu Şah Veli, Baba Zünnun, Veli Halife, Domuz Oğlan, Tekçe Bey ve Kalender Çelebi ayaklanmalarıdır. 1527 yılı içindeki bu ayaklanma elebaşlarından Baba Zünnun'un mezarı Amasya'dadır; Mecitözü'nde: Zünnunabat'ta. İki yıl sonra Ayaş ve Dulkadir Karsı ayaklanmaları harladı. Elebaşları Şeydi ve İnciryemez'di.

Ayaklanmalar bastırıldı, bastıranlara ödülleri verildi. Ayaklananlar Alevî olduğu için suçlu suçsuz çok Alevî öldürüldü. Ve bir gün Amasya, Kanunî'yi de konuk etti.

Amasya'nın son şehzade valisi, Şehzade Murat'tı. 1566-1568 arasında Amasya'yı yöneten Şehzade Murat, III. Murat adıyla tahta çıktı. Sarayının görevlilerinden biri, musahibi Akşemsettin'in torunu, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi'nin kızı Hubbi (ya da Hubba) Ayşe Hatun'du. Hubbi Ayşe Hatun, III. Murat'ın babası II. Selim'in şehzadelğinde hocası olan Şemsi Çelebi'nin karısıdır. Doğduğu yer konusu tartışmalıdır. Kimi İstanbul der, kimi Amasya. Amasyalı ise Amasya'nın bilinen son kadın ozanıdır. Altı bin dizelik mesnevisi olduğu, kendinden öncekilerden daha güçlü bir ozan olduğu yazılmıştır kimi tezkirelerde. Döneminin güçlü bir kişisi olduğu, sarayla işi olanlara aracılık ettiği bilinir.

Amasya, bir daha yüzyıllarca tarih sahnesinde görünmeyecektir. 19/20 Ağustos 1919 gecesine kadar. O gece, halk çocuğu bir paşa, Mustafa Kemal (Atatürk), Osmanlı

Hanedanı'na bir başka biçimde başkaldıracaktır. I. Dünya Savaşı'nın sonundaki anlaşılmaya ve bu anlaşmayı izleyen bas-kılara boyun eğen Osmanoğullarının değil, ulusun bu toprak-larda söz sahibi olduğunu içeren bildirge Amasya'da imzalan-mıştır. Bildirgede imzası bulunanlar, 3. Ordu Müfettişi Mus-tafa Kemal Paşa, eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, 3. Kolordu Kumandanı Refet Bey'dir.

İlk kez Amasya'da başlatılan bir başkaldırı zafere ulaşır. Çünkü adı ve amacı doğru konmuştur. Bir inanç uğrunadır bu ayaklanma da. Yurdun gerçek sahibinin o ülkede yaşayanlar olduğu inancı uğruna.

Son söz Yeşilırmak'ındır

Amasya, Anadolu kentlerinin en güzellerinden biridir. Sarptır güzelliği. Sevdanın zorluğunu söyler. Kadın ozanların en ün-lülerinden birinin doğum yeridir: Mihrî Hatun'un.

Mihrî'nin doğum yılı, ana-babasının adı, sevdiklerini sev-dasına inandırıp inandıramadığı, murat alıp almadığı bilin-miyor. Daha doğrusu Mihrî için söylenenlerin, yazılanların doğrusu yalanı, bir Yeşilırmak'a sorulmalı, bir de Amasya'nın bin yıllık çınar ağacına. Mihrî'nin, varsa, mezarının yerini de onlar bilebilir. Bir de Amasya'yı kuşatan dağlar. Geri kalan yakıştırmadır ancak.

18 Aralık 1996

Merter-İstanbul

KAYNAKÇA

- Abdizade Hüseyin Hüsamettin. *Amasya Tarihi I*. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986.
- Ahmet Dede. *Müneccimbaşı Tarihi (Sahaif-ül Ahbar fi Vekayi-ül-a'sar)*. Çev.: İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Amasya 11 Yıllığı*.
- Atsız (haz.). *Oruç Beğ Tarihi*. Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt: I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Baylav, Naşid. *Eczacılık Tarihi*. İstanbul: Yörük Matbaası, 1968.
- Çavuşoğlu, Mehmed. *Tercüman 1001 Temel Eser*, 13, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed. "16. Yüzyılda Yaşamış Bir Kadın Şair: Nisayî" İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi. s. 9, 1978.
- Çavuşoğlu, Mehmed. *Necati Bey Divanının Tahlili*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Çavuşoğlu, Mehmed. *Zatî'nin Letayifi. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.18, 1970.
- Çelebioğlu, Amil (haz.). *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınevi, 1982.
- d'Istria, Dora. *Osmanlılarda Şiir*. Çev.: Semay Taneri. İstanbul: Havass Yayınları, 1982.

- Ercengiz, Necla. "Mihri Hanım Divanı'ndaki Unsurların Tahlil İndeksi". Basılmamış bitirme tezi, 1966-1967. İ.Ü. Kütüphanesi, 5029.
- Ferman, Belma. "Mihri Hanım: Hayatı ve Divanının Edisyon Kritiği". Basılmamış bitirme tezi, 1951. İ.Ü. Kütüphanesi, 1976.
- Gibb, E.J.W. *A History of Ottoman Poetry II*. London: 1902.
- Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey. *Tez-kirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Hammer (Baron Joseph Von Hammer Purg-stall). *Büyük Osmanlı Tarihi*. Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, Üçdal-İkra-Dev-ran Yayıncılık, 1993.
- Hoca Sadettin Efendi. *Tacüt-Tevarih I-V*. Haz.: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- İsen, Mustafa (haz.). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- İsen, Mustafa. *Sehi Bey Tezkiresi (Heşt Behişt)*. İstanbul: 1980.
- İslam Ansiklopedisi*.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Osmanlı Padişahları*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1960.
- Kunt, Metin. *Türkiye Tarihi 2/Osmanlı Devleti 1300-1600*. Hüseyin G. Yurtay-dın, Ayla Ödekan. Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1988.
- Tarlan, Ali Nihat Tarlan. *Necati Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963.
- Türk Ansiklopedisi*.
- Tursun Bey. *Tarih-i Ebül Feth*. Haz.: Mertol Tulum. İstanbul Fetih Cemiyeti: 1977.
- Ünver, Süheyl. *Fatih Devri Yemekleri*. İstanbul: İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü, 1952.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi, I-II*. Ankara: TTK Basımevi, Ankara 1983.

Mihri Hatun, 15-16. yüzyıl divan edebiyatımızın, iki kadın şairinden biri. Kadın dünyasını, duygularını, alışılmış kalıplarını zorlayarak, açıkça ve kadınca söylemeyi başaran tek kadın divan şairi. Sevgililerini adlarıyla anacak kadar da cesur. Divan edebiyatımızı inceleyen yabancı uzmanlar onu Safo ile kıyasladılar ve “o dönemde Doğulu bir kadının bu biçimde şiirler yazmasını şaşılacak bir durum” olarak nitelendirdiler. Çağdaşlarıysa, onu “güzel, zeki, esprili ve erkeğe denk” olarak tanımladılar. Tutkulu yaşamında, bedensel aşktan kaçındığını vurgulamaya özen gösterdiler.

Şiirleri, yaşamı, dönemindeki şairlerle çatışmaları ve kadının toplumdaki yeri için yazdıklarıyla bir öncü olan Mihri Hatun’u Türk okuru hiç tanımıyor. Sennur Sezer, onu, şiirlerinden yola çıkarak anlattı. Bu kitap 15-16. yüzyıllardaki Osmanlı Sarayı’nı, dönemin edebiyat dünyasını ve şairlerinin yaşam koşullarını da belgelerle yansıtan bir ilk yapıt.

kapı no: 46
biyografi-anı: 1

